

T.C.
ANAkkALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

RUSYA’NIN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ORTA ASYA

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Serkan MENGÜÇ

Tez Danışmanları
Doç.Dr. Soner KARAGÜL
Yard. Doç. Dr. İbrahim ARSLAN

Çanakkale – 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Rusya’nın Güvenlik Politikalarında Orta Asya**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

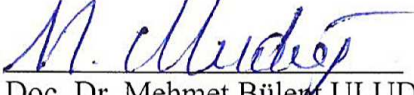
Tarih

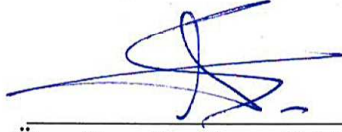
23/06/2016

Serkan MENGÜÇ

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Serkan MENGÜÇ'e ait "Rusya'nın Güvenlik Politikalarında Orta Asya"
adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Doç. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ

Üye Doç. Dr. Soner KARAGÜL
(Danışman)

Üye Doç. Dr. Mustafa Furgut DEMİRTEPE

Tez No : 10118811
Tez Savunma Tarihi: 23.06.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
28/07/2016

ÖZET

RUSYA’NIN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ORTA ASYA

Yoğun küresel çatışma ve stratejik rekabet gündemi içerisindeki kritik bir süreçte Orta Asya, Rus savunma stratejilerinin en kritik halkalarından birini teşkil etmektedir. Terörizm, sınır aşan suçlar ve jeopolitik risk algıları nedeniyle bölge çeşitli risk unsurlarını bünyesinde toplamaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle de güney istikametindeki savunma sahası genişlemiştir. ‘‘Büyük Oyunun’’ ve Soğuk Savaş’ın ekseriyetle Afganistan düzleminde tutulduğunu anımsadığımızda, ortaya çıkan bu durum Rus savunma stratejileri için yeni sayılacak bir problemi teşkil etmektedir. Konunun farkına varan Rus devlet adamları, meselenin önemini 1990’lı yıllarda kavrayarak birtakım stratejileri hayata geçirmeye çabalamışlardır. ‘‘Stratejik Üçgen’’ fikri, Taşkent Güvenlik Antlaşması, Şanghay Beşlisi ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü bu yöndeki arayışların başlıca ürünü olmuşlardır. Orta Asya ülkelerinin meydana getirdiği ‘‘Büyük Oyun’’ sahasını kapatmak için Moskova, KGAÖ nezdindeki çabalarını hızlandırmıştır. Öte yandan bölgenin kendine özgü çatışma dinamikleri ise günümüze kadar gelinen süreçte varlığını koruyabilmiştir.

Rusya’nın güvenlik politikalarında Orta Asya’ya yoğunlaşan bu çalışma, ülkenin son dönem bölgesel politikalarını ele almaktadır. Çalışma, Sovyetler Birliği’nin çöküşünden itibaren, ülkenin savunma politikalarının kalıcı dinamiklerini bölgesel bağlamda tespit etmeyi amaç edinmiştir. Bu çerçevede, ülkenin güvenlik politikalarına yön veren gelişmeler ve resmi belgeler incelenerek; Rus savunma politikalarının genel yapısı içerisinde Orta Asya’nın anlaşılması hedeflenmiştir. Bu durum analiz edilirken de Soğuk Savaş sonrası Avrasya güvenlik kuşağında meydana gelen gelişmeler, stratejik zeminde devam eden rekabet koşulları, küresel çatışma dinamikleri ve Soğuk Savaş sonrası süreçte genişleyen savunma kuşağı esas alınmıştır. Moskova’nın artan güvenlik öncelikleri değerlendirilerek, ülkenin Orta Asya güvenlik stratejisinde işbirliği formüllerine ne ölçüde yer vereceği üzerine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Orta Asya, Rusya, Rus Askeri Doktrinleri, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Afganistan Sorunu

ABSTRACT

CENTRAL ASIA IN RUSSIA'S SECURITY POLICIES

In a critical process with the agenda of the intense global conflict and strategic competition, Central Asia constitutes one of the most critical components of Russian defense strategies. The region embodies various elements of risk due to terrorism, transnational crimes and geopolitical risk perceptions. With the end of the Cold War as well, the defense area has expanded in the Southern direction. Recalling “the Big Game” and “the Cold War” that are mostly taken up at the level of Afghanistan, this emerging condition leads to a problem that might be considered as new in terms of Russian defense strategies. Russian authorities that had figured out the importance of the matter during 1990s put an effort to carry a set of strategies into effect. The idea of "Strategical Triangle", Tashkent Security Treaty, the Shanghai Five and Collective Security Treaty Organization have become the main outputs of such an effort. Moscow expedited its efforts in the presence of CSTO so as to block “the Big Game” area generated by Central Asia countries. On the other side, the unique conflict dynamics of this region have survived in the process until today.

This study which concentrates on the case of Central Asia in the Russian security policies scrutinizes the regional policies of the country in the last period. The study aims to ascertain the permanent dynamics of defense policies of the country in regional context after the dissolution of Soviet Union. In this context, it is aspired to elaborate Central Asia in the general structure of Russian defense policies through the examination of the developments influencing the country's security policies and the official documents. In analyzing this situation, the emerging developments in the Eurasia Security Zone in the post-Cold War period, competition conditions on the strategic ground, global conflict dynamics, and the expanding defense zone in the post-Cold War period are predicated on. That to what extent the country is going to give a place to cooperation formulas in Central Asia security strategy is focused in assessing Moscow's increasing security priorities.

Keywords: Central Asia, Russia, Military Doctrines of Russia, Shanghai Cooperation Organization, Collective Security Treaty Organization, Afghanistan Issue

ÖNSÖZ

Söz konusu çalışmanın hazırlanış evresi, Rusya Federasyonu askeri stratejilerinin en yoğun biçimde tertip edildiği bir periyoda rastlamıştır. Bahsedilen dönem aralığında, Rus askeri stratejilerinin genel içeriğinin tespit edilmesi yönündeki konu taramaları, ciddi bir emek süzgecinden geçirilmiştir. Araştırmanın tamamlanmasına dönük olarak gösterdiğim gayretler sırasında çok sayıda kişinin maddi ve manevi desteğini belirtmek isterim.

Bu bağlamda öncelikle gerek tez konusunun belirlenmesi, gerekse de çalışma içeriklerinin anlamlandırılmasında sunmuş olduğu eşsiz desteklerinden ötürü danışman hocam ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Sayın Doç.Dr. Soner KARAGÜL'e teşekkürlerimi sunarım. Yaptığı değerlendirme analizleri ile çalışmanın nihai şeklini almasında gösterdiği yardımları için ikinci danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARSLAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerine de gösterdikleri ilgiden ötürü şükranlarımı ifade etmekteyim. Uluslararası İlişkiler doktora öğrencisi Otobek OMONKULOV' un çalışmamın hazırlanma sürecindeki ciddi katkılarından dolayı kendisine teşekkürü bir borç bilir, akademik çalışmalarında başarılar dilerim. Son olarak böylesine ağır ve önemli bir konunun araştırılması ve biçimlendirilmesinde benden desteğini esirgemeyen ve ilham veren tüm kişilere, başta ailem olmak üzere sevgi ve saygılarımı sunarım.

Serkan MENGÜÇ

AMASYA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSCTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

RUS GÜVENLİK POLİTİKALARININ BELİRLEYENLERİ

1.Rus Savunma Doktrinleri	19
1.1 1993 Askeri Doktrini	20
1.2 2000 Askeri Doktrini: Savunma Güvenlik Öncelikleri	22
1.3 Rus Deniz Doktrini	30
1.4 2010 Askeri Doktrini: Somutlaşan Tehdit Unsurları ve Yeni Güvenlik Yaklaşımları.....	42
1.5 2014 Askeri Doktrini: Tırmanan Güvenlik Tehditleri ve Güç Kullanımı	55
2. Askeri Strateji Belgelerin Işığında Rusya’nın Savunma Öncelikleri	63

BÖLÜM II

ORTA ASYA’DA RUS GÜVENLİK POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

1. Rusya Federasyonu’nun Orta Asya ‘daki Güvenlik Öncelikleri	69
2.Afganistan Risk Algılarının Rusya’nın Orta Asya Güvenliğine Etkisi	76
3. Orta Asya’nın Değişmeyen Çatışma Dinamikleri ve Rusya İlgisi	91
4. Rusya’nın Orta Asya’daki Radikal İslami Tehdit Algısı	92
5. Orta Asya’da Radikalizm Kaynaklı Riskler, Çatışmalar ve Rusya	100
6. Orta Asya’daki Diğer Çatışma ve Güvenlik Riskleri	111

7.Ekonomik-Kültürel İlişkilerin Rusya'nın Orta Asya Güvenliğine Duyarlılığı.....	122
--	-----

BÖLÜM III

RUSYA'NIN ORTA ASYA'DA STRATEJİK GÜVENLİK ÖNCELİKLERİ VE ARAÇLARI

1.Rusya'nın Stratejik Güvenlik Hedefleri Doğrultusunda Orta Asya	129
2.Rusya'nın Orta Asya Güvenliğine İlişkin Bölgesel İşbirliği Seçenekleri	148
2.1 Rusya'yı Orta Asya'da İşbirliğine Yönelten Bölgesel ve Küresel Gelişmeler	148
2.2 Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü	155
2.3 Şanghay İşbirliği Örgütü	166
2.4 Diğer İşbirliği Seçenekleri	174
SONUÇ	177
KAYNAKÇA	192

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güney Doğu Asya Uluslar Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BK	: Beyaz Kitap
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KGA	: Kolektif Güvenlik Antlaşması
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖİH	: Özbekistan İslami Hareketi
ŞİÖ	: Shangay İşbirliği Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TAPİ	: Türkmenistan, Afganistan, Pakistan Boru Hattı

GİRİŞ

Küresel çatışma kuşaklarının yıkıcı etkisini giderek genişlettiği günümüz uluslararası ilişkilerinde, savunma ve güvenlik arayışı devletlerin dış politika öncelikleri arasında kalmaya devam edecektir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının hemen ertesinde akademik bir heyecanla kaleme alınarak, küresel bir barışın mümkün olabileceğini savunan iddialı söylemler de bu bağlamda içeriğini kaybetmeye başlamıştır.¹ SSCB'nin tarih sahnesinden çekilmesi 20.yüzyılın yıkıcı ideolojik rekabetini ortadan kaldırmış olsa da gelinen noktada ne yazık ki yeni çatışma dinamikleri ve motivasyonları ortaya çıkmıştır.

İfade edilen düzlem içerisinde ideolojik rekabetin yerini bu sefer de devletlerarası çıkar çatışmaları almıştır. Jeopolitik bağlamda bu durumu kestirmek gayet mümkündür. Brzezinski gibi yazarların ortaya attıkları küresel hegemonya söylemleri geçmişin yıkıcı stratejik çatışma risklerini yeniden dünyanın gündemine taşımıştır.² Böylece Soğuk Savaş koşullarında geri plana atılan tarihsel ve ekonomik ihtilaflara bağlı yıkıcı rekabet, Sovyet Çağı sona ererken uluslararası toplumun önüne tekrar çıkma eğilimi göstermiştir. Öte yandan Sovyet Çağı'nın sona ermesi ideolojik rekabetin etkisini şimdilik sınırlasa da değerler çatışması temelinde tırmanışa geçen Fundamentalist akımlar 21.yüzyılda devletleri güvenlik yoğunluklu arayışlara yönlendirecektir.³

SSCB'nin tarihsel mirasçısı görünümünde varlığını sürdüren Rusya Federasyonu ise bahsedilen çatışma karakterlerinin tanımına eksiksiz bir şekilde oturmaktadır. Bir kere kıtasal büyüklükteki topraklar nedeni ile Rusya Federasyonu, uluslararası güçlerin çıkarlarının kesiştiği pek çok noktada askeri güç mücadelesine girebilme riskleri ile karşı karşıyadır. Bu nedenle de Rusya Federasyonu; Kuzey Denizi, Antarktika ve Pasifik Okyanusu'ndaki hidrokarbon yataklarının keşfi ve bunların mülkiyeti, bahsedilen okyanus ve deniz alanlarındaki kıta sahanlığı meseleleri ile ABD, Kanada, İsveç, Norveç,

¹ Batu Barkut, "Tarihin Sonunda Jeopolitik", (Ed: Mustafa Serdar Palabıyık), *Batıda Jeopolitik Düşünce*, Orion kitabevi, Ankara, 2009, s. 213.

² Yılmaz Tezkan, M.Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik, Ülke Kitapları*, İstanbul, 2002, s. 186.

³ Nihal Ergül, "Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletlerin Rolü ve Uygulamaları", (Der: Atilla Sandıklı), *Güvenlik Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 178.

Danimarka, İzlanda ve Japonya ile çok kez ihtilafa düşmektedir. Hatta bahsedilen bölgeler yayımlanan askeri doktrinlerde ülkenin yaşamsal çıkar alanları arasında gösterilmekte ve bunun için gerektiğinde güç stratejisi dâhil her türlü yaptırımın uygulamaya konulacağı belirtilmektedir. Yine adı geçen belgelerden takip edilebildiği kadarıyla Rusya Federasyonu, yakın çevresinde yoğunlaşan çıkar alanlarının korunmasına dönük politikalarda askeri stratejileri dış politikasının ayrılmaz bir parçası mahiyetinde görmektedir. Buna mükabil ülkemizde ise rus güvenlik politikalarını kapsamlı bir şekilde etüt eden kaynaklara yeterince rastlanılmamaktadır. Yayınlanan eserler çoğunlukla somut teroik zemin üzerinde inşaa edilmektedir.⁴

Çalışma bu boyutu ile ülkenin savunma politikalarına bütünsel bir açıdan yaklaşarak Orta Asya bölgesel güvenlik stratejilerinin anlaşılabilirliğine daha sağlam bir zemin üzerinden katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda yeterince somut düzlemde kalan kuramsal teorilerden ziyade, yayımlanan askeri doktrinler ve dış politika konsept belgeleritaranılarak ülkenin savunma önceliklerinin anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Ülkenin çeşitlilik arz eden savunma risklerinin belirlenmesi ise ancak böyle bir minvalde Orta Asya güvenlik stratejilerinin muğlaklaştırılmasına hizmet etmektedir. Çalışmanın Rus askeri stratejilerinin oluşum evresini ayrıntılandıran özgün dokusu da onu bu yönde yapılan benzer çalışmalardan ayırtmaktadır. Zira SSCB'nin yıkılışından günümüze akan çeyrek asırlık bir süreçte ülkenin her türlü risk algısı iyice su yüzüne çıkarakRusya'yı daha aktif bir güvenlik stratejisi kurgulamaya yöneltmiştir. Son yıllarda genişleme eğiliminde olduğu gözlenen yıkıcı çatışmalar ve devam etmekte olan bölgesel çatışma rikleri, araştırmanın esas yönünün Orta Asya'ya kaydırılmasında etkili olmuştur. Artık böylesi bir zaman diliminde yıkıcı hale gelmeye başlayan güvevlik riskleri ve belirginleşen savunma öceliklikleri ışığında, Moskova'nın Orta Asya güvelik stratejilerini daha sağlıklı bir zeminden ele almak mümkündür. Küresel ve bölgesel gelişmelerin etkisi ile ağırlığını hissettirmeye başlayan Orta Asya risk algıları ise işbirliği formülünün ne boyutlarda geçerli olabileceğini akla getirmektedir.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Sami Yıldırım, Rusya Fedrasyonun 21.yüzyıl Avrupa-Atlantik Güvenlik Politikaları, Karaharp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014

Rusya'nın gittikçe ağırlaşan savunma gündemine değinmek de burada son derece önemlidir. Ülkenin kıtasal büyüklükteki topraklarının her yanına dağılan stratejik riskler ve bölgesel risk algıları, işbirliği stratejilerine yoğunlaşmamız gerektiğini bize yeterince telkin etmektedir. En basitinden NATO tehdit algısı Rusya Federasyonu'nun günümüz çatışma risklerine olan duyarlılığını stratejik zeminde arttırmaktadır. Örgütün insani müdahale kavramı çerçevesinde BMGK'nin onayı olmaksızın fevri bir zeminde hareket ederek önce Yugoslavya iç savaşına müdahil olması, ardından da Rusya sınırlarına doğru genişlemeye başlaması Rusya Federasyonu'nun NATO'ya ilişkin tehdit algısını zaman içerisinde güçlendirmiştir.⁵ Bununla beraber Barış İçin Ortaklık Programları çerçevesinde Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin NATO ile geliştirmeye başladıkları yakınlaşmalar Rusya-NATO ilişkilerini olumsuz bir zemine kaydirmiştir.⁶ Taraflar arasında karşılıklı işbirliği ve güven mekanizmalarını güçlendirmek amacıyla kurulan NATO-Rusya Konseyi'nin çabaları da ilişkilerin karşılıklı anlayış ve güven yoğunluklu bir temele oturmasını, yaşanan olumsuz gelişmelerden ötürü bir türlü sağlayamamıştır.

NATO çevrelerince son yıllarda sıkça dile getirilen “Kolektif Savunma Sistemleri” temalı tartışmalar da Rusya Federasyonu'nun Avrupa güvenlik pozisyonunu riske atarak bu ülkeyi karşı güvenlik önlemleri almaya sevk etmektedir.⁷ Sıralanan faktörlerin etkisiyle Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası süreçte çıkması hala mümkün olan devletlerarası çatışmaların muhtemel aktörleri arasında ismi sıklıkla geçen aktörlerden biridir. Örgütün Kuzey Atlantik sahası dışına çıkarak etkisini yakın çevre kuşağına genişletme ihtimali de Rusya Federasyonu'nun NATO tehdit algısını daha somut bir görünümde ortaya çıkarmaktadır. Hatta bu durum pek çok savunma belgesinde yansıtılmıştır. İzah edilen gelişmenin hayata geçirilmesi durumunda ise Kremlin, Balistik Füze ve karşı Kolektif Füze savunma sistemleri gibi bir dizi askeri inisiyatifleri tekrardan realize etmeyi düşünmektedir. NATO'nun alan dışına taşan faaliyetleri, Rus savunma paradigmalarını

⁵ Zeynep Dağı, “Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, (Ed: Refet Yinanç- Hakan Taşdemir), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 184.

⁶ Serdar Kesgin, *NATO-Rusya İlişkileri*, Türkiye Cumhuriyeti, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Giresun, 2009, s. 38.

⁷ Elnur İsmailov, “Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini”, *Bilge Analiz*, Ankara, No:1190, Şubat, 2015, s. 1.

NATO'ya karşı küresel ölçekli bir mücadeleye yöneltmektedir. Bu noktada ülke tüm savunma çabalarının birleştirildiği efektif ittifak arayışlarına girmektedir.

Asya-Pasifik bölgesinde giderek ısınan ve her an patlama imkânı yüksek gerginlikler Rusya'nın bölgesel stratejik konumlanışını etkilemektedir. Kore yarımadasında yaşanan gerginlikler ve "Kuzey Kore Nükleer Silahları" meselesi, tartışmalı adalar üzerindeki Çin-Japonya, Çin-ABD gerginliği nihayetinde de ABD-Japonya yakınlaşması, Asya-Pasifik dengelerine Moskova'nın günümüz koşullarında daha fazla eğilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.⁸ Japonya'nın 2013 yılında yayımladığı Beyaz Kitap'tan anlaşılacağı üzere, bölge ülkelerinin son yıllarda askeri potansiyellerini arttırma yönündeki girişimleri, Asya-Pasifik güç dengelerinde meydana gelebilecek senaryolara karşı Rusya'nın askeri hazırlığını en üst seviyeye çıkarmasını gerekli kılmaktadır.⁹ Çözülmeyen Kuril Adaları sorunu, kıta sahanlığı ve su altı kaynaklarının mülkiyetine ilişkin tartışmalar ise Moskova'yı ilerleyen yıllarda bölgesel çatışmaların girdabına çekmebilme potansiyelini fazlası ile muhafaza etmektedir.¹⁰ Dolayısıyla 21.yüzyılın yoğun askeri gündemi içerisinde Rusya Federasyonu, Asya-Pasifik güç denkleminde mutlak surette var olmak zorundadır. Bu durum ülkenin savunma kuşağını yeterince genişlettiği gibi, ülkenin stratejik düzlemde işbirliği seçeneklerine gereksinimini de arttırmıştır. Asya-Pasifik bölgesini hareketlendiren büyük güçlerin varlığı, bir yerde Moskova'yı alternatif işbirliği stratejilerine zorlayabilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerde artan belirleyiciliği de ilerleyen dönemler içerisinde Rusya Federasyonu'nu Uzak Doğu topraklarının güvenliğine ilişkin fazlasıyla tedirgin edecektir. Rus savunma politikaları içerikli belgelerde Moskova'nın Kuzey Asya jeopolitiğinde siyasi dengeleri koruyabilmesinin ilk

⁸ Sait Yılmaz, "Asya Pasifik Güvenliği", *İstanbul Aydın Üniversitesi*, USAM, Analiz, Mart, 2013, s. 5.

⁹ Çihiçin Yuriy Sergeyeviç, "Voenno-Morskoe SilıYaponii V Kontekste Problemi Bezopastnosti V Aziatiskom-Tihookianiskom Regione", *Ugrozi Bezopastnosti V Azitiskom-Tihoakianiskom Regione, Puti İ Perspektiv İ Reşeniya*", *Materiali Mejdunarodnoy Nauçnoy-Praktičeskoj Konferentsii, Ministerstva Obrazovaniya Nauki Rasiskoy Federatsii Dalnevostoçnyj Federalnyj Universitet, Vladivostok, 11-12 Dekabr 2014*, s. 33.

¹⁰ İkinci Dünya Savaşının hemen akabinde Kızıl Ordu Tarafından İşgal edilen Kuril Adaları, stratejik ve ekonomik değeri nedeniyle her iki ülke arasında ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bunun ile birlikte taraflar arasında konuya ilişkin herhangi bir anlaşma olmayıp, meseleye ilişkin tartışmalar hala devam etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Emine Akçadağ, "Yumuşak Japonya'nın Sert Güç Arayışları", *Bilge Strateji*, Cilt:2, Sayı: 3, Güz, 2010, s. 9.**

koşulunun Çin sınır bölgelerindeki askeri yapının güçlendirilmesi olduğu defalarca vurgulanmaktadır.¹¹

Arktik sularının güvenliği Rus savunma belgelerinde dile getirilmeye başlanan bir diğer bölgesel savunma önceliğidir. Kuzey yarım kürede meydana gelen iklim değişikliklerin etkisi ile yeni suyollarının ortaya çıkması, Rusya Federasyonu'nun ülke içi ulaşımını kolaylaştırdığı gibi, Rus donanmasının belirtilen suyolları aracılığıyla Atlantik ve dünya okyanuslarına açılmasına da imkân tanımaktadır. Pasifik ülkelerinin Avrupa ile bağlanmasına imkân tanıyan bu yeni durum, Rusya'nın arktik suyollarının güvenliğine savunma politikalarında öncelik vermesine yol açmıştır.¹² Arktik suyolları üzerine yapılan tartışma ve arktik sularına bölge dışı askeri güçlerin yerleşmesi, başlıca hassas tehdit unsurları arasında gösterilerek ülkenin savunma yükümlülüklerini kuzey istikametinde ağırlaştırmaktadır. Kuzey Denizi derinliklerinde açığa çıkan geniş çaplı hidrokarbon rezervlerinin varlığı ise, henüz kıta sahanlığının dahi yeterince belirlenemediği Arktik bölgesinde, Rusya'yı sıcak çatışmaların içerisine çekebileceğinden dikkat edilmesi gereken bir gelişmedir. Kremlin'in yeniden revize ettiği 2014 tarihli askeri doktrin ve aynı yılda yayımladığı donanma doktrinlerinde bu gerçeği yakalamak mümkündür. Hele ki NATO kaynaklı global ve eş güdümlü darbelere karşı, kıtasal büyüklükte bir ülkenin mobilizasyon seviyesini üst düzeyde tutmaya çabalayan bir strateji için arktik sularının ülke içi ulaşımına sağlayacağı katkının değeri paha biçilmezdir. Ancak askeri strateji açısından böylesine önemli bir coğrafi kuşağın sunduğu imkânlar, bir yerde ülkenin savunma yükümlülüklerini kuzey istikametinde artıracaktır.

Bununla beraber, Rusya Federasyonu'nun askeri stratejilerinde odaklandığı birtakım hedeflerden de bahsetmemiz gerekmektedir. Askeri doktrinlerin kozmik güvenliğin sağlanmasını öne çıkaran içerikleri, Moskova'yı farklı alanlarda efektif bir strateji geliştirmeye zorlamaktadır. Askeri teknolojiyi güncel tutma girişimleri ve ordunun modern teçhizatla donatılması gibi çok sayıda hedef, Rus savunma gündemini fazlasıyla meşgul

¹¹ Aleksey İvanoviç Podberezkin, *Voennie Ugrozi Rossii*, izdatelstva MİGİMO Universitet, Moskva, 2014, s. 42.

¹² Alp Yüce Kavas, Rusya'nın Arktik Politikası ve Türkiye, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi inceleme, <<http://www.bilgesam.org/incele/78/-rusya'nin-arktik-politikasi-ve-turkiye/#.V4zfL1XhDIU>> , ET:14.05.2016

etmektedir.¹³ “Avrasya Kolektif Güvenliği” kapsamında “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü” üyeleri ile ortak güvenlik mekanizmalarının hayata geçirilmesi, Rusya’nın savunma yükümlülüklerini arttırmaktadır. Stratejik dengenin sağlanması adına belirli ölçeklerde de olsa yeni nesil silah sistemlerinin geliştirilmesi ise Rus ordusunun önüne konulan yükümlülükleri ağırlaştırmaktadır. Stratejik rekabetin ve artan yıkıcı tehditlerin dayattığı bu hedeflere ulaşılması gelinen noktada tamamen ülkenin ekonomik gücüne bağlı gözükmektedir. Bahsedilen bu durum ülkenin askeri işbirliği arayışlarına yeni bir etki katabilecek niteliktedir.

Ülkenin güvenlik politikalarında son dönemde bir hayli tartışılan “Yumuşak Güç” kavramı da resmi devlet politikalarında öne çıkan bir diğer başlıktır. Helsinki Nihai Senedi içeriklerinin imzalanması ile demokrasi, insan hakları ve sivil toplum gibi değer yargılarını hakim paradigma konumuna yükselten gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası süreçte Rus savunma politikalarının etkisini azaltmaktadır. Devletlerarası güç mücadelesini 21.yüzyıl şartlarında tamamen farklı bir kulvara kaydıran yumuşak güç kavramı, Rusya Federasyonu’nu “’Turuncu Devrimler’in”’yaşandığı BDT coğrafyasında bir hayli bunalmaktadır. “Yumuşak Güç Konsepti”nde yaşanan zafiyetler, Kremlin’in bu alanda efektif bir enformasyon stratejisi uygulamasını gerekli kılmaktadır. Yakın çevre ülkelerinde ABD-NATO varlığını güçlendirecek gelişmelere kapı aralayan bu durum, Rusya’yı aynı zamanda iç güvenlik meseleleri bağlamında rahatsız etmektedir.

Devletsel aktörlerden ve askeri bloklardan algılanan tehditler bir yana, Soğuk Savaş sonrası ülkelerin güvenlik stratejisini yeniden şekillendiren terörizm, Rusya Federasyonu’nun güvenlik politikalarının belirlenmesinde önemli bir ağırlığa sahiptir. Rusya Federasyonu, terörle mücadele doğrultusunda ülke içinde ve dışında efektif savunma stratejilerini devreye sokmak durumundadır. Zira bu olgu etkisini gelinen süreçte çok daha yıkıcı boyutlara taşıma başaramamıştır. Aynı zamanda Rusya, radikal İslami hareketlerin etkisine açık çok sayıda coğrafyaya sahiptir. Bu doğrultuda Kafkasya, Kırım ve Volga bölgesi, ülkenin terörizme karşı mücadele konseptini yaşama geçireceği başlıca

¹³Kerim Has, “ Putin’in Reel Politik Hırsları: Orduda

Reform”, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/11/putin-in-reelpolitik-hirsi-orduda-reform>> , E.T:

16.07.2016

potansiyel çatışma hatları üzerinde yer almaktadırlar.¹⁴ Bunun haricinde çatışma kuşaklarının genişlediği, koalisyon birliklerinin kısmi çekilişini tamamladığı bir evrede Moskova, teörör ile mücadele konseptini yakın çevresinde yetkin kılmak mecburiyetindedir. Afganistan ve Orta Asya ise, Moskova'nın bu bağlamda olayların akışına ilgi göstermek zorunda olduğu başlıca coğrafyalardır. Orta Doğu'daki çatışmalara terör örgütleri safında katılan çok sayıdaki Rus vatandaşıda bahsedilen yıkımın dehşetini Rusya Federasyonu topraklarına taşıyabilmektedir. Son olarak ülkenin Orta Doğu çatışmalarına doğrudan müdahalesi onu raidkal terör örgütlerinin öncelikli hedefi haline getirmiştir.

Orta Asya ise içerdiği çoklu tehdit algılamaları ile Rusya Federasyonun en çeşitli risk havuzunu meydana getirmektedir. Yukarıda özetlenen güvenlik risklerinin tümü Orta Asya bölgesinde mevcuttur. Orta Asya bu yönüyle Moskova'nın diğer savuma bölgelerinden ayrılmaktadır. Bölge stratejik meydan okumalar, sınır aşan suç örgütleri ve teörizm tehditleri ile Moskova'nın güvenlik yükümlülüklerini güney istikametinde ağırlaştırmaktadır. Bununla birlikte, çatışma kuşaklarının genişlemesinin yaratacağı negatif etkilerin bölgeye yansıma riski de günümüz koşullarında son derece yüksektir. ABD-NATO birliklerinin çekilmesi ile artık Afganistan sorunu da Orta Asya'nın savunma gündeminde etkisini daha fazla hissettirmektedir. Son iki yıldır IŞİD'in Afganistan'da bilinen varlığı, Moskova'nın güney kuşağında ne tür risklerle karşı karşıya olduğunu gözler önüne sermektedir.¹⁵

Gelişmeleri Rusya Federasyonu açısından özel kılan esas nokta ise; dinsel radikalizm zemininde devam eden tartışmaların Orta Asya ülkelerini geçmişe oranla daha fazla etkilediğidir. Bu aşamadan itibaren, İslami radiklizmi Orta Asya'da var eden gelişmelerin çeşitlendiğini ve bu sorunun Fergana Vadisi ülkelerine özgün bir mesele olmaktan çıktığı tespitinde bulunabilmemiz gayet mümkündür. Bu bağlamda küresel çatışma riskleri ve devam eden Afganistan sorunu, Moskova'nın Orta Asya'daki güvenlik zafiyetini derinleştirecektir. Savaşçı grupların Afganistan'ın kuzeyine yerleşerek

¹⁴ Fevzi Uslubaş, *Küresel Terör, Afganistan, BOP ve ABD, İmparatorlukların Bataklığı, SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı ?*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 22.

¹⁵ IŞİD Afganistanda Kamp Açtı<<http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-afganistanda-kamp-acti>>

Tacikistan ve Türkmenistan sınırlarını tehdit etmeye başlaması bu anlamda mutalaka dikkate alınmalıdır.¹⁶

Yine Orta Asya'da radikallizm ve diğler çatışma dinamiklerini var eden koşulların mevcudiyetini muhafaza ettiğı gerçeğinden yola çıktığımızda, Moskova'nın bölgesel güvenlik stratejileri belirtilen etkiler ölçeğinde ilk defa bu derece kapsamlı bir imtihana tabii tutulacaktır. Rusya etkin bir savuma stratejisi hayata geçiremediğı takdirde, Orta Asya kayaklı radikal örgütlerin yaratacağı daha yakıcı tehditlerle yüzleşmek zorunda kalacaktır. Radikal şiddetin neden olacağı kitlesel göçlerle Orta Asya'dan Kafkasya ve diğler müslüman cumhuriyetler'e uzayabilecek radikalizm, bu tehditlerin ilk akla gelenleridir. Bu yüzdendir ki, yakıcı hale gelmeye başlayan bölgesel çatışma dinamikleriyle baş edebilmek adına Moskova'nın işbirliği stratejilerine yönelmesi, geline nokta da anlamlı kalıp araştırmanın temel sorgusunu oluşturmaktadır. Zira Moskova, yayımladığı dış politika konsept belgeleriyle yeri geldiğinde bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde işbirliğine gideceğinin sinyallerini vermektedir.

. Sınır aşan suç örgütleri kavramına da burada ayrıca dikkat çekmekte yarar vardır. Son askeri stratejik belgede etkisine dikkat çekilen sınır aşan suçlar, Afganistan bağlamında Orta Asya'yı, Rusya Federasyonu'nun öncelikli mücadele sahası haline getirmektedir. Ülkenin, Afgan eroininin en büyük alıcıları arasında gösterilmesi, ister istemez Moskova'nın bu sorunla yüzleşmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda yayımlanan BM uyuşturucu raporuna göre; Orta Asya ülkeleri, Rusya Federasyonu nazarında zamanla eroin akışının gerçekleştirildiğı transit ülkeler konumuna dönüşmüşlerdir.¹⁷ Öyleki; eroin tacirlerinin Rusya piyasasından topladıkları kar hacmi ülkenin GSMH'nin % 3 'ne denk düşmektedir.¹⁸

¹⁶Güner Özkan," 2014 Sonrası Afganistan ve Orta Asya'nın

Çıkması", <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/11/2014-sonrasi-afganistan-ve-orta-asya-nin-cikmazi>>, E.T: 16.07.2016

¹⁷ Doklad za 2015, Organizatsiya Obyedinennih Natsiy, Mejdunarodny Komitet po kontrolyu Nad Narkotikami, Vienna, 2015, s. 91.

¹⁸ Rasiskiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, İnteresi Rossii V Sentralnoy Azii: Saderjanie, Perspektivi, Oğraçiteli, № 1, 2013, s. 38.

Kırgızistan, Afganistan ve Tacikistan gibi ülkelerin denetim-kontrol mekanizmalarında göze çarpan zayıflıklar bir yana, adı geçen ülke yetkililerinin sıklıkla yasa dışı eroin ticaretine rüşvet karşılığı müsamaha göstermeleri de Rusya Federasyonu'nu Orta Asya kaynaklı suç örgütlerine karşı yürütülen mücadelede daha efektif stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır. ABD'nin dahi Afganistan'da haşhaş ekimini bir türlü denetleyemediğini düşünecek olursak, koalisyon güçlerinin çekilmesinin ardından Afgan hükümetinin haşhaş ekimini sınırlama amacıyla ne ölçüde başarılı olacağı, son derece şüpheli bir durumdur. Bu yüzden ki, beliren şartlar altında Moskova'nın, Afganistan-Orta Asya kaynaklı eroin trafiğini denetlemesi güçleşecektir. Kaldık; Avrasya Ekonomik Birliği'nin sınır geçişlerini serbest kılması, gereken kontrol mekanizmaları kurulamadığı takdirde Moskova'nın eroin ticareti ile mücadelesini sarsacaktır. Bu yüzden ki Orta Asya'da yaşanan kriminal canlılık, Moskova'yı bölgesel suç örgütleri ile yürütülen mücadelede daha efektif adımlar atmaya şevk etmeye ve bölge ülkeleri ile daha uyumlu bir strateji izlemeye teşvik etmektedir. Moskova, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şanghay İşbirliği Örgütü nezdindeki işbirliği girişimlerini bu doğrultuda hızlandırmıştır.

Radikalizm ve sınır aşan suç örgütleri haricinde, bölgenin diğer yerel çatışma dinamikleri varlığını koruyabilmiştir. Öte yandan bölge ülkeleri arasında su kaynaklarının paylaşım meselesi bir türlü halledilememiştir.¹⁹ Yukarı havza ülkeleri kategorisinde isimlendirilen Kırgızistan ve Tacikistan'da inşası planlanan baraj projeleri de aşağı havzada konumlanan Özbekistan ve Türkmenistan'ı rahatsız etmektedir. Ayrıca, su kaynaklarının paylaşılması tartışmalarına yeni bir aktör olarak Afganistan da dahil olmuştur.²⁰ Aral Gölü'nün kurumasında simgeleşen kuraklık ise Orta Asya kaynaklı göçlerin ve çatışmaların bir diğer potansiyel sebebi arasında gösterilmektedir.

Fergana Vadisi toplumları arasında provokasyona açık etnik husumetlerde ülkelerin bağımsızlıklarını aldığı zaman dilimi içerisinde bir türlü giderilememiştir. Kırgızistan'da 2010 yılında yaşanan etnik gerilimlerin gösterdiği gibi, bölgenin yetersiz sosyo-ekonomik yapısı ve 21. yüzyıla sarkan toprak paylaşımı ihtilafları, bölgenin çatışma içeriklerini

¹⁹ Dursun Yıldız, *Orta Asya'nın Stratejik Suları*, Turuva Yayınları, İstanbul, 2012, s. 90.

²⁰ Saodat Kuzievna Alimova, Muzaffar Abduvakasoviç Alimov, ‘‘ Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Aziii’’, Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavleniye Dlya Publikats İ Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s. 80.

zenginleştirmeye devam etmektedir. Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki tartışmalı Anklav toprakları meselesi, günümüze değin bir türlü çözülemeyen diğer sorundur. Bir ülkeye ait toprak parçasının, her yönden başka bir ülke topraklarıyla çevrenmiş olmasını izah eden bu duruma Orta Asya’da sıklıkla rastlanılmaktadır.²¹ Bununla birilkte, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya güvenlik parametrelerini şekillendiren faktörlere yeni unsurlar da girmiştir. İktidarın paylaşımında kabile-klan kültürünün belirleyici olması, bu anlamda mutlaka dikkate alınmalıdır.²² Bölgede iktidarların değişimi, bu boyutuyla, yıkıcı birtakım çatışmaları Orta Asya ülkelerinin gündemine taşıyabilecek gelişmelerin başlatıcısı olabilir.

Rusya sınırları yakınında patlak verebilecek iç çatışma ya da bölgesel savaş tehlikesi ise tamda bu noktada Kremlin’in başlıca güvenlik kaygıları arasına girmektedir. Orta Asya’da mevcudiyetini devam ettiren faktörler ise, söz konusu tehdit unsurlarının varoluşunu kolaylaştırmaktadır. Bilhassa, etnik çatışmalar ve su paylaşımı ile kuraklığın körüklediği anlaşmazlıklar, Orta Asya ülkelerinde ciddi sarsıntılar yaratabilecek gelişmelerin başlatıcısı olabilir. Bu durumun Moskova nezdinde yaratacağı zarar da en başta Kremlin’in Orta Asya’da kurmayı planladığı kolektif savunma uyumu üzerinde görülecektir. Taraflar arasında ortaya çıkabilecek gerginlikler, aynı zamanda bölge dışı unsurların Orta Asya’ya nüfuzunu kolaylaştırabilir. Çatışmalar ve kuraklık nedeniyle bölge halklarının Rusya’ya göçü ise bu minvalde gayet mümkün gözükmektedir.

Orta Asya’yı Rus savunma politikaları önceliklerinde öne taşıyan bir diğer husus, bölgenin devletlerarası güç mücadelesinin en faal sahaları arasında gözükmesinden kaynaklanmaktadır. Bölge ülkelerinin bağımsız olmalarıyla güney istikametinde genişleyen stratejik alana bölge dışı güçlerin yerleşmesinden Moskova rahatsızdır. Bu manada NATO ve bölge dışı güçlerin Orta Asya’daki stratejik konumlanması, bahsedilen stratejik tehdit algısının çıkış noktasını teşkil etmektedir. Bölge, bu yönüyle stratejik düzlemde Rusya için hayati bir konuma sahiptir. Zira ülkenin genişleyen savunma kuşağı esas alındığında, çevrenme risklerinin bir hayli mümkün olduğu göze çarpmaktadır.

²¹ Anklav Eto: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/2978>, E.T: 16.07.2006

²² Ertan Efeğil & Nezih Musaoğlu, ‘‘Orta Asya’da Demokrasi Söyleminden Otoriter Yönetime Geçiş’’, (Der: Mehmet Seyfettin Erol), *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği, Yeni Büyük Oyun*, Barış Platin Yayın Evi, Ankara, 2009, s. 465.

Tamda bu kritik evrede Orta Asya'ya bölge dışı güçlerin yerleşmesi, ülkenin stratejik bakımdan tamamen çevrenleme riskini doğuracaktır. Bu durumda çalışma içeriklerinde tespit edilen küresel eş güdümlü darbelere ülkenin maruz kalması kaçınılmaz hala gelecektir.²³

Rusya Federasyonu, Orta Asya stratejik riskleri ile ilk defa 11 Eylül sonrasında yüzleşmiştir. ABD'nin teröre karşı savaş retoriğini kullanarak Afganistan'a müdahale ettiği ilk yıllarda, Özbekistan ve Kırgızistan'da askeri üsler açması, aktarılan tehdit algısını Rus yetkililer nazarında bir hayli güçlendirmiştir. Daha öncesinde ise bölge ülkelerinin "Orta Asya Tugayı ve Barış İçer Ortaklık Projeleri"ne katılımı, bahsedilen zeminde NATO'yu bölgeye çeken bir diğer tehlikeli girişim olarak addedilmiştir. Bilhassa NATO'nun 2003 yılında ISAF'ın komuta yetkisini alması, Moskova'nın bu korkusunu daha belirgin kılmıştır. Koalisyon birliklerinin Afganistan'a yerleşmesi ile başlayan süreçte Moskova, son derece aktif bir strateji izlemek zorunda kalmıştır.²⁴ Bu yönde hareket edilerek de Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yaşanan stratejik çözülüşün tekrar edilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda Moskova, KGAÖ'nün oluşum sürecini hızlandırmış, bölge ülkelerindeki askeri varlığını güçlendirmiş ve ŞİÖ'nün nezdinde etkin bir işbirliği stratejisine yönelmiştir. Bilhassa KGAÖ mekanizmaları kullanılarak Orta Asya'da beliren jeopolitik oyun sahasının kapatılması hedeflenilmiştir. Gerek KGAÖ gerekse de ŞİÖ nezdinde Moskova, işbirliği mekanizmalarına geline süreçte daha fazla ihtiyaç duymak zorunda kalmıştır. ŞİÖ nezdinde etkin bir işbirliği stratejisi tatbik edilebilmesi adına Çin ile ilişkilerin 90'lı yıllardan itibaren her alanda iyileştirilmesi yönünde çabalar sarf edilmiştir. Bu suretle en azından sınır aşan suç ve radikalizm olgusunun önüne geçilmek istenmiştir. Rusya Federasyonu, bilhassa ŞİÖ kurulları nezdinde Çin'i yanına alarak Afganistan'da konuşlu koalisyon birliklerinin varlığından duyduğu memnuniyet siliği dile getirmiştir. Örgütün 2005 yılında Astana Zirvesi'nde aldığı kararlar incelendiğinde; terör, aşırı cılık ve örgütlü suçlar ile mücadele kararlılığı vurgulanarak, ABD'den Afganistan'ı

²³ Andrey Mihailov, Globalny Udar: Stoit li Rossi

Oposatsya<<http://www.pravda.ru/politics/military/defence/11-09-2014/1225841-otvetnaudar-0/>>, E.T: 12.05.2016

²⁴ Ferhat Pirinççi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı:1, 2008, s. 229.

boşaltması için takvim vermesi istenmiştir.²⁵ Moskova, Orta Asya güvenlik meselelerinin çözümünde Çin, Hindistan gibi ülkelerin artan askeri, ekonomik güç potansiyeline dikkat çekerek bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya askeri anlamda yerleşmesine karşı çıkmaktadır.²⁶

Gelenen noktada ise ABD'nin Orta Asya'daki stratejik konumu zamanla etkisini kaybetmiştir. İlk olarak Turuncu Devrimlerin belirmesiyle bölge ülkeleri, Rusya ile aralarındaki stratejik ilişkileri daha üst seviyelere taşımışlardır. Ardından küresel ekonomik kriz, Afganistan ve Irak Savaşı'nın yarattığı külfet ve Rusya'nın ekonomik toparlanma sürecine girmesi, Kremlin'in Orta Asya'daki stratejik pozisyonunu güçlendirmesine imkan tanımıştır. Koalisyon güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi ve Kırgızistan'daki Manas Askeri Üssü'nün boşaltılması ile Moskova, stratejik risk algıları zemininde rahatlamıştır. Fakat Afganistan'da NATO birliklerinin varlığı devam ettirmekte oluşu, Moskova'nın stratejik güvenlik dürtülerini Orta Asya yönünde açık tutmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda "Kararlı Destek Misyonu" çerçevesinde ittifak geri hizmetlere çekilmiş olsa da NATO ve ABD, zayıf Afgan hükümetini desteklemek amacıyla on üç bin kişilik silahlı gücü ülkede muhafaza etmektedir.²⁷ Orta Asya ülkeleri ise NATO'nun BİO programına hala üye olup ABD, AB ve NATO ile ilişkilerini güçlendirmeye dönük politikalarını sürdürmektedirler. TuruncuDevrimleri ile Batı yanlısı iktidarları Orta Asya ülkelerine çekecek dinamikler ise, gelenen noktada halaaktifdir. ABD, NATO ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin güvenilir bir temelden yoksun oluşu da Rusya Federasyonu'nu Orta Asya'daki stratejik konumunu güçlendirmeye teşvik etmektedir. Rusya budoğrultuda ŞİÖ ve KGAÖ örgütü ile ortak hareket etmeyi planlamaktadır.

Orta Asya'nın çatışma potansiyelinde gözlenen yoğunluk ve hassasiyet, bölge ülkeleri ve Rusya'nın güvenliğini tehdit etmektedir. Sınırlarına yakın bölgelerin çatışma alanı haline dönüşmesini istemeyen Rusya Federasyonu'nun, Orta Asya güvenlik politikalarına her zamankinden daha fazla ağırlık vermesi gerekmektedir. Zira SSCB'nin

²⁵ Mahmut Yıldırımciöğlu& Hüseyin Koçarslan, "Çok Kutuplu Dünya'ya Doğru Şanghay İşbirliği Örgütü", *Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Yıl:2012, s. 172.

²⁶ Konseptsiya Veşney Politiki Rasiskoy Federastsı, http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F , E.T:11.05.2016

²⁷How Many Foreign troops are in Afganistan?<<http://www.bbc.com/news/world-south-asia-11371138>> ,E.T: 16.07.2016

yıkılışından günümüze kadar geçen süre zarfında bölgesel çatışma dinamikleri soğumadığı gibi küresel siyasi gelişmelerin etkisiyle mevcut tehdit unsurlarının boyutu güçlenmiştir. Orta Doğu merkezli çatışma kuşaklarında görülen genişleme trendinin Orta Asya'yı kapsayabilme riski, bu anlamda oldukça önemlidir. ABD-NATO birliklerinin kapsamlı çekilişinin ardından bölge ülkelerinin savunma gündemini yeniden işgal eden Afganistan sorunu, Rus yetkilileri ilerleyen yıllarda bir hayli düşündürecektir. Afganistan'ın çatışmalara müsait siyasi dengeleri ve ülkedeki çatışma risklerinin varlığını devam ettirmesinin de Rusya'nın Orta Asya'daki yaşamsal çıkarlarını tehdit edeceği ortadadır. Çünkü Moskova'nın son yıllarda belirginleşen yaşam alanı arama ihtiyacı, Orta Asya güvenliğini Rusya için daha bağlayıcı bir hale getirmiştir. Ayrıca koalisyon güçlerinin Afganistan'ı boşaltmasının ortaya çıkardığı güvenlik sorunları da bölge ekonomilerinin büyüme hızını düşürmektedir.²⁸Orta Asya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'ne vereceği katkının canlı tutulması adına, bölgesel savunma mekanizmalarının muhakkak güçlendirilmesi gerekmektedir.

Orta Asya'nın güvenlik algısını yükselten gelişmelerin ışığında Rusya Federasyonu'nun ne tür tepkiler vereceği ise bu anlamda çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Rus ordusunun 21.yüzyıl şartlarında önüne konulan büyük çaplı hedefler hatırlanırsa, Kremlin'in artan savunma yükümlülükleri araştırmamızda göze çarpan temel esas durumundadır. Rus savunma politikalarının Arktik ve Pasifik'i de kapsayacak bir şekilde genişletilmek istenmesi, ayrıca kozmik güvenlik ve gerektiğinde füze savunma sistemlerinin kurulmaya çalışılması da bahsedilen hedeflerin gerçekten ne kadar ağır ve maliyetli bir iş olduğunu tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir. Bütün bu sıralanan yükümlülüklerin maliyeti ise ekseriyette ülkenin GSMH'nın 3,7 ve 3,9'na tekabül etmektedir.²⁹Bunun zıttında bir gelişme olarak da radikal örgütlerin yıkıcılığı gelinen süreçte ciddi boyutlara ulaşmıştır.

²⁸ Saodat Kuzievna Alimova, Muzaffar Abduvakkasoviç Alimov, ‘‘ Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Aziii’’, Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavlenne Dlya Publikatsi Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s.79.

²⁹ Aleksey İvanoviç Podberezkin, *Voennıe Ugrozi Rassii*, izdatelstva MİGİMO Universitet, Moskva, 2014, s. 36.

Ülkenin son dönem savunma stratejilerinin ekseriyetle Doğu Avrupa ve Orta Doğu yönüne kaydığı göz önüne alındığında, Orta Asya'yı istikrarsızlaştıracak çatışmaların çıkması durumunda, Moskova'nın bölgeye ne derece efektif bir dönüş yapacağı sorusu akıllara gelmektedir. Zira yukarıda da özetlenildiği gibi bölgesel tehditler, çatışmaların yükselişe geçtiği bir evrede yıkıcılığını arttırmaktadır. Bu da KGAÖ'nün ve Orta Asya'daki Rus askeri üslerinin nederece verimli olacağı sorusunu tartışmaya açmaktadır. Özellikle de bu tür tartışmalar 2010 yılında Kırgızistan'da patlak veren olaylardan sonra bir hayli artmıştır.³⁰ Üstelik Orta Asya'nın en güçlü ordusu Özbekistan da KGAÖ'den ayrılmıştır. Bununla beraber bilhassa Fergana Vadisi'nin dağlık coğrafyası, yıkıcılığını arttıran her türlü unsura karşı geline süreçte daha etkin güvenlik stratejisinin devreye sokulmasını gerektirmektedir. Gerçi, KGAÖ'nün bünyesinde kurulan, Acil Müdahale Gücü'nün kapasitesi artırılmış olsa da ister istemez dünyanın içinde bulunduğu koşullar, Orta Asya'da kurgulanacak savunma stratejilerinin boyutunun daha yükseğe taşınmasını ortaya koymaktadır.

Tüm bu veriler ışığında, Orta Asya'da bölgesel işbirliği stratejilerine yoğunlaşmak, Rusya Federasyonu için oldukça anlamlı gözükmemektedir. Ülke, Medvedev Doktri'nin yayınlanmasından itibaren bu tür arayışların içerisine, geçmişe oranla daha fazlasıyla girmiştir³¹. KGAÖ, ŞİÖ, AGİT, BM ise bu hususta ilk akla gelenlerdir. Moskova bu seçeneklerden önceliği KGAÖ'ye tanıyarak bu yapıyı BDT kuşağındaki kolektif güvenlik arayışlarının merkezine yerleştirmektedir.³² Ancak örgütün genişleyen sorumluk alanı, yaygınlaşan yıkıcı çatışmalar ve Rusya'nın ağırsavunma yükümlülükleri, Moskova'yı gerektiğinde diğer seçeneklere yönelmeye de zorlayabilmektedir. Keza, sadece Afganistan'ın BDT kuşağı dışında yer alması ister istemez Kremlin'i bu konuda farklı arayışlara yönlendirmektedir. Bu durumda ilk olarak, AGİT ve BM önemli bir seçenek

³⁰ Ülkenin güneyinde yer alan Oş şehrinde var olan bu olayın temelinde, etnik topluluklar arasında var olan sosyo- ekonomik gerginlikler bulunmaktadır. Özbek azınlıkların, Kırgızistan'da özerk bir statüye kavuşmak istemesi ve Kırgız hükümetinin ülkedeki etnik dengeleri dışlaması olayların oluşum sürecini hızlandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **İslam Halidov, “ Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 38, Eylül-Ekim 2013, s. 10.**

³¹ Voennaya Doktrina Rasiskaya Federatsii, <<http://kremlin.ru/supplement/461>> E.T:11.05.2016

³² Muhammet Ruslan Salihoviç, “ Voennoe Satrudničestvo Rossi SoStranamiBliznevaZarubejya: Osnovnie Napravleniya”, *Vestnik Çelyabinskova Gasodarstvennaya Universiteta*, №23 (314), 2013, s.13.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Moskova, BM içindeki pozisyonuna dayanarak, bölgeye konuşlanacak birlikleri denetleme imkânlarına dahi sahiptir. Oysaki çatışmaların öngörülemediği bir yüzyılda, Kremlin daha hazır mekanizmalara ihtiyaç duymaktadır.

Belirtilen ifadeeler doğrultusunda ise ŞİÖ seçeneği Moskova'nın KGAÖ haricindeki en önemli alternatif işbirliği seçeneğidir. Moskova'nın örgüt içerisindeki etkin konumu, onun bu yapı bünyesinde aktif bir stratejiyi hayata geçirmesine imkân tanımaktadır. Öte yandan örgütün kuruluşu üzerinden yaklaşık bir on beş yıl geçmiştir ki, bu durum ŞİÖ içerisindeki uyumu zamanla arttırmıştır. Düzenlenen tatbikatlar ise tarafların askeri güç potansiyelini her daim canlı tutacak niteliktedir. Bununla birlikte, yıldızı giderek parlayan ŞİÖ'ye son dönemde Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde dâhil olmuşlardır. Çin'in artan askeri kapasitesi ise vurgulanan boyutuyla ŞİÖ'nü Moskova nazarında çekici hale getirmiştir. Zira aşırılık, ayrılıkçılık ve radikalizm ile mücadele bağlamında tarafların çıkarları birbiriyle örtüşmekte olup, Orta Asya'da Moskova ve Pekin gerektiğinde aynı stratejik denklem üzerinde buluşabilmektedir.³³ Belirsizliğin sürdüğü Afganistan'da ise bu tür işbirliklerine fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla; gerek vurgulanan içerikler, gerekse de çalışma içinde doyurucu bir şekilde sunulacak bilgiler ölçeğinde, böylesi bir işbirliğini derinleştirecek gereksinimlerin anlaşılması hedeflenecektir.

Çalışmanın içeriksel yönünü desteklemek amacıyla, ilk olarak Rus savunma politikalarının genel karakterinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ülkenin savunma stratejisine yönelik belgelerin dönemsel aralıklarla güncelleştirilmesi de çalışma içerisinde böyle bir başlığın açılmasını gerekli kılmaktadır. Savunma stratejisine yönelik belgelerdeki askeri tehdit algılarının belirginliği, Orta Asya güvenlik algısında Rusya'nın önceliklerini saptamamızda işimizi kolaylaştıracaktır. Rus askeri stratejisinde göze çarpan hareketliliğin genel doğasının anlaşılması için, Moskova'nın savunma politikalarını meydana getiren bileşimlerin ve bunlara yön veren askeri doktrinlerin kapsamlı bir incelemesinin yapılması gerekmektedir. Bu sayede Kremlin'in askeri savunma öncelikleri doğrultusunda, 21.yüzyılda Rus ordusunun önüne koyduğu temel vazifelerin özüne inilerek çatışma

³³ 15 Let ŞOS: İstoriya İ Razvitiya Şanhayskoy Organizatsii Satrudničestba,

<<http://ru.euronews.com/newswires/3207066-15-net-woc-nctopnr-n-pa3bntne-wahxanckon-oprahn3aunn-cotpyahnuectba/>> , E.T: 16.07.2016

dinamiklerinin yükselişe geçtiği Orta Asya’da, Moskova’nın benimseyeceği savunma politikalarının ana hatları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BÖLÜM I

RUS GÜVENLİK POLİTİKALARININ BELİRLEYENLERİ

Rus savunma politikalarının oluşum sürecinde küresel gelişmelerin belirleyici bir ağırlığı bulunmaktadır.³⁴ Küresel siyasi gelişmelerin etkisiyle hazırlanan Dış Politika Konsept Belgeleri ve Güvenlik Doktrinleri de Rusya Federasyonu'nun güvenlik politikalarının resmi dayanağını teşkil etmektedir. Ulusal güvenliğe yönelik yayınlanan strateji belgeleri de askeri uygulama alanı hariç, ülke güvenliğini ilgilendiren tüm alanlarda çok kapsamlı efektif bir güvenlik stratejisinin hayata geçirilmesinin başlıca motivasyon kaynağıdır. Bununla birlikte askeri strateji politikalarının ve önceliklerinin anlaşılmasında Askeri doktrinlerinin içeriğinin kavranması önemlidir. Askeri doktrinleri, aynı zamanda, Dış Politika Konsept ve Ulusal Güvenlik Strateji resmi belgelerinde ulaşılması istenilen güvenlik önceliklerinin esas çıktısı konumundadır. Askeri Doktrinler tüm bu belgelerdeki ihtiyaçlar gözetilerek hazırlanmaktadır. Bu yönü ile Askeri Doktrinler ve bahsedilen belgeler arasında güçlü bir etki tepki ilişkisi bulunmaktadır. Dış Politika Konsept Belgeleri, Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Deniz Doktrinlerinin etkisi ise bu bağlamda 2000,2010 ve 2014 yılı askeri doktrinlerinde açıkça ifade edilmiştir.

Güvenlik politikalarının belirlenme sürecine göz attığımızda geniş katılımlı bir yapının Kremlince oturtulmaya çalışıldığı açıkça görülmektedir. Askeridoktrinlerden anlaşıldığı kadarıyla Rusya Federasyonu Savunma Politikalarının belirlenmesinde; hükümet, halk, Rusya Federasyonu Anayasası, Genel Kurmay, Savunma Bakanlığı ve ilgili bakanlıkların önemli bir rol oynadığını tespit etmekteyiz.³⁵Devlet Başkanı'nın, nükleer silahların kullanılması dâhil, güvenlik politikalarının hayata geçirilmesinde esas karar merci olduğu da ilgili belgelerce ayrıca ifade edilmektedir. Devlet Başkanının Federal Mecliste gerçekleştirdiği yıllık konuşmalarda ülkenin savunma politikası ve güvenlik doktrinlerinin ana hatları çok açık bir şekilde vurgulanmaktadır.

³⁴ Cengiz Erişen, ‘‘Rusya Federasyonun Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler’’, (Ed: Erhan Büyük Akıncı), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004. s. 177.

³⁵ Osman Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 27.

Güvenlik politikaları kurgulanırken Kremlin, tekrarlanacağı üzere halkı askeri stratejilerin sorumluluk alanına dâhil ederek sivil otoriteleri de vazifelendirmiştir. Devlet Duma'sında gerçekleştirilen yasama faaliyetlerinin güvenlik politikaları üzerindeki belirleyiciliğine, güvenlik doktrinlerinin neredeyse tamamında mutabık kalınmaktadır. Bütçe görüşmeleri ve ilgili komisyonlarda savunma politikalarının gerçekleştirilmesinden sorumlu gerçek ve tüzel kişilerin halk nezdinde hesap vermeye zorlanması da, savunma politikalarının kurgulanması sürecindeki sivil dokuyu güçlendirmektedir.³⁶ Savunma politikalarının belirlenerek tatbik edilmesine Rus halkının katılımını sağlayan bir diğer unsur da, yerel yönetim organlarıdır. Askeri seferberlik ya da savaş koşullarında sivil halkın güvenliğinin sağlanması, mobilizasyon hedeflerine ulaşılmasında yerel yönetimler yetkili kılınmıştır. Buna ilaveten ideolojik Sovyet devletinin yerini alan ulusal çıkar dürtüsü, bir yerde halk zümrelerinin savunma stratejisine geniş kapsamlı katılımını zorunlu kılmıştır. Savaşların genel içeriğinin 21. Yüzyıl şartlarında yumuşak güç unsurlarını da kapsadığını hesap ettiğimizde, söz konusu askeri doktrinlerin kurgulanmasında, sivil motivasyonların desteğinin aranması doğal karşılanmalıdır.

Rus savunma politikalarının hayata geçirilmesinde; uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülükler, Uluslararası hukuk, BM Antlaşması ve müttefiklik ilişkilerinin belirleyici yanlarıyla karşılaşılmaktadır. Rusya Federasyonu, Askeri Doktrinlerde öngörülen kuvvet kullanımının merkezine, öncelikle BM Antlaşmasının 51. maddesini koymaktadır. Bahsedilen antlaşmanın ilgili hükümlerine baktığımızda saldırgan devletin tanımı ve meşru müdafaa hakkından doğan savunma yükümlülüklerine atıfta bulunmaktadır.³⁷ Aynı maddenin BMGK ortak kararı ile kuvvet kullanımı, Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden önce beş daimi üyenin kuvvet kullanımını öngören ilgili hükümleri de Rusya Federasyonu'nun güç kullanımının meşru zeminini teşkil etmektedir.

Rusya Federasyonu'nun ikili ve çoklu uluslararası antlaşmalara dayanarak ülke sınırlarına asker göndermesi, ülkenin güvenlik politikalarının aktive eden bir başka dayanak noktasıdır. BM çatısı altında ya da farklı ittifak isimleri kullanılarak barış

³⁶Palajeniye İ VaprosuVideniya, <<http://www.komitet2-16.km.duma.gov.ru/site.xp/049056.html>> , E.T: 10.07.2016

³⁷Birleşmiş Milletler Antlaşması, <<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>>, E.T: 10.05.2016

operasyonlarına destek vermek sureti ile, Rusya Federasyonu'nun insani amaçlı askeri operasyonlara vereceği destek, askeri strateji ve dış politika konsept belgelerinde çok defa belirtilmiştir.³⁸ Rusya Federasyonu'na bağlı askeri ünitelerin, gerektiğinde devletlerarası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerin bağlayıcı hükümleri ışığında, yurt dışı operasyonlarında kullanımı meşru kılınmaya çalışılmıştır. Rusya Federasyonu'nu bu hususta yetkilendiren antlaşmaların, BM kurucu antlaşmasının ve uluslararası hukukun ilgili hükümlerine uyumlu olması, yurt dışı operasyonlarında güç kullanımı için yeterlidir.³⁹ Rusya Federasyonu'nun Suriye iç savaşına müdahalesi, bu ifadenin en açık göstergesidir.

Müttefiklik ilişkisinin getirdiği yükümlülükler, Rusya Federasyonu'na ittifak yaptığı ülkelerin yanında çatışmalara müdahil olabilme imkânı tanımaktadır. Taşkent Güvenlik Antlaşması ve KGAÖ ortaklarına yapılan saldırı girişimlerini Rusya Federasyonu, bu bağlamda kendisine karşı gerçekleştirilmiş doğrudan saldırı girişimi niteliğinde değerlendirmektedir.⁴⁰ Dikkat edilen husus ise bir saldırı olması ve bunun BM 51. Madde ve uluslararası hukuk ile çelişmemesidir.

1. Rus Savunma Doktrinleri

Rusya Federasyonu'nun güvenlik politikalarına yön veren belgeleri içerik bakımından analize tabi tuttuğumuzda, Dış Politika Konsept Belgeleri, Deniz Doktrinleri, Ulusal Strateji Belgeleri ve güvenlik doktrinlerinin belirleyici oldukları görülmektedir. Askeri doktrinlerin doğrudan askeri güvenlik politikalarının faaliyete geçirilmesinde oynadığı rol de, sıralanan tüm bu belgelerin içerisinde en göze çarpanıdır. Askeri Doktrinler, Dış Politika Konsept ve Ulusal Savunma Strateji belgelerinde aranılan güvenlik gereksinimlerini yansıtmaları bakımından da ayrıca önemlidir. Yalnızca deniz doktrinlerinde deniz güvenliği ve Rus filosunun vazife dağılımı, güvenlik doktrinlerinde vurgulanan içeriklere kıyasla etraflı bir analize tabi tutulmuştur. İlki 2001 yılında yirmi

³⁸ Konseptsiya Veşney Politiki Rasiskoy Federatsi,

<<http://archive.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>> E.T: 10. 05. 2016

³⁹ Osman, Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 36.

⁴⁰ Fırat, Karabayram, *Rusya Federasyonun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitap evi, Ankara, 2007, s. 114.

yıllığına yayınlanan belgelerde, günümüze doğru gelen süre içerisinde Karadeniz, Arktik, Antarktika ve Pasifik sularında belirmeye başlayan yeni güvenlik ve çıkar riskleri nedeniyle değişim ihtiyacına gidilmiştir.⁴¹ Deniz doktrinleri; ülkenin deniz güvenliği stratejisinin temel ayrıntılarını sunması dolayısıyla, güvenlik doktrinleri ile birlikte çalışmada analiz edilmelidir. Rusya Federasyonu'nun savunma önceliklerine dair politikalarının genel karakterinin belirlenmesinde, askeri doktrinler bölüm içerisindeki esas dayanak noktamız olmaktadır. Ülkenin askeri güvenlik stratejilerinin oluşum sürecinde yaşanan canlılığı takip edebilmemiz ve tehdit algısının evriminin ne yönde değiştiğini görebilmemiz açısından; ilk olarak, 1993 yılında yayınlanan askeri doktrinin temel esaslarını kapsamlı bir şekilde incelememiz gerekmektedir.

1.1 1993 Askeri Doktrini

Rusya Federasyonu tarihinde hazırlanan ilk askeri savunma strateji belgesi olmasından dolayı, 1993 yılı askeri doktrini büyük önem taşımaktadır. Sovyetlerin yıkılmasının hemen ertesinde, onun mirasçısı konumundaki Rusya Federasyonu'nun yeni şartlar altında güvenlik önceliklerini belirlenmesine dönük çabaları, 1993 yılı askeri doktrininin hazırlanması ihtiyacını doğurmuştur. İdeolojik devletin yıkılması ve ABD-NATO tehdit algısının ortadan kalkması burada önemli bir rol oynamıştır.⁴² Yeni askeri doktrinde takip edilmesi gereken başlıca esas da tamamen ülkenin ulusal çıkarları olacaktır. Ayrıca o zamana kadar askeri doktrin kavramı, SSCB zamanından kalma 1987 tarihli bir doktrin olup Sovyet sonrası yeni şartların güvenlik arayışlarına gereken cevabı verememektedir.⁴³

Rusya Federasyonu'nun ilk resmi savunma doktrini olan 1993 yılı savunma doktrininin resmi tanımı ‘‘1833 nolu Rusya Federasyonu Geçiş Döneminin Askeri Doktrini’’ şeklindedir. Doktrini içerik yönüyle ele aldığımızda ise bazı hususların varlığı dikkat çekmektedir. Buna göre ülke için asıl tehdit iç çatışmalar ve bunun BDT

⁴¹ Morskoya Doktrina Rasiskoy FederatsiNaPeriod Do 2020, <<http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html>>, E.T:10.05.2016

⁴² Zeynep Dağı, ‘‘Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye’’, (Ed: Refet Yinanç- Hakan Taşdemir) , *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 181.

⁴³ NovieSmisliVoennoy Doktrini, <<http://vpk-news.ru/articles/22618>> , E.T:10.05.2016

coğrafyasına yayılması riskleridir.⁴⁴Doktrin bu bağlamda Rus ordusuna BDT coğrafyasında genel barışı korumakla vazifelendirmiştir. Gerektiğinde BDT coğrafyasında vuku bulacak çatışmalara Ordunun müdahale etmesine salık verilmiştir.⁴⁵Yapılacak ikili antlaşmalar ve BM barış misyonu altında bu girişimlerin gerçekleşmesinin de uygun olacağı vurgulanmıştır. Tacikistan iç savaşı esnasında ve aynı zaman diliminde Kafkas ülkelerinde görülen çatışmaların bastırılmasında Moskova, doktrinde belirtilen maddeleri esas almıştır.⁴⁶

Doktrinin oluşumunda ordunun ağırlıklı olarak belirleyici olduğu görülmektedir. “Yakın çevre” üzerinde yoğunlaşan askeri işbirliği olgusu ise Avrasyacı bir vurgunun etkisini gözler önüne sermektedir.⁴⁷Doktrinle aynı yıl uygulamaya sokulan yakın çevre doktrini bahsedilen askeri doktrinin yaşama geçirilmesine doğrudan katkı yapmıştır.⁴⁸ Bu anlamda Yakın çevre ve Askeri doktrin içeriklerinde BDT coğrafyasında uygulanması düşünülen kolektif işbirliği arayışlarına geniş yer verilmiştir.⁴⁹ Taşkent Güvenlik Antlaşması ise bu yönde vurgulanan arayışların hayata geçirildiği esas bir uygulama olmuştur. Üstelik bu sadece doktrinin yayımlanmasından bir yıl önce gerçekleştirilmiştir. Doktrin tamamen realist bir bakış açısındanmüdahaleci bir yöntem ile hazırlanmıştır. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise Rusya’nın nükleer güce ilk başvuran taraf olmama taahhüdünden vazgeçmesidir.⁵⁰

Bunun dışında Doktrin içeriklerinde, uluslararası anlaşmazlıkların barış içinde çözülmesi, devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve iç işlere

⁴⁴ Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde BDT, Platon Yayınları*, Ankara, 2005, s. 92.

⁴⁵ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 182.

⁴⁶ Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde ...* , s. 100-101.

⁴⁷ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını ...* , s. 183.

⁴⁸ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası I.* ,Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 136.

⁴⁹ Yakın Çevre tanımlası, aynı adla özleşen Yakın çevre doktrine dayanak teşkil etmiş olup, ekseriyette Rusya’nın çıkarlarının dağıldığı BDT coğrafyasında yer alan ülkeleri nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. **Mustafa Keskin, “ Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi”, *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 2, 2015, s. 46.**

⁵⁰ Cengiz Erişen, “Rusya Federasyonunun Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, (Ed: Erhan Büyükkakıncı), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004, s. 176.

karşılmaması gibi hükümler bulunmaktadır. Ayrıca nükleer silaha sahip olmaya ülkelere karşı nükleer güç stratejisi uygulamaya gidilmeyeceğini belirtmiştir. Bunun istisnası ise Rusya ve müttefiklerine karşı nükleer silaha sahip her hangi bir ülke tarafından gerçekleştirilecek saldırılarda, nükleer silah sahibi olmayan, ancak saldırgan devlet ile ittifak ilişkisi yada doğrudan işbirliği içinde olan ülkelere karşı da gerektiğinde nükleer güç stratejisine başvurulabileceğidir.⁵¹ NATO ise doktrinde doğrudan bir tehdit unsuru olarak görülmemiştir. İttifak'a yalnızca askeri blokların Rusya sınırlarına doğru genişlemesi ifadesiyle üstü kapalı bir şekilde değinilmiştir.⁵²

1993 tarihli askeri doktrinin uygulamaya yaşama geçirildiği süreçte ise Çeçenistan Savaşı ve NATO'nun genişlemesi ön plana çıkmıştır. İttifakın genişlemesiyle birlikte, 1999 yılında Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkeleri bünyesine dahil etmesi 1833 sayılı doktrinin yeniden ele alınmasına neden olmuştur. NATO'nun, eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne artan ilgisi ise BİO kurulmasıyla, Moskova'yı askeri anlamda daha fazla tedirgin etmiştir. Yugoslavya'nın bombalanması ve çatışma risklerinde yaşanan canlılık doktrinin yeniden ele alınması ihtiyacını doğurmuştur.⁵³ Bu bağlamda Primakov tarafından 1997 yılında yeni bir güvenlik belgesi hayata geçirilmiştir. Lakin belgenin fazlasıyla iç güvenlik meselelerine dokunması ve ekonomik kriz tehditlerine dikkat çekmesi, belgenin savunma ve güvenlik boyutunu biraz geriye itmiştir.⁵⁴ Primakov'un Başbakanlık makamını terk etmesiyle de hukuksal geçerliliğini yitirmiştir. Askeri strateji arayışlarındaki gereksinimlere cevap verebilmek maksadıyla Vladimir Putin'in iktidara gelmesini beklemek gerekmiştir.

1.2 2000 Askeri Doktrini: Savunma Güvenlik Öncelikleri

1833 sayılı askeri doktrininin uluslararası güncel meselelere cevapsız kalmasından dolayı yeni askeri güvenlik belgesine ihtiyaç duyulmuştur. 1833 sayılı askeri doktrininin içeriksel yetersizliği ve geçici bir nitelik taşıması da bunda etkili olmuştur. Doktrinin

⁵¹ Osman Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, Asam Yayınları, Ankara, 2001, s. 36.

⁵² Voennaya Doktrina Rasiskaya Federatsiya, <<http://ria.ru/spravka/20150205/1045964077.html>> , E.T:10.05.2016

⁵³ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış* , s. 228.

⁵⁴ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını* , s. 202.

kabulünden itibaren, ülkenin dış politika ve güvenlik önceliklerinde daha belirgin bir tutum sergilemesi, yeni askeri stratejik belgenin hayata geçirilmesinde kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır. Yeltsin döneminde ağırlıkla takip edilen Liberal- Atlantikçi dış politika yaklaşımının tersine, güvenlik stratejilerine ağırlık veren Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte askeri güvenlik doktrinlerinin yenilenme süresi hız kazanmıştır. Yeltsin'in halefi Putin, iktidara gelişinin hemen ertesinde öncelikli bir ihtiyaç olarak gördüğü 706 numaralı askeri doktrini onaylamıştır.

2000 yılında kabul edilen 706 numaralı askeri doktrinin böylesine hızlı bir şekilde yeni yönetimce realize edilmesinin ardında ise, önemli ulusal ve uluslararası gelişmeler yatmaktadır. NATO'nun genişleme süreci içerisine girerek Rusya sınırlarına yaklaşması⁵⁵ ve Yugoslavya'ya müdahalesi⁵⁶, askeri doktrinin kabul edilmesinin gerekli koşullarını olgunlaştırmıştır. Örgütün Yugoslavya'ya müdahale ederken kullandığı “İnsani Müdahale” kavramı da, gerek o yıl çıkarılan Dış Politika Konsept Belgesi'nde gerekse de yeni askeri doktrinde, uluslararası barışı tehlikeye atan riskli bir adım niteliğinde kabul edilmiştir.⁵⁷ Bu tür müdahalelerin uluslararası sistemin güvenlik mekanizmalarını yıprattığının altı çizilerek Rusya Federasyonu'nun savunma politikalarını etkinleştireceğine vurgu yapılmıştır. NATO'nun I.Dalga genişlemesinde Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'yı ittifak çatısına dâhil etmesi de Rusya sınırlarına yaklaşan askeri blok şeklinde tanımlanmıştır ki; esasında bu durum 1993 yılında kabul edilen 1833 sayılı askeri doktrin ile de uyumludur. İlginç olan bir diğer ayrıntı ise, 1833 sayılı doktrinin geçerliliğini yitirmesinin başlıca sebepleri arasında gösterilen “Rusya sınırlarına genişleyen askeri ittifak” ibaresinin yeni doktrinde de varlığını devam ettirmesidir. Üstü örtülü bir ifade ile NATO ima edilmeye çalışılmışsa da ülkenin önceliğinin ekonomik sosyal külfetlerin aşılmasına verilmesi, muhtemelen; NATO'nun askeri doktrine açık bir tehdit unsuru olarak koyulmasını engellemiştir. Bahsedilen yıllarda Rusya'nın yabancı sermayeye ve ABD ile ilişkilerini geliştirmeye ağırlık vermesi bunda etkili olmuştur.

⁵⁵ Burçin Canar, *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz*, Burçin Canar, Phoneix Yayınları, Ankara, 2013, s. 119.

⁵⁶ Nesrin Kenar, *Yugoslavya, Yugoslavya Sorunun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 358.

⁵⁷ Konseptiya Veşney Politiki Rasiskoy Federastsi

<<http://archive.mid.ru/BI.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>> , E.T:10.05.2016

706 numaralı askeri doktrin bir öncekinden, içeriksel derinlik ve ülkenin uzun erimli tehdit algısını belirginleştirme gayretleri yönüyle ayrılmaktadır. 706 sayılı askeri doktrinin bir başka ayırt edici özelliği de, Rusya'nın 21.Yüzyıl güvenlik önceliklerinin uzun erimli bir şekilde belirginleştirilmesi yönündeki gayretlerdir. Doktrinde Rusya'nın 21.Yüzyıl savunma politikalarına işlerlik kazandırma motivasyonlarına fazlasıyla yer verilmiştir. Uluslararası mekanizmaların kolektif güvenliği sağlama gayretlerinde yaşanan başarısızlık ve ülkenin uzun erimli savunma politikalarına güncellik katan küresel ve bölgesel çatışma kuşaklarının yaratacağı olası tehdit algıları, doktrinde doyurucu bir şekilde açıklanmıştır. Silahsızlanma ve iyi komşuluk ilişkileri vurgulanmış, savunma politikalarının saldırgan bir niteliğinin bulunmadığının ısrarla altı çizilmiştir. Bahsedilen ifadeler çok fazla bir değişikliğe uğramadan sonraki doktrinlerin içeriklerinde yer almıştır. Rus ordusunun modernize edilmesi, ulusal savunma sanayinin güçlendirilmesi ve ülkenin mobilizasyon kabiliyetinin arttırılması diğer doktrinlerin de aynen kabul ettiği bir güvenlik önceliği mahiyetindedir. Bu nedenle 706 sayılı askeri belgede öne sürülen savunma motivasyon prensiplerinin ayrıntılı bir analizinin yapılması gerekmektedir.⁵⁸

Doktrin, muhtemel çatışma kuşaklarının Rusya için yaratabileceği olası riskleri ifade etme amacı ile kaleme alınmıştır. 21.Yüzyıl çatışma yöntemlerini lokal, bölgesel ve geniş çaplı yapıda tanımlayan askeri doktrin, lokal çatışmaları “ülkelerin sınır hatlarında düşük yoğunlukta devam eden ve sınırlı amaçların takip edildiği savaş metodu” şeklinde tanımlamaktadır.⁵⁹ Bölgesel savaş durumu ise, “lokal savaşların iyice kızıştığı bir anda çok sayıda askeri ittifak unsurlarının müdahil olacağı geniş çaplı bir savaş niteliğinde” tasvir edilmiştir.⁶⁰ Bölgesel savaşta ise birden çok çıkar hedefini gerçekleştirmeye çalışan ülkeler, konvansiyonel silahları olduğu kadar nükleer silahları da kullanabileceklerdir. Geniş ölçekli savaş durumunda devletler, maddi-manevi tüm kaynaklardan total bir içerikte faydalanmaya gayret edeceklerdir. Ülkelerin yaşamsal çıkarlarını gerçekleştirme hedefleri doğrultusunda girişecekleri bu savaş, dünya ve insanlık için yıkıcı sonuçlar doğuracaktır. Askeri doktrine göre günümüz savaşlarının genel karakteri; bütün milli

⁵⁸Ukaz Prezidenta Rasiskoy Federatsi ot 21.04.200, No:706 , <<http://kremlin.ru/acts/bank/15386>> E.T: 10.05.2016

⁵⁹ Osman Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 43-44.

⁶⁰Zadaçi Vaarujennih Sil RasiskoyFederatsi, <<http://structure.mil.ru/mission/tasks.htm>> E.T: 10.07.2016

unsurları etkileyebilme, enformasyon ve propaganda araçları ile kitleleri yönlendirme kabiliyetinden dolayı bütüncül bir özellik göstermektedir. Çağdaş savaş koşullarında birliklerin daha mobilize olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, savaş dönemlerinde tüm birliklerin merkezi bir eş güdümde olmaları (uyumları) hedeflenmiştir.

Askeri doktrin tasarlanırken Rus devlet aygıtının tüm kurumları ile tutarlı bir uyum yakalanması amaçlanmıştır. 2001 yılında kabul edilen 1387 sayılı Rusya Federasyonun'un 2020 yılına kadarki Deniz Doktrini ve 2000 yılında yayımlanan Dış Politika Konsept belgesinin güvenlik hükümlerine ilişkin temel öncelikler, bu anlamda 706 sayılı askeri doktrinde ulaşılmak istenilen güvenlik hedefleri ile büyük oranda örtüşmektedirler.

Savunma politikalarının ekseriyette askeri olmayan unsurlara dayanacağı ifadesi, belgenin ilk göze çarpan ayrıntısı konumundadır. Rusya Federasyonu; diplomatik misyonların, uluslararası hukuk normlarının ve BM kurullarının çatısı altında sonuç alınamayan durumlarda, meşru zemine dayanarak kuvvet kullanılmasını ilke edinmiş olup, güvenlik problemlerinde önceliği diplomatik çözüm yollarına tanımıştır.⁶¹ BM sözleşmesinin 51. maddesinin verdiği meşru savunma hakları ilkesi çerçevesinde, askeri kuvvet kullanımına yaslanılarak, askeri güç kullanımının özünde savunma karakterinin ağır bastığı imajı yerleştirilmek istenmiştir. Askeri doktrine göre Rusya Federasyonu müttefik ülkelerin güvenlik problemlerinin giderilmesinin de sorumluluğunu üstlenmiştir. Kastedilen, 1992 yılı Taşkent Antlaşması'na taraf olan ülkeler ile Rusya Federasyonu'nun savunma güvenlik önceliklerinin BDT coğrafyasında kolektif bir düzlemde özdeşleşeceğidir.⁶²

Belgede, Soğuk Savaş sonrası dünya politikasının durumu analiz edilerek, ülkenin efektif bir güvenlik stratejisi izlemesinin gerekli motivasyonlarına ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. İlk olarak BMGK üyelerinin rızasını almadan uluslararası hukuk kurallarını es geçerek “insani müdahale” başlığı altında tatbik edilen askeri güç kullanımlarına Rusya Federasyonu yeni askeri doktrinde açıkça karşı çıkmaktadır. Rusya Federasyonu'na göre, ülkelerin uluslararası hukuk normlarını ve BM kararlarını yok sayarak gerçekleştirdikleri askeri müdahale ve güç kullanımları uluslararası sistemin güvenlik dayanaklarını zafiyete

⁶¹ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını ...* , s. 232.

⁶² Zeynep Dağı: “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, (Ed: Refet Yinanç- Hakan Taşdemir), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 191.

uğratmaktadır.⁶³Uluslararası güvenlik mekanizmalarının gerektiği gibi işletilememesi ya da işletilmesine müsaade edilmemesi, Rusya Federasyonu'na savunma politikalarının aktive edilmesinde meşruiyet kazandırmıştır.

SSCB'nin dağılmasının hemen ertesinde eski Sovyet coğrafyasında belirmeye başlayan etno-kültür, inançsal temelli çatışmalar; 21.Yüzyılda Rus savunma politikalarının güncelleştirilmesine katkı sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Kafkasya, Orta Asya, Balkanlar'da yoğunlaşan çatışma kuşaklarının Rusya Federasyonu'nun güvenlik çıkarlarını zafiyete uğratabileceği inancı, 706 sayılı askeri doktrinde açıkça dile getirilmiştir.⁶⁴ 90'lı yıllar boyunca Avrasya Kıtası'na yayılan silahlı çatışmalar, doktrinin yürürlüğe girdiği tarihte sona ermiş olsa da, varılan uzlaşmaların Karabağ gerginliği, Tacikistan iç savaşıve Balkanlar'ın kırılgan politik yapısı üzerine inşa edilmesi Moskova'yı yakın çevre güvenliğine özen göstermeye zorlamıştır. Doktrinin yayımlandığı zaman içerisinde Orta Doğu, Afrika ve Asya Kıtası alt bölgelerinde devam eden veya alevlenebilme potansiyeli bulunan çatışma dinamikleri, Moskova'nın küresel risk algısını güçlendirerek savunma politikalarının bir önceki doktrine kıyasla daha anlaşılabilir bir temele oturmasında etkili olmuştur.

Ülkelerin askeri harcamaların arttırılması Rusya'nın savunma güvenliğini ilerleyen dönemlerde tehlikeye sokabileceği şeklinde algılanmıştır. Bu manada 706 Askeri Doktrinin yürürlüğe girdiği tarihe kadar çözümsüz kalan uluslararası meselelerin silahlanma yarışını teşvik ettiği vurgulanarak, saldırı silahlarının yaygınlaşma tehlikesine dikkat çekilmiştir. Rusya Federasyonu, saldırı silahlarının yaygınlaşmasıyla ülkeler arasında korunması gereken kuvvet dengelerinin bozulacağını düşünmektedir. Silahlanma yarışının tüm dünyayı sarmaya başladığı bir evrede Rusya Federasyonu, ilkesel zeminde böylesi hamlelere karşı çıkmakla birlikte gerektiğinde yeniden aktif bir savunma stratejisini tatbik edeceğini belgede açıkça belirtmiştir. 21. Yüzyılda gergin kalmaya devam eden çatışma alanlarının Rusya Federasyonu'na yakın coğrafyalarda yoğunlaşması, Moskova'nın güvenlik arayışlarına bu anlamda işe yarar bir güncellik kazandırmıştır. Olası çatışmaların yakın çevresine sıçramasını istemeyen ya da alevlenmesi durumunda müttefik ülkelere

⁶³ Osman Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri* , s. 39.

⁶⁴ Ukaz Prezidenta Rasiskoy Federatsi ot 21.04.200, No:706 , <http://kremlin.ru/acts/bank/15386> ,E.T:10.05.2016

bağlayıcı yükümlülüklerini gerçekleştirmek isteyen Rusya Federasyonu, uzun vadede askeri gücünü ve savunma politikalarını Avrasya sathında aktive edebilmenin fırsatlarını yakalayabilmiştir.

Ayrıca uluslararası güvenlik mekanizmalarının, çatışmaların önlenmesini telkin eden vazifeleri yerine getirememesi, bahsedilen belge ışığında Rusya Federasyonu'nun güvenlik politikalarını 21.Yüzyılda aktive eden bir başka gelişme olarak belirlemektedir. Burada kastedilen BM ve AGİT çatısı altında gerçekleştirilen ve sonuç alınamayan faaliyetlerdir.⁶⁵ Ruanda ve Yugoslavya iç savaşları yıllarında yaşanan trajediler karşısında her iki örgütün etkisiz kalması, kolektif güvenlik fikrinin yeterince olgunlaşmadığı görüşünün Rus asker-sivil çevrelerce desteklenmesinin önünü açmıştır. Kaynakların bizzat aktardığına göre BM barış güçlerinin geline nokta büyük ölçekli çatışmaları dengeleyebilme kapasitesi ne yazık ki hala sınırlıdır.⁶⁶Uluslararası sistemin küresel güvenlik alanında yeterince çalışmamasından hareketle Rusya Federasyonu, güvenlik politikalarını 706 sayılı askeri doktrinde ulusal çıkar kavramı üzerine odaklandırarak kalıcı bir zemin üzerine inşa etmiştir. AGİT'in planlandığı bir şekilde Avrupa güvenliğinin sağlayıcı asli unsuru olmaması da kolektif beklentilerini dönemin şartları içerisinde boşa çıkarmıştır. Varşova Paktı'nın feshedilmesi karşılığında, NATO'nun Rusya'yı dışarıda bırakırcasına varlığını devam ettirmesi de, bu hususta bir diğer tehdit unsuru niteliğinde algılanmıştır.

Askeri blokların Rusya Federasyonu sınırlarına yaklaşması doğrudan tehdit niteliğinde tanımlanmıştır. NATO ismi burada açıkça zikredilmese de, örgütün Rusya sınırlarına doğru genişleyişi bir önceki doktrine kıyasla kapsamlı bir şekilde tarif edilerek, Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğinin tehlike altına düştüğü kesin bir dille ifade edilmiştir. NATO'nun birinci dalga genişlemesi, ittifakın Polonya üzerinden Rusya Federasyonu sınırlarına yaklaşma riskini somutlaştırarak, tehlikenin daha ayrıntılı bir aktarımla doktrine yerleştirilmesine vesile olmuştur.⁶⁷ İttifakın desteği altında kurulan Orta Asya Tugayı ve ekseriyette Varşova Paktı ülkeleri ile Post Sovyet Cumhuriyetleri'ni

⁶⁵ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan...*, s. 228.

⁶⁶ Muzaffer Ercan Yılmaz, ‘‘Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi’’, (Der: Mustafa Aydın, Hans Günther Brauch), Necati Polat, Mitat Çelikpala, Ursula Olswald Spring, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2012, s. 412.

⁶⁷ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, Asil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 139.

kapsayan “Barış İçin Ortaklık Projesi” gibi oluşumlar, NATO tehdidini 2000 yılı askeri doktrininde, üstü kapalı olmakla birlikte, daha ayrıntılı ve anlaşılır bir tehdit unsuru haline getirmiştir.

Rusya Federasyonu'nun güvenlik önceliklerinin yansıtıldığı 706 sayılı askeri doktrinde terörizm, sınır aşan suç örgütleri, ayrılıkçılık gibi unsurlara yer verilmiştir. Ayrılıkçılık ve terörizm faaliyetlerinden 90'lı yıllar boyunca mustarip düşen Rusya Federasyonu, her iki tehdit unsurunu da kalıcı iskeletini inşa etmeye çabaladığı güvenlik politikalarının temel önceliğine almıştır. Kuzey Kafkasya'da yaşanan ayrılıkçı hareketler ve Moskova'da tertip edilen terör eylemlerinin yarattığı sarsıcı tahribatlar, Rus güvenlik algısının askeri doktrine yansıtılmasında etkili olmuştur.⁶⁸ Suç örgütlerinin 90'lı yıllar boyunca ülkenin kalkınması ve iç huzuruna verdiği yıkıcı zararlar, savunma politikalarının genel çerçevesinin belirlendiği bu mühim belgeye, bahsedilen tehdit unsurlarının dâhil edilmesinin önünü açmıştır.⁶⁹ Rusya Federasyonu, iç güvenlik meselesi olarak nitelendirilen bu yapılanmaların ilga edilmesi amacı doğrultusunda ordu birlikleri, emniyet ve gerekli görülen kamu kurumlarının efektif uyumuna gayret etmeyi amaçlamıştır. Uluslararası teröre karşı mücadele kapsamında, gerekli görülmesi halinde, uluslararası antlaşmalar ve BM sözleşmeleri çerçevesinde, barış gücü misyonu altında, kuvvet gönderileceği çok defalar ilgili belgede dile getirilmiştir.

Doktrinde nükleer silahların kullanımına ilişkin öne çıkarılan ifadeler de incelemeye değerdir. Doktrini 1833 sayılı belgeden ayıran en büyük farklılık ise nükleer silahların kullanımına ilişkin usullerin yeterince aydınlatılmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁰ Nükleer silahların savaşların engellenmesinde işe yarayan, caydırıcı bir güç olduğu ifadesinden hareketle, Rusya Federasyonu'nun nükleer silahlara sahip olmayan ya da nükleer silahların yayılmasını engelleme antlaşmasına imza koyan ülkelere karşı, nükleer silah kullanımına gitmeyeceğinin ilkesel garantisi verilmiştir. Bununla beraber 1833 sayılı doktrinden farklı bir formatta, Rusya Federasyonu'nun nükleer silah kullanım hakkını kendisinde saklı

⁶⁸ Alâeddin Yalçinkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğünden Küresel Kördüğüne*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006, s. 364.

⁶⁹ Merdanguli Agayev: “Rusya Federasyonun'da Etnik Kökenli Suç Örgütleri ve Organize Suçlar”, (Ed: Erhan Büyükkancı), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004, s. 119.

⁷⁰ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını*, s. 231.

tuttuğu belirtilerek, Rus Devleti'nin varlığı tehlike altına düştüğü anda nükleer silahların kullanılacağı kesin bir dille belirtilmiştir. Burada öne çıkarılan başlıca argüman, nükleer silah kullanımının savunma amacı taşıdığına yapılan atıflardır. Doktrinde, Rusya Federasyonu'nun nükleer saldırılara maruz kalması durumunda, Moskova'nın karşılık verme yetkisinin doğacağı belirtilmiştir. Konvansiyonel silahların Rusya Federasyonu ve Müttefiklerine karşı yıkıcı bir şekilde kullanılması durumunda dahi, nükleer silahlarının kullanımını öngören gerekli şartları yaratacaktır.⁷¹ Nükleer saldırının gerçekleşmesi durumunda ilkesel olarak nükleer silahları bu silahlardan yoksun ülkelere karşı kullanmayacağının güvencesi veren Rusya'nın, bu tutumu bazı şartlarda değişebilmektedir. Eğer ki; nükleer saldırıyı yapan devlet, nükleer silaha sahip olmayan bir ülke ile askeri ittifaka sahip ise, Moskova gerektiğinde söz konusu ülkeyi hedef almaktan kaçınmayacaktır.

Doktrin içeirklerinde açıklananlar doğrultusunda Nükleer silahları kullanabileceğini ifade eden Moskova, nükleer silahların önlenmesi antlaşmalarına ise kesinlikle uyacağının garantisini vermektedir. Gerektiğinde müsait şartlar altında yapılacak ek antlaşmalar ile bu silahların kademeli bir şekilde azaltılmasına katkıda bulunacağını bu vesileyle dış politikasının temel öncelikleri arasına yerleştirmiştir.⁷² Nükleer silahlarda indirimin genel şeffaflık ve eşit şartlar altında gerçekleşmesine öncelik tanıyan Rusya Federasyonu, ABD ve nükleer silah sahibi olan ülkeleri nükleer silahsızlanma hedeflerinin muhatabı olarak görmektedir. Nükleer silahların engellenmesi antlaşmasının küresel manada yaygınlaşmasına da Rusya Federasyonu'nun açık desteği yeterince izah edilmiştir.

Nükleer silahsızlanma haricinde Rusya Federasyonu'nun, SSCB'nin daha önce imzaladığı genel silahsızlanma antlaşmaları hükümlerine uyacağı belirtilmiştir. Böylece genel silahsızlanma yükümlülükleri doğrultusunda atılan adımların Rus savunma politikaları nezdinde geçerliliğini yitirmeden güncel kalmaya devam ettirilmesi istenmiştir. Stratejik saldırı silahlarının ve füze savunma sistemlerinin kullanılmasını yasaklayan SALT ve START antlaşmalarına bağlılığın önemine değinilmiştir. Kimyasal ve biyolojik

⁷¹ Atomnie Pagremuşki, <<http://carnegie.ru/2016/06/23/ru-63898/j2eg>>, E.T: 10.07.2016

⁷² O Rasiskih Padhodah KProbleme YadernovaRazarujeniya, <<http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/8329e2a2d0f85bdd43256a1700419682/77e35c66f48bc072c32577c200342596!OpenDocument>>, E.T: 10.07.2014

silahların geliştirilmesi ve stoklanmasına karşı duruş sergilenmiştir. Uluslararası ilişkiler literatürüne 75 Helsinki Nihai Senedi ile birlikte dahil edilen “Güven Arttırıcı Önlemler” kavramı, 706 sayılı askeri doktrinde öngörülen savunma politikalarının ana hedefleri arasında gösterilmektedir.⁷³ Rusya Federasyonu savunma politikalarının yapı itibarı ile hiçbir devlete yönelik saldırı amacı taşımadığı belirtilerek, güven arttırıcı mekanizmaların bu yönde hayata geçirilmesine büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda büyük çaplı askeri tatbikatlara gözlemci heyetlerin davet edilmesi, askeri hareketlilik mahiyetinde yanlış anlaşılmalara önüne geçilmesi amacı ile ilgili ülkelerin önceden bilgilendirilmesi gerekli görülmektedir.⁷⁴ Soğuk Savaş sonrası süreçte savunma politikalarını 21.Yüzyıl şartlarında yeniden tanımlama ihtiyacı hisseden Rusya Federasyonu'nun, güven arttırıcı önlemler sayesinde, savunma politikalarının saldırgan içeriği üzerine yoğunlaşan şüpheleri dağıtma amacı güttüğü söylenilebilir. Güven arttırıcı önlemlere ilişkin antlaşmalar ile Rusya Federasyonu, AGİT çatısı altında Avrupa ülkelerine gerekli savunma garantileri vermiş olup, benzer yükümlülükleri yakın çevresinde tatbik etme arayışına girmiştir.⁷⁵ Doktrinin yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süre zarfında, Şanghay Beşlisi ve Asya’da Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı kararlarına imza atarak Asya sathında ilgili ülkelerle ilişkileri istikrarlı bir zemine oturtmayı hedeflemiştir. İlgili metinler sayesinde Rusya Federasyonu; Orta Asya ülkeleri ve Çin Halk Cumhuriyeti ile canlı ilişkiler ağı kurabilmiştir. Şanghay Beşlisi bünyesinde sınır bölgelerinin karşılıklı olarak askerden arındırılmasına gidilerek Asya’da güven temelinde yükselen bir işbirliği süreci başlatılmıştır.

1.3 Rus Deniz Doktrini

Ülkenin deniz suları güvenliğine ilişkin stratejik belgeler içerisinde Deniz Doktrini oldukça mühim bir yer tutmaktadır. Deniz Doktrinini önemli kılan, askeri doktrinlerde çokça görülen güncelleştirme çabalarına bu belgede rastlanılmamasıdır. Deniz Doktrininin resmi adı Kremlin arşivinde “Rusya Federasyonu 2020 yılına Kadar Süreli Deniz Doktrini” şeklinde ifade edilmektedir. Doktrinin sayılı numarası bilinmemekle birlikte,

⁷³ Voennaya Doktrina Rasiskoy Federatsi, <http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html>, E.T: 10.07.2016

⁷⁴ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa’da Savunma ve ...*, s. 155.

⁷⁵ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa’da Savunma ve ...*, s. 213.

devlet arşivlerinden öğrendiğimiz kadarıyla 21 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Doktrin Rusya'nın dünya okyanusları kaplı coğrafi konumundan hareketle, ülkenin deniz ulaşım stratejisinin gelişim esaslarına odaklanmıştır. Ana hatlarıyla incelendiğinde, Rus ticari ve balıkçı filolarının sayısı ve bu alanda faaliyet gösteren şirketlerin devlet desteği ile güçlendirilmesi fikri ilk göze çarpan ayrıntıdır. Deniz ulaşımının dünya ticaretinde giderek artan payı da, bu alanda yapılacak atılımların Rusya'nın, gücünü bir üst seviyeye çıkarma gayretlerini destekleyecektir. Ulusal deniz stratejisinde ilgili bakanlıkların, hükümet kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin aldıkları sorumlulukların ana hatları ile ifade edildiği bu belgede, ulusal deniz stratejisinde öngörülen hedeflere ulusal birlik çerçevesinde ulaşılabileceği ifade edilmiştir.⁷⁶

Doktrinin askeri içeriğinde Rus Deniz Kuvvetleri'nin deniz güvenliğinden sorumlu başlıca güç olduğuna atıfta bulunulmuştur. Rus ordusunun faaliyet sahaları Atlantik, Pasifik, Hint Okyanusu, Hazar ve Arktik Denizi olarak belirlenmiştir. 706 sayılı askeri doktrinde üstü kapalı bir ima ile geçirilen NATO, adı geçen doktrinde doğrudan tehdit unsuru şeklinde telaffuz edilmiştir. İttifak'ın Atlantik bölgesinde artan askeri gücünün yayılmacı bir karakter gösterdiği belirtilerek, bu durumun Rus filosunun hareket kabiliyetini sınırladığı görüşü dillendirilmiştir. Rus donanmasının Atlantik görev sahasının kapsamına, uzun vadeli hedefler çerçevesinde Baltık, Karadeniz, Azov ve Akdeniz dâhil edilmiştir.

Baltık Denizi bölge ülkeleri ile işbirliğine gidilerek, bölgenin ekonomik potansiyelinin yükseltilmesi öngörülmüştür. Baltık Denizi tabanında bulunan hidrokarbon yataklarının keşfedilerek işletilmesi adına, taraf devletler ile yaşanan kıta sahanlığı sorunlarının çözülmesi hedeflenmektedir. Rusya Federasyonu ile doğrudan kara bağlantısı bulunmayan Kaliningrad eyaleti ile ulaşım imkânlarının geliştirilerek, Kaliningrad askeri üssünün güvenlik ihtiyaçlarının giderilmesi de Baltık Denizi'nde öne çıkan en büyük savunma önceliği niteliğindedir. Baltık Denizi'ne kıyıdaş ülkeler ile daha sık ticari-ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için güven arttırıcı önlemlere başvurulması kararlaştırılmıştır.

⁷⁶MorskayaDoktrina Rasiskoy Federatsii NaPeriod Do 2020 goda,

<http://stat.doc.mil.ru/documents/quick_search/more.htm?id=10339921@egNPA#txt> , E.T:11.05.2016

Doktrinde, Karadeniz limanlarının alt yapı sorunlarının giderilerek Rus Filosu'nun askeri üs ihtiyacının giderilmesi amacına odaklanılmıştır. Kuzeyin buzlu suları ile kıyaslandığında Rus askeri ve ticaret filolarının dünyaya açılan penceresi hüviyetindeki Karadeniz'de, Rus donanma unsurlarının dünyaya açılmasında yaşamsal bir öneme sahiptir.⁷⁷ Bu anlamda Sivastopol deniz üssünün kullanım süresinin uzatılarak alt yapısının modernize edilmesi, Karadeniz güvenliğinin sağlanmasında kritik bir önem arz etmektedir. Karadeniz ticaret yollarının geliştirilerek nehir-deniz ulaşım imkânlarının korunmasına yönelik gereksinimler ışığında, Rus donanmasının bölgedeki faaliyet alanı genişletilmiştir.

Karadeniz güvenliğinde işbirliği seçeneğine de açık olan Rusya Federasyonu, Deniz Kuvvetleri Filosuna ait unsurların gerektiğinde kıyıdaş ülke filoları ile ortak işbirliğine gitmesini teşvik etmektedir. Karadeniz bölge ülkelerinin kıyı güvenliğinin temin edilmesi adına yaşama geçirdikleri Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu, kıyıdaş ülkelerin işbirliğini yansıtmaları bakımından önemli görülmektedir.⁷⁸ Doktrinde Karadeniz bölgesinden gelebilecek herhangi bir bölgesel tehdide dikkat çekilmemektedir. Baltık ülkeleri ile tatbik edilmesi öngörülen güven artırıcı önlemler antlaşmalarının benzer uygulamasının Karadeniz sathında aynen tatbik edildiğini tespit etmekteyiz. “Kara Deniz’de Deniz Kuvvetleri Alanında Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler” Antlaşması, bahsedilen uygulamanın en açık ifadesi şeklinde gösterilmektedir.⁷⁹ Doktrinde belirtilmeyen unsurlardan “Boğazların Güvenliği”, Karadeniz güvenlik hedeflerine ulaşılmasında çok kritik bir öneme sahiptir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin boğazların kullanım şartlarını düzenleyen ilgili hükümleri Karadeniz sularına bölge dışı güçlerin girişini engellediği için, Rusya'nın Karadeniz güvenliğine hayati katkılar sunmaktadır.⁸⁰

Ülkenin Karadeniz üzerinden dünya ile bağlantısının gerçekleşmesinde Akdeniz'in önemine işaret edilerek Rusya'nın bu havzadaki çıkarlarının korunması dile getirilmiştir. Akdeniz Bölgesi'nin çatışma tehditlerinin varlığını koruduğu gözetilerek, Rus donanması bölgenin barış havzası haline getirilmesinde vazifelendirilmiştir. Rus donanmasının

⁷⁷ Kemal Olçar, *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, İstanbul, s. 304.

⁷⁸ Burçin Canar, *Soğuk Savaş Sonrasında ...*, s. 199.

⁷⁹ Burçin Canar, *Soğuk Savaş Sonrasında*, s. 178.

⁸⁰ Burçin Canar, *Soğuk Savaş Sonrasında ...*, s. 190.

açıklanan misyon amaçlarını yerine getirmesi doğrultusunda, Akdeniz Bölgesi'ndeki varlığını kalıcı hale getirmesine dikkat çekilmiştir. Doktrinin yürürlükte kaldığı yıllar içerisinde, Akdeniz sularında donanma unsurlarının güçlendirilmesi yönünde, Rusya Federasyonu hükümetlerinin son zamanlarda kayda değer çabalar sarf ettikleri görülmektedir. Doğu Akdeniz havzası, son yıllarda Rus donanma unsurlarının konuşlandırılması yönündeki gayretlerinin yoğunlaştırıldığı en kritik coğrafi alan görünümündedir. Akdeniz Havzası ülkelerine egemen olan istikrarsızlıklar, Rus donanmasını Akdeniz'de güçlendirme gayretlerini yeterince motive etmektedir.⁸¹ Akdeniz Havzasında çatışmaların yoğunlaşması Moskova'nın artan gücü oranında deniz unsurlarını Akdeniz'de üslenmesine imkan tanımaktadır. İsrail-Lübnan gerginliği ve Arap Baharı'nın ardından patlak veren Suriye iç savaşı bahsedilen koşulların ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır.

Bu minvalde Suriye hükümetince, Soğuk Savaş yıllarında Sovyetlerin kullanımına tahsis edilen Tartus Üssü'nün devam eden hukuki geçerliliği Rus donanma unsurlarının Akdeniz sularında konuşlanmasına olanak tanımıştır. Belirtilen deniz üssünü Rus donanmasının kullanımına sokmak isteyen Moskova, bölgesel güç potansiyelinin yükselişe geçmesinden itibaren, üssün efektif kullanımıyla uzunca bir zamandan sonra yeniden ilgilenmeye başlamıştır. Üssü 2009 yılında kapsamlı bir tamirattan geçirerek kullanım alanlarını iyileştiren Rusya Federasyonu, donanma unsurlarını Akdeniz'e sokacak fırsatı ise Suriye iç savaşının yarattığı atmosfer içerisinde yakalayabilmiştir.⁸² İç savaş koşullarında taraflara yönelik silah ambargosunun denetlenmesi maksadı ile Akdeniz sularına inen Rus filosu, bahsedilen sulardaki varlığının meşruiyetini sağlam bir zemin üzerine oturtmayı başarmıştır. Suriye haricinde Güney Kıbrıs hükümetinin de zaman zaman Limasol Limanı'nı Rus Ordusu'nun kullanımına tahsis etmeye çalıştığı gayet iyi bilinmektedir.

Tartus Üssü'nün Süveyş Kanalı'na yakın bir mesafede bulunuşu, Rusya'ya filosunu uzun vadede Kızıl Deniz'e dahi sokabilme imkânı tanımaktadır. Kızıl Deniz'de seyr-ü sefer

⁸¹ İsmail Kaplan, *Irklar, Dinler ve Mezhepler Mozaik, Orta Doğuda Bahar Sancısı*, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 274-276.

⁸² Mehmet Tepeyurt, Bezen Balamir Coşkun, "Tarihsel Süreçte Bir Kâğıt Asker Olarak Orta Doğu'da Rus Varlığı", (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Dağıtım, Bursa, 2013, s. 241.

güvenliğini risk altına sokan korsan baskınları, bu anlamda Rus savaş gemilerinin Akdeniz havzasındaki varlığını arttırabilmesinin ek motivasyon kaynakları arasında gösterilmektedir.⁸³ Rus bandıralı ticaret gemilerinin korsan faaliyetlerinden etkilenebileceği düşünülerek, Rus filosuna Kızıl Deniz'e inme fırsatı yaratılmak istenmektedir. Rusya Federasyonu, Akdeniz sularında donanma unsurlarını kalıcı hale getirme isteğini salt ulusal çıkarlar perspektifine yaslanarak açıklamaya çalışmamaktadır. Donanma unsurlarının Akdeniz sularında seyir almasının askeri doktrinde “Küresel Kolektif Güvenliğin” amaçlarına katkı sağlayacağını düşünülmektedir.⁸⁴ Akdeniz havzasında genişleme eğilimi gösteren çatışma kuşaklarının Rusya'ya sıçrama ihtimalinin kuvvetle muhtemel olması, Rus filosunu meşru bir zeminde Akdeniz'e çekecek şartları günümüz koşullarında fazlasıyla barındırmaktadır. Rusya'nın son yıllarda bölge ülkeleri ile geliştirdiği ekonomik, kültürel, askeri çıkar ilişkileri ile ülkenin Akdeniz havzasına Karadeniz üzerinden yakınlığı, Akdeniz güvenliği hassasiyetinde Rusya'da sorumluluk algısını güçlendirmiştir.

Akdeniz'de son yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarının potansiyel büyüklüğü de Rusya Federasyonu'nun ekonomik çıkarları bağlamında bölgeye ilgisini arttırmıştır.⁸⁵ Petrol fiyatlarının geleceğinin tartışıldığı bir evrede Rusya Federasyonu'nun Akdeniz enerji denkleminde dâhil olma isteği, Moskova'nın askeri gücünü bölgede arttırmak istemesine bir başka dayanak teşkil etmektedir. Dolayısıyla doktrinde ifade edilen Akdeniz çıkar algısı ve askeri gemilerin Akdeniz sularında görevlendirilmesini telkin eden ifadeler, Akdeniz'in ısınmaya başlayan sularında güncellik kazanmıştır.

Hazar güvenlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine doktrinde çok büyük önem atfedilmektedir. Hazar limanlarında bulunan liman alt yapısının iyileştirilerek, Hazar su dibinde bulunan hidrokarbon yatakları çıkarlarının korunması başlıca güvenlik öncelikleri arasında sayılmaktadır. Hazar'da konuşlandırılan donanma birliklerinin diğer sularda

⁸³ Sina Kısacık, ‘‘Rusya’nın Suriye Politikasını Anlamak’’, <<http://politikaakademisi.org/2012/08/07/rusyanin-suriye-politikasini-anlamak/>> , ET: 17.05.2015,

⁸⁴ Morskaya Doktrina Rasiskoy Federatsii Na Period Do 2020 goda <http://stat.doc.mil.ru/documents/quick_search/more.htm?id=10339921@egNPA#txt>, E.T:11.05.2016

⁸⁵ Sanem Özer, ‘‘Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği ve Savaşları’’, *Orta Doğu Analiz*, Cilt:5, Sayı:60, Aralık, 2013, s. 76-77.

seyreden unsurlardan farklı olarak filolita konumunda olduğu bilinmektedir. Kaynakların aktardığına göre söz konusu deniz yapılanması 2003 yılından itibaren göreve başlamıştır.⁸⁶ Hazar sularında konuşlu bulunan filolita, Rusya Federasyonu'nun askeri güç etkinliğini Orta Doğu'ya taşımasına yardım ederken aynı zamanda da Orta Asya mahallinde vuku bulacak çatışma ortamının giderilmesinde hayati görevler icra edecek bir stratejik pozisyona sahiptir. Hazar'ın tartışmalı statüsü taraflar arasında görüş ayrılığına neden olsa da bunun bölgesel bir çatışmaya dönüşme riski son derece düşüktür. Zira kıyıdaş ülkeler ile Moskova'nın ittifak ilişkileri bulunmaktadır. İran ile imzalanan 1921 ve 1941 tarihli antlaşmalarda ise Hazar'ın statüsünün tanımlanmıştır.⁸⁷

Rusya Federasyonu'nun Arktik Okyanusu yönündeki konumlanışına da yer verilen deniz doktrininde, bu hususa dönük çarpıcı ifadeler kullanılmaktadır. Arktik Okyanusu, 14,75 Milyon km² 'lık alan ile Rusya Federasyonu'nun en büyük su şeridini oluşturmaktadır. Bering Boğazı'ndan Murmansk Limanı'na kadar uzanan okyanus hattında doğudan batıya; Çutsky, Doğu Sibirya, Laptevy, Karskoy, Beyaz ve Barent Denizi uzanmaktadır. Hava sıcaklığının kışın -20 ve -40 derecede seyrettiği Arktik Okyanusu'nun büyük bir bölümü buzlar ile kaplıdır. Atlantik çıkış güzergâhında konumlanan batı denizleri ise Arktik Okyanusu'nun genel buzul karakterinin aksine, kış aylarında dahi açık kalabilmektedir.⁸⁸ Atlantik Okyanusu yönünden gelen sıcak akıntıların deniz suyunu okyanusun doğu kısmına nazaran sıcak tuttuğu düşünülmektedir. Bilhassa, Barents Denizi çok stratejik bir pozisyona sahiptir. Murmansk ve Arhangelsk Limanları aracılığı ile Rus donanmasına Atlantik güzergâhına çıkış imkânı sunmaktadır. Bu nedenle deniz doktrininde Arktik su yollarının güvenliğinin sağlanmasında Rus donanmasına çok büyük görevler yüklenilmiştir. Öte yandan Arktik Okyanusu'na dökülen nehirler aracılığıyla Moskova, uzak bölge topraklarıyla ulaşım bağlantılarını güçlendirmeyi hedeflemektedir. Doktrinde Kalina, Ob, Yenisey nehirleri sayesinde ülkenin Ural ötesi toprakları arasındaki ulaşım kopukluğunu giderebileceği öngörülmüştür. Vurgulanan bu özelliği ile de Arktik

⁸⁶ Ertan Efeğil: ‘‘Orta Asya’da Güç Mücadelesine Genel Bakış’’, (Der: Mehmet Seyfettin Erol), *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği*, Yeni Büyük Oyun, Platin Kitap Evi, Ankara, 2009, s. 73.

⁸⁷ Fatih Özbay, ‘‘Hazarda Güvenlik İkilemi ve Silahlanma Yarışı’’, *Hazar Raporu*, Yaz 2013, s. 8.

⁸⁸ Severniy Ledovitij Okean, <<https://geographyofrussia.com/severnyj-ledovitij-okean/>> E.T:11.05.2016

Okyanusu, Moskova'nın uzak bölgelere birlik kaydırmasını gerektiren mobilizasyon şartlarında, ülke savunmasının desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Arktik Okyanusu seyr-ü sefer güvenliğinin gerekçelerini ortaya koyan koşullar arasında Moskova'nın Arktik Okyanusu'ndan geçen su yolları aracılığı ile Pasifik-Atlantik Okyanusları bağlantısını gerçekleştirme planları bulunmaktadır.⁸⁹ Pasifik Okyanusu'nun denizlerinde konumlanan Japonya, Güney Kore, Çin, ABD, Güney Doğu Asya ülkeleri ile transit bağlantı kurmak Moskova'nın stratejik öncelikleri arasında sayılmaktadır. Bölge ülkelerinin Avrupa ile çok canlı bir zeminde süregelen ticaret ilişkileri, kuşkusuz burada önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan değerlendirmelere göre Shangay-Hamburg su yolu rotası Süveyş Kanalı üzerinden 20.000 km iken, Kuzey su yolu kullanıldığında bu mesafe 14.000 km'ye kadar düşmektedir.⁹⁰ Dolayısıyla bölge sularında artmaya başlayan gemi trafiği, Moskova'ya hatırı sayılır miktarda gelir kaynağı sağlayabilmektedir.⁹¹ Kuzey su yollarının güvenliğinin sağlanarak bölgenin ulaşım hizmetlerine açılmasından Rus filosu sorumlu tutulmuştur. Ülkenin petrol gelirlerinin azaldığı bir evrede Moskova'nın, Arktik Okyanusu güzergâhına öncelik tanıyan projeleri hızlandırmasını öngörmek bu bağlamda gayet mümkün gözükmektedir. Arktik Okyanusu'nda su yolları statüsü meselesi de bu anlamda dikkate değerdir. Rusya Federasyonu dış politika konsept belgelerine baktığımızda Pasifik, Arktik, Baltık Şelf sorunlarının 2013 yılında dahi çözümsüz kalmaya devam ettiği görülmektedir.⁹²

⁸⁹Morskaya Doktrina Rasiskoy Federatsii Na Period Do 2020 goda,
<http://stat.doc.mil.ru/documents/quick_search/more.htm?id=10339921@egNPA#txt>, E.T:11.05.2016

⁹⁰CüneyitKazokoğlu, “ 8 ülkenin Gözü Neden Kutup Bölgesinde”
<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji> , E.T : 24.05.2016

⁹¹Kerim Has, “Arktika: Rusya İle Batı Arasında Yeni Rekabet Alanı”,<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/10/arktika-rusya-ile-bati-arasinda-potansiyel-yeni-rekabet-alani>> , E.T: 08.07.2016

⁹² Kantsepsiya Bneşney Politiki Pasiskoy Federatsii,
<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F> , E.T: 11.05.2016

Şekil 1.1 Arktik Okyanusu Bölgesi

Kaynak: <http://narfu.ru/aan/news.php?ELEMENT_ID=233183>, E.T: 14.07.2016

Öte yandan Arktik bölgesinde son yıllarda buzulların eridiği gerçeği ile de karşılaşmaktayız. Deniz ticaretini kolaylaştırıcı özellikleri bir tarafa bırakılırsa yeni koşullarda Rusya'ya kuzeyden ulaşım koşulları bir hayli kolaylaşmaya başlamıştır.⁹³ Moskova'nın Arktik bölgesini geniş hacimli bir mal akışına açma yönündeki girişimlerinin bir diğer sebebi de, Arktik denizlerinde belirmeye başlayan bu yeni durumdur. Küresel ısınmanın etkisi altında bölgesel iklim şartlarının değişmesi, Rus donanmasına Atlantik ve dünya sularına daha rahat koşullarda açılabilme imkanı tanıdığı gibi, kuzey yönlü tehditlere de ülkeyi açık hale getirmiştir. Rus savunma politikalarının ağırlıkla Avrupa merkezli bir minvalde şekillendiği hatırlanırsa, Rus savunma politikalarının yeni bir sorunsalı ile karşılaştığı söylenebilir. Rusya'nın Arktik Okyanusu sularında komşu olduğu Norveç, Kanada, ABD, İzlanda, Danimarka gibi ülkelerin ekseriyette NATO üyesi olması, kuzeyden ülkenin ittifak tarafından kuşatılma riskini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Buzulların eriyişi beraberinde Rusya Federasyonu için yeni çatışma risklerini güçlendirmiştir. Arktik Okyanusu'nun zengin hidrokarbon yatakları barındırdığının

⁹³ Taner Gül, "Arktikteki Rusya: "Sorun ve İşbirliği Arasındaki Gelgit", *Bilgesam Analiz*, No:1167, 24 Kasım 2014, s.1.

anlaşılması bu kez de kıta sahası ve Şelf sorunlarını gündeme sokmuştur. Ülkenin 2013 Dış Politika Konsept Belgesin'den Pasifik ve Arktik şelf sorunlarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Arktik jeostratejik sahasının iyice belirginleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan, şelf sorunları, hidrokarbon yatakları ve güvenlik riskleri gelinen noktada ülkenin savunma politikalarını etkilemiştir. Nitekim aktarılan tüm bu verileri dikkate alan Kremlin, Devlet Başkanı Putin'in onayı ile 01.12.2014 tarihinde Arktik Komutanlığı kurulmasını kararlaştırmıştır.⁹⁴ Bu sayede ülkenin ortaya konulan her türlü çıkarlarının daha efektif bir zeminde savunulacağı farzedilmektedir. Bu durumda donanmanın Arktik sularındaki görünümünün ve konumlanışının etkin bir temelde yeniden ele alınacağını beklemek, ortaya konulan veriler ışığında gayet yerinde bir tespit olacaktır.

Pasifik bölgesinde yaşanan problemler Arktik sahasındakiler ile benzer sorunlar göstermektedir. Bu durumda Pasifik Okyanusu'ndaki hidrokarbon yataklarının zenginliğine dikkat çekilerek, ülkenin ekonomik çıkarlarının savunulması gerektiği vurgulanmıştır. Uzak Doğu topraklarının Rusya'nın sanayileşmiş, zengin bölgelerinden izole konumu karşısında, bölge ülkelerinin yüksek tempolu ekonomik büyüme performansı sergileyerek askeri güç kapasitelerini arttırmaları, Rusya Federasyonu'nu Uzak Doğu topraklarının güvenliğinde deniz kuvvetlerinin sorumluluğunu arttırmaya yöneltmiştir. Diğer taraftan, okyanus tabanında saptanan hidrokarbon yataklarının çıkarılması ve işletilmesinin ön şartı niteliğinde gösterilen kıta sahanlığı probleminin günümüzde dahi çözümsüz kalmaya devam etmesi, Pasifik Okyanusu sularında çatışma risklerini gerçekleştirebilir kılmaktadır. Çözümsüz kalmaya devam eden kıta sahanlığı sorunları ve münhasır ekonomik bölgelere ilişkin, ülkeler arasında iyice su yüzüne çıkan anlaşmazlıklar, doktrin ölçeğinde Moskova'nın Pasifik Okyanusu tabanında bulunan ekonomik çıkarlarının korunmasına yönelik girişimlerini hızlandırmaktadır. Kuril Adaları meselesinden ötürü Japonya ile devam eden toprak anlaşmazlıkları, doktrin çerçevesinde, Rus donanmasının Pasifik sularında varlığını güçlendirmesinin doğrudan gerekliliği şeklinde algılanmaktadır. kuzey deniz yolu aracılığıyla Atlantik istikametinde yol alacak gemilerin seyrü sefer güvenliğinin sağlanması ve Kuzey Buz Denizin'de kılavuz hizmetlerinin sunulması gibi hedefler de Rus filosunun Pasifik sularında güçlendirilmesini, ticaret güvenliği açısından zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda olası korsan saldırılarının defedilmesi, eroir ve insan ticaretinin

⁹⁴BelozerovVasiliy Klavdieviç, “ Voennaya DoktrinaRassi: V NaçaleBolşovaPuti”, *Vlast*, № 2 (2015), s.

engellenerek bölge su yollarının terör saldırısı risklerinden korunması büyük önem taşımaktadır.

Pasifik Okyanusu'nda nüksetmeye hazır siyasi hesaplaşmaların politik gerilime dönüşme riski, Rusya Federasyonu'nun Pasifik sularında donanma unsurlarını güçlendirmesine yol vermiştir. Rusya Federasyonu'nun 2000 yılından sonraki askeri doktrinlerinin içeriğine bakıldığında bu durumu anlaşılır kılan pek çok açıklamaya rastlamaktayız. Buna göre yakın çevrede sürmekte olan yerel ya da bölgesel savaş koşullarında Rusya Federasyonu'nun çevresindeki ülkelerin kısmi seferberlik durumuna geçmesi, bir yerde Moskova'yı da benzer önlemler almaya sevk etmektedir.⁹⁵ Yani Pasifik bölgesi çatışma kuşakları belirginleştikçe ve bölge ülkelerinin bu yöndeki askeri hazırlıkları artıkça Moskova, Pasifik Okyanusu'nda ortaya çıkan şartlarla uyumlu bir askeri pratiği hayata geçirmek zorundadır. Hele ki, Rusya'nın Japonya ile yaşadığı Kuril Adaları sorunu bu yönde aktif bir donanma stratejisinin bölgede tatbik edilmesini zorunlu kılan şartları yeterince olgunlaştırmaktadır. Pasifik bölgesinde ihtilaflı kalmaya devam eden sorunlar ve bağlayıcı bölgesel güvenlik mekanizmalarının yokluğu da, Moskova'yı bölgede her türlü gelişmeye hazırlıklı bir donanma stratejisi benimsemeye zorlamaktadır.

Doktrinde belirtilen bölgesel çatışma risklerini, günümüz askeri-politik gelişmeler ışığında değerlendirdiğimizde, Pasifik sularının askeri gerginliklerden ötürü son yıllarda bir hayli ısındığını gözlemlemekteyiz. Belgenin yürürlükte kaldığı yıllarda, Kore yarım adasında tartışmalı kalmaya devam ihtilafların birden çatışmaya dönüşmesi, doktrinde dikkat çekilen Pasifik bölgesel güvenliğinin ne kadar çürük bir zemine oturduğunu tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir.⁹⁶ Kuzey Kore'nin 2006 yılında nükleer silah denemesi yaptığını bütün dünyaya ilan etmesi, bu ülkeden kaynaklanması muhtemel tehdit algılarını yüksek tutan Japonya, G.Kore hatta Çin gibi güçlerin savunma politikalarını aktive etmelerine neden olmuştur.⁹⁷ Ayrıca Çin'in yükselişini dengeleyerek Kuzey Kore'nin nükleer silah kullanım kapasitesini sınırlandırmak isteyen ABD, müttefik ülkelere yardım maksadıyla Asya Pasifik bölgesindeki donanma varlığını son yıllarda

⁹⁵ Voennaya Doktrina Rasiskoy Federatsii, <<http://kremlin.ru/supplement/461>>, E.T: 11.05.2016

⁹⁶ Ahmet Yavaş, Kore Sorunu ve Uzakdoğu'da İstikrar Arayışları: Altılı Görüşmeler,

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-271-2014062522asya_bol7.pdf>, ET: 11.05.2016

⁹⁷ Selçuk Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, USAK Yayınları, Ankara, 2009, s. 226.

güçlendirmeye başlamıştır.⁹⁸ Güney Çin Denizi enerji kaynakları üzerine yapılan tartışmaların Çin, Vietnam, Singapur, Filipinler arasında silahlanma rekabetini teşvik etmesi, bölge ülkelerini yıkıcı çatışmaların girdabına sürüklenmektedir.⁹⁹ Çin-Tayvan sorununa bölge dışı aktörlerin yön vermeye çalışması askeri blok temelli çatışma riskini bölgede iyiden iyiye artırmaktadır. Japonya-Çin arasında zengin karbon yataklarına sahip olduğu bilinen Senkako adalarının aidiyeti üzerine devam eden tartışmalar bölgedeki askeri gerginliği her an üst seviyeye çıkarabilir.¹⁰⁰ Çin'in adanın mülkiyetini belirleyen San Francisco Antlaşması'na imza atmaması sorunun çatışmaya dönüşebilmesi sürecini hızlandırmaktadır.¹⁰¹ Adaların Çin'in dünya okyanuslarına çıkış güzergahını denetliyor oluşu meselenin güvenlik boyutunu güçlendirmektedir. Son zamanlarda Çin ve Japonya'nın adaları kendi haritalarında gösterme çabası ve Pekin'in adaya yakın sularda suni adalar inşa etmesi ve adalar güzergâhından gerçekleşen uçuş trafiğini denetlemeye çalışması, çatışma risklerini bölgede iyice tırmandırmıştır.¹⁰²

Japon anayasas'ında ülkenin silahlandırılmasını kısıtlayan hükümlerin revize edilmeye çalışılması, Pasifik çatışma risklerinin anlaşılmasında kritik derecede önemlidir. Bilhassa 2013 yılında yayımlanan Beyaz Kitabın içeriğinde ülkenin askeri güç potansiyeli canlandırmasına ilişkin yeterli bilgilere rastlanılmaktadır.¹⁰³ Hele ki, Senkako Adaları sorununa ilişkin tartışmaların politik düzleme iyice yansıdığı günümüzde, Tokyo'nun askeri yeteneklerini güçlendirmeye çalışması bölgesel çatışma dinamiklerini tetikleyecektir. G.Kore ile yaşanan Toko Adası'nın egemenlik statüsüne ilişkin ihtilafları da hatırladığımızda Tokyo'nun askeri imkânlarını güçlendirme yönündeki gayretleri

⁹⁸ Sait Yılmaz, "Asya Pasifik Güvenliği", <<http://usam.aydin.edu.tr/>>, ET: 11.05.2016

⁹⁹ Hasan Bilgin, *Stratejik Açidan Çin*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 205.

¹⁰⁰ Bahadır Pehlivan Türk, "Japonya-Çin İlişkileri: Tarihın Gölgesinde Rekabet ve Hegemonya", (Der: A. Mete Tuncoku), *Japon Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013, s. 113.

¹⁰¹ Elif Burcu Gündoğdu, "21.yy'da Yükselen Çine Karşı ABD- Japon İttifakı", <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/01/03/7359/21-yuzyilda-yukselen-cine-karsi-abd-japonya-ittifaki>>, ET: 11.05.2016

¹⁰² Doğu Çin Denizinde Egemenlik Çatışması, <<http://www.kureselcatismalar.com/dogu-cin-denizinde-egemenlik-catismasi/>>, ET: 11.05.2016

¹⁰³ Japonya'nın 2013 Yılı Savunma Beyaz Kitabı <http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/019_japonya_beyaz_kitap_2013.pdf> E.T:11.05.2016

bölgesel güçleri fazlası ile rahatsız etmektedir. Japonya'nın Kuril Adaları üzerindeki egemenlik iddialarından vazgeçmeyen siyasi duruşu, Tokyo'nun askeri kabiliyetlerini arttırdığı ölçekte Rusya'nın da dikkatini bölgeye vermesine sebep olmaktadır. Moskova'nın en azından Kuzey Batı Pasifik sularındaki güvenlik hassasiyetlerini görünür bir seviyeye çıkarmıştır.

Hükümetin önüne konulan görevlerin yerine getirilmesi açısından izlenecek yöntemlerin gerçekleştirilmesinde, Uzak Doğu limanlarının altyapı yenileme faaliyetlerinin tamamlanarak, Uzak Doğu filosunun güçlendirilmesinin gerekliliği doktrin genelinde ısrarla altı çizilen mühim bir konudur. Burada öncelik verilen başlıca limanlar ise, Sahalin ve Kuril adalarıdır. Her iki adanın da Rus donanmasının Pasifik yönündeki çıkış imkânını kolaylaştırması, Sahalin ve Kuril Adalarını, donanma unsurlarının Pasifik konumlanmasında hayati bir pozisyona çekmiştir. Doktrin, Rus donanmasını Pasifik yönünde, Bering, Ahotskiy, Japon, Pasifik Okyanusu'nun batı bölgeleri ve Arktik Okyanusu'nun doğu denizlerinde görevlendirmektedir.

Doktrin, Hint Okyanusu sularında donanmanın önüne, ticaret ve balıkçı gemilerinin seyr-ü sefer güvenliklerinin sağlanması hedefini koymuştur. Doktrinde Lamaka Boğazı üzerinden yapılan deniz trafiğinin gerçekleşmesine tehdit yaratan korsanlara karşı mücadele öne çıkarılmıştır. Rus ticaret ve balıkçı filolarının Hint Okyanusu denizlerindeki görünümü arttıkça, Moskova Hint Okyanusu seyrü-sefer güvenliğine duyarlı hale gelecektir. Terörizm ve eroir ticaretine karşı mücadele imkânlarının güçlendirilmesi adına bölge ülkelerine destek verilmesi de hedeflenmektedir. Moskova, Hint Okyanusu güvenliğinin sağlanması misyonlarını bölge ülkeleriyle işbirliği yaparak yerine getirecektir. Doktrin, Hint Okyanusu'nun kalıcı bir barış havzasına dönüştürülmesi adına bölgedeki varlığın güçlendirmesinin zorunlu olduğuna işaret etmektedir. Bu hedef doğrultusunda Vietnam, Singapur gibi bölgesel güçlerle işbirliği stratejisi izlenmeye başlanmıştır. Moskova'nın Vietnam'da bir askeri üs açma hevesine dönük planlarının olduğu da pek çok kez yazılı kaynaklarca ifade edilmektedir.¹⁰⁴¹⁰⁵

¹⁰⁴Lokşin GrigoryMihaioviç, “ PalitiçeskoeSatrudničestvoRassii İ Vietnam”, *Yugo-VostočnayaAziya: AktualnieProblemiRazvitiya*, № 25(2014), s. 59.

¹⁰⁵Baza V Karmani Skora Obritet Vtoruyu Jizn<<http://vz.ru/politics/2014/11/28/717531.html>> ,

1.4 2010 Askeri Doktrini: Somutlaşan Tehdit Unsurları ve Yeni Güvenlik Yaklaşımları

Zamanın Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in onayı ve yetkisi ile yürürlüğe giren 146 sayılı askeri doktrin; 706 sayılı 2000 yılı askeri doktrininden bazı içeriksel yönleri ile ayrılmaktadır. Doktrini 706 sayılı askeri doktrinden ayıran başlıca farklılık NATO tehdit algısının açıkça belirtilmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. NATO kaynaklı devletsel tehdit unsurlarının haricinde, kozmik saha güvenliği ve kolektif hava savunma sisteminin hayata geçirilmesi hususunda ihtiyaç duyulan gereksinimler belirtilerek, 21.Yüzyıl şartlarında Rus ordusunun önüne konulan savunma görevlerine açıklık getirilmiştir.¹⁰⁶2010 yılı askeri doktrinin hazırlanışında 2000 yılı askeri doktrini, 2008 yılında yayımlanan Dış Politika Konsept Belgesi, Rusya Federasyonu'nun 2020 yılına kadarki sosyo-ekonomik gelişim stratejisi, 2020 yılına değin yürürlükte kalması düşünülen deniz doktrini, son olarak da Rusya Federasyonu'nun 2020 yılına kadarki Ulusal Güvenlik Stratejisinin metinlerindeki ifadeler dikkate alınmıştır. Terörizme karşı savaş, karşılıklı güven unsurlarının güçlendirilmesi ve silahsızlanma hükümlülüklerine bağlılığa her iki askeri doktrinde de mutabık kalınmaktadır. Nükleer silahların kullanım usullerine bir önceki doktrine kıyasla daha fazla değinilmekle birlikte, önleyici nükleer güç tatbiki göze çarpan en can alıcı ayrıntı hükmündedir. 146 sayılı doktrin 2014 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Dış Politika Konsept Belgesi'nde ülkenin dış politika anlayışı, işbirliği vurgusu temelinde, askeri strateji belgesinde gerektiğince öne çıkarılmıştır. Böylece Rusya Federasyonu'nun uluslararası güvenliğe katkısının, pragmatik dış politika çerçevesinden hareketle, eşit haklar temelinde, iyi niyetli her türlü girişimle ortak hareket etmek olduğu açıkça belirtilmiştir. NATO, ABD, AGİT benzeri örgütlenmeler arasında tesis edilecek işbirliği modelinin genel karakteri bu sayede belirlenmiştir. Gerek önceki askeri doktrinlerde, gerekse Dış Politika Konsept Belgesi'nde ifade edilen silahlanmanın önlenmesi ve silahsızlanma antlaşmalarının yenilenmesi isteği doktrinde yer almıştır. Yine vizyon belgesinden tespit edilebildiği kadarıyla Rusya'nın kalkınma ve ekonomik istikrar hedeflerine odaklandığı deklare edilerek ülkenin gelişim potansiyelini eriten silahlanma yarışından kaçınılacağı belirtilmiştir. Böylece askeri doktrinde silahsızlanma hedeflerini

¹⁰⁶ Voennaya Doktrina Rasiskoy Federatsii, <<http://kremlin.ru/supplement/461>> , E.T:11.05.2016

geçerli kılan motivasyon kaynakları dış politika hedefleri ile uyumlu bir şekilde anlam kazanmaktadır. Konsept belgesinde kuvvet kullanımının BM Antlaşması'nın 51. Maddesi ile uyumluluk arz etmesini gerektiren prensipler, güç stratejisi esaslarının uluslararası hukuk ile uyumuna gösterilen hassasiyet nazarında askeri doktrin içeriklerine dâhil edilmiştir. Uluslararası barış ve istikrarın korunması maksadıyla, küresel ve bölgesel çapta gerekli inisiyatiflerin oluşturulmasına dikkat çeken açıklamaların ışığında, askeri doktrinde Rus ordusuna barış misyonu görevlerini yerine getirme imkânı tanınmıştır.¹⁰⁷

Bilhassa, BDT coğrafyasında tatbik edilecek operasyonlara Rusya Federasyonu'nun açık desteği 2010 Askeri Doktrini'nde gereken ölçüde ifade edilmiştir. Dış Politika Konsept Belgesi'nde ısrarla vurgulanan NATO'nun genişlemesi ve Avrupa Kıtası'nda "Füze Kalkanı Projesi'nin yaşama geçirilmesi yönündeki dikkat çeken açıklamalar, askeri doktrinde Rusya Federasyonu'nun doğrudan güvenliğini tehdit eden en önemli askeri politik gelişme şeklinde algılanmıştır. Bu nedenle denilebilir ki; Rusya Federasyonu BDT coğrafyasında küresel güvenlik çabalarının yüklenicisi olmuştur. Vizyon belgesinde BRICS ülkelerinin artan askeri, siyasi ve ekonomik gücüne atıfta bulunularak, Rusya Federasyonu'nun askeri doktrinde ŞİÖ bünyesinde Çin, Hindistan gibi ülkelerle askeri açıdan yakınlaşmasına imkân tanınmıştır. Başta Orta Asya güvenliği olmak üzere bölgesel güvenlik konularında işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Afganistan kaynaklı gelişmelerin Rusya Federasyonu'nun güvenliğini etkilemesinden yola çıkılarak, bölgesel sorunların çözümünde bölge ülkeleri ile girişilecek askeri işbirliklerine 146 sayılı doktrinde öncelik tanınmıştır. Deniz Doktrini'nde izah edilen yükümlülüklerin ise, 2010 ve 2014 yıllarında kabul edilen askeri doktrinler nezdindeki etkisini devam ettirdiği görülmektedir. Yalnız 2008 Dış Politika Konsept Belgesi'nde Rusya Federasyonu'nu bölge ülkeleriyle çıkar çatışmasına iten şelf sorunlarının diplomatik yollar kullanılarak çözülmesine ilişkin hükümler, tartışmalı deniz sınırlarında askeri seçeneklerin kullanılmasını doktrinin geçerli olduğu dönem içerisinde kısıtlamıştır.

Rusya Federasyonun 2020 yılına kadar geçerli ulusal güvenlik stratejisi belgesinde ülkenin uzun vadeli güvenlik hedeflerine odaklanılmıştır. Belge 2010 ve 2014 yıllarında yayımlanan askeri doktrinlerin genel içeriklerinde dahi güncelliğini koruyabilmektedir.

¹⁰⁷Kantsepsiya Vneşney Politiki Rosiskoy Federatsii,

<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/sps/357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C> , E.T: 11.05.2016

Belge Rusya Federasyonu'nun savunma politikasının uzun vadeli hedeflerini iç ve dış güvenlik, ekonomik ve sosyal alanlarda belirlemektedir. Sosyal alanda sorumlu kılan savunma yükümlülükleri ise ekoloji, eğitim, din, bilim, iletişim, ulaşım ve toplumsal güvenlik gibi çok geniş bir yelpazeye dağılmıştır. Belgeden tespit edebileceğimiz kadarıyla, Rusya Federasyonu dünyadaki çatışma dinamiklerini göz önüne alarak, BDT coğrafyasında kolektif savunma sistemlerini hayata geçirmeye çabalamaktadır. Yalnız burada BDT güvenlik coğrafyasının mimarı rolünde, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü görülmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü ise, Orta Asya'da karşılıklı güven unsurları temelinde işbirliği stratejilerini geliştirileceği organizasyon statüsünde düşünülmektedir. Küresel risk unsurlarına karşı ABD, NATO, BM ve bölgesel aktörlerle uygun ve eşit şartlar altında işbirliğine gidileceği anlaşılır bir şekilde deklare edilmiştir. NATO genişlemesine ise belgede ülkenin güvenlik çıkarlarına aykırılık teşkil ettiği için karşı çıkmaktadır. Rusya Federasyonu'nun küresel savunmaya vereceği katkıların artırılması adına ülkenin küresel bir güce dönüşmesi hedeflenmektedir. Siber saldırılar, terör örgütleri, sınır aşan suç örgütleri, yabancı istihbarat teşkilatlarının zararlı faaliyetleri stratejik belgede ülkenin uzun vadede alması gereken başlıca güvenlik tedbirleri arasında sayılmaktadır. Özellikle terörizm ve sınır aşan suç örgütlerine karşı mücadele pratiğinin güçlendirilmesi adına, ilgili güvenlik birimlerini sınır güvenlik noktaları üzerinde tam kapsamlı kontrolü sağlama misyonu ile yükümlendirmiştir. Bu nedenle uzun bir sınır hattının paylaşıldığı Kazakistan, Ukrayna ve topografyası nedeni ile denetlenmesi zor olan Azerbaycan ve Gürcistan ile paylaşılan sınırların güvenliği önemsenmektedir. Orta Doğu'da devam eden terör saldırıları ve çatışma dinamikleri hatırlandığında, strateji belgesinde Rusya Federasyonu sınır güvenliğine atfedilen misyonkritik bir seviyeye çıkmıştır. Orta Doğu, Orta Asya ve Afganistan yönünden ülkeye sızabilecek terör ve suç örgütlerinin karşı sınır güvenliğinde hassas bir sürece girilmiştir.¹⁰⁸

Askeri doktrinin genel içeriklerine göz attığımızda ise, 146 sayılı doktrin de 706 sayılı doktrine kıyasla pek çok noktadan ayrılmaktadır. 706 sayılı askeri doktrinin genel içeriklerinde muhtemel tehditler üzerine yoğunlaşıp, NATO'nun genişlemesi sadece ima edilirken 146 sayılı doktrinde NATO'nun genişlemesi net bir ifade ile tehdit babında değerlendirilmiştir. NATO tehdit algısını Moskova nezdinde somutlaştıran gelişmeleri

¹⁰⁸ Ukaz O Strategii Natsionalnoy Bezopastnosti Rosiskoy Federatsii Do 2020 goda

<<http://kremlin.ru/events/president/news/4047>> , E.T: 11.05.2016

okuduğumuzda bu yöndeki huzursuzluğun I. Dalga Genişlemeden başladığı görülmektedir. Bu evrede Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın ittifaka katılması ile NATO'nun Rusya sınırlarına yaklaşma tehdidi somut hale gelmeye başlamıştır. İkinci Dalga Genişleme esnasında Baltık Cumhuriyetlerinin İttifaka katılması ile ittifak Rusya sınırlarına dayanmıştır.¹⁰⁹ Rusya bu tarihten sonra NATO'nun genişleme stratejisinden duyduğu rahatsızlığı açık bir ifade ile 146 sayılı askeri belgeye dâhil etmiştir. NATO'ya ilişkin değerlendirmelerde 5. Maddede belirtilen alan dışı faaliyetlerinin ülkenin güvenliğini risk altına sokacağı açıkça belirtilmiştir. İttifak'ın genişlemesi dışında ittifakın misyonları küresel bir zemine kaydırmasına ilişkin yapılan eleştiriler dikkate değerdir. NATO bünyesinde oluşturulan Avrupa-Atlantik Konseyi ve Barış İçin Ortaklık Projesi'ne BDT ülkelerinden yoğun katılım muhtemelen bu ifadede etkili olmuştur. Orta Asya ülkelerinin yoğun katılım gösterdiği adı geçen yapıların yakın çevredeki faaliyetleri, Moskova'nın NATO'dan duyduğu risk algısını resmi belgelere net bir şekilde taşımıştır. NATO'nun Afganistan'da artan varlığı da NATO tehdit tanımlamasının somutlaşmasında etkili olmuştur. Bonn Zirvesi kararları doğrultusunda BM himayesi çatısı altında kurulan ISAF'ın yetkilerinin NATO'ya geçmesi, 2003, bu noktada bir milattır.¹¹⁰ İttifak'ın alan dışına çıkmasına yönelik korkular Moskova'nın askeri doktrinde bahsedilen tepkilerine canlılık katmıştır.

NATO'nun genişleme stratejisini BDT coğrafyasının derinlerine taşıma girişimleri Kremlin'i son derece rahatsız etmektedir. Devlet adamlarının yaptığı açıklamalar ve resmi savunma belgeleri incelendiğinde, artık bundan sonraki aşamalara Kremlin'in tepkisiz kalmayacağı tüm çıplaklığı ile görülmektedir. Ukrayna ve Gürcistan'ın ittifaka dâhil edilmesi ise bu anlamda doğrudan Rusya Federasyonu'nun güvenlik çıkarlarını tehdit ettiği şeklinde kabul edilmiştir. Bu ifadeyi 2008 yılında yayımlanan Dış Politika Konsept Belgesi'nde çok açık takip etmekteyiz. Rusya Federasyonu, bu aşamadan sonra yalnız askeri değil, dış politikasını da şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde NATO'nun genişlemesine karşı kurgulamıştır.

¹⁰⁹ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da Savunma ve ...*, s. 42.

140.

¹¹⁰ Dicle Sasaoğlu, "NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan", *Bilgesam Analiz*, No:1176, Ocak 2014, s.2.

Kremlin'in NATO'nun genişlemesine yönelik tepkileri, Moskova'nın BDT coğrafyasındaki güvenlik önceliklerini KGAÖ'ye vermesinden kaynaklanmaktadır. BDT coğrafyasında SSCB'nin çöküşünden sonra dağılmış olan kolektif güvenlik mekanizmalarını tekrardan diriltmeye çalışan Rusya Federasyonu, bu doğrultuda 1992 yılında imzalanan Taşkent Güvenlik Antlaşması'nı daimi kolektif bir ittifak yapısına dönüştürmeyi arzulamaktadır. Moskova'nın kolektif güvenlik mekanizmasını hayata geçirme gereksinimleri ise, dünya genelinde artan askeri harcamaları, silahsızlanma antlaşmalarının bağlayıcı hükümlerinin gereğince yerine getirilememesi ve uluslararası mekanizmaların kolektif güvenliği sağlama kapasitelerinin yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır.¹¹¹ NATO'nun genişlemesi ise Ukrayna ve Kafkas ülkeleri nezdinde KGAÖ'ne kıyasla daha cazip görünmektedir. İttifakın KGAÖ'ne kıyasla öne çıkan avantajları Moskova'nın BDT kuşağında hayata geçirmeye çalıştığı kolektif güvenlik planlarını bozmaktadır.

Moskova'nın 146 sayılı doktrinde artık kuşku götürmeyecek bir biçimde dile getirilen NATO tehdidine karşı, gerektiğinde nasıl bir refleks göstereceği ise Gürcistan Savaşından yeterince anlaşılmaktadır. “Turuncu Devrimleri” Gürcistan’a yansıtan Gül Devrimi neticesinde iktidara gelen Saakaşvili hükümetinin NATO’ya üye olma isteğini beyan ederek, bunu başlıca dış politika amacı haline getirmesi, ilgili kaynaklarda 2008 yaz savaşını başlatan en önemli gelişme olarak kabul edilmektedir.¹¹² Bilhassa, Gürcistan’ın ABD’li askeri uzmanları davet ederek ortak askeri tatbikatlar düzenlemesi Moskova’nın NATO ile yakınlaşmak isteyen diğer cumhuriyetlere mesaj vermek istemesi adına Gürcistan’a askeri güç kullanımının önünü açmıştır. Askeri doktrinin Gürcistan Savaşı’ndan hemen sonra yayınlanması savaşa giden sürecin Moskova üzerinde yarattığı güvenlik kaygılarını yansıtması bakımından önemlidir. Özellikle 146 sayılı askeri doktrinde Rusya Federasyonu, sınırlarına yakın ülkelerde tertip edinilen askeri operasyonları bu anlamda açık bir tehdit olarak zikretmiştir. Rusya’nın vatandaşlık hakkı tanıdığı Osetinler ve Gürcistan hükümeti arasında yaşanan ihtilaflar ise, Moskova’ya 706 ve 146 sayılı doktrinlerde defalarca atıfta bulunulan Rus vatandaşlarının korunması ve

¹¹¹ Kantsepsiya Vneşney Politiki Rosiskoy Federatsii,

<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/sps/357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C>, E.T : 11.05.2016

¹¹² Ahmet Öztürk, “Rusya Gürcistan Krizi”: *Yerel Bir İç Çatışma Küresel Yansımalar*, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, 2009, s. 8.

bölgede barış misyonun gerçekleştirilmesine yönelik askeri tedbirlerin alınması imkânını vermiştir.

NATO'nun genişlemesi, Rusya Federasyonu'nun Avrupa yönünde savunma derinliğini genişletmesini engelleyen bir hamle olarak okunmaktadır.¹¹³ Napolyon savaşları ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında düşman ordularının askeri kuvvet kullanımını boşa çıkaran savunma derinliği arayışları, NATO'nun genişleme stratejisiyle birlikte anlamını yitirmeye başlamıştır. Bu nedenle Moskova'nın uzun vadeli askeri stratejileri dikkate alındığında görülmektedir ki; batı yönünden kaynaklanabilecek saldırı risklerini karşılama yeteneklerinin artırılması adına Rusya, 146 sayılı askeri doktrinde ittifakın genişleme hamlelerine doğrudan karşı çıkmaktadır. Hırvatistan ve Arnavutluk'un 2009 yılında gerçekleşen NATO üyelikleri de ittifakın Rus askeri doktrini nazarındaki tehdit algısını resmileştiren gelişmeler arasında sayılmasını kolaylaştırmıştır.

NATO'nun sorumluluk sahasının dışına çıkarak, küresel hareket kabiliyetlerinin artırılması Rusya'nın güvenliğine yönelik çok kritik bir tehlike arz etmektedir. Çağdaş savaşların tatbik ediliş yöntemlerinin 146 sayılı doktrinde aktarılışına göz attığımızda, bu ifadenin ne tür bir tehdit doğuracağı gayet net bir şekilde anlaşılmaktadır. Günümüz modern savaşlarında, küresel askeri hareketliliklerin tek merkezden eş güdümlü bir yapıda tatbik edileceği varsayılmaktadır. NATO'nun alan dışı konseptine geçerek Rusya'ya küresel saldırı riski, bu anlamda dikkate alınmaktadır. Sadece askeri doktrin değil, Rus savunma politikalarını analiz eden kaynaklar da benzer tehlikeye değinmektedirler.¹¹⁴

Ülkenin her yönden eş güdümlü bir darbeye maruz kalabilme tehlikesi, bu anlamda çok kritik bir savunma boşluğu olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın enlemesine uzanan geniş coğrafyasının savunma yükünü zorlaştıran karakterini hatırladığımızda, vurgulanan endişe gayet anlaşılır durumdadır.¹¹⁵ Ülkenin 21.Yüzyılda güvenlik coğrafyasının giderek genişlediği bir konjonktürde, her yönden gelebilecek saldırı girişimlerinin onarılmaz

¹¹³ Ali Asker, Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini, *Military Since & Intelligence/ MSI*, Analiz, Nisan, 2010, s. 4.

¹¹⁴ Ponomorev Pavel Adrianoviç, Rol Vozduha plavatelnoy Segmenta Varuujennih Sil Rassiskoy Federatsi V Reşenii Zadaç Po Obespeçeniyu Voennih Deystviy V Usloviyah Neoborodavannih Teatrov Voennih Deystviy İ Arktiki, *İzvestiya Yujnova Federalnova Universiteta. Tehičeskie Nauki*, № 3(152), 2014, s.139.

¹¹⁵ Aleksandr Dugin, (Çev: Vügar İmanov), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 133.

savunma riskleri yaratacağı açıktır. Bu nedenle NATO'nun küresel çaplı misyon etkinliğine girişmesi, resmi doktrinde yaşamsal bir tehdit niteliği taşımaktadır. NATO'nun çeşitli misyonlar altında Rusya'nın güvenlik coğrafyasına girerek Afganistan'da varlığını devam ettireceğini açıklaması, Rus savunma politikaları nezdinde hayati bir önem arz etmektedir.

Orta Asya ve Pasifik suları bu noktada dikkat edilmesi gereken en stratejik noktalarđır. Arktik, Kafkasya, Karadeniz ve Güney Doğu Avrupa yönü ise, NATO'nun genişlemesi veyahut da adı geçen coğrafyalarda bulunan NATO ülkeleri nedeniyle Rusya Federasyonu'nu global eş güdümlü saldırı riskleri altında bırakmaktadır. Ülkenin enlemesine yayılan geniş coğrafyasının böylesine tehdit edici bir durum karşısında tam kapasite seferberlik durumuna geçirilmesi de bir başka sorunsal niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin %70'ini teşkil eden Ural ötesi ve Arktik topraklarının merkezden kopukluğu tam kapasite seferberliğini ve askeri kuvvet akışını zorlaştırmaktadır. Böylesi uzak mesafeli alanlara kuvvet aktarımının Orta Asya ve Arktik su yolu kullanılarak gerçekleşmesi ise, yeni bir takım güvenlik coğrafyalarını ortaya çıkarmaktadır. Ural ötesi toprakların sayıca az popölasyonunu ve yetersiz sanayi kalkınma düzeyini dikkate aldığımızda, küresel bir darbe karşısında Rus ordusunun nükleer ve balistik füze yetenekleri haricinde verimi düşmektedir. Rusya Federasyonu ilgili askeri doktrinde, böyle bir senaryo karşısında hazırlık seviyesini yükseltmek maksadı ile, Sibiry ve Ural ötesi topraklarının her yönden ayağa kaldırılmasını amaçlamaktadır. Kurulacak askeri-politik ittifaklarla en azından Orta Asya ve Pasifik sathında böylesine meydana okumaların yaratacağı tehditlerin derecesini azaltmayı hedeflemektedir. şanghay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü çerçevesinde yürütölen askeri işbirliği arayışları bu noktada hayati önem taşımaktadır.

Belgede dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise, Rusya Federasyonu'nun askeri ittifak ilişkilerini güçlendirme niyetinde olduğunun belirtilmesidir. 706 sayılı askeri belgeyle karşılaştırıldığında, işbirliği arayışlarının 146 sayılı Medvedev Doktrin'inde içeriksel olarak daha belirgin olduğunu görmekteyiz. 2000 yılında kabul edilen askeri doktrinde savunma güvenlik alanında öncelikli işbirliğini BDT ülkeleri ve Taşkent Antlaşması ülkelerine verirken, gerektiğinde eşit haklar zemininde diğer örgütlenmelerle de askeri güvenlik işbirliğine gidileceği vurgulanmıştır. Yalnızca Belarus, her iki askeri doktrinde de doğrudan her alanda askeri işbirliğine gidilmesi gereken bir ülke nezdinde görölmüştür.

Hatta Medvedev Doktrini'nde bu ülkeyle aynı askeri doktrinin paylaşılması hedefine odaklanılmıştır. 706 sayılı askeri doktrinde askeri işbirliği arayışları, BM Barış Gücü altında gerçekleştirilecek barış operasyonları çerçevesinde mümkün kılınmaktadır.

NATO, AGİT ve ŞİÖ'nün işbirliği tanımlanması altında doğrudan isimlerine rastlanılmamaktadır. Medvedev Doktrini'in içeriklerinden, bu alanda yapılacak işbirliğigereksinimlerini çok rahat bir şekilde tespit edebilmekteyiz. Hatta doktrinin son bölümü, tamamen, öncelikli işbirliği başlığı altında yazılmıştır. Medvedev Doktrini bu anlamda bir öncekine kıyasla işbirliği arayışlarını çok net bir içerikle yansıtmaktadır. Kolektif GüvenlikAntlaşması Örgütü üyesi ülkelere, BDT ülkelerine ve Şanghay İşbirliği Örgütü üyesi ülkelere işbirliği alanında öncelik tanınmaktadır. Rusya Federasyonu'nun yabancı ülkelerle işbirliği ya da Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün üye sayısının artırılmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır.

Doktrinden anlaşıldığı kadarıyla Rusya Federasyonu, askeri işbirliği arayışlarını Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü çerçevesinde realize etmeye çalışmaktadır. Örgütün müdahale gücünün artırılmasına ve gerektiğinde ittifaka personel verilmesine, bu anlamda dikkat edilmesi gerekmektedir. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Rusya'nın kolektif güvenlik sistemlerine dönük arayışlarında öncelikli yegâne kurumdur. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü çatısı altında ortak operasyonların yürütülmesinin ve gerekli birimlerin kurulmasının altı çizilerek, acil müdahale gücünün aktive edilmesi istenilmektedir.¹¹⁶

BDT üyesi ülkeler ile, gerek duyulması halinde, barış operasyonlarına gidileceği vurgulanmaktadır. İlginç bir şekilde, Şanghay İşbirliği Örgütü ile askeri ilişkiler geliştirilmekle birlikte, bunun BM hukuksal çerçevesiyle uyumluluğu üzerinde durulmaktadır. Belirtilen çerçevede terör, sınır aşan suçlar ile mücadele, nükleer silahların yayılmasının kontrol edilmesi ve barış operasyonlarının gerçekleştirilmesi gibi hükümler bulunmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü ile çıkarların kesiştiği ortak alanda, tehdit unsurlarına karşı mücadelede çabaların koordine edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Ortak alan tanımı ise gerçekten ilgi çekici olmakla beraber, muhtemelen, Orta Asya ve örgütün genişleme sahası olabilir. Rusya Federasyonu'nun, karşılıklı güven ve

¹¹⁶ Muhammet Ruslan Salihoviç, “ Voennoe Satrudniçestvo Rossi So Stranami Blizneva Zarubejya: Osnovnie Napravleniya ”, *Vestnik Çelyabinskova Gasodarstnennova Universiteta*, № 23 (314), 2013, s. 13.

işbirliğitemelinde AGİT, BM ve hatta NATO ile bileişbirliğine açık olduğu belirtilerek, bu durum ağırlıkla barış operasyonları perspektifinden ele alınmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun çatışmaların önlenmesi ya da caydırılmasını öngören askeri misyonu ise, 146 nolu doktrinde en net ifade ile anlamını bulmaktadır. Barış gücü fikri esasında, 1833 nolu askeri doktrinde “çatışmaların durdurulması adına gerektiğinde çeper ülkelere askeri güç gönderilebileceğı” ifadesi ile ima edilmiştir. Rusya Federasyonu, bu doğrultuda Transdinyester, Osetya, Abhazy ve Tacikistan’da barış gücü birliklerini konuşlandırmıştır.¹¹⁷ Gürcistan Savaşı ise 706 ve 146 nolu doktrinlerde daha net bir anlatımla ifade edilerek, Rusya Federasyonu’nun barış gücü misyonunu yerine getirme yükümlülüğü uygulamaya geçirilmiştir. Olaya Moskova açısından yaklaştığımızda Rusya Federasyonu, Güney Osetya’da saldırgan eylemler gerçekleştiren Gürcistan hükümetine karşı barış gücü askerlerini ve Güney Osetya halkını desteklemek adına BM kuvvet kullanma sözleşmelerine uygun hareket ederek, askeri güç mekanizmalarını devreye sokmuştur. Rusya’nın Avrasya coğrafyasında yüklenmeyi planladığı barış misyonu koruma hedeflerini yansıtan bu yaklaşımın izlerini Karabağ sorununun çözümüne yönelik toplanan Minsk Grubu zirvelerinden de tespit edebilmekteyiz. Rusya Federasyonu'nun barış gücü unsurlarını BDT coğrafyasında konuşlandıracağını vurgulayarak, Avrasya güvenlik coğrafyasında, Rusya’nın barış getirme misyonlarına aynı zamanda stratejik anlamlar da yüklemektedir.

Doktrinde kozmik güvenlik ve füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür. 706 sayılı askeri doktrinde kozmik alanın silahlandırılması ve füze savunma sistemlerinin yaygınlaştırılması, uluslararası güvenliği zaafa uğratan başlıca risk unsurları arasında gösterilmesine karşın, 146 sayılı doktrinde konuya farklı açılardan yaklaşılmaktadır. Gelineen noktada Rus ordusunun önüne yeni güvenlik yükümlülükleri koyulmuştur. 706 sayılı askeri doktrinde Hava savunma sistemlerinin güçlendirilmesini teşvik edici birkaç ifade yer alsa da, 146 sayılı doktrinde kozmik sahanın savunulması ve hava savunma sistemlerinin yaşama geçirilmesi çok net cümleler ile ifade edilmektedir. Doktrinin Rusya Federasyonu'nun güvenliğini tehdit eden gelişmelerin aktarıldığı bölümünde kozmik saha ve hava savunma sistemlerinin yaygınlaştırıldığına dikkat çekilmektedir. Rusya Federasyonu'nun bu alanda silahsızlanma antlaşmalarına açık olduğu

¹¹⁷ Fırat Purtaş, *Rusya Ekseninde BDT*, s. 100-102.

gerek 706 gerekse 146 sayılı doktrinlerde ifade edilmiş olsa da, olayların gidişatı bahsedilen alanlarda Moskova'yı silahlanmaya zorlamaktadır.

Moskova'yı kozmik saha güvenliği ve hava savunma füze sistemlerini geliştirmeye yönelten sebeplerin kaynağına indiğimizde ise, bunun bir gereklilikten kaynaklandığını görmekteyiz. Kozmik sahaya gönderilen uydu ve gelişmiş teknoloji aparatları bu anlamda Rusya'yı etkin bir stratejiye zorlamıştır.¹¹⁸ Çünkü belirtilen durum uzayın silahlandırılmasına imkan tanıyan mühim gelişmelerdir. Her şeyden önce Soğuk Savaş şartlarında imzalanmış olan silahsızlanma antlaşmalarının günümüz şartlarında önemini kaybettiği gerçeği ile karşılaşmaktayız. Zira Salt ve Start antlaşmaları Sovyetler Birliği ve ABD arasında imzalanmış antlaşmalar olmakla beraber, dönemin güç dengesini yansıtmaktaydı. ABD'nin 2002 yılında Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilmesi ile bu anlayış da değişmiştir. Stratejik saldırı silahları ve balistik füzelerin elde edilmesi konusunda Kuzey Kore, İran, Çin gibi ülkelerin ilerlemeler kaydetmesi, beraberinde füze savunma sistemlerine tekrardan dönüş gereksinimini getirmiştir.¹¹⁹ Rusya Federasyonu, ifade edilen gelişmelerin etkisinde kalarak kolektif füze savunması projelerine ağırlık vermeye başlamıştır. ABD ve NATO'nun Avrupa'ya füze savunma sistemi kurma yönündeki çabalarından rahatsızlık duyması da doktrinde bahsedilen hava savunma sistemlerinin devreye sokulması arayışlarında etkili olmuştur.¹²⁰ Konunun NATO Lizbon Zirvesi'nde tartışılmasının yanı sıra, radar üslerinin Türkiye'de konumlandırılması da füze savunma sistemleriyle takviye edilmiş kolektif hava sahası güvenliği konusunda, Rusya'yı aktive olmaya yöneltmiştir.

Kozmik sahanın güvenliğinin sağlanması yönündeki gayretlerin gereksinimi, optik teknolojisinde yakalanan başarılar ile ayrı bir anlam kazanmaktadır. Uzay boşluğunda yer alan gezegenlerin ve yıldız sistemlerinin gelişmiş gözetleme araçları kullanılarak keşfedildiğini anımsadığımızda, uydular yolu ile Rus askeri hareketliliğinin kontrol edilmesi günümüz şartlarında mümkün gözükmektedir. Yine gelişen teknoloji dayesinde askeri unsurların Kozmik saha üzerinden yeryüzü hedeflerine zararverebilme kapasitesi

¹¹⁸ Yılmaz Tezkan- M.Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002, s. 160.

¹¹⁹ Sıtkı Egeli, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, (Ed: Mustafa Aydın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 10.

¹²⁰ Sıtkı Egeli, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı*, (Ed: Mustafa Aydın), ... , s. 33.

yükselmiştir.¹²¹ Kaynaklara göre ise uzay aparatları ve hava, yer unsurları arasındaki efektif uyum ise I. Körfez Savaşı esnasında görülmüştür.¹²² Uzay boşluğunun askeri stratejilerde belirleyiciliğinin artmasıyla da Rusya Federasyonu'nun kozmik saha güvenliği önem kazanmıştır. Dolayısıyla bahsedilen bu olgu Medvedev askeri doktrinlerinin içeriğine ulaşılması gereken bir hedef niteliğinde yansıtılmıştır. Bununla birlikte ABD, Çin, Hindistan ve AB ülkelerinin uzay aparatlarında dikkate değer artışlar Moskova'yı Kozmik saha güvenliği hedeflerine teşvik etmiştir.

Belgede dikkate alınması gereken bir diğer öncelik ise, enformasyon güvenliğinin yetkinleştirilmesi üzerine yoğunlaşan hassasiyettir. 706 sayılı askeri doktrinde ve 2000 yılı Dış Politika Konsept belgesinde Rusya'da olup bitenleri dünya kamuoyuna aktaracak mekanizmaların somutlaştırılmasına öncelik verilmiş olsa da, Medvedev Doktrini'nde konu daha esaslı bir temel üzerinde ele alınmıştır. 146 sayılı askeri doktrinde, Rusya Federasyonu'na tehdit oluşturabilecek ülkelerin güç kullanmalarına gereksinim kalmadan enformasyon araçları üzerinden ülke güvenliğini tehdit edebileceğine işaret edilmiştir.

Bu hususta, “Turuncu Devrimlerin” Ukrayna, Gürcistan ve Orta Asya yansımaları, Moskova'nın bilgi kaynaklarını etkin kullanma arayışlarına itki vererek askeri doktrine girmiştir. Bilhassa benzer dalgalanmaların Rusya'ya sıçramasının engellenmesi amaçlanarak enformasyon kaynaklarının ülkenin güvenlik çıkarları doğrultusunda kullanılması hedeflendiğini farz edebiliriz. Arap Baharının belirlediği tarihten itibaren, “Turuncu Devrimler”in dirilme riskinin ortaya çıkması ve Kırgızistan'da yaşanan hareketlilik Moskova'nın enformasyon güvenliğine verdiği önemi hassas bir seviyeye çıkarmış olması muhtemeldir. Bilhassa 2012 yılında Moskova muhalif gösterileri Putin hükümetinin başını ağrıtarak, devletin güvenliğini tehlikeye atmıştır. Maydan Olayları düzleminde Batı yanlısı grupların başlattıkları Rusya karşıtı gösteriler, ülkenin Batıcı hükümetler aracılığıyla güneyden sıkıştırılarak nefessiz bırakılmasına sebep olacak gelişmeleri tetiklemiştir. Doktrinde öngörülen karşı enformasyon politikası, bu anlamda güvenlik politikalarının belirleyici yönünü 5 yıl boyunca tayin etmiştir. Kırım'ın işgali ve

¹²¹ Malov Andrey Yureviç, “ O Razvitii Mer Daveriya İ Trasparentnosti V Kontekste Vızov İ Ugroz Bezopastnosti Kos miçeskoj Deyatelnosti, *Vestnik MİGİMO UNİVERSİTETA*, №4(31), 2013, s. 129.

¹²² Benjamin S. Lambeth, “Hava Gücü, Uzay Gücü ve Coğrafya”, Haz: Colin S. Gray- Geoffrey Sloan, *Jeopolitik Strateji ve Coğrafya*, (Çev: Tuğrul Karabacak), ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 98.

Suriye müdahalesinin ortaya çıkardığı bir takım zorunlulukların etkisiyle Moskova'nın, askeri güç kullanımını ve Orta Doğu'da sürdürdüğü askeri faaliyetlerini meşrulaştırmak adına belirtilen etki araçlarına bağımlılığı artarak sürmektedir. Bu doğrultuda, Rus devlet televizyonları, uydu kanalları ve medya organları adeta yurt dışı ve yurt içinde seferber edilmektedir. Kaynakların belirttiğine göre, Medvedev Doktrini'nde dile getirilen enformasyon güvenliğine ilişkin kanıların dahi, "Arap Baharı" ve Suriye iç savaşı ve Ukrayna kaynaklı gelişmeleri yeterince açıklayamaması, bir sonraki doktrine olan gereksinimleri ortaya çıkarmıştır.¹²³

Belgede ilgi çekici bulunan ve Rusya Federasyonu'nu askeri kapasitesini arttırmaya teşvik eden bir ayrıntı daha göze batmaktadır. Buna göre Rusya Federasyonu, savunma politikalarını realize etme gereksinimlerini, sınırlarına yakın coğrafyalarda çatışma yoğunluğu yaşayan ülkelerin seferberlik düzeyine göre ayarlamaktadır. Teorik anlamda bu ifade Rus savunma politikalarının hareketlendirilmesine vesile olsa da, somut düzlemde, Sakaşvili hükümetinin Gürcistan Savaşı'nı başlatan süreçte askeri bütçeye ayırdığı harcamaların etkisi dikkate alınmış olabilir. Kore yarım adasında çatışmaya dönüşebilecek gerginlikler pekâlâ vurgulanan ifadenin çerçevesine uygun düşmektedir. Yarım adayı paylaşan ülkelerin askeri hazırlıklarını neredeyse seferberlik derecesine çıkarmıştır ve gelinen noktada her iki ülke sınır hattına büyük çaplı kuvvet yığınağı gerçekleştirmişlerdir.¹²⁴

İran'ın ABD ve Batı ülkeleri ile ters düşen nükleer programı nedeniyle askeri hazırlıklarını her an saldırı durumuna yükseltmesi ve İsrail'in, Suriye karşısında her an saldırıya açık pozisyonu nedeniyle benzer askeri hareketlilik içerisine girmesi, ifadeye anlam kazandıran önemli ayrıntılardır.¹²⁵ İsrail'in Suriye ile yaşadığı Golan Tepesi krizi ile bağlantılı olarak, 1967 Savaşı'nın kâğıt üzerinde devam ettirilmesi Rus ordusunun bilhassa, Orta Doğu kaynaklı gelişmeler dikkate alınarak asker hazırlık potansiyelinin artırılmasına imkân tanımıştır. Yine İsrail'in Filistinli askeri gruplarla sık sık yaşadığı

¹²³ Elnur İsmailov, "Rusya Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", *Bilgesam Analiz*, No:1190, Şubat, 2015, s. 5.

¹²⁴ Selçuk Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzey...*, s. 376.

¹²⁵ Evren Altınkaş, "Tarih Boyunca İran ABD ilişkileri", (Ed: Barış Adıbelli), *Doğu-Batı Yol Ayırımında İran, İdeoloji, Devlet ve Dış Politika*, Bilim+ Gönül Yayınları, İstanbul, 2012, s. 284.

çatışma koşullarının yanı sıra, 2007 Lübnan Savaşın'dan ötürü Hizbullah ve İran'ı hedef alan askeri hazırlığı da askeri doktrinde öne çıkartılan ifadeye geçerlilik katmıştır. Hele ki bu ülkenin Demir Kubbe adını alan füze savunma sistemini 2005 yılından başlatarak düzenli aralıklarla 2011 yılında realize etmesi, muhakkak dikkate alınmalıdır. Arap ülkelerinin neredeyse tamamının olağanüstü hal uygulamasına tabi tutan yarı askeri rejimler de, Rusya'nın Orta Doğu ve Pasifik ülkelerinde artan seferberlik düzeyini göz önüne alıp savunma politikalarına ağırlık vermesine yol açmıştır.

Anılan sahalarda bölgesel çatışma risklerinin çıkması durumunda müttefiklik ilişkisi, barış görevi ve ülke çıkarlarının gerekliliği kapsamında askeri müdahale gücünün yetkinleştirilmesi gerekmektedir. Doktrinin güncelliğini koruduğu yıllar içerisinde, 2015 yılına kadar, bahsedilen ifade Rus savunma politikalarına canlılık katmıştır. “Arap Baharı” ve Suriye iç savaşı koşullarında doğup gelişen radikal terörizmin, Orta Doğu ülkelerinde yarattığı tahribat pek çok ülkenin askeri seferberlik koşullarını yükseltmesine sebep olmuştur.¹²⁶ Azerbaycan-Ermenistan gerginliğinde tarafların askeri hazırlıklarını üst seviyeye taşımaları, belirtilen ifade çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun savunma politikalarını hareketlendirmiştir. Suriye, İran ve Ermenistan gibi ülkelerin tam olmasa da kısmi manada beliren müttefiklik ilişkileri, Rusya Federasyonu'nun olayların akışı karşısında sorumluluk almasını gerektirebilecek koşulları da beraberinde getirmektedir.

Doktrin, nükleer silahların kullanımına ilişkin 706 sayılı belge kadar ayrıntılı açıklamalara sahip değildir. Sadece devletin varlığı tehlike altına düştüğünde Cumhurbaşkanı'nın izni ile kullanılacağı, 706 sayılı doktrinde olduğu gibi aynen aktarılmıştır. Öne çıkan farklılık “Önleyici Nükleer Saldırı” yaklaşımının benimsenmesidir.¹²⁷ İlgili kaynaklarca NATO'nun genişlemesi ve Füze Kalkanı Projesi'nin Avrupa ülkelerinde hayata geçirilmesinin tartışıldığı günlerde, caydırıcı nükleer saldırı Rusya'nın en reaksiyoner tepkisi mahiyetinde ele alınmaktadır. Önleyici Nükleer Saldırı hamlesi, aslında Rusya Federasyonu'nun çevrelenme risklerine karşı hamle seçeneklerinin azaldığı şeklinde değerlendirilebilir. Önleyici Nükleer Saldırı hamlesini Moskova nezdinde

¹²⁶ Yaşar Onay, “Rusya'nın Ortadoğu Politikası Şekillendiren Parametreler”, *Bilge Strateji*, Cilt:7, Sayı:12, Bahar, 2015, s. 20.

¹²⁷ Elnur İsmailov, “Rusya Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini”, *Bilgesam Analiz*, No:1190, Şubat, 2015, s. 4.

meşrulaştıran bir diğer faktör ise, NATO'nun Önleyici Nükleer Saldırı hamlesini İran ile nükleer krizin yaşandığı günlerde hayata geçirmesinden kaynaklanmaktadır.

1.5 2014 Askeri Doktrini: Tırmanan Güvenlik Tehditleri ve Güç

Kullanımı

Rus savunma politikalarını aktive etme arayışlarının son halkasına 26 Aralık 2014 tarihli askeri doktrin eklenmiştir. Dmitry Medvedev'in ardından Devlet Başkanlığı görevini yeniden devralan Vladimir Putin ve ekibi, meydana gelen küresel askeri-politik gelişmeleri dikkate alarak 2014 askeri doktrinini yayımlamışlardır.¹²⁸ Rusya Federasyonu'na yönelik tehdit algılarının en belirgin noktaya taşındığı günlerde hazırlanan askeri doktrinde, 2010 yılında öne çıkan bazı tehdit algıları detaylandırılarak analiz edilmiştir. Doktrinde tespit edilen bir diğer çarpıcı husus ise, 2000 yılında yayımlanan askeri doktrinden itibaren askeri belgelerde görmeye alıştığımız bir takım yükümlülüklerin, günümüz şartlarında Rusya Federasyonu'nu uygulamaya zorlayabileceğinin belirginleşmesi üzerinedir. Belirtilen askeri doktrinde Rusya Federasyonu ve müttefiklerine ilişkin toprak talebini tehdit olarak algılayan Kremlin, her geçen gün ısınarak tehlikeli bir noktaya ulaşan Dağlık Karabağ Sorunu ve Kırım Meselesi nedeniyle, bahsedilen tehdit algılamasına duyarlılığını artırmıştır. Abhazya ve Osetya gibi şartların her an değişebileceği sorunlu de-facto bölgeler, Moskova'yı Kafkas çatışmalarının içine çekebilmektedir. Belgenin hazırlanışında Rusya Federasyonu'nun 2001 yılında kabul edilen 2020 yılında kadarki Deniz Doktrini, 2010 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu 2020 yılına kadarki Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2020 yılına kadar yürürlükte kalması öngörülen Rusya Federasyonu Sosyo-Ekonomik Gelişim Stratejisi Belgeleri baz alınmıştır. Sonradan yapılan değişikliklerle Arktik bölgesinin 2020 yılına kadarki kalkınma ve güvenlik stratejisi, 2013 yılında kabul edilen Dış Politika Konsept Belgesi bu yapının içerisine dâhil edilmiştir.

2013 yılında yürürlüğe konulan Dış Politika Konsept Belgesinden hareketle, Rusya Federasyonu 2014 Askeri Doktrin'in'e işlerlik kazandıran gelişmelerin analizini yapabilmekteyiz. Dış Politika Konsept Belgesi'nde 2009 yılında patlak veren kriz

¹²⁸ Prezident Utverdil Novuyu Readktsiyu Voennoy Doktrini

,<<http://kremlin.ru/events/president/news/47334>> E.T: 11.05.2016

koşullarının devam etmesine ve Batı Ülkelerinin küresel hâkimiyet ihtiraslarının dünya ölçeğinde büyük çaplı çatışma riskleri doğurabileceğine değinilmiştir. Geline nokta ise, son iki doktrinde dile getirilen risk unsurlarının aynen devam ettiği hatırlanırsa, enerji-hammadde ekseninde yaşanan rekabet, Rusya Federasyonu sınırlarına yakın coğrafyaları küresel güç mücadelesinin yaşandığı coğrafyalara çevirmiştir. Son yayımlanan dış politika konseptinde detaylandırılan küresel risk algılamalarını, 2008 Dış Politika Konsept Belgesi'nde tespit etmek mümkün olsa da, aktarılan ifadelerin küresel güvenlik üzerinde yarattığı yıkıcı tahribat 2013 yılından sonra daha belirgin bir hal almıştır. Dini temelde cereyan eden çatışmaların Orta Doğu ve Afrika'da gözlemlenen yayılmacı karakteri, Rusya Federasyonu'nun askeri güvenlik öncelikleri arasında görülen çeşitliliği anlaşılır kılmıştır. 2008-2013 Dış Politika Konsept Belgeleri'nde Afganistan güvenlik riskleri üzerine yapılan değerlendirmeler düşünüldüğünde, ABD-Koalisyon birliklerinin çekilmesiyle başlayan yeni süreç 2014 Askeri Doktri'nin genel içeriğinde hazırlanan güvenlik yaklaşımlarını doğrudan etkilemiştir. Özellikle de enformasyon güvenliği vurgusu, kolektif güvenlik seçenekleri, uluslararası terörizm, silahsızlanma ve sınır aşan suçlarla mücadele kavramlarının artan yıkıcı etkileri dikkate alındığında, hazırlanan son askeri doktrin öncekilere kıyasla daha insani bir görünüm almıştır. Yani Rusya Federasyonu, artık iyice belirginleşmeye başlayan potansiyel tehditlerin ortadan kaldırılmasında daha aktif bir askeri politik arayışın içerisine girmiştir. Hatta Arktik ve Antarktika'da ülkenin ekonomik askeri çıkarlarının korunmasını gerektiren ifadeler 2014 Askeri Doktrin'in de doğrudan yer almıştır.¹²⁹ Son olarak, ülke gençlerinin tarihsel, milli ve manevi değer algısı algısını yabancı propaganda etkilerinden korumasına salık veren ifade de Rusya Federasyonu'nun 2020 yılına kadarki ulusal güvenlik stratejisinin etkisi ile askeri doktrin genel içeriklerine dâhil edilmiştir.¹³⁰

Arktik bölgesinin 2020 yılına kadarki gelişim stratejisi savunma tedbirleri taşımakla beraber, ekseriyette bölgesel kalkınma hedeflerine yoğunlaşmıştır. Sibiryâ ötesi topraklarda var olagelen doğal afetlerden yerel halkın korunması ve bölgede yaşam kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Kuzey Denizi su yollarının güvenliğinin

¹²⁹Belozerov Vasiliy Klavdieviç, "Voennaya Doktrina Rossi: V Naçale Bolşova Puti", *Vlast*, № 2(2015), s. 98.

¹³⁰Belozerov Vasiliy Klavdieviç, "Voennaya Doktrina Rossi: V Naçale Bolşova Puti", *Vlast*, № 2(2015), s. 99.

sağlanarak, Arktik bölgesinden kaynaklanabilecek taarruz risklerinin azaltılması öngörülmüştür ve 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Belge içeriklerinden hareketle, Moskova Uzak Doğu topraklarının erişilebilirliğine büyük önem vermektedir. Ülkenin gelişiminden yeterince pay alamayan bu uzak bölge topraklarının Çin, Japonya, ABD ve hatta Orta Asya ülkelerine yaklaşmasının önü alınmak istenmektedir. Rusya Federasyonu, Arktik Kalkınma Stratejisi ile birliklerin hızlı bir şekilde naklinin gerçekleştirilmesine yarayacak alt yapı projelerini gerçekleştirmeyi arzulamaktadır. Arktik bölge ve Uzak Doğu topraklarının kalkındırılması topyekûn bir seferberlik anında uzak bölge topraklarında üslenen birliklerin kapasitesini arttıracığı için, yaşamsal bir öneme sahiptir.¹³¹

Askeri doktrininin hazırlanış koşullarına göz attığımızda Orta Doğu, Orta Asya, Karadeniz-Ukrayna ekseninde gelişen askeri-politik hareketliliklerin belirleyiciliği göze çarpmaktadır. Enformasyon güvenliğine ilişkin değerlendirmelere bu anlamda fazlasıyla yer verilmiştir. Enformasyonel alanda yaşanacak tehditlerin bir takım güçlerce Rusya Federasyonu aleyhinde kurgulanmak istenildiğinin altı çizilerek, devletin karşı propaganda araçlarına yönelmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda genç kuşakların tarihsel ve kültürel bilgi biriminin yükseltilmesi amaçlanmıştır. “Politik hareketliliklerin dışarıdan finanse edilmesi” ifadesi, ilk defa tespit edilen önemli bir ayrıntı mahiyetinde gözükmemektedir. Sosyal medyanın ve iletişim araçlarının kitlesel mobilizasyon’a imkân tanınması, Rusya Federasyonu’nun güvenlik önceliklerinde yüklenen sorumluluk algısını çeşitlendirmiştir. 2010 Askeri Doktrinin’de göze çarpan NATO ve Önleyici Nükleer Caydırıcılık kavramı önemini korumakla birlikte enformasyon güvenliği yönündeki arayışların daha çok itina gösterildiği tespit edilmektedir. Rusya Federasyonu, enformasyonel araçlar kullanılarak ülke içindeki huzursuzlukların kışkırtılacağı, savaş dışı yöntemler sayesinde egemen ülke hükümetlerin gücünün kırılarak üniter devlet yapılarının zarar göreceği düşüncesine sahiptir. Bu bağlamda Suriye ve Libya’da yaşanan yıkıcı gelişmelerin ışığında benzer durumların Rusya Federasyonu’na sıçrama riski’nin Kremlin’i rahatsız ettiğini gayet net bir şekilde anlaşılmaktadır.

¹³¹ Utverjdjena Strategiya Razvitiya Arktiçeskoj Zonı Rossi, <<http://kremlin.ru/events/president/news/17539>>

Enformasyon güvenliğiyle doğrudan ilgili olmasa da, Rusya Federasyonu komşu ülkelerin yasal iktidarlarının darbeler yoluyla devrilmesini hayati bir risk faktörü temelinde algılamaktadır. Rusya'nın çıkarlarına zarar verici gelişmeler olarak tanımlanan bu tür girişimler, Ukrayna'da yaşanan gelişmeler ışığında doktrinde yer almıştır. Zira ülkede Moskova yanlısı olarak bilinen Viktor Yanukoviç'in Maydan olayları esnasında ülkeyi terk etmek zorunda kalması, benzer hareketlere karşı Moskova'nın askeri yükümlülükleri devreye sokabileceğinin sinyallerini vermektedir. Japonya ile yaşanan Kuril Adaları sorununun çözümsüz kalmaya devam etmesi Tokyo'nun askeri harcamalarını arttırdığı bir zaman diliminde Rusya Federasyonu'nun toprak güvenliği kaygılarını yükseltmektedir. Arktik, Pasifik ve hatta Baltık Şelf meselelerinin henüz belirlenemeyen statüsü, Rusya'nın doktrinin geçerliğini koruduğu yıllarda toprak bütünlüğünü ilgilendiren meselelere daha fazla eğileceğini düşünmemize yol açmaktadır.

Bazı kaynakların belirttiğine göre Rus azınlığın korunması hususunda gerekirse askeri güç kullanımına gidilebileceğini öngören ifadeler, Ukrayna krizinde ayrı bir anlam kazanmaktadır.¹³² Ukrayna'dan sonra en büyük Rus azınlığa ev sahipliği yapan Kazakistan ve Transdinyester sorunu nedeniyle, Moldova'nın Rusya'nın askeri baskılarına maruz kalma ihtimali artmıştır. Moskova bahsedilen ülkelerin dış politikalarında köklü değişikliğe gidildiğini algıladığı vakit, Ukrayna benzeri askeri uygulamaları doktrinde belirtilen Rus azınlığını koruma hükmü çerçevesinde devreye sokabilir.

Rusya'nın müttefiklerin güvenliğini içeren yükümlülükler ise öncekilere kıyasla Moskova'yı mevcut askeri doktrin çerçevesinde inisiyatif almaya zorlamaktadır. Hiç kuşku yok ki, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmemesine yönelik uluslararası toplumdan yükselen sesler burada belirleyici olmaktadır. Müttefik ülkelerin güvenlik talepleri karşısında Moskova'yı eyleme zorlayan gelişmeler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Dağlık Karabağ ateşkes hattında Azerbaycan ve Ermenistan arasında her an patlamaya hazır potansiyel savaş riski, Rusya'yı ilerleyen yıllarda Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden doğan yükümlülüklerle duyarlı hale getirebilir. Moskova'nın, Erivan'a verdiği

¹³² Elnur İsmailov, "Rusya Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", *Bilgesam Analiz*, No:1190, Şubat, 2015, s. 3.

stratejik destek bu anlamda Kremlin'i bir takım savunma tedbirleri almaya zorlayabilir.¹³³ Askeri doktrinde ve dış politika belgelerinde altı çizilen müttefik Güney Osetya ve Abhazya ile ilişkilerinin geliştirilmesini telkin eden ittifak yükümlülükleri Moskova'yı Güney Kafkasya çatışmalarının içerisine çekecek bir gelişmedir. Zira bahsedilen ülkeler de-facto olup BM'de karşılığı bulunmamaktadır. Gürcistan'da iktidara gelebilecek Moskova karşıtı herhangi bir hükümetin, tartışmalı bölgeleri merkeze bağlama girişimi Moskova'yı 2008 Savaşın'da yüklendiği misyonun bir benzerine tekrardan sokabilir.

Orta Asya su kaynakları paylaşımı temelinde yükselen ihtilaflar, Özbekistan-Tacikistan hattında 2012 yılından itibaren belirgin bir şekilde tırmanışa geçmiştir. Meselenin özünde ise yukarı havza ülkeleri olarak anılan Tacikistan ve Kırgızistan'ın Amu ve Siri-Derya nehirlerini besleyen kollar üzerinde kurmayı taasladıkları baraj projelerine Özbekistan'ın itiraz etmesi bulunmaktadır.¹³⁴ Tarım alanlarında kullanılacak sulama suyunu kaybetmek istemeyen Taşkent, bilhassa Tacikistan'ın Rogun baraj projesine karşı çıkmaktadır. Bahsedilen bu durumun ise ileride çatışmaya evrilmesi muhtemel bir senaryodur. İhtilafın çatışmaya dönüşmesi halinde, Moskova'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü çerçevesinde bağlayıcı müttefiklik garantisi verdiği Tacikistan'a ne yönde destek olacağı, bu anlamda gerçekten merak konusudur.

NATO'nun genişlemesi aynen önceki doktrinde aktarıldığı gibi tehdit unsurları arasında gösterilmekle birlikte, burada yeni bir kavram dikkat çekmektedir. “Küresel Eşgüdümlü Darbe” ismi altında açıklanan askeri risk tanımlaması, nükleer olmayan fakat yıkıcı özellikler gösteren silahların tespit edilen hedefleri tam bir eş güdüm ve uyum koordinasyonuna girerek imhasını öngörmektedir. Sesten hızlı balistik füzeler, kanatlı roketler ve kozmik sahanın militarize edilmesiyle “Küresel Darbe'nin yaşama geçirileceği yönünde genel bir kanı mevcuttur.¹³⁵ Askeri doktrine konu olan bu tanımla, orijinini ABD'nin geliştirmeyi tasarladığı Prompt Global Strike programına dayanmaktadır. Rusya,

¹³³ Uğur Yasin Asal, Dağlık Karabağ Sorunun Çatışma Perspektifinden Analizi, <http://bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-265-2014062512asya_bol2.pdf>, ET: 14.05.2016

¹³⁴ ProblemaVodnihResrusrov V Sentralnoy Azii, <<http://www.ictsd.org/bridges-news/мосты/news/проблема-водных-ресурсов-в-центральной-азии>>, E.T:07.07.2016

¹³⁵ Konstantin Bogdanov, BistriyGlobalniyUdar Za 60 Minut v LubuyuTočkuZemli, <<http://ria.ru/analytics/20131212/983737904.html>>, E.T: 12.05.2016

füze kalkanı projelerinin yaygınlaşması, yeni nesil seston hızlı füzelerin, kanatlı roketlerin ve uzay sahasının silahlandırılmasını mümkün kılan gelişmeleri göze önüne alarak “Küresel Darbe” kavramını askeri doktrine dahil etmiştir. Projenin ABD hükümeti tarafından hangi tarihte aktive edildiği hakkında yeterince bilgi bulunmamakla birlikte, 2006 yılı işaret edilmektedir. Zamanın ABD Savunma Bakanı Robert Gates verdiği bir mülakatta “küresel yıldırım darbesi’nin” gereğince yetkinleştirildiğini açıklamıştır. Küresel darbe kavramı, nükleer silahlarla karşılaştırılabilir etkiye sahip yeni nesil silahların geliştirilmesi, kozmik sahanın silahlandırılması ve ABD’nin “Prompt Global Strike” projesi göz önüne alınarak askeri doktrinin içeriklerine dâhil edilmiştir.¹³⁶

Radikal terörizm tehdidinde ise son yıllarda artan kitle imha etkisiyle dikkat çekilmiştir. Radikal örgütlerin kimyasal, biyolojik ve hatta radyoaktif silah üretme kapasitesinin arttırdığı belirtilmiştir. Suriye iç savaşı esnasında radikal gurupların gerektiğinde kimyasal silah kullanarak kitlesel ölümlere neden olması, radikalizm tehdidinin ölçüsünü Rusya nazarında kuvvetlendirmiştir. Yasa dışı petrol ve uyuşturucu satışı gelirinden elde edilen hasıla, bu anlamda, terör örgütlerinin bahsedilen yıkıcı silah türlerini edinimine ve bunların geliştirilme kapasitelerine ivme kazandırmıştır. Bu yönüyle 2000 yılından başlayarak 2014 yılına kadar uzayan süreçte biyolojik, kimyasal ve toksin silahların sınırlandırılmasını amaçlayan savunma önceliklerinin, ilerleyen yıllarda Rus savunma politikalarında önem kazanacağı açıktır. Zaten Suriye iç savaşının sürdüğü esnada, Moskova’nın ülkedeki kimyasal silahların imhası hususunda gösterdiği çaba bunun açıklayıcı bir kanıtı niteliğinde görülebilir. Öte yandan, ülkenin Suriye iç savaşında doğrudan IŞİD ve El-Nusra gibi radikal hareketlerle çatışmaya girişmesi de, ülkeyi radikal terörizmden gelebilecek her türlü saldırı risklerine karşı duyarlı kılmıştır. ABD-Koalisyon birliklerinin ülkeden ayrılmasıyla, Afganistan kaynaklı radikalizm tehdit algılamalarının Rusya nezdinde sunduğu tehditlerin boyutu da bir hayli artmıştır. Orta Asya güvenliği artık bu aşamadan itibaren Moskova’nın öncelikleri arasında daha yakıcı görülmektedir. Orta Doğu kaynaklı radikalizmin, Orta Asya üzerinden ya da doğrudan Kuzey Kafkasya ve ülkenin diğer müslüman cumhuriyetlerine sıçrama ihtimali, doktrinin hazırlandığı yıllarda Rusya’yı daha aktif bir terör stratejisi kurgulamaya yöneltmektedir. Moskova’nın bu

¹³⁶Andrey Mihailov, Globalny Udar: Stoit li Rassi

Apasatsya,<<http://www.pravda.ru/politics/military/defence/11-09-2014/1225841-otvetnaudar-0/>> , E.T:

12.05.2016

yöndeki en büyük önceliği ise uluslararası işbirliğine ayırmaktadır. Bu yönde eğilimi, hazırlanan dış politika konsept belgelerinden tespit etmek gayet mümkündür.

Sınır aşan örgütler ile mücadele kavramı ise, belgeye dâhil edilen bir başka tehdit unsurudur. Kaynaklarca ABD ordusunun Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte, Rusya'ya yönelik, suç örgütlerinden gelebilecek risklerin artacağı öngörülmüştür. Rusya'nın, Afgan eroininin transit güzergâhından çıkarak en büyük pazarlarından biri konumuna yükselmesi de bu çıkarımda etkili olmuştur.¹³⁷ Radikal terör örgütlerinin gittikçe artış eğilimi gösteren yıkıcı silahlara erişiminin kısıtlanması adına da sınır aşan suçlarla mücadele kavramına doktrinde ayrı bir önem atfedilmiştir. Kara para ticareti yoluyla, radikal terör örgütlerinin yıkıcı silahlara ulaşım imkânının güçlendiğini hatırladığımızda, bu alanda gerçekleştirilecek mücadelenin Rusya'nın savunma politikalarındaki ağırlığını giderek hayati bir konuma taşımıştır.¹³⁸ Kara para ve sınır aşan suç örgütleriyle mücadele ekseninde Kafkasya ve Orta Asya, kriminal suç bağlantıları nedeniyle bu yöndeki güvenlik yükümlülüklerinin esas uygulama alanını teşkil etmektedirler. Petrol gelirlerinin düştüğü bir zaman diliminde vergi kaçakçılığı başta olmak üzere, bahsedilen fenomenle mücadele Rus ekonomisinin kurtarılması temelinde son derece anlamlı kalmaktadır.

Silahsızlanma, güç kullanımının BM şartları ve uluslararası hukuka bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi gibi ifadeler, önceki doktrinlerde vurgulanan ifadelere denk düşmektedir. Rusya Federasyonu'nun uluslararası sorunların çözümünde güç araçlarına öncelik vermediği yönündeki ifadeler, genel olarak 146 ve 706 sayılı doktrinler ile uyumludur. Ordunun modernize edilerek son model teçhizatla donatılması, tüm askeri doktrinlerde yer alan ve Rus savunma politikalarının değişmez öncelikleri arasından gösterilen noktadır. 146 sayılı doktrinde üzerinde durulan kozmik alan güvenliği ve kolektif savunma sistemlerinin hayata geçirilmesine ilişkin hedefler, 2014 Askeri Doktrin'inde hiçbir değişikliğe uğramaksızın kabul edilmiştir. Rusya Federasyonu'nun silahlanma çabalarını aktive etmek adına vurgulanan denge kavramı da son derece önemlidir. 706 ve 146 sayılı belgeler ve 2014 yılında kabul edilen bütün askeri savunma

¹³⁷ Ömer Ersoy, “Uyuşturucu Tehdidi Altında Bir Ülke: Afganistan”, (Der: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s. 295.

¹³⁸ Ömer Urhal, *Küreselleşen Dünya'da Güvenlik (Milli Güvenlik, Kamu Güvenliği, Örgütlü Suçlar ve Suç istihbaratı)*, Adalet Yayınları, Ankara, 2009, s. 461.

belgelerinde silahlanmanın yayılması ve kozmik sahasının militarize edilmesi gerçeğinden yola çıkılarak askeri güç dengesinin sağlanması adına silahlanma programlarına gidileceği ayrıca belirtilmiştir. Silahlanma ve güç dengesinin sağlanması fikrinin, ilgili tüm askeri doktrinlerde ifade edilmesi Rusya Federasyonu'nun son yıllarda giderek artış eğiliminde olan silahlanma çabalarının açıklayıcısı konumundadır.

Başta terörizm olmak üzere, bölgesel ve uluslararası güvenlik meselelerinin işbirliği zemininde çözümüne açık olan Rusya Federasyonu, askeri doktrinden anlaşıldığı kadarı ile çok sayıda alternatife sahiptir. Dış politika konsept belgesinden anlaşıldığı kadarıyla Rusya Federasyonu, BRICS ülkelerine yakınlaşma siyasetini askeri alanda devam ettirme kararlılığındadır. Şanghay İşbirliği Örgütü ortaya konulan askeri yakınlığın şu ana kadar hayata geçirilmiş en somut uygulaması görünümündedir. Rusya Federasyonu, Hindistan'ın örgüte katılması ile BRICS ülkeleri arasındaki askeri yakınlaşmasını çok daha üst seviyelere çıkaracaktır.

Bahsedilen askeri işbirliğinin silah ticareti ve BM Barış Operasyonları çatısı altında gerçekleşme ihtimali pekala mümkündür. Rusya Federasyonu, diğer güvenlik doktrinlerinde vurgulandığı üzere Şanghay İşbirliği Örgütü ile karşılıklı çıkar ve işbirliği temelinde, ortak güvenlik alanında askeri işbirliğine girmeye sıcak bakmaktadır. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün bölgesel tehdit unsurlarına karşı koyma potansiyelinin güçlendirilmesi ve örgüt çatısı altında yeni üyelerin kabulüne dönük ifadeler, 146 nolu doktrinde ifade edilenlerle uyum göstermektedir. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün BDT coğrafyasında aktif güvenlik yüklenicisi olma misyonu, ilgili belgede gereğince ifade edilmektedir. Diğer belgelerden farklı olarak Güney Osetya ve Abhazya de-facto Cumhuriyetleri ile müttefiklik ilişkisinin geliştirilmesi, belgede göze batan önemli ayrıntılardır. Diğer belgelerde öne çıkarıldığı gibi, NATO ile eşit haklar temelinde geliştirilecek savunma işbirliği ve AGİT savunma mekanizmalarının aktive edilmesi, Rusya Federasyonu'nun diğer güvenlik öncelikleri arasında gözükmektedir. BM çatısı altında barış operasyonlarına girilmesine ya da Şanghay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün eylemlerinin BM tüzüğü ile uyumlu olmasına özen gösterilmesi, diğer belgelerin içerikleriyle uyum içerisinde tekrarlanmaktadır.

Ancak Asya-Pasifik sahasında kolektif güvenlik mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve Rusya'nın burada yükleneceği rol üzerine yapılan değerlendirmeler, ülkenin Uzak Doğu savunma yükümlülüklerinin artacağına işaret edecektir. Doktrinde Rusya Federasyonu'nun

Asya Pasifik kolektif güvenlik sorunlarının giderilmesine ağırlık verebileceği açıkça dile getirilmektedir. Bölgede bağlayıcı güvenlik mekanizmalarının yokluğunda, geniş çaplı çatışma riski bu yöndeki arayışlarda Rusya Federasyonu'na itki vermiştir. 2013 Dış Politika Konsept Belgesi'ne bakılırsa Moskova, bölgesel güvenlik meselelerinin çözümünde uyumlaştırıcı bir rol oynayacaktır. Moskova bölgesel güvenlik arayışlarını Asya-Pasifik işbirliği forumları zemininde gerçekleştirmeyi planlamaktadır. ASEAN, APEC, Asya'da Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı ve Asya Kıtası İşbirliği Diyaloğu'nun imkânları kullanılarak, Asya Pasifik kolektif güvenlik çabalarını hızlandırma gayreti içerisinde olacaktır.¹³⁹

2. Askeri Strateji Belgelerin Işığında Rusya'nın Savunma Öncelikleri

Görülmektedir ki, Sovyetler Birliği'nin dağılışımdan günümüze kadar uzayan süreçte, Rusya Federasyonu'nun savunma güvenlik öncelikleri büyük oranda belirginleşmiştir. SSCB sonrası hazırlanan 1993 Askeri Doktrininden itibaren, ülkenin savunma güvenlik öncelikleri belirginleştirilerek, SSCB sonrası süreçte askeri savunma politikalarının aktive edilişi büyük ölçüde başarılmıştır. Geline nokta, 1993 yılında yayınlanan doktrinde tespit edilen pek çok belirsizlik aşıl原因 olarak ülkenin tehdit algılaması açıklığa kavuşturulmuştur. Tehdit algılarının belirginleştirilmesinde ilk olarak bunun teorik alt yapısının oluşturulmaya çalışıldığına şahit olmaktadır. Bu doğrultuda 2000 yılında hazırlanan 706 sayılı askeri doktrin, yer kürede devam eden patlamaya hazır küresel tehdit unsurlarına odaklanarak ülkenin askeri savunma stratejisine ivme kazandırma gayreti içerisinde hazırlanmıştır. İnsani müdahale kavramı, silahlanma riskleri ve uluslararası güvenlik sistemlerinin gözlemlenen zafiyetlerine atıfta bulunarak, ülke savunma politikalarının teorik alt yapısı belirlenmiştir. Nükleer silahların kullanım usullerinin izahı ve Rusya Federasyonu'nun silahlı kuvvetlerinin askeri güç kullanımını hangi esaslar temelinde şekillendirileceği konusunda detaylandırılmıştır. Yalnızca terörizm ve iç güvenlik konuları, Çeçenistan olaylarından etkilenilerek daha anlaşılır temeller üzerine oturtulmuştur. Savunma politikalarına teorik temelde işlerlik kazandırma arayışlarına, 2001 yılında hazırlanan Rusya Federasyonu 2020 yılına kadarki Deniz Doktrininde rastlamak mümkündür.

¹³⁹ Концепция Внешней Политической Работы Федерации,

<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F>, E.T:11.05.2016

Medvedev'in görev yıllarında hazırlanan askeri strateji belgelerinde ise, Rus Federasyonu savunma öncelikleri büyük ölçüde somut tehditler ışığında yeniden tanımlanmıştır. İlk kez NATO'nun genişleme hamlelerinin ortaya çıkaracağı potansiyel tehlikelere değinilerek, ittifakın benzer adımlarının Rusya Federasyonu nezdinde bir noktadan sonra, askeri karşılık göreceği deklare edilmiştir. Askeri ittifak arayışları üzerinden Rusya Federasyonu'nun işbirliği seçeneklerine duyarlılığı açıkça belirtilmiştir. BDT coğrafyası bir tarafa bırakılırsa Orta Asya güvenlik meselelerinin çözümüne ilişkin arayışların, doğrudan Medvedev Doktrinin'de yansıtıldığını görmekteyiz. Aynı doktrinde, Rus ordusunun önüne bazı somut güvenlik hedefleri konulmuştur. Kozmik güvenlik ve kolektif savunma sistemlerine ilişkin savunma hedefleri, bu sayede Rus savunma politikalarının öncelikleri arasına girmiştir. 2010 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu 2020 yılına kadarki ulusal güvenlik stratejisi ile uzun erimli güvenlik stratejilerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ordunun en yeni teknik imkânlar ve güncel teknolojiyle donatılması hedeflerine, 146 sayılı doktrinde öncekilerin aksine daha ciddi bir temelde özen gösterilmiştir. Doktrinin hazırlandığı yıllara denk düşen ABD askeri gücünün Yakın Doğu, Afganistan ve dünya genelinde artan askeri harcamalar ile Avrupa'ya yerleştirilmesi planlanan füze kalkanı projesi, bahsedilen önceliği Rusya açısından hayati bir konuma yükseltmiştir.

Son hazırlanan askeri doktrin, bir öncekinde belirtilen tehdit algılamalarına daha efektif bir stratejiyi devreye sokacak tedbirleri zorunlu kılmaktadır. 2014 yılında hazırlanan askeri doktrinin kapsamı ve çerçevesi Rus askeri hareketliliğinin gelecek yönlerinin ve hedeflerinin kestirilmesine imkân tanıdığı için ayrıca önemlidir. Dünya genelinde, çatışma kuşaklarının genişleme trendi içerisine girdiği bir dönemde hazırlanan doktrin, kuşkusuz açıklanan tehdit unsurlarına karşı daha sert uygulamaları benimseyen içeriklere sahiptir. Önceki doktrinlerde vurgulanan bazı yükümlülükler Moskova'yı eylemsel pratiklere zorlayabilecek şartları var etmiştir.

2000 yılından sonra yayımlanan askeri doktrinlerde toprak bütünlüğü ve ittifak yükümlülüklerine ilişkin hükümler bu anlamda önemlidir. Kırım'ın Rusya'ya ilhak edildiği şu günlerde ilhaka ilişkin uluslararası toplumdan yükselen sesler ve bir takım yaptırım uygulamaları, sorunun devam edeceği zaman aralığında Moskova'nın toprak bütünlüğüne ilişkin tehdit algılamalarını arttırabilir. Yine Japonya'nın 2012 yılından başlayarak askeri silahlanma girişimlerine ağırlık vermesi ile Kuril Adaları sorununun yeniden alevlenme

riski, Moskova'nın toprak güvenliği algısına dönük kaygılarını güçlendirecektir. Çözumsuz kalan Şelf yataklarına ilişkin tartışmaların uluslararası platformda giderek daha fazla yer almaya başlaması da deniz yataklarında bulunan imtiyaz haklarının savunulmasına ilişkin öncelikleri, Rus savunma politikalarının gündeminde önemli bir noktaya taşıyacağı benzetilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde belirmeye başlayan bir takım çatışma riskleri doktrinlerde belirtilen ittifak yükümlülüklerinden doğan sorumluluk alanını genişletmiştir. Rusya Federasyonu'nun savunma güvenlik önceliklerinin belirlenmeye çalışıldığı yıllar içerisinde, hemen her askeri doktrinde karşılaştığımız müttefiklerin toprak bütünlüğünü ortaya koyan hükümler, geline nokta Rusya Federasyonu'nu bir takım somut hamlelere zorlayabilir. Belirtilen yükümlülükler çerçevesinde Rusya Federasyonu, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu'da ittifak ilişkileri çerçevesinde daha aktif savunma politikaları geliştirebilir. Güney Kafkasya özelinde Dağlık Karabağ'da devam eden kırılma ateşkes şartları, Güney Osetya ve Abhazya de-facto Cumhuriyetlerinin Gürcistan merkezi hükümeti ile hassas bir zeminde yürüttükleri ilişkiler; Moskova'nın bölgedeki ittifak yükümlülüklerini aktive edebilir.

Orta Doğu'da tüm yıkıcılığı ile devam eden çatışma koşullarının bölgesel zemine sıçrama riski, Orta Asya güvenlik risklerinin boyutunu Moskova nezdinde çok üst seviyelere taşımıştır. Bölgesel güçler arasında 2012 yılından sonra iyice su yüzüne çıkan su paylaşımı tartışmaları, Özbekistan ve Tacikistan arasında çatışma riski yaratacak bir noktaya erişmiştir. Bu anlamda, Moskova'nın Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü çatısı altında müttefik Tacikistan ile askeri alanda daha fazla işbirliğine gitmesine imkân tanıyabilir. Sınır aşan suç örgütleri ile mücadele hedefine dönük işbirliği hedefleri de Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden doğan ittifak yükümlülükleri çerçevesinde, Rus savunma politikasını bölgesel pratikte daha görünür kılacaktır. Koalisyon birliklerinin çekilmesi neticesinde Afgan sorunun bölgeye sıçrama riski Orta Asya güvenliğinde Moskova'nın sorumluluklarını arttıracaktır.

Ülkenin Suriye iç savaşına müdahale etmesine imkân tanıyan uluslararası gelişmeler, yurt dışı operasyonlara asker göndermesine imkân sağlayan girişimleri geçerli kılmıştır. BM şartları ve uluslararası hukuk mekanizmaları ile çelişmeyecek bir geçerliliği şart koşan ilgili yükümlülüklerin günümüz askeri-politik gerçeklikleri bazında uygulanabilirliği artmıştır. Rus ordusunun benzer askeri misyonlarını, uluslararası şartların elverdiği ölçüde dünyanın farklı bölgelerinde tatbik edeceği açıktır. Yakın çevre kuşağında her an

alevlenmeye hazır çatışma riskleri bu anlamda Moskova'ya yeni sorumluluklar yüklemektedir. Bilhassa Orta Asya'da Suriye benzeri durumlar tekrarlanabilir.

Son yıllarda çatışma riskleri ve yaygın silahlanma koşulları, Rus ordusunun imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesine öncelik tanıyan yükümlülükleri günümüz şartlarında daha anlaşılır kılmaktadırlar. Kuzey Kore, Çin, Hindistan ve İsrail'in füze savunma sistemleri, nükleer silah edinimleri ve balistik füze programlarında kat ettikleri mesafeler göz önüne alındığında, Rus ordusunun modernize edilmesi yönündeki gayretler, askeri politik dengelerin gözetilmesi adına günümüz şartlarında kaçınılmaz hale gelmiştir. Ses hızını aşan roketler ve uçaklar, kanatlı füzeler, insansız askeri hava aparatlarında son yıllarda göze çarpan canlılık, Rus ordusunu bu alanda ciddi atılımlar yapmaya zorlamaktadır.¹⁴⁰ Putin tarafından 2012 yılında kabul edilip 2020 yılına kadar olan süre içerisinde askeri kuvvetlerin tüm unsurlarının %70 oranında en güncel silah sistemleri ile donatılması hedefine yoğunlaşan kararnamenin varlığı, bu anlamda oldukça önemlidir.¹⁴¹ Söz konusu kararnameye göre tüm askeri unsurlarının en az % 30'nun yeni teknoloji mühimmatları ile donatılması öngörülmektedir. Bu durumda 2015 verilerine göre kara birliklerinin % 26'sı hava kuvvetlerinin ise % 28'i son modern teçhizat ile donatılmıştır. Bahsedilen guruplar içerisinde belirtilen amaçlar ile en uyumlu olanı kozmik saha aparatlarıdır. Bu alanda kullanılan malzemenin % 40 üzeri yeni ekipmanlardan teşkilidir.¹⁴² Bunun ile beraber rus ordusu sahip olduğu imkan ve şartla ile yinede dünyanın en dikkat eidlmesi gereken güçlerinden biri konumundadır. Öyleki en güncel verileri dikkate aldığımızda, Rus ordusunun bünyesinde genel olarak, 15.398 Tank, 31.298 zırlı savaş aracı ve 3547 Hava gücü, ve 352 adet donanma unsuru bulunmaktadır.¹⁴³

¹⁴⁰U Armii Est 5 SlabihStraron, <<http://www.utro.ru/articles/2015/06/19/1247388.shtml>> , E.T: 14.07.2016

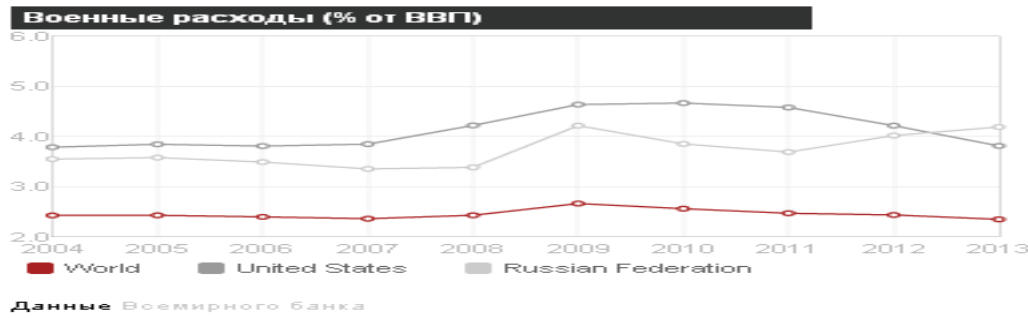
¹⁴¹Podpisan Ukaz O realizatsii Planov Razvitiya Voorujennih Sil İ Modernizatsii OPK, <<http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/125/events/15242>> , E.T:24.05.2016

¹⁴² İntervyu, İgor Korotçenko, V Strukture Gosabaronzakaza Sıvışe %65 Vıdeleno Ha Seriyne Zakupki Novih Obraztsov, <<http://www.oborona.ru/includes/periodics/maintheme/2015/0224/143315177/detail.shtml>> ET: 15.05.2016

¹⁴³Russian Military Strength ,<http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=russia>, E.T: 14.07.2016

Kozmik saha ve kolektif hava savunma sistemlerinin hayata geçirilmesi yönünde beliren yükümlülükler, ülkenin 21.Yüzyıl güvenlik hedeflerine çeşitlilik katmaktadır. NATO ve ABD ile tutarsız bir çizgide devam eden ilişkiler, vurgulanan stratejik adımları günümüz şartlarında zorunlu kılmaktadır. Ülkenin ekonomik imkân ve kabiliyetlerinin, bahsedilen hedeflere ulaşılmasına ne oranda imkân tanıyacağı ise gerçekten merak edilen bir konudur. Zira hükümetin savunma harcamalarına ayırmış olduğu genel tutarın GSMH 'ye oranı, kaynaklarca %3,7 ve 3,9 aralığında telaffuz edilmektedir ki; bu oranın günümüzde % 4 'ü aşmasının mevcut ekonomik şartlarda sürdürmenin zor olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁴ Benzer ifadeleri ülkenin ekonomik durumunu analiz eden son dönem verilerde sıklıkla rastlanılmaktadır. Buna göre ülkenin petrol fiyatlarından yüksek bir gelir elde ettiği yıllarda dahi savunma harcamasının % 4 'ü bulmasını ülke ekonomisi karşılayamamaktadır. Nitekim, Medvedev döneminin Ekonomi Bakanı Aleksey Kurdin bu gerçekliği doğrudan ifade edebilme cesareti göstermiştir.¹⁴⁵ Zira böylesi bir durumda Rusya, eğitim ve sağlık yükümlülüklerinden büyük oranda feragat etmek durumunda kalacaktır. Ancak bütün bu gerçekliklere karşın, Kremlin'in son yıllardaki askeri harcaması gerçekten dikkat çekicidir. Nitekim bu durum ulaşılabilen verilerde yeterince ayrıntılandırılmıştır.

Şekil 1.2 Rusya'nın Askeri Harcamalarının GSMH'ya Oranı (Dünya Bankası Verilerine Göre)

Kaynak: <<http://www.ereport.ru/news/1410301217.htm>>, E.T: 12.07.2016

¹⁴⁴ Aleksey İvanoviç Podberezkin, *Voennie Ugrozi Rossii*, izdatelstva MİGİMO Universitet, Moskva, 2014, s. 36.

¹⁴⁵ Sergey Ruriev, “Çem Vsokie Voennie Rashodı Vredyat Ekonomiki Rossii, <<http://www.forbes.ru/mneniya-column/gosplan/288657-chem-vysokie-voennye-raskhody-vredyat-ekonomike-rossii>>, E.T: 08.07.2016

Küresel askeri politik gelişmelerde beliren canlılık, Rusya Federasyonu'nu çok geniş bir sahada savunma tedbirleri almaya zorlamaktadır. Kozmik saha başta olmak üzere, Pasifik ve Arktik topraklarının güvenliği uluslararası ilişkilerin günümüz koşullarında aldığı yön ölçüsünde büyük anlam ifade etmektedir. Orta Doğu'da var olagelen gerginlikler, Rusya Federasyonu'nun güvenlik sahasına yeni sorumluluk alanları eklemiştir. Donanmaya uzun vadede küresel çapta işlerlik kazandırma gayretleri de çıkarılan ilgili belgelerde hiçbir değişikliğe uğramadan geçerliliğini muhafaza etmektedir. Karadeniz-Kafkasya ve Doğu Avrupa yönünde devam eden potansiyel gerginliklerde göze çarpan hareketlenmeler, Rusya Federasyonu'nun savunma gündemini meşgul etmeye devam edecektir. Belirtilen coğrafyalar arasında Orta Asya bölgesi ise, bünyesinde barındırdığı çeşitli tehdit dinamikleri nedeniyle Rusya Federasyonu'na yönelik yıkıcı risklerin kaynağı görünümüne sahiptir. Ülkenin Arktik, Pasifik ve Doğu Avrupa-Kafkasya hattında sadece çevrenleme tehdidi ile karşılaşılacağı hesap edildiğinde, Orta Asya çatışma dinamikleri bünyesine terörizm ve sınır aşan suç kavramlarını da dâhil etmektedir. Koalisyon birliklerinin Afganistan'dan çekilişinin yaratacağı bölgesel güvenlik riskleri, Orta Asya ülkelerinin hassas sosyo-ekonomik yapısı ve Orta Doğu çatışmalarının bölgeye sıçrama riski Moskova'nın bu sahadaki güvenlik sorumluluklarını kuşkusuz genişletecektir.

BÖLÜM II

ORTA ASYA'DA RUS GÜVENLİK POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

1. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya 'daki Güvenlik Öncelikleri

Sovyetler Birliği'nin yıkılış sürecinin ardından Orta Asya, Rusya Federasyonu savunma politikalarının şekillendirilmesinde belirleyici bir konuma sahip olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından Rus savunma politikalarında yaşanan içeriksel boşluğa Orta Asya'da rastlamak mümkün değildir. Yeltsin döneminin Atlantikçi hükümetleri zamanında dahi Orta Asya, Rus dış politikasındaki önemini korumuştur. 1993 yılında yayımlanan Yakın Çevre Doktrini ve aynı yıl yürürlüğe giren 1833 sayılı askeri doktrinde, Orta Asya'nın Rusya nezdinde taşıdığı anlam gayet net ifadeler ile vurgulanmıştır.¹⁴⁶ Orta Asya, Soğuk Savaş sonrası beliren tehdit algılamalarının Rus savunma politikaları üzerinde yarattığı belirsizliklerin giderilmesinde etkili olmuştur. En azından ideolojik rekabetin kaybolması ile ortaya çıkan “Düşmanımız kim?” sorusu, bölgesel ölçekli tehdit unsurları sayesinde kısmen cevaplanabilmiştir. Orta Asya çatışma dinamiklerinde gözlenen canlılık, Moskova'nın savunma politikalarını Soğuk Savaş sonrası geçiş sürecinde büyük oranda belirlemiştir.¹⁴⁷ Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesi, Tacikistan iç savaşı ve bölgede yaşayan Rus azınlıkları bu noktada öne çıkmaktadır.

Öte yandan Rusya Federasyonu, Orta Asya kaynaklı risklerin aşılmasında 1990'lı yıllar boyunca aktif bir politikayı belli ölçülerde uygulamaya sokabilmiştir. Ülkenin 1994 yılından başlayarak Tacikistan'daki iç savaşa müdahil olması, burada göze çarpan önemli

¹⁴⁶ Mehmet Seyfettin Erol: ‘‘Rusya Federasyonu’nun Orta Asya Politikaları’’, (Ed: Sezgin Kaya, *Rusya’nın Doğu Politikası*), Ekin Basım Dağıtım, Bursa, 2013, s. 323.

¹⁴⁷ Zeynep Dağı: ‘‘Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye’’, (Ed: Refet Yinanç- Hakan Taşdemir), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 181.

bir ayrıntı niteliğindedir.¹⁴⁸ Belirtilen zaman diliminde Rus dış politikasının Orta Asya güvenlik meselelerine ilgisini yansıtmaları bakımından Primakov'un ortaya attığı “Stratejik Üçgen Fikri” oldukça önemlidir. Böylece Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan arasında oluşturulacak işbirliğine dayanılarak Orta Asya bölgesel güvenliği ve Afganistan kaynaklı tehdit unsurlarıyla mücadele hedeflenmiştir.¹⁴⁹

Orta Asya'nın nükleer silahlardan arındırılması ve Asya'da silahlardan arındırılmış bölgelerin oluşturulması amacı doğrultusunda yürütülen çabalar da, Rus savunma politikalarının Orta Asya güvenliği çerçevesinde ne derece efektif bir zeminde işlediğinin doğrudan kanıtıdır. Ülkenin 1992 yılında kurulan Asya'da Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'na katılı ve kurullarında görev alması bu doğrultuda gayet anlamlıdır.¹⁵⁰ Yine 1992 yılında imzalanan Taşkent Güvenlik Antlaşması ve Şanghay Beşlisi'nin oluşturulması, Rus savunma politikalarının bölgesel pratikte ne derece aktif olduğunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

NATO'nun “Barış İçin Ortaklık Projesi”ne bölge ülkelerini dahil etmesi ve ABD himayesinde kurulan Orta Asya Tugayının varlığı ise 1833 sayılı askeri doktrinde izah edilen askeri ittifakların Rusya sınırlarına yaklaşması tehdidini Orta Asya'da belirgin bir hale getirmiştir. Bölge jeopolitiğine yeni oyuncuların girmesiyle Orta Asya'da yeni bir mücadele sahası belirmiştir.¹⁵¹ Orta Asya jeopolitik alanı belirginleştikçe Moskova'nın savunma yükümlülükleri güney istikametinde genişlemiştir. Bölge jeopolitiğinin ortaya çıkmasıyla geniş bir alana yayılan stratejik savunma düzlemi, Moskova'nın daha sonraki yıllarda belirginleşen işbirliği arayışlarına kaynaklık etmiştir.

¹⁴⁸ Aslı Akyol, “Tacikistan Siyasi Gelişmeler (1991-2010)” , (Ed: Necati İyikan), *Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 353.

¹⁴⁹ Merve Suna Özel, “Ayı ve Ejderhanın Dostluğu”, 21.yy Türkiye Enstitüsü, <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/2012/06/13/6639/ayi-ve-ejderhanin-dostlugu>> ET: 11.05.2016

¹⁵⁰ USAK Avrasya Araştırmalar Merkezi, Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA/AİGK) Raporu, Ankara, 2010, s.11.

¹⁵¹ Mustafa Aydın, “Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği”: 1989-2003, (Hazırlayanlar: Ertan Efegil ve Elif Kılıçbeyli- Pınar Akçalı), *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 147.

Bu doğrultuda, önce Şanghay Beşlisi çatısı altında Çin ile yakınlaşma politikası gerçekleştirilmiştir. Ardından, Dış işleri Bakanı Primakov tarafından Çin, Hindistan ve Rusya Federasyonu arasında kurulması düşünülen “Stratejik Üçgen” fikri ortaya atılmıştır. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını elde etmesiyle beliren ve Moskova’nın savunma yükümlülüklerini güney yönünde devasa bir alana yayan yeni stratejik riskler ve çatışma dinamikleri, Rusya’yı bahsedilen ülkelerle işbirliği arayışlarına yöneltmiştir. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bölgenin hareketlenen savunma gündemi ise, Rusya’nın 21.Yüzyıl güvenlik politikalarının seyrini belirlemiştir. Orta Asya ve Afganistan ekseninde gözlenen stratejik meydan okumalar ve radikalizm tehditlerine bu dönemde sınır aşan suçların yıkıcılığı da eklenmiştir. Koalisyon güçlerinin bölgeye yerleşmesi ve terörizmin ivme kazanmaya başlamasıyla Orta Asya, Moskova’nın yakın döneme kadarki savunma gündeminde kritik bir yer işgal etmiştir. Koalisyon birliklerinin Afganistan’dan ayrılması stratejik meydan okuma risklerini bir nebze azaltmış olsa da Orta Doğu çatışma risklerinin bölgeye sirayeti ve Afganistan’ın geleceği hala cevapsız kalmaya devam etmektedir. Çatışma kuşaklarının küresel genişleme eğilimine girdiği günümüz koşullarında, Moskova’nın Orta Asya güvenlik ilgisi, koalisyon birliklerinin çekilişi sonrası daha canlı bir sürece girecektir.¹⁵²

Haliyle Orta Asya, Rusya Federasyonu’nun 21.Yüzyıldaki güvenlik kaygılarını arttıran en kritik savunma bölgelerinden biri olma vasfını sürdürmektedir. Ülkenin bölgesel güvenlik hedeflerine olan ilgisinin ne boyutta olduğunu, yayımlanan askeri strateji belgelerinden tespit etmek mümkündür. Moskova 1993 ve 2000 yılında yayımladığı doktrinlerle konuya olan ilgisini belli etmeye çalışmıştır. Medvedev döneminde hazırlanan 146 sayılı askeri doktrin deyse, doğrudan Orta Asya güvenlik hedeflerinin ulaşılmasına geniş yer ayrılmıştır. Bölgenin giderek büyüyen güvenlik riskleri göz önüne alınarak Şanghay İşbirliği Örgütü, AGİT, BM ve gerektiğinde NATO ile dahi ortaklıklara gidileceği açık bir dille ifade edilmiştir. Afganistan merkezli tehdit unsurlarının Orta Asya, Kafkasya ve Volga kuşağını etkileyebilmesine ilişkin güvenlik kaygılarını, 2008 yılından sonra hazırlanan dış politika konsept belgelerinde rahatlıkla tespit edebilmekteyiz.¹⁵³ Rus

¹⁵² Dicle Sasaoğlu, “NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan”, *Bilgesam Analiz*, No:1176, 08 Ocak 2014, s.7.

¹⁵³ Kantsepsiya Vneşney Palitiki Rasiskoy Federatsii, http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F E.T:11.05.2016

savunma doktrinlerinde tehdit algısı belirginleştikçe, Orta Asya kaynaklı potansiyel riskler de ülkenin en çeşitli risk havuzunu oluşturmaktadır.

Bu anlamda Orta Asya'yı Rusya Federasyonu'nun diğer savunma bölgelerinden ayıran en önemli farklılık, güney yönlü tehdit algılamalarının sadece NATO-ABD ittifakının gerçekleştirebileceği çevrelenme risklerini değil, aynı zamanda terörizm ve sınır aşan suç örgütlerinden kaynaklanabilecek tehditleri de içermesidir. Son hazırlanan askeri doktrinde ilk kez değinilen sınır aşan suç örgütleri kavramı ve önceki doktrinlerde sürekli vurgulanan yıkıcı terörizm, Orta Asya'nın Rus güvenlik politikalarında ilerleyen dönemlerde ne kadar belirleyici olacağı konusunda gerekli ipuçlarını önümüze koymaktadır. Son yayımlanan askeri doktrinin Rusya'yı küresel risklere karşı daha efektif bir strateji izlemeye zorlayacağı gerçeğinden hareket edersek, Rus savunma politikalarının Orta Asya'da daha etkin bir biçimde tatbik edileceğini düşünmek pek de yanlış bir düşünce olmasa gerekir. Yine son askeri doktrinde ilk kez vurgulanan eş zamanlı küresel darbe tehdidi bölge dışı aktörlerin Orta Asya'ya yerleşmesi durumunda amacına ulaşacaktır. Zira ülke her alandan tamamen saldırı tehditlerine açılacaktır. 2010 ve 2014 doktrinlerinde kozmik güvenlik sahasının güçlendirilmesi hedefleri açısından Orta Asya, Rus savunma stratejilerinde çekirdek bir konum işgal etmiş durumdadır. Yani Orta Asya güvenlik önceliklerinde öne çıkan çeşitlilik, bölgeyi Rus savunma kuşağında ihmal edilemez bir noktaya taşımaktadır. İlginç olan ise, üzerinde durulan risk unsurlarının, Soğuk Savaş sonrası beliren Orta Asya jeopolitiğinin meydana getirdiği geniş bir coğrafyada Moskova'yı etkili bir güvenlik stratejisi izlemeye zorlamasıdır.

Rusya Federasyonu'nun Orta Asya bölgesel risk faktörleri değişmese de ele alınan tehdit unsurlarında canlılık göze çarpmaktadır. Bu nedenle, Orta Doğu'da tüm yıkıcılığıyla süregelen çatışma kuşaklarının Afrika'yı içine alacak biçimde genişleme trendine girmesi, bölge ülkeleri ve Rusya Federasyonu'nun Orta Asya savunma gündemini hareketlendireceği açıktır. ABD-NATO birliklerinin kısmi çekilişi ile Orta Asya ülkeleri ve Rusya Federasyonu, Afganistan güvenlik problemlerinin yıkıcı etkisini ilerleyen zaman diliminde fazlasıyla hissedeceklerdir. Afganistan kaynaklı risklerin bölgesel güvenlik üzerinde yaratacağı tehdit algısı, uluslararası terörizm ve sınır aşan suç örgütleriyle mücadele konusunda Moskova'yı efektif çözüm arayışlarına itecektir. Orta Asya ve Afganistan hattı boyunca güney istikametinde uzayan problemli bir coğrafyanın varlığı, işbirliği seçeneklerini Moskova nezdinde itibarlı kılmaktır. Bu anlamda Kolektif

Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün operasyonel vasfının geliştirilerek gerektiğinde Şanghay İşbirliği Örgütü ülkeleri ile savunma ortaklığına girişmesi, Orta Asya çatışma dinamiklerinin aşılmasında elzemdir. Medvedev Doktrini ve son yayımlanan askeri doktrin içeriklerinde bu durumu teyit eden ilgili maddeler fazlasıyla mevcuttur. Zaten 2007 yılından itibaren yakınlaşma içerisine girmişler ve bu doğrultuda işbirliği momerandum'u imzalamışlardır.¹⁵⁴ Tarafları işbirliği seçeneklerine zorlayan koşulların anlaşılması adına, Afganistan ve Orta Asya çatışma dinamiklerinin etraflıca değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

Uluslararası terör riskleri ve sınır aşan suç örgütleri dışında, ABD ve NATO'nun bölgeye yerleşme riskleri de canlılığını korumaya devam etmektedir. ABD-Koalisyon güçleri 2010 yılından başlayarak kademeli bir şekilde Afganistan'ı boşaltsalar da, bu durum esasında kısmi bir seviyede kalmıştır. NATO'nun Afganistan'a ilgisinin azalmadığını NATO Dış İşleri Bakanları toplantısında tespit etmek mümkündür. İttifakın "Karalı Destek Misyonu" altında Afganistan'da faaliyetlerini devam ettireceğini açıklaması, Moskova'nın bu ülkeye yönelik stratejik ilgisini devam ettireceğini göstermektedir.¹⁵⁵ İttifakın genişlemesi ve alan dışı misyon tatbik etmesini son yayımladığı resmi belgelerde açık bir tehdit olarak tanımlayan Rusya, NATO'nun Afganistan'da kalmasının Orta Asya'da meydana getireceği jeopolitik risklerin farkındadır.

NATO Afganistan'da var olmayı sürdürdükçe Rusya Federasyonu çevrelenme risklerine maruz kalmaya devam edecektir. Hatta bu sebepten Orta Asya'da Moskova karşıtı birtakım jeopolitik meydan okumaların gerçekleşmesi de imkan dahilinde gözükmektedir. Özbekistan ve diğer bölge cumhuriyetlerinin 11 Eylül sonrasında ABD ve koalisyon askeri varlığından azami miktarda yararlanmak istemiş olmaları, bu duruma verilebilecek en güzel örnektir.¹⁵⁶ Moskova'nın bölgesel çatışma dinamiklerini denetleyememesi durumunda ise, NATO ve ABD'nin bölgeye daha sağlam bir zeminde

¹⁵⁴ Fırat Purtaş & Halit Mamadov, '' Kolektif Güvenlik Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri'', (Ed: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 112.

¹⁵⁵ NATO'dan Afganistan İçin Devam Kararı, <<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/natodan-afganistan-icin-devam-karari>> , E.T: 12.05.2016

¹⁵⁶ A. Sait Dönmez, ''Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlaşma Sorunları Kısacasında Özbekistan- Rusya İlişkileri (1991-2013)'', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 28, Güz 2013, s. 329.

yerleşme ihtimali canlılığını sürdürecektir. Dolayısıyla yıkıcılığını her geçen gün arttıran çatışma dinamikleri karşısında, Moskova'nın kayıtsız kalması sürdürülebilir bir durum olmanın çok uzağındadır. Aksi halde bölge dışı aktörlerin Afganistan üzerinden Orta Asya'ya konumlanması, uygun şartlar altında, 11 Eylül sonrasında görüldüğü gibi sıkıntısız bir zeminde gerçekleşebilir. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte potansiyel büyük oyunların alanının genişlediği bir ortamda Moskova'nın, ABD ve koalisyon güçleri ile tek başına mücadele etme şansı oldukça zordur. Rusya ancak bölgesel güçlerin desteğini alabildiği takdirde Afganistan ve Orta Asya'nın genişleyen jeopolitiğinde bölge dışı aktörlere karşı efektif bir strateji kurgulayabilir.

Rus azınlıkların kültürel haklarının korunması ise günümüze kadar geçen sürede Rusya'nın başlıca gündem maddesi arasındadır. Konuya Sovyetlerin dağılmasını hemen ertesinde ilgilenilmeye başlanılmıştır.¹⁵⁷ Moskova bu hassasiyetini 1993 yılında çıkarılan Yakın Çevre ve Askeri Doktrinlerde açıkça ortaya koymuştur. İkili antlaşmalar ve BDT bünyesinde imzalanan çoklu antlaşmalar ile Moskova, sayısı 25 milyona ulaşan Rus azınlıkların korunmasına büyük önem atfetmektedir. Bu eğilim takip eden dış politika konsept belgeleri ve askeri doktrinlerde saptanabilmektedir. Orta Asya çatışma dinamiklerinde görülen canlılık, Rus azınlıkların güvenliğinin sağlanması perspektifinde Rusya'yı Orta Asya güvenliğine doğrudan ilgili hale getirmiştir. Moskova'nın Rus azınlıkları askeri güç usulleri kullanarak koruma çabasına giriştiği mevcut koşullarda, aynı duyarlılığı Orta Asya ülkelerinde yaşayan etnik Ruslara da göstereceğini tahmin edebiliriz. Bölgesel çatışma risklerinin arttığı bir evrede Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde yaşayan Rus etnik azınlıklar, Moskova'nın Orta Asya güvenlik meselelerine ilgisini arttıracaktır.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Bağırçan Tumbektov, "Rusya Federasyonu Dışındaki Rus Azınlıkların ve Rusça Konuşan Toplulukların Durumu", (Der: Erhan Büyükkakıncı), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004, s. 52.

¹⁵⁸ Rus azınlıkların Orta Asya'da ki nüfus oranları en güncel kaynaklara bakacak olursak, Kırgızistan'da 2009-2013 yılları arası bir dönemde 416 bin nüfusa sahip ve nüfusun %7,88 ni teşkil etmektedir. Aynı dönem aralığında Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan için ise bahsedilen Rus azınlık oranı sırasıyla; 3.793.000 ve nüfusun % 23.7, 565.000 ve % 2, 135.000 ve %2,6, **bkz. V.V. Vavilova, A.F. Kaygaradova, Yu. V. Korotoeva, Yu. V. Mayalenko, P.V. Panov, "Russkie Menşistva V Stranah Postsavetskova**

Moskova'nın Avrasya Ekonomik İşbirliği üzerinden ekonomik yaşam alanı açma girişimlerine ağırlık vermesi, Orta Asya güvenliğini Rusya Federasyonu nezdinde önemli kılan bir diğer gelişmedir. Petrol fiyatlarında görülen dalgalanma nedeniyle küresel piyasalardan gerektiği ölçüde beslenemeyen Moskova, alternatif çözüm arayışları içerisinde birtakım bölgesel entegrasyon projelerini hayata geçirme ihtiyacı hissetmektedir.¹⁵⁹ Avrasya Ekonomik Birliği Örgütü'ne bağlı ülkelerin para havuzunun tutulması adına bölgesel güvenlik mekanizmalarının aktive edilmesi yaşamsal bir gerekliliktir. Temeli BDT coğrafyasında gerçekleştirilen bir dizi entegrasyon projesine dayanan bu proje ile resmiyette Avrasya sathında katılımcı ülkelerin eşit hakları temelinde yükselecek yeni bir ekonomik alanın inşası hedeflenmiştir. Böylece Avrasya ekonomik alanında kurulacak iş birlikleri sayesinde BDT kuşağında yer alan ülkelerin tam entegrasyonu ve kalkındırılması hedeflenmiştir.¹⁶⁰ Rusya ise Avrasya Ekonomik alanının oluşumuna giden sürecin esas başlatıcısı konumdadır. Zaten birliğin kuruluş sürecini başlatan süreç tamamen ülkenin aratan gücü paralelinde bir seyir izlemiştir.

ABD ve Koalisyon birliklerinin, 2010 yılından başlayarak Afganistan'dan büyük çaplı çekilişi bölgesel güvenlik risklerini bölge ülkelerinin gündemine taşımıştır. Zaten düşük petrol fiyatları nedeniyle ciddi kayıplar yaşayan Orta Asya ülkelerinde Afganistan tehdit algısından ötürü ekonomik kayıplar gittikçe derinleşmektedir. Moskova, Avrasya Ekonomik projesinde alınacak verimin potansiyelini arttırma çabası adına, bölgesel güvenlik mekanizmalarını aktive etmelidir. Birliğe üye ülkelerin sınır geçişlerini kolaylaştıran gümrük uygulamaları, Orta Asya ülkelerinin iç güvenlik sorunlarını Moskova'nın gündemine taşıyacaktır.

Kabaca ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız güvenlik hassasiyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Orta Asya çatışma dinamiklerine ivme kazandıran bölgesel gelişmeleri

Prostranstva: Faktori İ Palitizatsi “, Federalnoe Gasudarstvennoe Obrazovatelnoe Uçrejdenie Vısşevo Professionalnov Obrazovaniya<<Permskiy Gasudarstvenniy Natsionaliy İssledovatel'skiy Universitet>>, Kafedra Palitiçeskiy Nauk, Analitiçeskiy Doklad, Perm, 2013, s. 10.

¹⁵⁹Mehmet Seyfettin Erol & Sertif Demir, ‘‘Rusya Federasyonu’nun Orta Asya Politikaları’’, (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya’nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, s. 332.

¹⁶⁰Dogovor O EvraziskomEkonomiçeskomSoyuze, <<https://docs.eaeunion.org/ru-ru/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610>> , E.T: 02.07.2015

de detaylandırmak gerekmektedir. Bölgesel terör risklerinin kuruluştan günümüze kat ettiği mesafe, Orta Doğu'daki çatışmaların bölgeye sıçrama riskleri ve bölgesel çatışma dinamiklerinin kapsamlı bir analizi bu anlamda önemlidir. Bu doğrultuda, Afganistan ve Orta Asya çatışma dinamiklerini var eden gelişmelerin etraflıca analizinin yapılması gerekmektedir. Yalnız Orta Doğu çatışma kuşaklarının bölgesel gelişmeler üzerindeki etkisi, Fergana ve Orta Asya'nın genel çatışma dinamiği içerisinde aktarılacaktır.

2. Afganistan Risk Algılarının Rusya'nın Orta Asya Güvenliğine Etkisi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen akabinde Orta Asya, uluslararası güvenliği tehdit eden potansiyel tehditleri bünyesinde toplamaya başlamıştır. Uluslararası terörizm ve sınır aşan örgütlü suçların yarattığı tehdit algılamaları ile birlikte Orta Asya yönünden gelebilecek tehdit algılamaları Rusya Federasyonu'nu çok büyük saldırı risklerine maruz bırakmaktadır. Öyle ki, Rusya Federasyonu uluslararası terörizmle mücadele adına, bir yerde, ABD ve NATO koalisyon birliklerinin Afganistan'da yürüttükleri operasyonları desteklemek zorunda kalmıştır. Hatta "Kuzey İkmal Hattı Projesi"nde Rusya Federasyonu hava sahası ABD ve NATO güçlerinin kullanımına sunulmuştur.¹⁶¹ ABD-NATO birliklerinin kısmi çekilişinin ardından, Afganistan güvenlik meselelerinin Rusya Federasyonu'nun savunma gündemi üzerindeki belirleyiciliği, fark edilebilir bir seviyeye çıkacaktır. Afganistan kaynaklı tehdit unsurlarının Orta Asya çatışma dinamikleriyle artan teması, Rusya'yı bölgesel güvenlik risklerinin aşılmasında var olandan daha etkin tedbirler almaya zorlamaktadır. Afganistan'ın geleceği meselesi ise haliyle, Moskova'yı fazlasıyla ilgilendirmektedir. Çatışma dinamiklerinin küresel bir eğilim gösterdiği zaman dilimine rastlayan bu yakıcı sorunun çözümü, Moskova'yı Orta Asya yönünde yeterince rahatlatacaktır.

Uluslararası terörizm tehdidi ve sınır aşan suçlar boyutundan Afganistan gelişmeleri, Orta Asya güvenliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Adı geçen tehdit algılamasının günümüzde ne boyutlara eriştiğini kavrayabilmek için ülkenin 1990'lı yıllar ve ABD işgalini içine alan zaman diliminin sağlıklı bir analizini yapmamız gerekmektedir. Bu sayede, ABD-NATO birliklerinin kısmi çekilişinin ardından Afganistan'ın Orta Asya

¹⁶¹ Gökhan Telatar, "Sınırlı Çıkarlardan Askeri Angajmana ABD'nin Orta Asya Politikası", (Der: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 48.

bölgesel güvenliğine yönelttiği tehlikeleri etraflıca anlayabilmemiz mümkündür. Taliban'ı iktidara taşıyan sosyo-politik atmosfer ve yeni çatışma dinamiklerinin kestirilmesi burada belirleyici unsur niteliğindedir. Bu anlamda Afganistan sorununu bölge gündemine yerleştiren gelişmelerin, aradan son yirmi beş yıl geçmesine rağmen, canlı kalmaya devam ettiği görülmektedir. Taliban'ı iktidara taşıyan koşulların büyük ölçüde dinamik kaldığı günümüz Afganistan'ı ne yazık ki çeşitli çatışma dinamiklerini hala bünyesinde tutmaktadır.¹⁶² Bunların arasında ise esrar kaçakçısı suç örgütleri ve diğer silahlı gruplar olarak belirtilmektedir. Bahsedilen grubun içinde ise Özbekistan İslami Hareketi gibi silahlı gurupların canlanmasıyla birlikte Orta Doğu çatışmalarının ülkeye yansımaya riski, günümüz koşullarında gerçekleşebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. IŞİD'in 2014 yılından başlayarak ülkede tespit edilen varlığı, kuşkusuz bu anlamda dikkat edilmesi gereken bir diğer faktördür.¹⁶³ Afganistan kaynaklı sınır aşan suç ve göçlerin, Orta Asya ülkelerinin ve Rusya Federasyonu'nun sosyo-ekonomik dokusunu mahvedici bir özellik taşıması nedeniyle, ABD-NATO çekilişinin ardından bölge ülkelerinin Afganistan sorununa duyarlılığını artıracakı kesindir. Afganistan güvenlik tehditlerinin Rusya Federasyonu'nun Orta Asya güvenliğine getireceği iş yükünün tespit edilebilmesi için, ABD işgali ve sonrası yaşanan sürece kısaca göz atmak gerekmektedir.

11 Eylül saldırılarının hemen akabinde, ABD yönetimi "Bush Doktrini" çerçevesinde önleyici caydırıcılık stratejisi gereğince Afganistan'ı işgal etmiştir.¹⁶⁴ 11 Eylül olaylarının baş faili Usame Bin Laden'in sınır dışı edilmemesi, işgalin başlıca dayanağını teşkil etmiştir. Taliban yönetimi altında İslam Emirliği'ne dönüşen Afganistan'ın, Usame Bin Laden'i ülkeden çıkarmaması, ülkenin terörizm ile mücadele adına işgal edilmesinin önünü açmıştır. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Sovyet işgaline karşı Afgan cihadına katılmak amacıyla ülkeye yerleşen Bin Laden'in El-Kaide'yi Afganistan'dan yönetmeye başlaması bu sonuç üzerinde etkili olmuştur. Örgütün 1998 yılında ABD'nin Nairobi ve Darüselam Büyükelçiliklerini hedef alması, Taliban'ın uluslararası terör örgütlerine

¹⁶² Halil Önal, "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:6, Sayı:23, 2010, s. 49.

¹⁶³ Afganistan Devlet Başkanı Gani. IŞİD'i Gömeceğiz, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160125_afghanistan_isid , E.T: 12.05.2016

¹⁶⁴ Fatma Taşdemir, "Uluslararası Meşruiyete Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, No:5, 2006, s. 76.

destek veren bir örgüt niteliğinde algılanmasına yol açmıştır.¹⁶⁵ Bu saldırılara kadar geçen süre zarfında dünya ilişkilerini çok sınırlı bir düzeyde tutan Taliban, saldırıların yaşanmasının ardından, sahip olduğu dış bağlantıları fiilen kaybetmiştir.

Saldırıların yaşandığı zaman dilimine kadar, Taliban ile belirtilen ülkeler üzerinden ilişki kurmaya çalışan ABD yönetimi, örgüte yaklaşımını değiştirmiştir. Bu doğrultuda Taliban yönetimini güçten düşürme faaliyetlerine hız veren Washington, BM nezdinde ülkeye bazı kimyasalların satışını yasaklatmıştır.¹⁶⁶ Böylece, zaten Taliban'ın baskıcı rejimi altında yaşayan toplum bir de uluslararası baskıların girdabına sürüklenmiştir. El-Kaide'nin yanı sıra, Afgan cihadının ardından ülkenin radikalize guruplar için barınak haline gelmesi, ABD ve Batı ülkelerini Afganistan konusunda etkin adımlar atma yönünde teşvik etmiştir. Afganistan'a yerleşen yabancı savaşçıların Orta Asya ülkelerindeki radikal gurupları harekete geçirebileceği korkusu da uluslararası toplumun ülke gelişmelerine duyarlılığını arttırmıştır. Son olarak Taliban'ın Afganistan genelinde tatbik ettiği baskı rejimi, İranlı diplomatların öldürülmesi olayı ve Hazaralar'a yapılan katliam, Taliban'ı dünyada istenmeyen bir yapılanma haline getirmiştir.¹⁶⁷ İşgal öncesi örgütün kimyasal silah laboratuvarları kurduğu ve geniş çaplı eroir ticareti gerçekleştirdiği haberleri çeşitli medya organlarında yer almıştır. Örgütün Afgan toplumsal sistemi üzerinde tesis ettiği baskı rejimi ve tarihi değeri yüksek kültürel eserlere zarar vermesi, uluslararası arenada Taliban'a karşı etkin bir nefret dalgasını başlatmıştır.¹⁶⁸

Nihayetinde 11 Eylül saldırılarının yaşanmasıyla Taliban ve El-Kaide arasında var olan ilişkiler de hatırlanarak işgalin önü açılmıştır.¹⁶⁹ Molla Ömer'in, Bin Laden'i ülkeden çıkarmayacağını ilan etmesi, Afganistan'ın son kırk yılına damgasını vuran çatışmalarla

¹⁶⁵ Mustafa Özcan, "Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan", (Yayına Hazırlayan; Ali Ahmetbeyoğlu,) *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2002, s. 362.

¹⁶⁶ Ali Balcı, "Afganistan: Küresel Güçlerin Oyun Alanı", (Ed: Kemalettin İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları: I.Cilt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 393.

¹⁶⁷ Ahmed Raşid, (Çev: Osman Akınhay), *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Mozaik Yayınları, 2001, s. 100.

¹⁶⁸ Mehmet Bülent Uludağ, *Dünya Siyasi Tarihi*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, s. 293.

¹⁶⁹ Mehmet Bülent Uludağ, *Dünya Siyasi Tarihi ...*, s. 316.

örölü tarihinde kanlı bir sayfa daha açmıştır. ABD ve koalisyon güçlerinin işgaliyle, Afganistan'da on yıllık kesintisiz bir savaş dönemi yaşanmıştır.

11 Eylül saldırılarının tüm dünyada yarattığı şok ve öfke dalgasından yararlanan ABD hükümeti, terörizme karşı savaş stratejisini ilk olarak Afganistan'da hayata geçirmiştir. Rusya Federasyonu ise bölge dışı bir aktörün Orta Asya'nın çeperine yerleşmesinden kaygı duysa da ABD'nin arkasına aldığı küresel desteği hesap ederek ortaya çıkan duruma itiraz etmeyerek bu durumdan pragmatik esaslar ölçüsünde faydalanmak istemiştir.¹⁷⁰ Çeçenistan sorunun çözümünde Moskova, terör ile mücadele retorüğini kullanmıştır. ABD'nin Afganistan'a girişini meşru kılan haklılık kadar, işgalin Rusya'nın SSCB sonrası yaralarını yeni sarmaya başladığı bir döneme denk gelmesi etkili olmuştur. Ülkenin yeniden ayağa kaldırılmasında Batı sermayesine duyulan ihtiyaç, Afganistan gelişmeleri nedeniyle Moskova'yı ABD ile stratejik düzlemde rekabete girmekten alıkoymuştur. Hatta Vladimir Putin verdiği demeçlerde, Afganistan'da teröre karşı yürütülen operasyonları desteklediklerini bizzat kendi ağzından ifade etmiştir. Sovyetler döneminde Afganistan'da elde edilen tecrübe de Moskova'nın konuya yaklaşımını etkilemiştir.¹⁷¹

“Sarsılmaz Özgürlük Operasyonu” adını alan askeri operasyon kapsamında Kabil'e giren koalisyon birlikleri Afganistan tarihinde yeni bir sayfa açmışlardır. Taliban sonrası iktidara kimin geleceğine ilişkin tartışmalarda, ilk zamanlarda, Saur Darbesi ile ülkeden sürülen Muhammed Zahir Şah ismi zikredilse de beliren politik şartlar Karzai seçeneğini daha cazip kılmıştır.¹⁷² Karzai'nin aşiret kökeni ve ülkedeki tüm politik gruplara yakınlığı, uluslararası güçlerin bahsedilen tercihinde etkili olmuştur. Bonn'da (2001) toplanılan zirvede ise Karzai'nin konumu eski Cumhurbaşkanı Rabbani ve Kuzey İttifakı liderlerine kabul ettirilmiştir. Karşılığında ise Kuzey İttifakı'nın önemli isimlerine ve eski Cumhurbaşkanı Rabbani'ye kurulacak hükümette bir takım yetkiler vaat edilmiştir. Ülkenin genel yönetim yapısının, toprak bütünlüğünün ve geçiş hükümetinin ülkeyi seçimlere götürmesinin teyit edildiği bu zirvede aynı zamanda ülke güvenliğini ilgilendiren

¹⁷⁰ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 393

¹⁷¹ Fevzi Uslubaş, *Küresel Terör, Afganistan, BOP ve ABD, İmparatorlukların Bataklığı, SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı ?*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 142.

¹⁷² Fevzi Uslubaş, *Küresel Terör, Afganistan, BOP....*, s. 249.

çok mühim kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda Afgan ordusunun yeniden teşkilatlandırılması ve eğitilmesi gözetilerek BM çatısı altında ISAF'ın kuruluş süreci başlamıştır. Boon Zirvesi'nde göze çarpan bir diğer ayrıntı ise; Afgan geleneksel meclisi Loya-Djirga'nın toplanarak ülke yönetiminin etnik azınlıkların nüfus ağırlığına göre pay edilmesidir.¹⁷³ Böylece yaklaşık sekiz milyonluk nüfusu ile ülkenin en büyük azınlık gurubunu teşkil eden Tacikler, ülke yönetiminde bu tarihten itibaren öne çıkmaya başlamışlardır. Kimi kaynaklarca bu durum Taliban'ın ülke sathında yeniden güç kazanmasının nedenleri arasında gösterilmektedir.¹⁷⁴

Uluslararası toplumun Afganistan devlet kurumlarını güçlendirme arayışları Boon Zirvesi ile sınırlı kalmayarak düzenli aralıklarla toplanan konferanslar serisiyle de devam etmiştir. 2002 yılında toplanan Tokyo Konferansı'nda Afganistan'ın yeniden yapılanması adına altı yıllık bir süreç içerisinde, 5 Milyar\$' a yakın bir meblağ toplanmasını vaat etmişlerdir. G-8 ülkeleri temsilcilerinin 2002 yılı Nisan-Mayıs ayları arasında düzenledikleri toplantılarda, ülkede güvenliğin tekrardan sağlanmasını içeren bazı kararlar alınmıştır. Buna göre terhis etme ve sivil hayata kazandırma programı Japonya'ya, uyuşturucu ile mücadele İngiltere'ye, yargı reformu İtalya'ya ve Afgan milli ordusunun eğitimine ilişkin sorumluluk ABD'ye verilmiştir. Almanya ise polis gücünün teşkilatlandırılması sorumluluğunu üzerine almıştır.¹⁷⁵ Uluslararası toplumun Afganistan'ın yeniden inşası ve ülkede etkin güvenlik arayışları perspektifinde, her yıl düzenli aralıklarla toplanan konferanslar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda yıllık bir ritimde toplanan 2004 Berlin, 2006 Londra, 2007 Roma, 2008 Paris, 2009 Moskova ve Lahey, 2010 Kabil, 2011 İstanbul-Bonn ve 2012 yılı Chicago Konferanslarında, ülkenin geleceğini ilgilendiren çok kritik kararlar alınmıştır.

Ekseriyetle Afganistan'a yardım taahhütleri ve ülkenin demokratik, şeffaf bir çizgide yeniden yapılandırılmasını hedefleyen bu konferansların bazılarında, Afganistan güvenliğini ilgilendiren başlıklar öne çıkarılmıştır. İlk olarak 2011 yılında toplanan

¹⁷³ Ali Balcı, ‘‘Afganistan: Küresel Güçlerin Oyun Alanı’’, (Ed: Kemalettin İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları: I.Cilt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 395.

¹⁷⁴ Fevzi Uslubaş, *Küresel Terör, Afganistan, BOP....*, s. 20.

¹⁷⁵ Murat Büyükbaş, Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s. 121-122.

İstanbul Zirvesi ile uluslararası güçlerin çekilişinin ardından Afganistan güvenliğinin ne tür bir zemin üzerinde inşa edileceği sorularına cevap aranmıştır. Burada dikkat çeken esas nokta, Afganistan'ın güvenliğinin sağlanmasında BM ve uluslararası aktörlerin yanı sıra, bölgesel iş birliklerinin özendirilmesini telkin eden kararların varlığıdır.¹⁷⁶ Konferansta benimsenen bu yaklaşımla Afganistan güvenliği ve ekonomik kalkınmasının sağlanması hedefleri doğrultusunda Hindistan, Pakistan, İran, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ülkelerinin sorumluluk alanının genişlediğini iddia edebiliriz. Nitekim İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda Hindistan, Pakistan ve Afganistan'ın katılımı ile Yeni Delhi'de 2012 yılında Afganistan'da "Barış ve İstikrar: Komşuların Katkısı" konulu bölgesel bir konferans düzenlenmiştir. İstanbul Konferansı'nda Afganistan ilginç bir şekilde "Asya'nın Kalbi Ülke" olarak tanımlanmıştır. "Asya'nın Kalbi" tabiriyle ülkenin Orta Doğu, Orta Asya ve Avrasya'yı birbirine bağlayan misyonuna işaret edilmiştir. Bonn'da ikinci kez toplanan zirvede ise, koalisyon güçlerinin çekilişinin ardından uluslararası güçlerin ülkeye vereceği yardımın en az on yıllık bir süre içerisinde sürdürüleceği taahhüt edilmiştir. Chicago Zirvesi'nde toplanışı ise, koalisyon birliklerinin ülkeden ayrılacağı bir tarihe denk gelmiştir. Zirvede, koalisyon birliklerinin ülkeyi terk etmesiyle başlayan süreçte Afgan barışının müzakere usullerinde gerçekleştirilmesi doğrultusunda mesajlar verilmiştir. Taliban ve Afgan hükümeti arasında bir çeşit barış müzakerelerinin başlatılmasına dönük kararlılık vurgulanmıştır.¹⁷⁷

Afganistan'ın yeniden yapılanmasına destek çerçevesinde gösterilen yoğun siyasi arayışlar, askeri zeminde devam ettirilmiştir. Taliban, El Kaide ve Afganistan merkezi hükümetine karşı silah bırakmayan gruplara yönelik koalisyon birliklerinin öncülüğünde aralıksız on yıl süren bir çatışma dönemi yaşanmıştır. Başlangıçta ABD ve İngiltere'nin aktif katılımı ile sürdürülen operasyonlar, çok sayıda ülke tarafından desteklenmiştir. ISAF'in 2003 yılında NATO'ya bağlanması ile uluslararası güçlerin Afganistan

¹⁷⁶ Tuğba Evrim Maden, "Delhi Policy Group-Barış ve Çatışma Programı, Afganistan'da Barış ve İstikrar: Komşuların Katkısı Bölgesel Konferansı", Konferans, Değerlendirme Serisi, *Orta Doğu Analiz*, Eylül 2012, Cilt: 4, Sayı:45, s. 84.

¹⁷⁷ Abdullah Yevgin, "Afganistan Siyasetini Anlama Klavuzu", *SETA Yayınları*, Rapor, İstanbul, 2015, s. 34.

operasyonlarına verdiği destek, çok üst bir seviyeye çıkmıştır.¹⁷⁸ Öyle ki; 2006 yılında İngiltere, ABD, Kanada birliklerinin yanı sıra ISAF çatısı altında Afganistan savaşına efektif bir giriş yapan NATO, Afganistan'ın güney eyaletlerinin savunmasını üstlenmiştir. ISAF çatısı altında Barış İçin Ortaklık çerçevesinde çok sayıda ülkeden askeri kuvvet Afganistan'a nakledilmiştir. ISAF çatısı altında BDT ülkelerinden çok sayıda aktif katılım olmuştur. Gürcistan, Polonya ve Ukrayna'dan hatırı sayılır miktarda birlik Afganistan'a gönderilmiştir.

Rusya Federasyonu ise resmi ağızdan Afganistan'daki operasyonlara destek verdiğini deklare etmekle birlikte, Afganistan'da koalisyon güçleriyle göze çarpan ortaklıklar gerçekleştirmemiştir. Konu sadece NATO-Rusya Konseyi toplantılarında ve ABD ile gerçekleştirilen müzakerelerde görüşülmüştür. Rusya Federasyonu söz konusu görüşmelerde teröre karşı gerçekleştirilen operasyonları desteklediğini deklare etmiştir. İlginç olansa Moskova'nın Afganistan geleceği tartışmalarına yalnızca ŞİÖ bünyesinde ağırlık vermesidir. Ancak 2008 yılında yaşama geçirilen Kuzey İkmal Hattı Projesi bu durumun tek istisnasıdır.

Askeri alanda gösterilen çabalara karşın, ne Taliban yok edilmiş ne de Afganistan eroir ticareti engellenebilmiştir. Taliban'ı Afganistan'da tekrar var edip Afganistan'da yürütülen operasyonları anlamsız kılan esas faktörlerin temelinde ise, yine Afganistan merkezli gelişmeler bulunmaktadır. İlk olarak Karzai ve çevresinin yolsuzluk batağına saplanması, Kabil hükümetinin halk nezdindeki popülaritesini büyük oranda düşürmüştür.¹⁷⁹ Bonn Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde ülke yönetiminin kuzey azınlıklara sağladığı geniş yetkiler, Peştun çoğunluğun tepkisini çekerek Taliban ve diğer silahlı grupları tekrardan aktive eden süreci başlatmıştır. Öte yandan, koalisyon ordusuna mensup askerlerin yerel halka yönelik davranışlarında kaydedilen kötü muameleler, Afgan

¹⁷⁸ Fırat Purtaş, ‘‘Orta Asya’nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya’da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri’’, (Der: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s. 53.

¹⁷⁹ Fevzi Uslubaş, *Büyük Oyundan Büyük Kaosa: Taliban ve Avrasya’da Cihad*, Karınca Yayınları, Ankara, 2010, s. 194.

halkı nezdinde yabancı güçlere duyulan memnuniyetsizliği arttırarak Taliban katılımları teşvik etmiştir.¹⁸⁰

2008 yılında patlak veren ekonomik krizin ABD ve koalisyonu getirdiği mali külfetler ise, Afganistan operasyonlarına gösterilen ilgiyi askeri ve sivil çevrelerde azaltmıştır. Kaynaklarda Afganistan'ın kalkındırılması hedefi doğrultusunda sadece ABD'nin yaptığı harcamaların neredeyse 600 Milyar\$ 'ı aştığı belirtilmektedir.¹⁸¹ Aynı yıl içerisinde Taliban'ın saldırılarında ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Bu tarihten itibaren Taliban güçlerinin kontrolü altında kalan bölgeler, neredeyse ülkenin kırsal kesiminin tümünü kaplamıştır. Saldırıların şiddeti öyle bir aşamaya varmıştır ki, koalisyon birliklerinin güney yönlü ikmalinde aksaklıklar görülmeye başlamıştır. İkmal hattında yaşanan sıkıntılar, nihayetinde koalisyon güçlerini kuzey ikmal hattı aracılığıyla Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkeleriyle işbirliği gerçekleştirmek zorunda bırakmıştır.

Gelinen noktada, Afganistan operasyonlarının ABD halkı ve müttefikler üzerinde yarattığı zorlukları dikkate alan Başkan Obama, önceki Neocon hükümetinin zıttında kalan yeni bir politik yaklaşımı devreye sokmuştur. Irak ve Afganistan operasyonlarının ABD ekonomisi üzerinde yarattığı baskıyı göz önüne alan yeni başkan, 2010 yılında ülkeden çekilme takvimini açıklamıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken çekilmeyi takip eden süreçte Afganistan'ın istikrarsızlığa düşmesinin engellenmesi adına ABD hükümeti, Katar'ın arabuluculuğunda Taliban ile müzakerelere fiilen başlamıştır.¹⁸² Obama hükümeti bu süreç içerisinde Afganistan'a ek kuvvet göndermeyi ihmal etmeyerek, radikal kesimini zayıflamasını ve geride Afgan güçlerinin rahatça başedebileceği güçsüz bir taliban bırakmayı hedeflemiştir. Bunun ile birlikte böylesi bir hamlenin müzakere yanlısı gurupları güçlendireceği varsayılmıştır.¹⁸³ Öz itibari ile de, Afganistan stratejisinde ılımlı guruplar

¹⁸⁰ Fazıl Ahmet Burget, "Afganistan'da 2014 Beklenirken: Taliban Siyasal Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, Nisan 2013, s. 98.

¹⁸¹ "Afganistan Savaşı ABD'ye Pahalıya Mal Oldu", <<http://aa.com.tr/tr/dunya/afganistan-savasi-abdye-pahaliya-mal-oldu/88401>>, ET: 12.05.2016

¹⁸² Hakan Boz, ABD'nin Dügümlenen Terör ile Mücadelesi, Suikast yada Darbe ile Sonuçlanır mı ? , <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/afganistan/2013/08/02/7140/abdnin-dugumlenen-terorle-muzakeresi-suikast-ya-da-darbeyle-sonuclanir-mi>> ET: 12.05.2016

¹⁸³ M.Turgut Demirtepe ve İbrahim Erdoğan, "Obamanın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl:7, Sayı:9, s. 60.

ile müzakere ve görüşme uslü Obama hükümetinin Afganistan stratejisinin iskeletini oluşturmuştur.

ABD'nin bu yaklaşımı Karzai'nin yerine iktidara gelen Eşref Gani hükümeti tarafından da sürdürülmektedir. Müzakere seçeneğini ortaya koyan en büyük faktör ise, Taliban'ın Koalisyon güçlerince işgal edildiği yıllarda dahi alt edilememesidir. Bu sonucu ortaya çıkaran bazı durumlardan bahsetmek elbette mümkündür. Karzai hükümetinin yolsuzluğa bulaşan siyaseti ve azınlık halkların ülke yönetiminde ön plana çıkması bu bağlamda çok kritik bir gelişmedir. Tacik azınlıkların ülke yönetiminde görünürlüğünün artması Peştun milliyetçiliğini körükleyerek Taliban ve diğer silahlı grupların yeniden yaşamasını sağlamıştır. Bunun ile birlikte Taliban'ın ülkenin doğusunda yaşayan gruplardan aldığı destek bir türlü kırılmamıştır. Koalisyon güçlerine mensup askerlerin Afgan halkına yönelik göze çarpan kimi davranışları da örgüte katılımları en üst düzeye çıkarmıştır. Sonuç olarak, ABD ve koalisyon birlikleri çekilirken arkalarında neredeyse % 80'i Taliban'a bağlı bir Afganistan bırakmışlardır.

Koalisyon güçlerinin ülkeden ayrılmasıyla başlayan süreçte Taliban gücünden pek fazla bir şey kaybetmemiştir. Doğu Afganistan'ın Peştun kabilelerinden alınan geleneksel destek bir yana, Taliban'ın ekonomik geliri hatırı sayılır bir rakama ulaşmıştır. Yapılan değerlendirmelere göre yıllık 600 Milyon € tutarında bir kaynağın örgütün kasasına gittiği bilinmektedir.¹⁸⁴ Bunların çoğunluğu zekat adı altında toplanan vergilerden oluşsa da yaklaşık 100 Milyon € bir rakamının uyuşturucu satışından sağlandığı ifade edilmektedir. Koalisyon birliklerinin ülkeden ayrılırken Afgan ordusuna teslim ettiği silahların Taliban'ın eline geçme riski fazlasıyla mevcuttur. Bu durum aynı zamanda Afganistan gerginliklerinin Orta Asya'ya sıçrayabilmesine olanak vermektedir. Dolayısıyla gelinen noktada örgüt, sahip olduğu elli bin kişilik silahlı kuvvetle gerektiğinde hükümet güçlerine meydan okuyarak, geniş çaplı askeri operasyonlara girişmekten dahi kaçınmamaktadır. Kunduz'un ele geçirilmesi bu anlamda Kabil'in örgüt karşısındaki güvenlik zafiyetini yeterince açıklamaktadır.¹⁸⁵ Şehrin düşmesi, radikal İslamcı örgütlerin Orta Asya ülkelerine sızma potansiyelinin ne kadar geliştiğini doğrudan kanıtlar niteliktedir.

¹⁸⁴ Fevzi Uslubaş, *Büyük Oyundan Büyük Kaosa: Taliban....* , s. 224.

¹⁸⁵ Taliban'ın Ele geçirdiği Kunduz Neden Önemli

?<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150929_kunduz_analiz> , ET: 12.05.2016

Kunduz'un alınmasıyla Taliban, Doğu Afganistan'ın yanı sıra ülkenin kuzeyine de etkisini yaymayı başarmıştır. Kent her ne kadar Afgan ordusunca geri alınsa da örgütün Kunduz vilayeti kırsalına yerleşmesi, onu Tacikistan ile doğrudan komşu yapmıştır. Daha ilginç olanı ise, Kuzey Afganistan'a yerleşen Taliban; buralarda ikamet eden Özbek, Türkmen ve Tacik unsurları bünyesine katarak radikalizm tehdidini Orta Asya'ya taşıyabilecek bir potansiyele erişmiştir. En azından bölgeye Taliban ile birlikte gelen Özbekistan İslami Hareketi ve 2014 yılından itibaren bölgede aktif olan IŞİD, bahsedilen etnik unsurlarla temas etme suretiyle radikalizm tehdidini Orta Asya'ya taşıyacak bir pozisyon yakalamışlardır.

Bahsedilen örgütlerin faaliyetlerini ülkenin kuzey bölgelerine kaydırmasının ise bir takım sebepleri bulunmaktadır. İlk olarak ABD öncülüğünde koalisyon güçlerince gerçekleştirilen koordine edilmiş uzak operasyonlar, cihatçı grupları adeta ülkenin kuzeyine süpürmüştür.¹⁸⁶ Afganistan güvenlik birimlerinin açıkça eleştirmekten kaçınmadığı söz konusu operasyonlarda, Pakistan'ın cihatçı gurupları kasten kuzeye süpürerek ülkeyi cihatçı çöplüğüne dönüştürmek istediği iddia edilmektedir. Afgan yetkililer, Pakistan ordusunun operasyonları başlatırken Afganistan güvenlik güçlerinin ülkeye sızan unsurları karşılama potansiyelini pek de dikkate almadığından yakınmaktadır. Buna göre Pakistan ordusunun Veziristan Dağları'nda üstlenen, ÖIH, Cundullah, Taliban ve El-Kaide'ye karşı başlattığı operasyonların baskısından bunalan örgütler rotalarını tekrardan Afganistan'a kaydırmışlardır. Ülkenin denetlenmesi zor Hindikuş Dağları ve hükümet güçlerinin yetersizliği gibi faktörlerden dolayı Kuzey Afganistan'ın sınır bölgeleri Taliban ve türevi örgütlerin kontrolüne girmiştir. Afganistan'da merkezi devletin güçlendirilmesi adına Karzai hükümetinin, Kuzey İttifakı liderlerini devlet aygıtına adapte ederek yerel milisleri dağıtma girişimi de kuzey eyaletlerde yoğunlaşan savaşı kümelenmesine imkân tanımıştır. ABD ordusunun anti terör operasyonlarını yürütürken ekseriyetle ülkenin doğu, orta, batı ve güney bölgelerine odaklanması, cihatçı grupların kuzeye kaçışını adeta teşvik etmiştir. Savaşçı yığınağının Kuzey Afganistan'da yoğunlaşması ise Orta Asya ülkelerinin Afganistan güvenlik meselelerine dönük hassasiyeti arttırmıştır. Bölge halkının gündelik hayatını da zora sokan Kuzey Afganistan'daki savaşçı kümelenmesi, Kabil hükümetine karşı artan tepkileri de su yüzüne çıkarmıştır. Kabilde yapılan protesto gösterilerinde

¹⁸⁶ Yasin Ziya: SŞA Ne Zabotit Situatsiya Na Severe Afganistana, <<http://afghanistan.ru/doc/94732.html>>, ET:12.05.2016

hükümetin bölgesel güvenlik politikasını eleştiren Kuzey Afganistan halkları, bölgesel güvenlikte gerektiğinde ŞİÖ ülkeleriyle de işbirliğine gidilmesi çağrısında bulunmuşlardır.¹⁸⁷

Doğruluğunu teyit etmek tam olarak mümkün olmamakla birlikte bazı kaynaklarda, Taliban'ın Tacikistan sınırına yakın bölgelere yerleştiği bilinmektedir. Taliban'ın haricinde IŞİD'in bölgeye yerleşerek dört bin civarında bir savaşçı topluluğunu Türkmenistan sınırında tuttuğu iddia edilmektedir.¹⁸⁸ Bu durumun Orta Asya ülkelerinin savunma gündemini hareketlendireceği gayet nettir. IŞİD'in Afganistan'ın kuzeyine yerleşmesi, Orta Doğu'da devam eden yıkıcı çatışmaların Orta Asya-Afganistan eksenine sıçrayabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu durumda Rusya'nın bölgede aktif bir güvenlik stratejisi izlemesi kaçınılmazdır.¹⁸⁹

Bu anlamda IŞİD'in son günlerde Afganistan'da yoğunlaşmaya başlayan varlığını dikkate almamız gerekmektedir. Örgütün Afganistana yerleşmeye çabalaması, beraberinde ciddi sorunları bölgeye taşıyabilir. Örgütün yayınladığı bildirilere bakılırsa, Orta Asya, Afganistan ve Pakistanı içine alan, büyük Horosan vilayetinin kurulması amaçlanmaktadır. Öte yandan geline nokta, Taliban ile yaşanan anlaşmazlık IŞİD'in gücüne büyük darbeler vurmuştur.¹⁹⁰ Ancak unutulmaması gereken, bu tür silahlı gruplar arasındaki düşmanlıkların bir anda değişebileceğidir. Afganistan iç savaşı esnasında mücahit komutanlar arasında gözlenen ani saf değiştirmeler bu doğrultuda yeterince anlamlıdır. Ayrıca Orta Doğu'da savaşan IŞİD'den farklı olarak, Afganistan kırsalına

¹⁸⁷V Kabule ProşlaDemostratsiya, VızvannayaNedavolstvomSituatsieyNa Severe Stranı, <<http://afghanistan.ru/doc/94764.html>>, E.T: 12.05.2016

¹⁸⁸ Aidarbek Amirbek, Afganistan ve Orta Asya: Günümüzdeki Durumun Bölgesel Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi, <<http://eurasian-research.org/tr/research/comments/security/afganistan-ve-orta-asya-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzdeki-durumun-b%C3%B6lgesel-g%C3%BCvenlik-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan>> ET:12.05.2016

¹⁸⁹ Ne Grozi Yuzjnomu Frontu, Kak Rossiya Namerina Barotsya S İG İ İşö İ V Sredney Azii, <<https://lenta.ru/articles/2015/10/20/khorasan/>> , ET: 12.05.2016

¹⁹⁰Paçemu Afganskıe Talibi Voyuyut C İslamskim Gasudarstvom, <http://www.bbc.com/russian/international/2015/12/151218_taliban_fighting_isis> E.T: 16.07.2016

yerleşmeye çabalayan IŞİD'in Pakistan talibanı arasındanda militan devşirdiğidir.¹⁹¹ Bu yüzden ki; IŞİD ve Taliban arasında kalıcı bir düşmanlık olsa dahi gruplar arasında geçişken bir yapıdan bahsetmek elbette mümkündür. BM'nin 2013 yılında yayımladığı raporda Taliban üyelerinin %10'nun IŞİD'e katıldığı yönünde ilginç bilgilere rastlanmaktadır.¹⁹² Kunduz'un düşüşü esnasında her iki gurubun koordine bir şekilde hareket ettiklerine dair bazı haberlere rastlanılmasında konun ihmal edilemeyecek bir boyutta olduğunu yeterince kanıtlamaktadır.¹⁹³ Özbekistan İslami Hareketi'nin 2014 yılında IŞİD'e katıldığını açıklaması, tehlikenin Orta Asya'ya sıçrama riskini arttırmıştır. IŞİD'in dört bin civarında olduğu belirtilen askeri mevcudunun ağırlıkla Türkmenistan sınırında konuşlanmış olması, örgütün bölge için ne anlam ifade edeceğini yeterince açıklamaktadır.¹⁹⁴

Ülkede hareketlenen terör gündeminin haricinde etnik gruplar arasında giderek güçlenen çatışma dinamiği de son yıllarda göze batmaktadır. Kuzeyin azınlık halklarının ülke yönetiminde öne çıkmaları, ülkenin Peştun çoğunluğunu rahatsız etmektedir. Hatta bu durumun koalisyon güçlerinin işgali döneminde Taliban'ı güçlendirdiği bilinmektedir.¹⁹⁵ Bu anlamda ülkenin en büyük azınlık grubunu teşkil eden Taciklerin (8 milyon), artan güç ve konumu olası bir gelecekte Peştunlar ile birtakım ihtilafların yaşanmasına sebebiyet verebilir. Taciklerin dışında Peştunlar ve Afganistan'ın diğer azınlık grupları arasında benzer çatışma risklerinden bahsetmek gayet mümkündür.¹⁹⁶ İlk olarak göç dalgasını gündeme getirebilmesi nedeniyle bölge ülkelerine zarar verebilecek böylesi bir gerilim, yeri geldiğinde Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerin dahi bozulmasına neden olabilir.

¹⁹¹Vilayat Horasan: İGİL V Afganistane, <<http://bazaistoria.ru/blog/43207637310/Vilayat-Horasan:-IGIL-v-Afganistane,>> E.T: 16.07.2016

¹⁹²OON Zayavlyayet O RasshireniiVliyaniya İGİL V Afganistane, <<http://m.zn.ua/WORLD/oon-zayavlyayet-o-rasshirenii-vliyaniya-igilv-afganistane-190104.html>>, ET: 12.05.2016

¹⁹³Ekspert: O Pereseçeniyah İ VzaimnıhPritenziyahAfganistana, Pakistana, Rosssi İ Sentralnoy Azii, <<http://www.fergananews.com/articles/8841>>, ET: 12.05.2016

¹⁹⁴İGİL İspıtıvayet Granitsı Sentralnoy Azii Ha Proçnost, Pişet <<Hezavisimaya Gazeta>><http://www.24kg.org/bolshoj_tirazh/5797_igil_ıspyityivaet_granitsyi_tsentralnoy_azii_na_prochnost_pishet_nezavisimaya_gazeta/> , E.T: 16.07.2016

¹⁹⁵ FRANCIS Fukuyama, Çev: Hasan Kaya, *Ulus İnşası*, Profil Yayınları, İstanbul,2008, s. 184.

¹⁹⁶ FRANCIS Fukuyama, Çev: Hasan Kaya, *Ulus İnşası.....* , s. 246.

Bilhassa Özbek ve Tacik azınlıklar arasında alevlenebilecek gerginlikler, Özbekistan ve Tacikistan ilişkilerine yansiyabilir. Bu nedenle genel bir Afganistan uyumu Orta Asya'nın çatışma risklerinden korunması adına oldukça mühim bir gelişmedir.

Sınır aşan suç unsurlarında göze çarpan artışın, Afganistan'ı bölge ülkelerindeki istikrarın esas belirleyeni haline getirdiğini iddia etmek pek yanlış bir çıkarsama olarak görülmemelidir. ABD-NATO güçlerinin çekilmesi Afgan güvenlik birimlerinin mücadele gücünü zayıflattığı için Afganistan kaynaklı eroin ticareti bölge ve dünya ülkelerinin sosyo politik yapısını sarsmaya devam edecektir. Nitekim yerel yetkililer çekilmenin ardından kadro personeli sayısında önemli düşüşlerin yaşandığını vurgulamaktadırlar.¹⁹⁷ Dolayısıyla Afgan kolluk güçlerinin imkân ve yeteneklerinin güçlendirilmesi hususunda, bölge devletleri ve güvenlik örgütlerinin sorumluluğu artmaktadır. Bu anlamda Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şanghay İşbirliği Örgütü mekanizmaları altında önemli projeler gerçekleştirilebilir. Ayrıca kısmen de olsa ülkede var olan NATO gücü ile uygun şartlar altında bir takım ortaklıkların yaşama geçirilmesi pek ala mümkündür. Afganistan kaynaklı sınır aşan suçlarla mücadele konusunda bölge ülkelere sorumluluk yükleyen bir diğer olgu ise yerel güçlerin eroin grupları ile sürdürdükleri çıkar ilişkileridir. Bu yüzdendir ki; Narkotrafik ile mücadelede Afganistan güvenlik birimleri tek başına bırakılmamalı, bölgenin önde gelen ülkeleri Afganistan'a destek olmalıdır. Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan bu doğrultuda ilk akla gelen ülkelerdir.

Afganistan haşhaş üretiminin küresel arzı iki katına çıkardığı BM raporlarına yansımıştır. Geline nokta ülke ne yazık ki haşhaş üretimindeki belirleyiciliğini korumaktadır. Koalisyon güçlerinin işgali altında dahi Afgan çiftçisinin esrar üretimine yöneliminin bir türlü önüne geçilememiştir. Afgan çiftçileri haşhaş ekiminden daha iyi kazanç elde ettikleri gerekçesiyle bu seçeneği sürdürmede ısrarlıdırlar. Ülkenin güneyinde bulunan Helmand eyaleti ise haşhaş üretimini başkenti olup tek başına elde edilen hasılının yarısını gerçekleştirmektedir.¹⁹⁸ Bölge insanının elverişsiz ekonomik koşullardan ötürü haşhaş ekimine yöneldiğini anımsadığımızda, Afganistan'ı kalkındıracak bölgesel projeler

¹⁹⁷ Nezamüddin Bahavi: << Taliban>> İ Narkotiki Nerazdelimi, <<http://www.fergananews.com/articles/8897>>, ET:12.05.2016

¹⁹⁸ Afganistan'da Haşhaş Üretimi: Batının Kabusu Gerimi Dönüyor <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/02/130227_afganistan_hashas.shtml>, ET:12.05.2015

Orta Asya istikrarına ciddi katkılar sunacaktır. Aksi durumda, ülkede canlı bir ticari atmosferin yaratılamaması haşhaş ekimini arttırabileceği gibi, IŞİD benzeri radikal örgütlerin ülkeye sızmasını da kolaylaştırabilir. Örgütün Peştun kabile bağlarıyla uyuşmayan dokusu çoğu kaynaklarda vurgulansa da ülkeye gelen IŞİD militanları bir ihtiyaç ekonomisi yaratarak yatırımcı kimliğinde bölgesel ticari kesimlerin desteğini alabilir.

Afganistan kaynaklı çatışma risklerinin Orta Asya yönünde ilerlemesine imkân tanıyan faktörlerin engellenmesi adına, Afgan iç barışının sağlanması yönündeki çabalar dikkate değerdir. ABD'nin Afganistan'dan çekilirken 2010 yılında Doha'da başlattığı müzakere seçeneğine Afgan hükümetinin dâhil olması, Afgan sorununun barışçıl çözümü yönünde atılan kritik bir adım mahiyetinde görülmektedir. Chicago Konferansı'nın ulusal uzlaşısı seçeneğini destekleyici kararları ise, Afgan güvenlik sorunun barışçıl çözümüne uluslararası toplumun verdiği desteği yeterince ortaya koymaktadır. Afganistan'ın son kırk yılına damga vuran yıkıcı çatışmalar nedeniyle Afgan halkının müzakere seçeneğine sıcak baktığı ise teorik bir düzlemde elbette düşünülebilir. Dolayısıyla Orta Doğu çatışmalarının Afgan toplumunda yarattığı korku, Afgan toplumu ve hükümetini uzlaşısı zemininde buluşturabilir. Örgütün iyi ilişkilere sahip olduğu Pakistan ve Körfez ülkelerinin radikal terör örgütlerine karşı daha aktif stratejileri yaşama geçirmeleri ise, Taliban'ı müzakere masasına oturmaya zorlayan bir dış etken mahiyetinde düşünülebilir.

Vurgulanan dinamiklere rağmen müzakerelerin pek de istenilen bir zeminde devam etmediğini iddia edebiliriz. Şimdiye kadar taraflar arasında ilk görüşme 2015 yılının Haziran ayında Pakistan'da gerçekleşmiştir. Bu müzakerelerin ise ABD, Pakistan ve Çin arabuluculuğunda yürütüldüğü bilinmektedir. Yapılan görüşmelerde Taliban temsilcileri görüşmelerin başlamasının ön koşulu olarak örgütün BM terör listesinden(2003) çıkartılmasını talep etmişlerdir. Örgütün dondurulan aktifleri üzerindeki denetimlerin kaldırılması ve Afganistan ile diğer ülkelerde hapis yatan mahkûmların serbest bırakılması Taliban'ın diğer şartları arasında belirlemiştir. İkinci görüşme Molla Ömer'in ölümü nedeniyle gerçekleştirilememiştir.¹⁹⁹ Afgan hükümeti Taliban ile müzakere etmeye istekli

¹⁹⁹Talibi Trebuyut Legalizatsi V Obmen Ha Dialog S Vlastyami Afgaistana. Kakova Sudba Mejafganskikh Prigavarov- Mnenine Politoga, <<http://www.fergananews.com/articles/8840>> ET:12.05.2016

olsa da şu ana kadar kayda değer herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Hikmetyar'ın başkanlığını yaptığı Hizbul İslam'ın da müzakerelere katıldığı bilinmektedir.

Afganistan güvenlik meselesinin Afgan toplumunun ortak iradesi baz alınarak çözümü kulağa hoş gelse de bu süreçten kısa vadede sonuç beklemek zor gözükmektedir. Bir kere Taliban'ın koalisyon güçlerinin çekilmesinin ardından ülkedeki gücü ve özgüveni artmıştır. Örgütün böylesine avantajlı bir konumdan siyasallaşmak adına ne boyutta taviz vereceğini kestirmekse oldukça güçtür. Kaldı ki; Molla Ömer sonrasında Taliban içerisinde liderlik sorunu yaşandığı yönünde ilginç bilgiler gelmektedir. Molla Ömer'in yerine geçen Molla Attar Mansur'dan, otoritesini güçlendirmeden örgütün geleceğini ilgilendiren konularda böylesine cesur adımlar atmasını beklemek için zaman şimdilik erkendir. Taliban radikal kanadının buna ne yönde tepki göstereceğini tespit etmek ise ayrı bir muammadır. Afgan toplumunda genel kanı ulusal uzlaş formülünden yana gibi gözükmeyle birlikte, kuzeyin azınlık halkları bu işe pek de olumlu yaklaşmamaktadırlar. Taliban'ın iktidarda olduğu yıllar içerisinde Peştun merkezîyetçiliğine maruz kalan ve yeri geldiğinde Hazaralar örneğinde olduğu gibi katliama uğrayan azınlık halkları, örgüte karşı olumsuz tavırlar beslemeye devam etmektedirler. İşin ilginç yanı, herhangi bir uzlaşma olsa dahi bu anlaşmanın dışında kalan grupların Orta Asya ülkelerine doğuracağı riskler devam edecektir. ÖİH ve IŞİD'in Orta Asya sınırlarında hissedilen varlığı, kuşkusuz bölge ülkeleri için en büyük tehdit unsuru olarak kalmaya devam edecektir. Sürmekte olan etno-kültürel rekabet, klanlar arası düşmanlıklar ve sınır aşan suç örgütlerinin faaliyetleri, Afganistan kaynaklı riskleri Orta Asya yönünde hala güncel tutacak gibi görünmektedir.

Afganistan'ın soğumak bir yana çeşitlenerek canlılığını her geçen gün arttıran çatışma dinamikleri, Orta Asya ve Rusya Federasyonu'nun risk algılarını yükseltecektir. Afganistan iç barışına dair beklentiler Rusya Federasyonu'nu Orta Asya güvenliği nezdinde iyimser bir havaya sürüklese de aksi yönde gelişmeler ihmal edilmemelidir. Afganistan siyasetine hâkim çatışmacı kültürün gölgesi altında iç barışa ulaşılsa dahi bunun kırılgan bir zeminde kalacağı açıktır. Bu nedenle Afganistan güvenlik sorunlarının tartışıldığı makalelerde kötü senaryo ihtimali göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu ve bölge ülkelerinin önümüzdeki günlerde Afganistan iç gelişmelerine müdahalesini artıracığını bekleyebiliriz. Keza bölge ülkeleri Afganistan'ı önemsemedikçe ABD-NATO bloğunun Orta Asya'ya daha sağlam ve meşru bir zeminde geri dönüşünün önü açılacaktır.

3. Orta Asya'nın Değişmeyen Çatışma Dinamikleri ve Rusya İlgisi

Orta Asya ülkelerinin kırılğan sosyo-politik yapısı bölgenin kendine özgü çatışma dinamiğinin yaratılmasında etkili olmuştur. Radikalizm ve sınır aşan suç örgütlerinin yanı sıra Orta Asya bölgesi ne yazık ki etno-kültürel gerginliklere karşı da duyarlılığını sürdürmektedir. Bağımsızlıktan günümüze geçen sürede Orta Asya'nın potansiyel çatışma dinamiklerini hareketlendirebilecek unsurlar, varlığını günümüz koşullarında dahi devam ettirmektedirler. Orta Doğu'da beliren çatışma dinamiklerinin Orta Asya'ya sıçrama ihtimali, bölge ülkelerinin savunma gündemini hareketlendirmektedir. Orta Asya'da liderlerin ilerleyen yaşı, iktidarın el değiştirme sürecinin ne yönde gelişim göstereceği ayrı bir sorunsal olarak karşımızda çıkarmaktadır. Bu yönüyle yeni bir Orta Asya çatışma dinamiğinden bahsetmek elbette mümkündür. Bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik düşüşün rant paylaşımına dayalı kabile-klan uzlaşmasını sarsacağı mümkün gözükmemektedir. Petrol ve enerji kaynaklarından elde edilen hasılanın düşmesi ve kötü ekonomik koşulların sürmesi, lider değişimi esnasında geleneksel çatışma risklerini tekrardan diriltebilir özelliklere haizdir.

İzah edilen gelişmelerin etkisiyle, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya çatışma dinamiğinden algıladığı risk unsurlarında kayda değer canlanmalar yaşanmaktadır. Moskova'nın askeri güvenlik ve dış politika konsept belgelerinde Orta Asya kaynaklı riskleri işaret eden tehdit unsurları bu anlamda yeterince olgunlaşmıştır. Terörizm, sınır aşan suç örgütleri ve diğer çatışma risklerinde göze çarpan hareketlilik son yayımlanan askeri doktrin çerçevesinde Moskova nezdinde yeterince dikkate alınmaktadır. Bahsi geçen doktrinin Rusya'yı eyleme zorlayan baskın ifadeleri hatırlandığında, Moskova'nın Orta Asya istikametinde daha aktif askeri strateji tatbik edeceğini elbette düşünebiliriz. Aksi halde, Orta Asya-Afganistan kaynaklı tehdit unsurlarının Kafkasya ve Volga istikametinde Moskova'yı sıkıntıya sokma ihtimali bulunmaktadır. Daha kötü olan ise, Orta Doğu'da yaşanan çatışma gündeminin bölgeye sıçraması neticesinde Rusya Federasyonu, sayısı yüz binleri bulan mülteci dalgasının hedefi olabilir.

ABD-Koalisyon güçlerinin kısmi anlamda Afganistan'ı terk etmesiyle başlayan hassas süreç, Moskova'yı dile getirilenler ölçeğinde Orta Asya güvenlik kaygılarında sorumluluk almaya teşvik etmektedir. Afganistan'ın geleceğine yönelik cevapsız kalan sorular ve Orta Asya'nın bir türlü söndürülemeyen çatışma dinamikleri, Demokles'in kılıcını anımsatırcasına Moskova'nın başında asılı durmaktadır. ABD ordusunun çekilirken

Afgan ordusuna bıraktığı silahların radikal gurupların eline geçme ihtimali ise, yerel çatışma dinamiklerini tetikleyebilecek gelişmelerin başlatıcısı olabilir. Bu durumda ortaya çıkan çatışma kuşağının Rusya yönünde genişleyeceği gayet açıktır. Ayrıca bölgede yaşayan Rus azınlıklar bahsedilen şiddet dalgasına maruz kalabilirler.

Orta Asya kaynaklı risk algısında göze çarpan hareketlilik Moskova'yı öncekilere kıyasla daha efektif adım atmaya zorlamaktadır. Belirtilen tehdit unsurlarının Moskova'yı eyleme zorlayan yönünün açıklanabilmesi için de Orta Asya zemininde alevlenmeye hazır yerel çatışma dinamiklerinin ne yönde geliştiğini vurgulamamız gerekmektedir. Bu anlamda Orta Asya ülkeleri ve Rusya Federasyonu'nun risk algılarını yükselten terörizm, sınır aşan suç örgütleri ve diğer çatışma dinamiklerinin yapısal karakterini tespit etmek son derece önemlidir. Bilhassa Fergana Vadisi ülkelerinin etnik, su paylaşımı ve sınır anlaşmazlıkları sorununun günümüze kadar sarkmış olması, küresel çatışma dinamiklerinin bölgedeki etkisini arttırdığı bir evrede Moskova'nın savunma yükümlölüklerini ağırlaştıracaktır. Fergana Vadisi'nin İşlami Radikalizme elverişli yapısı ise, Orta Asya'nın Afganistanlaşması tehditlerine ayrı bir anlam kazandırmaktadır. Bu nedenle, Orta Asya'nın en etkin çatışma dinamiğini teşkil eden Radikalizmin alacağı yönün kestirilmesi, Orta Asya kaynaklı tehditlerin ne ölçüde geliştiğinin anlaşılması bakımından yaşamsal bir öneme haizdir.

4. Rusya'nın Orta Asya'daki Radikal İşlami Tehdit Algısı

Uluslararası terörizmin bölgesel düzleme yansıyabilecek koşullarının tespitine başlamadan önce, radikalizmi Orta Asya'ya taşıyan süreçlerin ne tür aşamalardan geçtiğini saptamak gerekir. Bölgesel İşlam anlayışının genel dokusu ve tarihsel süreçte uğradığı değişimlerin tespiti burada çok önemlidir. Zira bu sayede radikal akımların bölge halkları nezdinde ne tür bir etki yaratabileceği hususunda bazı fikirlere sahip olabilmek mümkündür.

Vurgulananlar çerçevesinde Orta Asya İşlam'ının özüne inildiğinde, radikal gurplara gelişme imkânı tanımayan ve inançsal retoriğin hoşgörüye dayandığı yapı ile karşılaşmaktayız. Sufiliğin bölgesel İşlam anlayışının ana çizgisini belirlediği bu zeminde, Orta Asya İşlam'ı yüzyıllar boyunca hoşgörü anlayışı ekseninde bir gelişim göstermiştir. Nakşilik, Yesevilik, Kadirilik ve Mevlevilik gibi tarikatlar bu doğrultuda kadim Orta Asya

kültürünün İslami özünü derinden etkilemişlerdir.²⁰⁰ Sufi akımların yanı sıra İpek Yolu'nun farklı dinlere ve kültürlere ev sahipliği yapması da bölge İslam'ının hoşgörüye açık karakterini güçlendirmiştir. Ticaret yolu güzergâhında bulunan Semerkant, Buhara ve Otrar gibi şehirlerde gözlemlenen ticari canlılık ise, çok kültürlü ve hoşgörüye açık Orta Asya şehir İslam'ını temel dinamiklerini sağlam bir zemine oturtmuştur. Orta Asya şehir İslam'ının ortaya çıkaran bu gelişmelerin belirleyiciliğinde Nakşi tarikatı ön plana çıkmaktadır. Yesevilik ise göçebe Türk topluluklarının iktisadi sosyal hayatı ile uyumlu bir söylem pratiği geliştirdiği için Orta Asya'nın geleneksel dokusunda bir diğer yaklaşımı vücuda getirmiştir. İslamiyet'i yüzeysel ve sözlü bir temelde yorumlayan heterodoks akımlar Sovyet dönemine kadar olan süreçte Kazak-Kırgız göçebeleri arasında etkisini uzunca bir süre devam ettirebilmişlerdir. Günümüz Orta Asya radikalizmine ivme kazandıran gelişmelerin merkezinde yer alan Afganistan'da dahi, Sovyet işgali dönemine kadar Sufi İslami akımların derin etkisi göze çarpmaktadır.²⁰¹

Orta Asya Sufi İslam'ının tarihsel karakterini tespit etmekle birlikte günümüzde bu yapının tarihsel bir süreç içerisinde tutarlı bir gelişim kaydettiğini söylemek oldukça zordur. Moğol istilas ve İslam dünyasının yaşadığı derin sarsıntılar bu sonucun ortaya çıkışında etkili olmuştur. Asya kıtasının 17.Yüzyıldan başlayarak sosyo-iktisadi ve zihinsel alanda yaşadığı gerilemeler, Sufi İslam'ı besleyen başlıca damarları zaman içerisinde kurutmuştur. Rusların 1730 yılından başlayarak bölgeyi işgal etmesiyle Orta Asya toplumlarının İslam anlayışı bir takım düzenlemelere tabi tutulmuştur. Şarkiyatçı bir yaklaşımda hareket edilerek İslam, Çarlık rejiminin bölge halklarını yönetmede kullanılabileceği bir araç olarak düşünülmüştür. Ayrıca Çarlık yönetiminin İslam'a karşı olmadığı kanıtlanmak istenircesine İslam teşvik edilerek Ortodoks yorumlar güçlendirilmiştir. Bu amaçla II. Katerina zamanından başlayarak 1788 yılında merkezi Orenburg'da bulunan Müslümanlar Ruhani Kurulu kurulmuştur Belirtilen hedefler doğrultusunda, sadece 1853-59 yılları arasında 82.300 adet Kuran, 77.500 adet Şeriat-el

²⁰⁰ Necdet Tosun, "Orta Asya'da Tasavvuf", *Orta Asya'da İslam, Temsilden Fobiye I. Cilt*, (Ed: Muhammed Savaş Kafkasyalı), Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 491.

²⁰¹ Svetlana Kovalskaya, "Kazaklarda İslam: Yayılma Devresi", Özellikleri, Tesiri, (Ed: Muhammed Savaş Kafkasyalı), *Orta Asya'da İslam, Temsilden Fobiye, II. Cilt*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 1086.

İmam adlı kitap Kazan'da neşredilerek Kafkasya ve Türkistan'da dağıtılmıştır.²⁰² Orta Asya Müslümanlarının, İstanbul merkezli halifelik ile bağlarının koparılma istenmesi de Çarlık rejiminin Orta Asya'da İslam kartına yönelmesinde etkili olmuştur

Sovyet döneminde ise dinsel hareketlenmeler ve örgütlenmeler tasfiyelere maruz kalmıştır. Çarlık rejiminin İslam politikasından farklı bir yönde hareket eden Sovyetler, resmi ideoloji gereğince Türkistan'da Ateizm politikasına ağırlık vermiştir. Sovyet ideolojisinin Orta Asya'ya yerleştirilmesi amacıyla 1930'lu yıllarda çok sayıda cami ve mescit kapatılarak halkın dinsel yaşamı baskı altına alınmıştır. Sovyet resmi ideolojisinin “Bilimsel Ateizm” programı ise, Orta Asya ve bütün bir Sovyet kuşağının inançsal öğelerden arınmasını kolaylaştıran arayışların esas motivasyonu formatında kurgulanmıştır. Sovyet ve dünya tarihinin çalkantılı döneminde geleneksel dini değerlerin taşıyıcısı konumundaki pek çok kişinin tasfiye edilmesi II. Dünya Savaşı sonrası doğan kuşağın dinsel birikiminin sığ bir zeminde kalmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda şartların zorlamasıyla 1943 yılında Taşkent'te Orta Asya Müslümanlarına hitap eden genel bir müftülük kurulsaydı da bu kurumun etkisi sınırlı olmuştur.²⁰³

Stalin sonrası dinsel ve kültürel alanda yaşanan kısmi iyileştirmelere rağmen, Sovyet resmi ideolojisinin Orta Asya Müslümanlarının dinsel hayatını kısıtlayıcı pratiği Soğuk Savaş yıllarının sonuna kadar sürmüştür. Sovyet Ateizm literatüründe kaydedilen ritmik düzen ise, II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllar haricinde “Bilimsel Ateizm” politikasında gözlenen canlılığı yeterince açıklamaktadır. İnanç karşıtı söylemin etkin olduğu yıllarda, dini akımlar yer altına hapsedilmişlerdir. Fergana Vadisi Sovyet resmi politikalarından kaçan dinsel akımların başlıca sığınağı olmuştur. Bölgenin dağlık yapısı, resmi ideolojinin etkisini kırarak bölge insanın zor şartlar altında kendi inanç pratiklerini uygulamasına fırsat vermiştir. Sovyet döneminde Orta Asya Müslümanlarının sınırlı şartlar altında gerçekleştirdikleri hac ziyaretleri, İslami canlanışta etki yapmıştır. Sovyet döneminde bahsedilen uygulamalar, bölge insanın dinsel bilgisini körelterek Soğuk Savaş sonrası

²⁰² Ali Yaman, “Sovyet Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi”, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kırgızistan-Bişkek, 2008, s. 479.

²⁰³ Ali Yaman, “Fergana Vadisi: Orta Asya'nın Jeopolitik ve Stratejik Merkezi”, *Dünya Çatışmaları: I. Cilt*, (Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), Nobel Yayınları, 2010, Ankara, s. 590.

süreçte onu radikal örgütlenmelerin etkisine açık hale getirmiştir.²⁰⁴ Bölgesel islam anlayışının Sufizm formatında gelişimini açıklayan tarihsel çizgisinin durması bir yana, onun siyasi düzenlemelere ve baskılara maruz kalan yapısı, Orta Asya İslam'ını dış etkilere açık hale getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sona erdiğinde bu durum, bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya ülkeleri üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandığı ilk yıllarda içine düştüğü kaostan yararlanan radikal gruplar, açtıkları medrese ve camilerde yerel halka kendi fikirlerini aşılama gayret etmişlerdir. Körfez ülkeleri, S.Arabistan ve Afganistan gibi ülkelere dini hizmet vermek adına gönderilen kimi yayınlar, bazı halk kesimlerinin radikal akımları benimsemesinde etkili olmuştur.²⁰⁵

Orta Asya İslam'ının radikalizm macerasına sürüklenmesi açısından Afganistan kaynaklı gelişmeler muhakkak göz önüne alınmalıdır. Sovyetlerin ülkeye müdahalesiyle başlayan süreç bu doğrultuda tam bir kırılma noktasıdır. “Kızıl Şeytan”ın engellenmesi adına “Yeşil Kuşak” teorisinin hayata geçirilmesiyle birlikte, radikal grupların önemli bir politik figür haline gelmesi, Orta Asya ülkelerini radikalizm tehdidiyle daha bağımsızlığın ilk yıllarında tanıştırmıştır. Afgan cihadına destek vermek maksadıyla bu ülkeye akan cihatçı grupların Tacikistan iç savaşında oynadıkları rol, radikal akımların bölge ülkelerine nüfuz edebilme potansiyelinin ne boyutlara ulaştığının en açık kanıtı niteliğindedir. Ayrıca bu yabancı radikal gruplar, Sovyet işgali esnasında Orta Asya Sovyetlerinden gelen ya da Kızıl Ordu’dan firar eden kişileri, Pakistan’da ki Deobandi medreselerinde bir çeşit ideolojik eğitime tabi tutmuşlardır.²⁰⁶ Bu durum, radikal hareketleri Orta Asya yereline indirgediği gibi aynı zamanda Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’da büyük çaplı huzursuzluklara neden olmuştur.²⁰⁷ Halkın dinsel bilgi yönünden içine düştüğü zafiyet, radikal gruplara bağımsızlıklarını kazandıkları ilk yıllarda Orta Asya ülkelerine sızma

²⁰⁴ M.Turgut Demir Tepe, “Orta Asya’da Radikalizm, Otokrasi ve Terör”, (Der. İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 258.

²⁰⁵ İrfan Kaya Ülger, “Orta Asya’da Radikalizm Tehdidi: Gerçek mi ? Efsane mi?”, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kırgızistan-Bişkek, 2008, s. 445.

²⁰⁶ M.Turgut Demirtepe, “Orta Asya’da Radikalizm, Otokrasi ve Terör”, (Der. İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 259.

²⁰⁷ Rasim Özgür Dönmez, “Orta Asya Ve Kafkasya’da Siyasal Şiddet: Yerelden Küresele”, (Der: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s. 265.

imkânı tanımıştır. Fergana Vadisi ise, belirtilen grupların başlıca yaşam alanı haline gelmiştir.

Fergana Vadisi'nin radikal İslami örgütlenmelere barınma imkânı tanıyan elverişli dokusu, onu bölgesel çatışma risklerinin merkezinde tutmaktadır. Bölgenin topografik yapısı, belirtilen sonucun ortaya çıkmasında belirgin olan esas faktördür. SSCB zamanında dahi çok sayıda cemaat ve dinsel grup, bölgenin uygun topografyası sayesinde dini özgürlükleri kısıtlayan Sovyet resmi uygulamalarının uzağında kalmayı başarmışlardır.²⁰⁸ Fergana topraklarının SSCB'nin güney sınırlarında bulunması ise, bölge halkının Afganistan gelişmelerine duyarlılığını henüz birliğin dağılmadığı yıllarda dahi canlı tutmuştur. Böylece Afganistan olaylarının etkisi altında kalan çok sayıda Özbek ve Tacik genç, Afgan cihadına katılmak üzere Pakistan'a geçmişlerdir. Bu sayede, bölgenin radikalizmi Orta Asya'ya taşıyacak gruplar ile tanışması süreci fiilen başlamıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla oluşan kaos yıllarında Afganistan'dan, Pakistan'dan ve Körfez ülkelerinden bölgeye akan Vahabi fikirler, Fergana Vadisi halklarının bir kısmına nüfus edebilmiştir. Hatta bu dönem aralığında Ürdünlü misyonerler aracılığıyla Hizb-utTahrir örgütünün bölge üzerinden Orta Asya ülkelerine sirayet etmeye başladığı bilinmektedir. Afganistan cihadına katılan grupların geri dönmesiyle, birlikte Fergana Vadisi ve diğer Orta Asya ülkelerinde çeşitli isimler altında değişik islami fraksiyonlar kurulmaya başlamıştır. Adalet Leşkerleri, Özbekistan İslami Hareketi, Hizb-ut Tahrir, İslami Rönesans Partisi ise bahsedilen örgütlenmeler arasında ilk akla gelenler olup, bunların çoğu faaliyetlerine halen devam etmektedirler.²⁰⁹ Tacikistan ve Özbekistan bahsedilen gurupların yıkıcı eylemlerinden en fazla etkilenen iki ülke konumundadır. Halkın geleneksel İslami değerlere bağlılığı, Afganistan'a coğrafi yakınlık ve Vahabi dinsel gurupların faaliyetleri bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Tüm bu yaşanan gelişmelere rağmen radikal hareketlerin bölge ülkelerine yansıması, 1990'lı yıllarda farklı bir görünüm arz etmiştir. Fergana Vadisi ülkeleri, Afganistan kaynaklı gelişmelerin doğrudan etkisi altında kalırken; Kazakistan, Kırgızistan ve

²⁰⁸ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişimin'deki Sorunlu Vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 36.

²⁰⁹Gülây Mutlu, "Orta Asya'da Radikal İslamın Gölgesi", <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/04/orta-asya-da-radikal-islam-in-golgesi>>, E.T: 16.07.2016

Türkmenistan’da göze batan herhangi bir canlılık gözlenmemiştir. Tacikistan iç savaşının yarattığı yıkım haricinde, bölge ülkelerini sarsan herhangi bir olaydan bahsetmek mümkün değildir. Ancak yine de bazı kıpırdanmaları belirtmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, 1992 yılında patlak veren Namangan olayları olup Adalet Leşkerlerinin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu olayın, yerel idarecilerin yolsuzluklarına karşı tepki mahiyetinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Namangan’da yaşanan hareketliliği tertip eden Tahir Yoldaşev ve Cuma Namangani’nin liderlik ettiği Adalet Leşkerleri grubuna sonradan Kerimov hükümetince yasaklama getirilmiştir. Bu durum da bir noktadan sonra Özbekistan İslami Hareketi’nin kuruluş sürecini başlatacak gelişmelere kaynaklık etmiştir²¹⁰. Hükümetin bu olayın akabinde devreye soktuğu ve dinsel özgürlüklere kısıtlama getiren her türlü kısıtlama, bahsedilen sonucun doğmasına neden olmuştur²¹¹.

ÖİH’nin kurulmasıyla birlikte, Özbekistan bu örgüt kaynaklı güvenlik riskleriyle karşılaşmıştır. Örgüt en kanlı eylemini 1999 yılında Taşkent’te gerçekleştirmiştir. Kerimov’a karşı suikast girişimi olarak adlandırılan bu saldırılarda çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. ÖİH gerillaları düzenli aralıklarla Afganistan yönünden Özbek sınır birliklerine saldırılar tertiplemişlerdir. Yapılan saldırılarda Kerimov hükümetinin dış politikasında savunma hassasiyetlerini öne çıkarmasına neden olmuştur. Örgüt militanları, Tacikistan iç savaşında kazandıkları tecrübeyi Fergana Vadisi ülkelerine taşımak maksadıyla Kırgızistan’ın Batıkent şehrine saldırmışlardır. Çatışmalarda kırk sekiz Kırgız askeri ve doksan sekiz ÖİH militanı hayatını kaybetmiştir.²¹² Özbekistan güçlerinin desteği sayesinde, Kırgız hükümeti bu tehlikenin üstesinden gelmeyi başarmıştır.²¹³ ÖİH’nin neden olduğu tehdit, ancak ABD’nin Afganistan’ı işgaliyle sona ermiştir. Tacikistan iç savaşı, Namangan olayları ve ÖİH saldırıları; Orta Asya ülkelerinin rejimlerinin otoriter yöne

²¹⁰ İrfan Ülkü, *Moskova ile İslam Arasında Orta Asya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 104.

²¹¹ M.Turgut Demirtepe, ”Orta Asya’da Radikalizm , Otokrasi ve Terör”, (Der: İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 262.

²¹² Kubangazy Bugubaev, “İslam’ın Orta Asya ve Kırgızistan’daki dinamikleri”, *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, Ekim, 2013, s. 8.

²¹³ M.Turgut Demirtepe, ”Orta Asya’da Radikalizm, Otokrasi ve Terör”, (Der: İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 264.

sapmasında etkili olmuştur. Radikal akımların neden olduğu korkuları iyi kullanan bölge liderleri, otoriter rejimlerini sağlam dayanaklara oturtmuşlardır.²¹⁴

Bahsedilen tüm bu gelişmelere karşın yine de radikal İslami hareketlenmenin 1990'lı yıllarda Orta Asya'da etkisini sınırlayan bir takım etkenlerden bahsedebiliriz. Fergana Vadisi'nde yaşayan nüfusun büyük bir kısmında İslami duyarlılık yüksek olsa da, Orta Asya halklarının uzun yıllar Sovyet eğitim sistemine tabi oldukları unutulmamalıdır. Orta Asya'nın katı seküler bir Sovyet eğitim anlayışında yetişen insanları üzerinde, İslami radikalizmin etkisi sınırlı olmuştur. Bağımsızlığın elde edilmesiyle beliren milli coşku, Orta Asya halklarının radikal İslami hareketlere rağbetini belli seviyelerde tutmuştur. Her ne kadar ciddi tahribata uğrasa da bölge İslam anlayışının geleneksel dokusu, aşırı akımların toplumsal sisteme nüfuzunu engellemiştir. Orta Asya rejimlerinin otoriter bir yöne saparak dinsel gruplar üzerinde baskı kurması, radikal akımların halka sirayet etmesinin önüne geçmiştir. Ancak Özbekistan örneğinden takip edildiği kadarıyla bu durum total bir baskı aracına dönüştüğünde ters tepebilmiştir.

Dış dinamikler açısından incelediğimizde, Orta Asya ülkelerinin güvenliğine gereken ilgi, dönem aralığında fazlasıyla gösterilmiştir. Bunda ise Hazar bölgesinin sahip olduğu enerji kaynaklarının önemi büyüktür. ABD ve Batı şirketleri Orta Asya enerji kaynaklarına yatırım yaptıkça bölgenin güvenliği dünyanın ilgi gösterdiği özel bir konu olmuştur.²¹⁵ Bu doğrultuda Orta Asya ülkeleri önce 1992 yılında NATO bünyesinde kurulan Avrupa-Atlantik Konseyi'ne üye yapılmış, ardından bölge ülkelerinin tümü BİO projesi kapsamına alınmışlardır. Yalnızca, Tacikistan 2002 yılında BİO'ya en geç katılan Orta Asya ülkesi olmuştur. Batı ülkelerinin Orta Asya güvenliğine gösterdikleri yakın ilgi BİO ile sınırlı kalmamış, ABD himayesinde kurulması planlanan Orta Asya Taburu girişimiyle de devam ettirilmiştir.²¹⁶ Sovyetlerden miras kalan yıkıcı silahların İran ve diğer radikal grupların eline geçeceği korkusu, ABD'yi dönem aralığında Orta Asya'ya ilgili kılan bir diğer gelişme olmuştur.

²¹⁴ Haluk Alkan, *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan*, USAK Yayınları, Ankara, 2011, s. 137.

²¹⁵ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, 2011 s.180.

²¹⁶ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, RUSYA ve ÇİN.....*, s. 201.

Rusya Federasyonu ise, Tacikistan iç savaşının sona erdirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Yaklaşık yüz bin kişinin hayatına mal olan ve altı yüz bin kişiyi yerinden eden bu büyük yıkım, İslami muhalefet ve hükümet arasında yapılan uzlaşma sonucunda kısmen çözülmüştür. Moskova ise tarafların arasında arabuluculuk yaparak, ülkenin iç barışına katkı sağlamıştır. Ülkede görev yapan 201. Motorize Birlik ise, Afganistan kaynaklı risklerin bölge ülkelerinde görülme ihtimalini sınırlandırmıştır. Bu durum, günümüz koşullarında da geçerliliğinden pek fazla bir şey kaybetmemiştir. Söz konusu birlik, ülkenin Afganistan sınırlarını ve Fergana Vadisi'ne geçişleri sağlayan, dağlık Bedahşan özerk cumhuriyeti topraklarını denetlemektedir. Ülkede konumlanışını 1996 yılında barış gücü olarak belirleyen 201. Motorize Birlik, 2004 yılına gelindiğinde üs statüsüne kavuşmuştur.²¹⁷ Rusya'nın hali hazırda yurt dışında bulunan en büyük askeri üssü olarak kabul edilen 201. Motorize Birlik, başkent Duşanbe yakınlarında üslenmektedir. Bu birliklerin haricinde Kulyab'da 149. Motorlu Avcı Alayı ve Kurgantöbe'de 191. Motorlu Alayı konuşlanmıştır.²¹⁸ Bütün bu gelişmelerin haricinde Moskova, Taşkent Güvenlik Antlaşması ve Şanghay Beşlisi'nin kuruluşu süreçlerinde de yer alarak, Orta Asya ülkelerinin savunma hassasiyetlerine destek çıkmıştır.

11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesiyle Orta Asya ülkelerinin savunma gündeminde yeni bir sayfa açılmıştır. Koalisyon birliklerinin bölgeye yerleşmesi, Orta Asya ülkelerini radikal tehditlerin uzağında tutmuştur. Teröre karşı savaş retorliğini iyi kullanan bölge ülkeleri, bu sayede ABD ve NATO'dan hatırı sayılır miktarda askeri ve ekonomik destek almışlardır.²¹⁹ ABD ve koalisyon güçlerinin kullanımına askeri üs tahsis eden kimi ülkeler ise, sağlanan destekler sayesinde ulusal ordularının güçlendirilmesinde ciddi mesafe kat etmişler ve Rusya'ya olan bağımlılıklarını belli ölçüde azaltmışlardır. Kırgızistan ve Özbekistan bu durumdan gerektiğinde ekonomik kazanım elde etme gayretine girişmişlerdir. Orta Asya ülkeleri, koalisyon güçlerinin Afganistan'ı terk etmesine kadar geçen sürede, ulusal ordularını güçlendirmek için Batılı ülkeler ile işbirliğine önem vermişlerdir. "Turuncu Devrimler"de yaşanan gerginlik dahi, bölge

²¹⁷ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, RUSYA ve ÇİN.....*, s. 139.

²¹⁸ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I.*, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 162.

²¹⁹ Gökhan Telatar, "Sınırlı Çıkarlardan Askeri Angajmana ABD'nin Orta Asya Politikası", (Der: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya, Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 36.

ülkelerini ABD ve Batı ülkeleriyle gerçekleştirilen işbirliğinden alıkoymamıştır. Andican Olayları nedeniyle Özbekistan haricinde, ABD ile ilişkileri bozulan herhangi bir ülkeye rastlanılmamıştır. Hatta Özbek hükümeti Hanabad'ta ABD'ye tahsis ettiği üssü kapatmasına rağmen, Almanların Tirmiz Üssü'nü kullanmasına müsaade etmiştir.²²⁰ Koalisyon güçlerinin Afganistan'a yerleşmesiyle Orta Asya ülkeleri, koalisyon birliklerinin Afganistan'ı boşalttığı tarihe kadar terör örgütlerinin yıkıcılığından etkilenmemişlerdir. Hatta koalisyon birliklerinin bölge konumlanması, Orta Asya ülkelerinin canlanmasına dahi hizmet etmiştir. Güvenlik sıkıntılarını önemli ölçüde aşan bölge ülkelerine, yabancı yatırımcı akışı gerçekleşmiştir. Kazakistan ve Türkmenistan gibi enerji kaynağı üreticisi ülkeler, büyük hacimli iletim hatları projelerini hayata geçirmişlerdir. Rusya bile güney istikametinden gelecek yıkıcı tehditlerden, koalisyon güçlerinin Afganistan'a intikali sayesinde kurutulmuştur. Moskova bu sayede savunma yükümlülüklerinin yarattığı külfetten sıyrılarak ekonomik kalkınma hedeflerine yoğunlaşmıştır. Hatta ekonomik canlılık sürecine giren Orta Asya ülkeleriyle kazançlı bir ticari ilişkiler ağı kurmayı başarmıştır.

5. Orta Asya'da Radikalizm Kaynaklı Riskler, Çatışmalar ve Rusya

Koalisyon birliklerinin Afganistan'ı boşaltmasıyla Orta Asya güvenliğinde yeni bir süreç başlamıştır. Belirginleşen yeni koşullar, Rusya'nın Orta Asya güvenliğini derinden etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Afganistan'da yürütülmeye çalışılan barış görüşmelerinin akıbetini şimdiden kestirmek zordur. Afganistan'ın çatışmalardan bezen halkının Taliban ve diğer radikal örgütlenmeleri nasıl etkileyeceği cevaplanması zor bir sorudur. Afganistan iç barışının gerçekleşememe riski, Moskova'nın Afganistan gelişmelerine duyarlılığını arttıracaktır. Radikal grupların askeri yığınaklarını son dönemde ülkenin kuzeyine kaydırması ise, güvenlik tehditlerinin bölgede iyice hissedilmesine yol açmıştır. IŞİD'in bölgede belirmesi bir yana ÖİH ve Taliban'ın artan gücü, Afganistan kaynaklı tehdit unsurları karşısında Moskova'nın endişelerini arttırmaktadır.²²¹ KGAÖ Genel Sekreteri'nin ve bizzat Putin'in konuşmalarından bu durumu yakalamak

²²⁰ Uzbekistan Mojet Vdvoe Podnyat Arenduyu Platu Za Voennuyu Bazu V termeze, <http://rus.ozodi.org/content/article/2694_1513.html> , ET.12.05.2016

²²¹ Dmitry Trenin, Oleg Kulakov, Aleksey Malaşenko, Petr Tapıçkanov, Afghanistan Posle Vvoda Mejdunarodnoy Koalitsi: Ugrozi, Riski, İ Vzovı Dly Rassiskoy Federatsii, Karnegi Movskosky Center, April 2014, s. 4.

mümkündür. Öte yandan, genişleme trendine giren çatışma kuşaklarının etkisini Orta Asya'ya taşıması gelinen noktada imkândâhilindedir. Orta Doğu çatışmalarına bölge uyruklu çok sayıda insanın katılması, olası bir gelecekte Orta Asya'yı yıkıcı gelişmelerin etkisine açık hale getirebilir.

Böylesine belirleyici bir ortamda Orta Asya, ilk defa Soğuk Savaşsonrası tanımlanan tehdit unsurlarının yıkıcılığıyla doğrudan yüzleşmektedir. İçine girilen süreç Moskova'nın yayımlanan askeri doktrinlerinde öngörülen riskleri artık soyut bir görünümün dışına çıkarmıştır. Başka bir anlatımla; zaten var olduğu bilinen tehdit algılamaları, yıkıcı imkân ve kapasitelerini arttırmışlardır. Radikalizm artık Fergana Vadisinde yer ala ülkelere ait olan bir fenomenin ötesine geçmeye başlamıştır. Kazak ve Türkmen halkları dahi bu olgudan etkilenmeye başlamışlardır. Böylece Orta Asya'nın yerel çatışma dinamiği, ihmal edilmeyecek boyutlara varan canlanma süreci içerisine girmiştir. Oluşan bu yeni koşulların Moskova'nın Orta Asya güvenlik ilgisini en üst noktalara taşıyacağı açıktır. KGAÖ'nün son dönemde gerçekleştirdiği tatbikatları bu durumu yeterince kanıtlamaktadır. Meselenin ciddiyetinin anlaşılması için Orta Asya çatışma dinamiklerinin günümüz koşullarında ne yönde gelişim gösterdiğinin tespitinin yapılması gerekmektedir. Bölgenin radikal kıpırdanışlara olan duyarlılığının kestirilmesi adına her bir ülkenin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi yerinde olacaktır.

Tacikistan ve Afganistan arasında var olan köklü bağlar, bu ülkeyi Afganistan gelişmelerinin etkisi altında bırakmaktadır. Afgan cihadının ünlü komutanlarından Ahmet Şah Mesut, İsmail Han ve ilk Cumhurbaşkanı Rabbani'nin Tacik kökenli oluşu, komşu ülkenin Tacikistan'ın gündemini belirlemesine imkan sağlamaktadır. Afganistan'da yaşayan Tacik azınlık, Afganistan çatışma dinamiklerini ülkeye kısa süre içerisinde taşıyabilmektedir. Tacikistan iç savaşı ise, zaten Afganistan kaynaklı gelişmelerin ülkeye doğrudan yansımış halidir.²²² Rus askeri birliğinin müdahalesiyle çatışmalar sona erse de neticede ülke büyük bir yıkıma uğramıştır. Hükümet ve İslamcı muhalif gruplar arasında uzlaşma sağlansa da radikalizmi Orta Asya'ya taşıyacak dinamikler Tacikistan'a yerleşmiştir. Çatışmalarda kazandığı tecrübe Özbekistan İslami Hareketi'nin gelişim sürecini hızlandırmıştır.

²²² Kamer Kasım, "Tacikistan: Çok Boyutlu Bir İç Savaş", (Ed: Kemal İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları I. Cilt*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 513.

Afganistan'a komşuluğu ve denetlenmesi zor dağlık sınır hattı, bu ülkeden Fergana Vadisi ülkelerine savaşçı geçişlerini kolaylaştırmaktadır. Tacikistan'ın dağlık Bedahşan özerk bölgesi, Afganistan yönünden gelebilecek militan sızmalarında kritik bir konumdadır. Tacikistan bu yönüyle ile Fergana Vadisi'nin diğer ülkelerinden ayrılmaktadır. Sınırların denetlenmesinde yaşanan zorluklar, ülke topraklarını eroin kaçakçılığının başlıca rotası haline dönüştürmüştür. Tacik ordusunun güçsüz durumu, Afganistan'dan sızacak savaşçı geçişleri karşısında ülkenin varlığını risk altına sokmaktadır.²²³ 201. Motorize Birliği'nin desteği olmadan Tacikistan'ın radikal hareketlenmelerin yaratacağı tehditlerle baş etmesi zordur. Koalisyon birliklerinin çekilmesiyle oluşan süreçte ülke, Afganistan savunma riskleri karşısında zorlu bir sınav verecektir. Yine de son günlerde KGAÖ'nün Horbmoydanı isimli kalıcı bir tahkimat oluşturma çabası göze çarpmaktadır. KGAÖ son dönemde operasyonları bu ülkede yoğunlaştırmaya başlamıştır.

Tacikistan'ın dağlık coğrafyası ve topografik özellikleri bir yana, yetersiz sosyo-ekonomik koşulları da halkın radikale akımlara ilgisini arttırabilmektedir. Bir türlü yaşama geçirilemeyen sosyal projeler ve halkın düşük gelir seviyesi, radikal grupların halk nezdinde popülaritesini arttırabilir. Bölge ülkelerine has yolsuzluk ve rüşvet çarkının bir türlü kırılmadığı Tacikistan'da, bu durum radikal gruplarca kolaylıkla istismar edilebilir. Küresel ekonomilerde gözlenen düşüş, Tacik ekonomisini de etkilemektedir. Petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle Rus ekonomisinin bozulması, Tacikistan'ın içinden bulunduğu ekonomik koşulları daha da ağırlaştırmaktadır.²²⁴ Rusya'da yaşayan Tacik kökenli işçilerin, ülkelere her yıl milyarlarca dolar tutarında nakit transferi yaptıkları düşünüldüğünde, bu süreci aksatacak Rusya kaynaklı mali riskler Tacik ekonomisini derinden sarsmaktadır. Günümüzde ise buna benzer bir sürecin yaşandığını kolaylıklar tespit edebilmekteyiz. Ülkede ekonomik koşulların kötüleşmesi ise halkın merkezi hükümete karşı tepkisine neden olmakta ve radikal guruplara harekete geçecekleri uygun imkân sağlamaktadır.

²²³ Abbas Karaağaç, Tacikistan'ın Siyasal ve Toplumsal Yapısı, <<http://www.bilgesam.org/incele/177/-tacikistan%E2%80%99in-siyasal-ve-toplumsal-yapisi/#.V4zmdIXhDIU>> ET: 12.05.2016

²²⁴ Tadjikistan: Ha Fone Razrastastaniya Ekonomiçeskova KrizisaŞiritsyaBednost, <<http://russian.eurasianet.org/node/62841>> , ET:12.05.2016

Ülke yönetimince dinsel yaşamı kısıtlayan bir takım uygulamaların, bu anlamda ters tepebileceğine de mutlaka değinmeliyiz. Dini ibadetin 18 yaş altı çocuk ve gençlere yasaklanması ve sokaklarda yapılan burka kontrolleri, geleneksel bir toplum olan Tacik halkının tepkisine neden olabilecek uygulamalardır.²²⁵ Devletin izni dışında açılan mescitler yasa dışı sayılarak radikal gurupların faaliyetlerinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.²²⁶ Afganistan gibi tehlikeli bir komşuya sahip olan Duşanbe hükümeti, bahsedilen uygulamanın haklı zeminlerini yeterince halka izah edemediği takdirde radikal gruplar bu durumdan faydalanabilirler.

Tacikistan'ın terör gündeminde belli bir canlılık göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Raşt Vadisi'nde yaşanmış olup ilerleyen askeri konvoyun pusuya düşürülmesi esnasında yirmi altı askeri hayatını kaybetmiştir. 2012 yılında gerçekleştirilen bir başka eylemde ise, dağlık Bedaşhan Özerk Cumhuriyetinin emniyet müdürü, düzenlenen bombalı suikast'ın kurbanı olmuştur.²²⁷ Kaydedilen olayların en ilginç ise, 2015 yılında yaşanmıştır. Tacik ordusunda kritik bir görevde bulunan Albay Gülmurad Halimov IŞİD saflarına katılmıştır.²²⁸ Tacikistan'da şu an bilinen en etkili terör örgütü ÖİH'dir. Afganistan'ın kuzeyinde görülen militan hareketliliği neticesinde, Taliban ülke sınırlarına yakınlaşmıştır. Bugün Orta Doğu çatışmalarına katılan Tacik uyruklu kişilerin sayısının üç yüze ulaştığı tahmin edilmektedir.²²⁹ Bu gruba mensup insanların bir kısmının geri dönmesi durumunda, ülkenin çatışma gündemi daha da hareketlenecektir.

Özbekistan hiç kuşkusuz Afganistan ve Fergana Vadisi kaynaklı gelişmelerden en fazla etkilenen ülkeler arasındadır. Aralarından 137 km'lik dar bir sınır hattı geçse de Özbekistan, bu ülke kaynaklı gelişmelere son derece duyarlıdır. Afganistan'da yaşayan

²²⁵ Odejda Kak Element Kulturnoy Vayni Protiv İslama, <<http://russian.eurasianet.org/node/63026>>, E.T:12.05.2016

²²⁶ Vlasti Zakrıvayut Molelnıe Doma, <<http://russian.eurasianet.org/node/62901>>, E.T: 30.06.2016

²²⁷ Abbas Karaağaç, Tacikistan'ın Beahşan Bölgesinde Huzursuzluk, <<http://www.bilgesam.org/incele/181/-tacikistan%E2%80%99in-bedahsan-bolgesinde-huzursuzluk/>>, ET:12.05.2016

²²⁸ Tacik Özel Tim Komutanı İşide Katıldı, <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150528_tacik_isid>, ET:12.05.2016

²²⁹ Elşan İzzetgil, Orta Asya ve Kafkasya'da IŞİD Tehdidi, Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=2587&konu=24&bolge=13>> ET.12.05.2016

Özbek azınlıklar ve ÖİH Taşkent'in savunma önceliklerinde Afganistan'ı kritik bir konuma getirmiştir. Afganistan haricinde güvenlik zafiyeti yaşayan komşu ülkelerin varlığı da Özbekistan'ın savunma kaygılarını derinleştirmektedir.²³⁰ Kırgız ve Tacik güvenlik güçlerinin radikal örgütlerle baş edebilme yeteneğinin sınırlı oluşu, Taşkent'i hem Afganistan hem de Fergana yönünden radikalizm tehditlerine maruz bırakmaktadır. Bu durum Özbekistan'ın savunma gündemini dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Bilhassa Kuzey İttifakının 1998 yılında Taliban karşısında yenilgiye uğramasının ardından, radikal unsurlar Özbekistan sınırlarına dayanmıştır. Bu tarihten başlayarak ÖİH'nin saldırılarını yoğunlaştırdığı görülmektedir

Taşkent radikalizm tehdidini kırmak amacıyla, bağımsızlıktan günümüze çok çeşitli ittifak ve işbirliği modellerinin içinde yer almıştır. Ülke bu amaç doğrultusunda Şanghay Beşlisi, ŞİÖ, KGAÖ, BİO dahil birçok seçeneği denemiştir. 11 Eylül ile birlikte ülke bu konuda kısmen rahatlamıştır. Taliban'ın devrilmesi ve ÖİH'nin etkisizleştirilmesi, Taşkent'i koalisyon birliklerinin çekilişine kadar, bahsedilen risklerin uzağında tutmuştur. Ülke bu bağlamda Almanya ve ABD'ye askeri üs tahsis etmekle kalmamış, 2002 yılında Washington ile stratejik ortaklık antlaşması imzalamıştır. Ayrıca ABD'den alınan askeri hibe ve destekler Özbek ordusunun hizmetine sunulmuştur. Andican Olayları nedeniyle ABD ile ilişkileri bozulduğunda ise, Özbek hükümeti rotayı Rusya'ya çevirmiştir.²³¹ Andican olaylarının etkisiyle, Kerim Rejimin güvenliği adına güvenlik alanında bazı antlaşmalara imza atmıştır.²³² İlk olarak, Rusya ile 2005 yılında stratejik

²³⁰ Timuçin Kodaman & Haktan Birsal, "Bağımsızlık sonrası Özbekistan Dış Politikası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı:2, s. 421.

²³¹ A.Sait Dönmez, "Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlık Kıskaçında Özbekistan-Rusya İlişkileri", *Uluslararası sosyal araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.28, 2013, s. 329.

²³² Andican Olaylarına giden süreç Ekremiye Hareketine Mensup 23 iş adamının 23 Temmuz 2004 yılında göz altına alınmasıyla başlamıştır. Merkezi hükümet bahsedilen kişileri ana yasal düzeni bozmak ve radikal dini hareket kurmakla suçlanmışlardır. Sanıkların Mahkemeye çıkartıldıkları günlerde, ilk başlarda Taşkent'te büyük çaplı protesto eylemleri yapılmıştır. Ancak esas çarpıcı gelişmeler Andican şehrinde yaşanmıştır. 12 Mayıs 2005 yılında Özbekistandan geldiği tahmin edilen bir grup, Andicanda ki hapishaneyi basarak burada daha önce tutuklanan 23 Mahkum'u serbest bırakmışlardır. Bu grup daha sonra, şehir merkezindeki hükümet binasını kuşatmış ve halkın desteğini almıştır. Hükümetin 14 Mayıs Sabahı silahlı mücadelesiyle çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. **Bkz HV. İkm. Binb. R. Kutay Karaca, -Dr. Fırat**

ortaklık kuran Taşkent, bunu bir adım daha ileri götürerek 2007 yılında KGAÖ'ne katılmıştır. Özbekistan, bütün bu siyasi manevralarıyla ABD ve Rusya'dan daha fazla askeri destek alma amacı gütmüştür. Nitekim ABD ve AB ile ilişkileri kısmen düzeldiği bir zamanda, KGAÖ' den ayrılarak tekrar ABD askeri desteğini almaya çabalamıştır. Koalisyon güçlerinin Afganistan'ı terk ettiği kritik süreçte ise Özbekistan, ordusunu önemli ölçüde modernize etmeyi başarmıştır. ABD ve Rusya'dan alınan destekler Özbek Ordusunun durumunu iyileştirmiştir.

Ancak Özbekistan'ın artan askeri gücü paralelinde terör örgütlerinin de yıkıcılığı artmıştır. Küresel çatışma dinamiklerinin bölge ülkelerine sirayet etmesi artık ihtimal dahilinde olup, koalisyon güçlerinin Afganistan'ı boşaltmasıyla başlayan sürecin ne getireceği tam olarak bilinmemektedir. Terör örgütlerinin Kuzey Afganistan'da kümelenmeye başlaması, koşulları tekrardan 1990'lı yıllara çevirebilir. Bu manada, ülkenin tehdit algılarına değinmek faydalı olacaktır.

ÖİH ve Hizb-ut Tahrir Örgütü, Taşkent'in güvenlik politikalarında en çekinilen tehdit unsurları olarak gösterilmektedir. Bunlar arasında ÖİH şiddet araçları kullanarak Özbekistan'da İslami bir devlet kurma amacı taşımaktadır. Tacikistan, Kırgızistan Pakistan ve Afganistan'da örgütlenen ÖİH yalnız Özbekistan'da değil, bölgenin bütün ülkelerinde büyük çaplı huzursuzluklara neden olmaktadır. Örgütü var eden süreci ele aldığımızda, iç ve dış faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Afganistan cihadına katılan Özbek gençlerin bu esnada Vahabi gruplar ile teması, örgütün kuruluşunu fiilen başlatmıştır. Taliban'ın iktidara gelmesi ve Tacikistan iç savaşı deneyimleri, örgütün kuruluş sürecini hızlandırmıştır. Önceleri “Adalet Leşkerleri” ismi altında siyasal faaliyetlere girişen ÖİH'nin kurucuları, Namangan olaylarını organize ettikleri gerekçesiyle Kerimov Hükümetince kovuşturmaya uğramışlardır. Tacikistan iç savaşının Özbek hükümeti üzerinde yarattığı baskı, daha sonradan bütün İslami tandanslı siyasal hareketlerin kapatılmasına neden olmuştur. Bu aşamadan itibaren Özbekistan'daki İslami gruplar radikalleşmeye başlamıştır. Böylece Orta Asya ülkelerinde radikal hareketlere ivme kazandıracak yeni bir döneme girilmiştir. Orta Asya ülkelerinde iktidarların her türlü İslamcı siyasi akımı potansiyel terör örgütü olarak tanımlaması, ılımlı görüşleri dahi

radikalleştirmiştir.²³³ Böylece ÖİH'ni var eden süreç iç dinamikler boyutunda tamamlanmıştır.

Önder kadrosu yurt dışına kaçan ÖİH yukarıda özetlenen benzer bir süreç sonunda 1998 yılında kurulmuştur. Cuma Namangani ve Tahir Yuldaşev' in yönetimi altında Afganistan ve Tacikistan'da örgütlenmesini tamamlayan ÖİH, 1999 yılından itibaren ses getiren eylemler düzenlemeye başlamıştır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı İslam Kerimov'a suikast girişimidir. Aynı yılın yaz aylarında Kırgızistan'ın Batiken bölgesini işgal eden ÖİH gerillaları, bir yıl sonra Özbekistan'ın Surkhandarya Özbek Silahlı Kuvvetleri ile çatışmalara girişmişlerdir. Yüzden fazla askerin hayatını kaybettiği bu çatışmaların sonucunda ÖİH, Taşkent ve Fergana Vadisi ülkelerinin güvenlik endişelerini arttırmıştır. Afganistan'da Taliban rejiminin yıkılmasıyla başlayan süreçte örgüt büyük darbeler almıştır ve Özbekistan hükümeti için, geçicide olsa, tehdit olmaktan çıkmışlardır.²³⁴ Liderlerinden Cuma Namangani 2001 yılında, Tahir Yuldaşev ise 2009 yılında Afganistan'da öldürülmüştür.

Afganistan savaşı yıllarında Taliban ile birlikte hareket eden ÖİH, zaman içerisinde Özbek ağırlıklı bir yapı olmaktan çıkarak bünyesine Tacik ve Peştun grupları da almıştır. Afganistan eroininin Fergana Vadisi ülkelerinden Rusya'ya akışını da gerçekleştiren ÖİH, yakın zamana kadar Taliban ve Afgan suç örgütleri arasında derin ilişkilere sahip olmuştur. Afganistan Savaşı'nda Pakistan'ın Veziristan bölgesinde dahi üslenme fırsatı yakalayan örgüt, ABD birliklerinin ülkeyi terk etmesiyle başlayan süreçte tekrar bir toparlanma aşamasına girmiştir. Son yıllarda Kuzey Afganistan'da yığınak yapan ÖİH; bölgede yaşayan Özbek, Türkmen ve Tacik azınlıklarla tekrar temas etme fırsatı yakalamıştır. ÖİH'nin yaklaşık dört bin civarında militan gurubuna sahip olduğu bilinmektedir. En son IŞİD'e bağlılığını açıklayan örgüt, koalisyon birliklerinin ülkeden çekilmesinin ardından Fergana Vadisi ülkelerinde güvenlik zafiyeti yaratabilir.²³⁵ Özbekistan hükümetinin baskıcı

²³³ Ahmet Tolga Türker, "Orta Asya'da İslam, Siyaset ve Güvenlik", (Ed: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya, Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 285.

²³⁴ M.Turgut Demir Tepe, "Orta Asya'da Radikalizm, Otokrasi ve Terör", (Der. İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 265.

²³⁵ Özbekistan İslami Hareketi IŞİD'e Bağlılığını Açıkladı,

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150807_isid_ozbekistan> , ET: 12.05.2015

politikası ise, örgütün toplamsal doku içerisinde destek bulmasına vesile olabilir. Ülkenin katı otoriter bir anlayışla yönetilmesi ve yaşanan ekonomik sıkıntılar ÖİH'nin ve diğer radikal örgütlenmelerin Özbek toplumsal yapısına sızmasına imkan sağlayabilir. Daha kötü olanı ise, Orta Doğu çatışmalarına katılan Özbekistan uyruklu kişiler, benzer pratikleri ülkeye yansıtabilirler.

Özbekistan İslami Hareketi dışında, Hizb-ut Tahrir örgütü de faaliyetlerini Orta Asya coğrafyasının tümüne yaymak istemektedir. Merkezi Londra'da bulunan Hizb-ut Tahrir'in bölgeye yerleşmesinde Ürdünlü misyonerlerin etkisi büyüktür. Nihai amacına giden yolda şiddet unsurlarını tercih etmemesiyle Hizb-ut Tahrir, bölgede faaliyet gösteren diğer gruplardan ayrılmaktadır. Global bir İslam devleti kurmayı amaçlayan bu yapılanma, amacına dönük eylemlerinde, şiddet unsurlarını kullanmamaktadır.²³⁶ Örgüt dağıttığı bildiriler ve sosyal yardımlar yoluyla Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'da taraftar toplayabilmektedir. ÖİH ve Hizb-ut Tahrir arasında bazı dinsel anlaşmazlıkların olduğu bilinmektedir. Hizb-ut Tahrir örgütü liderlerinin zikir metotları ve takiye uyumlu söylemleri, diğer radikal örgütlerce eleştirilmektedir. Hizb-ut Tahrir'in son zamanlarda Orta Asya İslami muhalefeti nezdinde artan popüleritesi dikkat çekmektedir. Orta Asya ülkelerinin zayıf sosyo-ekonomik yapısı bu duruma yeterince katkı sağlamaktadır. Bir diğer görüşe göre, Orta Asya ülkelerinde iktidarlara karşı açıktan muhalefet eden İslamcı grupların ülkeden sürülmesi, hareketin alternatifsiz kalarak toplum sistemine nüfuz etmesine neden olmuştur. Hizb-ut Tahrir'in açıktan muhalefet etmeyerek, faaliyetlerini gizlilik prensibi altında sürdürmesi, bahsedilen sonuçta etkili olmuştur.²³⁷

Kırgızistan ise Fergana bölgesinde yer alan toprakları nedeniyle çok daha yıkıcı gelişmeler yaşayabilir. Ülkenin güneyinde kalan söz konusu toprakların dağlık topografyası, radikal örgütlenmeler için uygun koşulları bünyesinde barındırmaktadır. Savaşçı sızmaları ise ülkenin güneyine, Tacikistan yönünden gerçekleşmektedir. Ülkenin bu bölümü üzerinden radikal gruplar çatışma dinamiklerini bütün bir Orta Asya ülkelerine taşıyabilmektedirler. Böylesi bir senaryodan ise en fazla etkilenecek olan ülkenin

²³⁶ M.Turgut Demirtepe, "Orta Asya'da Radikalizm Otokrasi ve Terör, ", (Der: İhsan Bal), *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 266.

²³⁷ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişiminde ki sorunlu vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 40.

Özbekistan olacağı gayet yerinde bir tespittir. Güney Kırgızistan'da 30 aşkın radikal köktenci örgüt bulunmak ile birlikte en etkili olanı ÖİH'dir.²³⁸ Ayrıca Hizb-ut Tahrir'in de bölgede hatırı sayılı bir güç olduğu tahmin edilmektedir. Ülkenin yakın dönem tarihine damgasını vuran Batken saldırıları, Kırgızistan'da görülen en büyük terör eylemidir. Afganistan'da Kuzey İttifakı'nın çökmesinden faydalanarak Özbekistan'a sızma teşebbüsü baskının asıl nedenidir. Yaşanan çatışmalarda ise elliye yakın Kırgız askeri hayatını kaybetmiştir. 11 Eylül olaylarının hemen akabinde Afganistan'a yerleşen koalisyon güçleri, radikal hareketlerin Kırgızistan'ı daha fazla zayıflatmasını engellemiştir. Açılan ABD ve Rus askeri üsleri, ülkeyi Afganistan kaynaklı tehdit algılamalarının uzağında tutmuştur. Hatta Kırgız hükümeti diğer Orta Asya ülkeleriyle aynı doğrultuda hareket ederek Moskova ve ABD'den aldığı yardımlarla ordusunu güçlendirmeye çalışmıştır. Ülke KGAÖ'ne ve ŞİÖ'ye üye olarak Afganistan kaynaklı tehditler karşısında bölge ülkelerinin desteğini almaya çalışmıştır.

Koalisyon birliklerinin Afganistan'dan ayrılması, ülkenin güvenlik hassasiyetlerini tekrardan en üst noktalara taşıyacaktır. Ülkenin zayıf sosyo-ekonomik düzeni ise, halk kitlelerinin memnuniyetsizliğini yükselterek radikal örgütlenmelere besleneceği uygun fırsatları ortaya çıkarmaktadır. Kırgızistan devlet aygıtının zayıf yönleri hesap edildiğinde, ülkenin radikal hareketlenmeler karşısında zorlanacağı açıktır.²³⁹ Devletin radikal grupların faaliyetlerini kontrol etme kapasitesi sınırlıdır. Ülkenin anayasal sistemi ise, radikal örgütlenmelere istismar edebilecekleri geniş bir alan sunmaktadır. Kırgız siyasal sisteminin muhalif örgütlenmelere hareket serbestliği kazandıran yapısı nedeniyle, ülke komşu devletlerden kovulan radikal hareketlerin ve muhalif unsurların sığınağına dönüşmüştür. Güçlenen yıkıcılıklar karşısında Kırgızistan'ın zayıf devlet kurumları ve istikrarsız siyasal örgütlenmeleri, ülkenin komşuları ile arasındaki ilişkileri sarsacak niteliktedir. Sosyo-ekonomik yetersizliklerin radikalizme kazandırdığı itki, Kırgızistan'da geçerliliğini muhafaza etmektedir. Orta Asya'nın İsviçre'si olma iddiasıyla hareket eden ülke, ekonomik refah seviyesini bir türlü iyileştirememiştir. Zaten radikal hareketlerin aktif

²³⁸ Kubangazy Bugubaev, "İslam'ın Orta Asya ve Kırgızistan'daki dinamikleri", *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, Ekim, 2013, s. 6.

²³⁹ Haluk Alkan, "Kırgızistan Otoriter Merkezleşmeye Karşı Merkez Kaç Direnişin Gölgesinde Siyasal İstikrarsızlık", *Stratejik Düşünce Enstitüsü, Analiz*, Ankara, 2010, s. 14.

olduğu Güney Kırgızistan, ülkenin en yoksul kesiminin yaşadığı coğrafyadır. Bu durum bölge halkını terör örgütlerinin ve radikal grupların saflarına çekebilmektedir.

Gelinen noktada radikal hareketler Kırgızistan'da şekillenmeye başlamıştır. Geçtiğimiz yılın Temmuz ayında Bişkek'te çökertilen IŞİD hücreleri, gerekli güvenlik önlemleri alınmadığı takdirde ülkenin kaos girdabına yuvarlanabileceğine işaret etmektedir.²⁴⁰ Belirtilen operasyonda yakalanan kişilerin verdiği ifadelere bakılırsa, örgüt hedefine Kant Askeri Üssü'nü yerleştirmiştir. Orta Doğu çatışmalarına Kırgızistan'dan ailece katılan grupların sayısı dikkat çekicidir. İki yüze yakın savaşçının Suriye cihadına katıldığı kaynaklarca ifade edilmektedir. Afganistan, Fergana ve Orta Doğu çatışma dinamikleri, Kırgız savunma birimlerini önümüzdeki süreçte bir hayli bunaltacaktır. Ülke yönetimi, bahsedilen tehdit unsurlarına karşı mücadelede KGAÖ, ŞİÖ, Türkiye ABD ve NATO dâhil çok sayıda aktörle çalışmaya hazırdır. Ancak Bişkek hükümetleri güvenlik meselelerinin çözümünde önceliği KGAÖ'ne tanımıştır. Bu anlamda Oş vilayetinde yeni bir askeri üssün KGAÖ bünyesinde kurulması düşünülmektedir.²⁴¹ Böylece ülke güney istikametinde belirecek radikal meydan okumalara karşı ayakta kalabilme yeteneğini güçlendirecektir.

Verilen örnekler neticesinde görülmektedir ki; radikal hareketlerin başlıca faaliyet sahası Fergana Vadisi ülkeleridir. Koalisyon birliklerinin Afganistan'ı terk etmesinin ardından adı geçen ülkeler radikalizm tehdidini daha yakından hissedeceklerdir. Fergana Vadisi ülkelerinin zayıf sosyo-ekonomik düzeni, radikal grupların güçlenmesine uygun koşullar yaratmaktadır. Ülkeler arasında var olagelen sınır tartışmaları ise, bölge ülkelerinin teröre karşı bir araya gelmesini zorlaştırmaktadır. Ülkelerinin sosyo-ekonomik düzenine hakim olan aksaklık sürdüğü müddetçe, Fergana toprakları Orta Asya'nın kalbinde hayat bulacak yeni Afganistan'ın ana vatani olmaya adaydır. Öte yandan Orta Asya ve dünyada meydana gelen birtakım gelişmeler, radikalizm tehdidini Fergana Vadisi'nin dışına çıkarmaktadır. Yani bu fenomen zamanla Orta Asya ülkelerinin tümünü etkiler hale gelmeye başlamıştır.

²⁴⁰ Kırgızistan: Kak Kampensiruyetsya Uşerb Pastradaşım Vo Vremya Antiterroristiçeskoy Operatsii <<http://russian.eurasianet.org/node/62591>> , ET:12.05.2016

²⁴¹ Rossiya Reşila Usilit Aviabazu Kant V Kırgızii, <<http://www.vz.ru/news/2015/4/8/738823.html>> , E.T:12.05.2016

Günümüz şartlarında radikalizmi Fergana Vadisi'ne özgü bir fenomen olmaktan çıkaran faktörlere rastlanmaktadır. Dolayısıyla Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin önümüzdeki günlerde radikal hareketlerden algıladıkları tehditlerin boyutu artacaktır. Fergana Vadisi ülkelerine kıyasla daha zengin ve istikrarlı bir ekonomiye sahip olan her iki ülke için de bu durum oldukça ilginçtir. Ancak küreselleşmenin etkisi ve kültür inşa süreçleri İslam olgusunu bir şekilde her iki ülkenin toplumsal sistemine de sokabilmiştir.²⁴² Bölge ülkelerinin İslam dünyası ile son yıllarda geliştirdiği ticari ve kültürel ilişkiler, beraberinde radikal düşünceleri de Orta Asya toplumlarının algısına sokmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş'tan günümüze Orta Asya ülkelerinde kuşak değişimi yaşanmakta olup, Sovyet eğitim sistemi altında seküler bir anlayışta yetişen yaşlı nesil, yerini genç kuşaklara terk etmektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte devletin etki araçları üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, Orta Asya ülkelerinde 21.Yüzyılda yetişen genç kuşakların radikal hareketlerin propagandasına maruz kalabilme ihtimalini arttırmıştır. Fergana Vadisi ve Afganistan üzerinden akan göçler nedeniyle çatışma dinamikleri, Orta Asya ülkelerinin tümüne ulaşmıştır. Bağımsızlık sürecinde yakalanan ulusal coşkunun yolsuzluk ve gelir dağılımı nedeniyle sönmeye başlaması ise, radikal gruplarca İslam'ın paylaşımcı retoriğinin kullanılmasına neden olmaktadır. Bu durumda İslami düşünüş seküler rejimlerin alternatifi olarak Orta Asya toplumlarını etkilemektedir.

Dolayısıyla radikalizmin yarattığı tehdit algıları, Orta Asya ülkeleri nezdinde her daim canlılığını korumuştur. Küresel toplumun Orta Asya güvenliğine gösterdiği ilgi, bölge ülkelerini radikalizmin girdabından kurtarmıştır. Bu süreci dönemsel olarak belirtmek mümkündür. 1990'lı yıllarda uluslararası toplumda Orta Asya güvenliğine gösterilen hassasiyet, 11 Eylül olayları sonrasında zirve noktasına ulaşmıştır. Bu süreçte esas belirleyici adımları ise ABD ve NATO ittifakı atmıştır. Rusya Federasyonu ise, Tacikistan iç savaşının bölge sathına yayılmasını engelleyerek Orta Asya ülkelerini Afganistan kaynaklı yıkıcı gelişmelerin dışında tutmuştur. Aynı zamanda KGAÖ ve ŞİÖ mekanizmalarının kuruluş sürecinde yer alarak, Orta Asya ülkelerini koalisyon güçlerinin Afganistan'ı terk ediş sürecine hazırlamıştır. Bahsedilen mekanizmaların bölgesel tehdit unsurlarına karşı ne derece efektif çalışacağı bilinmez, ancak şu kesin ki; Orta Asya'nın çatışma dinamiği üç farklı yönden hareketlenmektedir. Küresel yıkıcı çatışmalar ve

²⁴² İzzet Ahmet Bozbey, "Özbekistan'da İslam ve Kimlik", (Ed: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya'da Siyaset ve Toplum Demokrasi, Etnisite ve Kimlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2012, s. 286.

Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri, radikal tehdit algılarını Orta Asya’da daha yıkıcı bir görünüme sokabilir.

6. Orta Asya’daki Diğer Çatışma ve Güvenlik Riskleri

Bölgenin kendine özgü çatışma dinamiğini vareden Fergana Vadisi, birbirinden farklı çatışma dinamiklerini bünyesinde barındırmaktadır. Narın, Kara Derya ve Siri Derya sularının bereketli tarım alanlarını meydana getirdiği vadide çok kültürlü bir yerleşim karakteri bulunmaktadır. Özbekistan’ın Namangan, Andican ve Fergana; Kırgızistan’ın Oş ve Celalabad; Tacikistan’ın ise Sogd eyaleti bulunmaktadır. Kırgızistan nüfusunun yarısı, Tacikistan ve Özbekistan’ın nüfuslarının 1/3’ü Fergana Vadisi’nde yaşamaktadır. Vadinin toplam nüfusu 14 milyona denk gelmektedir. Asya’nın km² başına en yoğun yerleşim yerleri arasında gösterilen vadi, son yıllarda yüksek işsizlik ve yetersiz alt yapı özellikleri ile dikkat çekmektedir.²⁴³ Çatışma dinamiklerini vareden koşullarda sosyo-ekonomik geri kalmışlığın payı dikkate alındığında Fergana Vadisi, Orta Asya çatışma dinamiklerinin merkezinde yer almaktadır. Orta Asya’nın son yirmi beş yıllık geçmişine damgasını vuran çatışmaların neredeyse hepsi Fergana Vadisi’nde yaşanmıştır. Bölgenin çok kültürlü dokusu ise farklı çatışma dinamiklerine hayat vermektedir. Fergana Vadisi etnik huzursuzlukların her an çatışmalara dönüşeceği yer konumundadır.

Kırgızistan bu anlamda etnik çatışmalara duyarlılığın en yüksek olduğu ülkedir. Oş şehri ise bütün bu çatışmaların merkezinde yer almaktadır. Çatışmaların temelinde genellikle ekonomik rant kaygısı öne çıkmaktadır. Oş şehrinde yaşanan Özbek-Ahıska çatışması(1988) ve Kırgız-Özbek çatışması(1990) tamamen ekonomik kaynakların paylaşımı üzerinedir.²⁴⁴ Bölgede ekilebilir arazilerin azlığı, çatışmaların şiddetini daha da arttırmaktadır. Zaten Kırgız-Özbek çatışması toprak anlaşmazlığı nedeniyle patlak vermiştir. Dağ köylerinden Oş şehrine inen Kırgızların toprak paylaşımı konusunda Özbekler ile yaşadığı anlaşmazlık, etnik çatışmanın fitilini ateşlemiştir. Ekim yapılacak toprakların kıtlığı aniden etnik gerginliklere dönüşebilmektedir. Durum o kadar vahimdir

²⁴³ AndreyZahvatov, “ Dalina Problem Fergana”, <<http://www.dialog.tj/news/dolina-problem-fergana>>E.T:12.05.2016

²⁴⁴ Yaşar Sarı &Çınara Asanbayeva, “1990 ve 2010 yıllarında Güney Kırgızistan’daki Etnik Çatışmalar: Nedenler, Benzerlikler ve Farklılıklar”, (Ed: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya’da Siyaset ve Toplum, Demokrasi, Etnisite ve Kimlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2012, s. 100.

ki; ekilebilir toprakların miktarının Tacikistan'da 0,11 ve Özbekistan'da 0,18 hektar olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁵ Bölgede ekilebilir tarım alanlarının azlığı nedeniyle Fergana Vadisi topraklarının paylaşımı savaş dahi çıkarabilir bir potansiyele sahiptir. Sir Derya, Amu Derya, Narın ve Kara Derya nehirleriyle sulanan bereketli topraklar esasında Orta Asya'nın sayılı tarım alanları arasındadır. Pirinç, pamuk ve daha pek çok yüksek kâr getiren ürünün ekimi bu vadinin dar topraklarında yapılmaktadır. Bu kadar kazançlı bir gelir kaynağına sahip olmak toprağa dayalı paylaşım kavgalarını körüklemektedir.

Etnik husumetlerin zaman zaman yabancı istihbaratlarca servis edildiği yönünde şüpheler de bulunmaktadır. Etnik husumeti körükleyen bir diğer neden ise, Fergana Vadisi ülkelerinin sınırları çizildiğinde bunun sorun yaratacak şekilde gerçekleştirilmesidir. Ayrıca bölge ülkelerinin ulus inşa projesinin diğer kimlikleri dışarıda bırakması, hakim kültürce dışlanan grupları aksi yönde tepki vermeye zorlamaktadır.²⁴⁶ Bu anlamda 2010 yılında yaşanan etnik çatışmalar ayrı bir öneme sahiptir. Özbekler ve Kırgızlar arasında tekrar alevlenen bu çatışmalar çok sayıda insanın hayatına mal olmuştur. Resmi olarak kesin bir rakam verilmese de ölü sayısının doksanı geçtiği rivayet edilmektedir. Çatışmaların kaynağına indiğimizde yukarıda sıralanan nedenlerin iç içe geçtiğini görmekteyiz. Kırgızistan'da inşa edilmeye çalışılan kimlik inşası sürecine tepki gösteren Özbeklerin Oş'ta bir otonom yapı kurma amacından tutun, iktidarını kaybetmek istemeyen Bakiyev'in etnik çatışmaları körüklemesine kadar pek çok etken bu olaylarda mevcuttur.²⁴⁷ Oş çatışması haricinde, Batkent'te Kırgızlar ve Tacikler arasında etnik rekabetin varlığına dikkat çekilmektedir. Etnik husumetlerin Kırgızistan'da yoğunlaşmasının en büyük sebebi olarak da Kırgız hükümetinin olayları denetleyememesini gösterebiliriz. Öyle ki Oş'ta zuhur eden olaylara KGAÖ'nün müdahalesi gündeme getirilmiştir.

Etnik husumetlerin bir türlü çözülemeyen doğası, Fergana Vadisi çatışmalarını bölge ülkelerine yayabilme potansiyeline sahiptir. Orta Asya ülkelerinin iç içe geçen toplumsal

²⁴⁵ AndreyZahvatov, "Dalina Problem Fergana", <<http://www.dialog.tj/news/dolina-problem-fergana>> , E.T: 12.05.2016

²⁴⁶ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişimin'deki Sorunlu Vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 47.

²⁴⁷ Yaşar Sarı & Çınara Asanbayeva, "1990 ve 2010 yıllarında Güney Kırgızistan'daki etnik çatışmalar: Nedenler, Benzerlikler ve Farklılıklar", (Ed: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya'da Siyaset ve Toplum, Demokrasi, Etnisite ve Kimlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2012, s. 134.

nüfus yapısı, Fergana Vadisi olaylarının da etkisiyle bir anda iç savaş koşullarına dönüşebilir. Tüm Orta Asya ülkelerini ve Rusya Federasyonu'nu kapsayan böylesi bir durum, etnik gerilimleri bütün bir BDT coğrafyasına taşıyabilir. Hatta bu durum ülkeler arası savaşa dahi neden olabilecek durumlara haizdir. En basitinden Oş şehrinde yaşanan çatışmaların büyümesi, ileride Özbekistan ve Kırgızistan arasında birtakım ihtilaflara kaynaklık edebilir. Hatta etnik çatışmaların büyük çaplı göç hareketlerine neden olabilme olasılığı yüksektir.

Fergana Vadisi'nin ülkeleri arasında yaşanan “Anklav Topraklar Meselesi” bölgenin çatışma dinamiğini çeşitlendirmektedir. Ana ülke ile bağlantısı diğer ülke tarafından kesilmiş torakların tanımlanmasında kullanılan Anklav Topraklar, Fergana Vadisi ülkeleri arasında gerginliklere neden olabilecek potansiyellere sahiptir. Sovyetler zamanında yapılan birtakım toprak düzenlemeleri Anklav topraklar meselesini Fergana Vadisi ülkelerinin gündemine sokmuştur. Anklav toprak meselesinde daha çok Özbekistan ve Kırgızistan'ın yaşadığı ihtilaflar göze batmaktadır. Özbekistan'a ait Shakimardan ve Sokh Anklav'ına karşılık, Kırgızistan'ın Barak köyü bulunmaktadır. Yalnız Sokh Anklav'ında doğal kaynakların bulunması ve stratejik askeri tesislerin yer alması konun önemini Taşkent nezdinde arttırmaktadır.²⁴⁸

Toprak anlaşmazlıkları meselesi, vadi topraklarını paylaşan ülkeler arasında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Sorunların kaynağında, Sovyetler tarafından klan esaslı alınarak çizilen gelişigüzel düzenlemeler bulunmaktadır. Kılan esaslı gözetilerek çizilen ülke sınırları, yüzyıllar boyunca aynı kültür dairesi içinde kalan halkları birbirinden ayıştırmıştır. Komşu köyler dahi farklı ülkelere ait toprak parçası olarak belirlenmiştir. Sovyetler zamanında bu durum pek fazla bir sıkıntı teşkil etmese de, bağımsızlık sürecinde problemler iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bunun haricinde, Sovyetlerin milliyetler sorununu etkisi kırmak maksadıyla devreye koyduğu bazı uygulamalar toprak anlaşmazlıklarını derinleştirmiştir. Bu uygulama gereğince bir devlete, azınlık sorunu yaratacak şekilde çoğunluğu başka bir halktan müteşekkil toprak parçası ilave edilmiştir.

Özbekistan'ın Hocent bölgesi bu mantık doğrultusunda 1929 yılında Tacikistan'a verilerek ismi Leninabad olarak değiştirilmiştir. Tacikistan'ın 1924 yılında Özbekistan'dan

²⁴⁸ Levent Demirci, “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişimin'deki Sorunlu Vadi: Fergana”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 44.

ayrılmasıyla da çok büyük bir Özbek kitle yeni oluşturulan ülke içerisinde azınlık durumuna düşmüştür. Bugün gelinen noktada ise Tacikistan'ın neredeyse %25'lik bir kesimi Özbek nüfustan oluşmaktadır. Geçmiş dönemin egemen güçlerinin çıkarları göz önüne alınarak gerçekleştirilen bu uygulamalar, şu ana kadar herhangi bir çatışma kaynağı teşkil etmemiştir. Ama bu durum ileride olamayacağı anlamına gelmez. Lakin bölge ülkelerinin konuya itidalle yaklaşımları problemin yakıcılığını şimdilik azaltmaktadır. Zira tartışılan konu basit sınır düzenlemesi olmayıp, sık yoğunluklu yerleşim alanlarını ilgilendirmektedir. Dolayısıyla böylesi bir konunun yaratacağı gerginlik, sınır tartışmalarına oranla daha yıkıcı ve bunaltıcı problemler doğuracaktır. Çünkü çizilen sınırlar içerisinde her kimliğe mensup özel yerleşim alanları bulunmaktadır. Fergana Vadisi şehirlerinin genel yapısı ise, durumu yeterince özetlemektedir. Ancak meselenin özünde Orta Asya ülkelerinin sorunlarının devam etmesi yer almaktadır. En basitinden Tacikistan'a ait Hocent bölgesini Özbekistan ne kadar istemeye heveslidir, üstelik Hocent Tacikistan iç savaşında öne çıkmış bir şehir konumundadır. Kendi sorunlarının yükü altında ezilen bölge ülkelerinin, var olan problemleri ağırlaştırmak adına büyük yerleşim yerleri üzerinde hak iddia etmesi, pek tercih edilen bir durum olmasa gerekir.

Özbekistan ile Kırgızistan arasında kronikleşen sınır sorunları, her an çatışma potansiyeli yaratması nedeniyle dikkat çekicidir. İki ülke arasında uzayan sınır hattı üzerinde tartışmalı pek çok nokta vardır. Yapılan sınır düzenlemelerine rağmen, 1099 km'lik sınır hattının 700 km bir sınır hattı üzerine anlaşmaya varmışlardır. Yaklaşık 300 km sınır bölgesi hala tartışmalı bir statüdedir. Tartışmalı sınır bölgesinde Özbekistan 1924 Kırgızistan ise 1955 yılında tespit edilen sınırların geçerli olmasını istemektedir.²⁴⁹ Özbekler ve Kırgızlar arasında yaşanan etnik gerilimlerin temelinde toprak anlaşmazlığının bulunması, sınır sorunlarının çatışma kaynağına dönüşme ihtimalini Özbekistan-Kırgızistan hattında canlı tutmaktadır. Kırgızistan-Tacikistan sınırında bulunan İsfara Vadisi bir başka bölgesel sorunu teşkil etmekle birlikte şimdilik düzelme aşamasına girdiği söylenebilir.²⁵⁰ Sınır hattında yaşanan belirsizlik ülkelerin yıkıcı unsurlara ve sınır aşan suçlara karşı mücadelesini zorlaştırmaktadır. Özbekistan örneğinde görüldüğü gibi, bazı

²⁴⁹ Emel Özer, "Orta Asya Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler (1991-2010)", (Ed: Necati İyikan), *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayınları, 2011, İstanbul, s. 308.

²⁵⁰ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişimin'deki Sorunlu Vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 45.

lkeler tek taraflı düzenlemelere girişerek sınır hattını mayınlayabilmektedirler. Bu durumda meydana gelen patlamalar neticesinde masum insanlar da hayatını kaybedebilmektedir.

Bölge lkeleri arasında ihtilaflı bir mesele olarak kalmaya devam eden su kaynaklarının paylaşımı, Orta Asya kaynaklı risk algılarını daha yıkıcı bir aşamaya taşımaktadır. Genel açıdan yaklaştışımızda Orta Asya'nın başlıca sınır aşan suları olarak; İrtiş, Ural, İşim, Tobol, Tarım, şu, Talas, Siri Derya ve Amu Derya görülmektedir. Bu nehirlerden Ural, İşim ve Tobol, Kazakistan-Rusya; İrtiş, Çin-Kazakistan-Rusya, ile; Kazakistan-Çin; Tarım Nehri, Kırgızistan-Tacikistan-Çin; şu ve Talas, Kazakistan-Kırgızistan ve son olarak Siri Derya ve Amu Derya nehirlerinden müteşekkildir. Çin'in İrtiş ve İle nehri sularından büyük miktarda yararlanabilme yönündeki gayretlerinin yakın zamanda Orta Asya su problemlerini daha da eşitlendireceği kaynaklarca belirtilmektedir. Bunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Sincan Uygur zerk Bölgesi'ni kalkındırma isteği belirleyici olmaktadır. Rusya ve Kazakistan'ın böylesi bir durumda su tedariginde sıkıntı yaşayacağı beklenilmektedir.²⁵¹ Afganistan'ın 2013 yılından itibaren Amuderya'dan su çekmeye başlaması ile ilerleyen süreçte su meselesinin boyutu bir hayli genişletecektir.²⁵²

Fergana Vadisi ise, sınır aşan sular meselesini Orta Asya'nın gündemine taşıyan başlıca saha konumundadır. Problemin yakıcılığının anlaşılması adına yukarı ve aşağı havza ülkelerinin arasında cereyan eden tartışmaları yakalamak gerekmektedir. Vadi lkelerinin Amu Derya ve Siri Derya sularından yararlanma usullerinin farklı oluşu meselenin znn teşkil etmektedir. Sorunun başlıca tarafları olarak; Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan başı çekmektedirler. Bu lkelerden Kırgızistan ve Tacikistan yukarı havza ülkeleri olarak isimlendirilirken, Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan aşağı havza ülkeleri arasında zikredilmektedir. Sorunlu iki büyük nehirden Siri Derya Nehri ise Tiyan şan Dağları'nın kar ve buzullarından beslenerek 2500 km yol kat etmekte, Kırgızistan-Özbekistan-Tacikistan-Kazakistan güzergâhını takip ederek Aral

²⁵¹ Canat Momunkulov, "Orta Asya'da Su Kaynaklarının Dağıtımı ile ilgili Sorunlar", <<http://ekoavrrasya.net/duyuru.aspx?did=125&lang=tr>> , ET: 12.05.2016

²⁵² Saodat Kuzievna Alimova, Muzaffar Abduvakkasoviç Alimov, " Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Aziii", Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitiativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavleniye Dlya Publikatsi Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s. 80.

Gölü'ne dökülmektedir. Amu Derya Nehri ise Pamir Dağları'ndaki karlardan ve buzullardan beslenip, 2400 km bir akış güzergâhı boyunca Tacikistan, Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ı geçerek Karakum Çölü üzerinden Aral Gölü'ne dökülmektedir. Bu nehirlerden Siri Derya'ya nehrinin sulamasına katkıları bakımından Kırgızistan %74, Kazakistan %12, Kazakistan % 11 Özbekistan, %3'ü Tacikistan'dan bir paya sahiptir. Amu Derya Nehri suları ise %80 Tacikistan, %8 Afganistan, % 6 Özbekistan, %3 Kırgızistan, %3 İran ve Türkmenistan'dan gelmektedir.²⁵³

Sorunu ağırlaştıran esas durum ise, Sovyetlerin yıkılmasıyla ortaya çıkmıştır. Sovyet döneminde Moskova'nın kontrolü altında icra edilen su dağıtımı, ciddi bir aksama yaşanmadan sorunsuzca gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yukarı havza ülkeleri kışları su tutarken, yazları gereken miktarda suyu aşağı havza ülkelerinin kullanımına sunmaktaydı. Alınan su karşılığında ise aşağı havza ülkeleri, yukarı havza ülkelerinin enerji ihtiyacını temin etmekteydiler. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte bahsedilen uygulama işlevini kaybetmiştir. Bağımsızlıklarını elde ettiklerinde bölge ülkeleri, 18 Şubat 1992 yılında "üzerine anlaşılan su oranlarına sadık kalmayı" ve 26 Mart 1993 tarihli "havza sularının kalitesinin sağlanması" konusundaki isteklerini deklare eden antlaşmaları imzalamışlardır.²⁵⁴ Ancak bu antlaşmalar istenilen sonucu verememiş, su paylaşımı meselesi bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin gündemine oturmuştur. Üstelik bahsedilen antlaşmalarda taahhüt edilen yükümlülükler aşağı havza ülkelerince gerçekleştirilememiştir. Aşağı havza ülkelerinin ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarını uluslararası fiyattan satmak istemesi üzerine, yukarı havza ülkeleri baraj yapım projelerine yönelmişlerdir.²⁵⁵

Bu bağlamda Kırgızistan, içine düştüğü(2000) enerji krizinden çıkmak adına hidroelektrik potansiyelini tekrar arttırmaya başlamış, bu durum ise aşağı havza ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Ülkenin elektrik enerjisi üretmek amacıyla su santrallerini devreye sokması sonucu, Özbekistan'da mühim miktarda tarım arazisi su altında kalmıştır. Bu

²⁵³ Orta Asya'da ki Saatli Bomba Su, Haz: Dursun Yıldız, Cuma Çakmak, Nuri Yıldırım, Ediz Ekinci, Hidropolitik Akademi, Ankara,2014, s. 15-16.

²⁵⁴ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişimin'deki sorunlu vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, s. 52.

²⁵⁵ Dursun Yıldız, *Orta Asya'nın Stratejik Suları*, Truva Yayınları, 2012, İstanbul, s. 90.

tarihin hemen akabinde Kırgız hükümeti suyu ticari bir mal olarak kabul eden yasayı kabul etmiştir.²⁵⁶ Tacikistan ise tıpkı Kırgızistan gibi enerji tedarik probleminden kurtulmak adına, Sovyetler döneminde yapımı kararlaştırılan baraj projelerine yönelmiştir.

Belirtilen ülkelerden Kırgızistan Kamber Ata; Tacikistan ise Rogun baraj yapımı projesini uygulamaya sokacağını açıklamıştır. Özbekistan ise işaret edilen projelerin gerçekleşmesi durumunda büyük çaplı ekonomik kayıplara uğrayacağını belirterek projelere karşı çıkmaktadır. Ülkenin büyük ölçüde pamuk ihracatına dayalı ekonomisi düşünüldüğünde, yukarı havza ülkelerinden gelen su akışının azalmasıyla zor günler geçireceği açıktır. Öyle ki; yapılan değerlendirmelerde 57 Milyar \$'lık GSMH 'ye sahip Özbek ekonomisi, bahsedilen baraj yapım projelerinin gerçekleşmesi durumunda bu miktarın % 2'ni kaybedecektir.²⁵⁷

Rogun Barajı'nın inşa edileceği zeminden fay hattının geçmesi, durumu çok farklı bir noktaya taşımaktadır. Baraj inşa sahasında sekiz şiddetindeki büyük çaplı depremlerin yaşanacağını belirten uzmanlar, bu durumun ileride insan yapımı bir tsunamiye yol açabileceğini dile getirmektedirler. Rogun Barajı ekseninde dönen tartışmalar devam etmekle birlikte, projenin Tacik ekonomisinin GSMH'nin %88'ine tekabül etmesi işi zora sokmaktadır. Tacik hükümeti projenin gerçekleşmesi için 6 milyar\$'lık ek kaynağa ihtiyaç duymakta, bunun içinse dış kaynak desteği aramaktadır. Rogun projesinin haricinde Kırgızistan'ın Narın Nehri'nde kurmayı planladığı Kamber Ata Hidroelektrik Santrali projesi de maddi yetersizlik engeline takılmaktadır. Söz konusu projenin Kırgız GSMH'nin % 77'sine denk geldiği bilinmektedir.²⁵⁸ Fergana nehirleri üzerinde baraj yapımı projesi şimdilik durmuş gözükmemektedir.

Koalisyon güçlerinin Afganistan'ı boşaltması neticesinde belirginleşen güvenlik problemleri bölge ülkelerini efektif savunma tedbirleri almaya zorlamaktadır. Orta Asya ülkelerinin kötüleşen ekonomisi ise, yüksek maliyetli baraj projelerinin geleceğini şimdilik

²⁵⁶ Dursun Yıldız, *Orta Asya'nın Stratejik Suları* , s. 91.

²⁵⁷ Mehmet Çağatay Abuşoğlu, "Tacikistan'ın Rogun Projesi ve Bölge Politikalarına Etkisi", <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-asya-arastirmalari-merkezi/2014/09/30/7776/tacikistanin-rogun-projesi-ve-bolge-politikalarina-etkisi>> , ET:12.05.2012

²⁵⁸ Kürşat Zorlu & Erman Akıllı, "Ulus Devlet ve Bölgesel Dinamikler Zemininde Orta Asya'da Sınır Aşan Sular", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:19, 2015, s. 37.

çıkmaza sokmuştur. Yine Tacikistan ve Kırgızistan'ın baraj yapım projelerini devam ettirme yönünde kararlı oluşu, meseleyi ilerleyen süreçte tekrar gündeme taşıyabilir. Su meselesi, sınır sorunları ve toprak anlaşmazlıklarının devam etmesi durumunda alevlenen çatışmalar, Moskova'nın bölgede yaşama geçirmeye çalışacağı savunma projelerini işlevsiz kılabilir. Orta Asya ülkelerinin arasında bahsedilen meselelerden ötürü baş gösterecek düşmanlık, en başta KGAÖ içerisindeki uyuma zarar verecektir.

Fergana Vadisi nehirleri dışında Aral Gölü'nün kuruması ve iklim değişimleri de Orta Asya'da beliren su paylaşım ihtilaflarını derinleştirmektedir. Bölgenin iklimsel dokusunda yaşanan değişimler, su savaşları riskini doğurması bir yana, Orta Asya ülkelerinden Rusya'ya büyük çaplı göç hareketine neden olabilecek gelişmelere de kaynaklık edebilir. Amu Derya ve Siri Derya nehirlerinin can damarı olarak görülen Pamir ve Tiyanşan dağlarındaki buzulların erimeye başlaması, bahsedilen nehirleri kurutacağı gibi bölgenin iklimsel yapısını da tamamen değiştirecek özelliklere haizdir. Küresel ısınmanın da etkisiyle bölge su kaynaklarının kurumaya başlaması, ileri bir zamanda Rusya'yı Orta Asya kaynaklı göçlerin hedefi haline getirebilir.

Orta Asya güvenlik problemlerini derinleştiren bir başka mesele ise sınır aşan suçlardır. Afganistan eroinin nakil güzergâhında bulunması, bölgeyi sınır aşan suçlarla mücadelede öne çıkarmaktadır. Bölge ülkeleri, Afgan eroinin dünya piyasasına nakledilmesini kolaylaştıran kuzey rotasında yer almaktadırlar. İran'ın denetimleri sıklaştırması da eroin tacirlerini kuzey rotası seçeneğine yöneltmektedir.²⁵⁹ Yerel makamlar ve eroin kaçakçıları arasında gözlenen karşılıklı çıkar ilişkileri, narkotrafiğin bölge ülkeleri üzerinden geçişini kolaylaştırmaktadır. Bölgenin bazı ülkelerinde bizzat devlet görevlilerinin narkotrafik'ten büyük kâr sağladıkları bilinmektedir. Orta Asya ülkelerinin yolsuzluk batağıyla örülü siyasal dokusu kuzey rotasının kalıcılığını güçlendirmiştir. Kuzey hattından geçen narkotrafiğin hedefinde Rusya Federasyonu yer almaktadır. Rusya, günümüzde Afgan eroinin en önemli müşterileri arasında görülmektedir.

Orta Asya ülkelerini uyuşturucu rotası haline getiren birtakım sebeplerden bahsetmemiz elbette mümkündür. Bölgenin ülkelerinin çoğunun gelir seviyesinin düşük

²⁵⁹ Bülent Erdoğan, "Orta Asya'da Yasa Dışı Eroin Ticareti ve Kullanımı", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, No:1, 2006, s. 84.

oluşu, ne yazık ki insanları esrar kuryesi olmaya teşvik etmektedir.²⁶⁰ Fergana Vadisi ise bahsedilen bu sonucun en fazla yaşandığı ülkeleri bünyesinde toplamaktadır. Tacikistan ve Kırgızistan'ın zayıf devlet kurumları, narkotrafiğin önlenmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Rus askeri üslerinden sağlanan destek olmaksızın adı geçen ülkelerin narkotrafiğin kendi güçlerine dayanarak engelleme potansiyeli sınırlıdır. Her iki ülkenin de denetlenmesi zor dağlık coğrafyası, esrar kaçakçılarına büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Tacikistan-Afganistan sınırı, dağlık Bedahşan bölgesi ve Fergana Vadisi'nin kendine özgü topografyası Afgan eroinin transit güzergâhı konumundadır. Bu coğrafya üzerinde konumlanan Oş-Horeş hattında, bölgedeki uyuşturucu ticaretinin 2/3'nü gerçekleşmektedir.²⁶¹ Bölgede varlığı bilinen radikal gruplar eroin tacirleri ile işbirliği yaparak, uyuşturucu rotasını açık tutmaktadırlar. Geçişler ekseriyetle ÖİH'nin kontrolü altında gerçekleşmektedir.²⁶² Bu şekilde Orta Asya ülkelerinden yılda 90 tona yakın esrar akışının geçtiği kaynaklarca belirtilmektedir.²⁶³

Fergana Vadisi ülkelerinden Rusya yönünde gerçekleşen göçler de uyuşturucu trafiğinin hacmini geliştirmektedir. Bu vesileyle Fergana Vadisi ülkeleri ve Rusya arasında süreklilik arz eden sosyolojik temaslar, esrar kuryelerinin bağlantı hatlarını çeşitlendirmektedir. Kazakistan ve Rusya arasında uzanan sınır hattı ise, eroin kaçakçılarına karşı denetimleri zorlaştırmaktadır. Bunun da sebebi paylaşılan ortak sınırların dünyanın en uzun çizgisi olmasından kaynaklanmaktadır.²⁶⁴ Avrasya Ekonomik

²⁶⁰ Ömer Ersoy, "Uyuşturucu Tehdidi Altında Bir Ülke: Afganistan", (Der: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s. 296.

²⁶¹ Sultan Erbaş, "Fergana Vadisi Çıkmazı", Akademik Perspektif, <<http://akademikperspektif.com/2014/01/07/fergana-vadisi-cikmazi/>>, ET:12.05.2015

²⁶² Bülent Erdoğan, "Orta Asya'da Yasa Dışı Eroin Ticareti ve Kullanımı", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, No:1,2006, s. 87.

²⁶³ Çjan Tszyanjun, "Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii Posle Afganskoy Vaynı", Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavleniye Dlya Publikatsi Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s. 86.

²⁶⁴ Asem, Nauşabay, Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 143.

Birliği'nin sınır geçişlerine imkan tanıyan uygulamaları nedeniyle gerekli denetim mekanizmaları sağlanamadığı takdirde, esrar kaçakçılığının önüne geçilmesi zorlaşabilir.²⁶⁵

Fergana Vadisi dışında uyuşturucu trafiği Orta Asya'da farklı rotaları da takip etmektedir. Tacikistan-Afganistan sınırı, dağlık Bedaşan Özerk Bölgesi, Fergana Vadisi ve Güney Kazakistan bunların en başında gelmektedir. Tacikistan'ın dağlık Badaşan bölgesi, Oş-Horeş hattı ve Batken şehri eroin kaçakçılarının en yoğun kullandıkları güzergâhlardır. Kırgızistan dışına çıkarılan esrar ise Kazakistan'ın güney ve batı eyaletleri aracılığıyla Kırgızistan'dan Rusya'ya nakledilmektedir. Belirtilenlerin haricinde bir diğer kaçakçılık rotası da Türkmenistan üzerinden geçmektedir.²⁶⁶ Afganistan ile uzun sınır hattına sahip olan bu ülke, mühim miktarda eroinin Rusya'ya nakledilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hatta Hazar limanları dahi narkotrafiği Rusya- Kafkasya yönünde canlı tutmaktadır.

Afganistan ise öncesinde açıklandığı gibi kuzey rotasının tek ve yegâne kaynağıdır. Ülkede var olagelen çatışmalar, eroin tacirlerine her türlü imkanı sağlamıştır. Sovyet işgalinin ardından yaşanan iç savaş koşullarında haşhaş ekimi kontrol dışına çıkmıştır. Sonuç olarak Afganistan zaman içinde dünyanın en büyük esrar üreticisi konumuna yükselmiştir. Afgan devletinin çatışmalarla tahrip olan yapısı da esrar tacirlerine denetimden uzak rahat hareket edecekleri bir alan bırakmıştır. Taliban yönetimi zamanında ve koalisyon güçleri döneminde dahi Afganistan her daim dünyanın en büyük afyon üreticisi olarak anılmıştır.

BM uyuşturucu raporuna baktığımızda ise 1998 yılında üç tona yakın görünen eroin üretiminin günümüzde neredeyse yedi tona ulaştığını görmekteyiz. Koalisyon birliklerinin ülkeye ayak bastığı 2001 yılında bir tonun altına düşen eroin üretimi, bu tarihten itibaren ilginç bir şekilde yeniden toparlanmıştır. Afgan çiftçisinin ekonomik nedenlerden ötürü haşhaş ekimine ağırlık vermesi nedeniyle afyon üretiminin önüne bir türlü geçilememektedir. Geline nokta da yıllık ortalama sekiz tonluk haşhaş üretiminin yedi

²⁶⁵ Doklad za 2015, Organizatsiya Obyedinennih natsiy, Mejdunarodny Komitet po kontrolyu Nad Narkotikami, vienna, 2015, s. 91.

²⁶⁶ Bülent, Erdoğan, "Orta Asya'da Yasa Dışı Eroin Ticareti ve Kullanımı", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, No:1, 2006, s. 89.

tonu Afganistan’ da üretilmektedir.²⁶⁷ Koalisyon birliklerinin ülkeyi terk etmesiyle birlikte Afganistan’da eroin üretiminin daha üst noktalara ulaşması beklenilebilir. BM’nin hazırladığı son uyuşturucu raporunda, bu durumun neden olacağı tehlikeler açıkça ifade edilmiştir. Zira ülkenin kuzey eyaletlerinde dahi haşhaş üretimine başlanılmıştır. Afgan yerel güçlerinin tüm bu olanları denetlemesi ise giderek zorlaşmaktadır. Koalisyon birliklerinin ülkeden ayrılmasıyla yerel denetim organları güç kaybetmiştir.

Belirtilen tüm bu çatışma riskleri varlığını korumakla birlikte, Orta Asya ülkelerinin gündemine yeni bir risk unsuru daha eklenmiştir. Bölge liderlerinin ilerleyen yaşı ister istemez iktidarın devri konusunu bu doğrultuda çalışmaya dahil etmemize neden olmaktadır. Yakın bir dönemde bu sorunun Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan’da yanıt bekleyeceği açıktır.²⁶⁸ Bölge ülkelerine has bir özellik olan klan ve bölgeler arası çıkar dengesini bu doğrultuda mutlaka dikkate almamız gerekmektedir.²⁶⁹ Tacikistan iç savaşında klanları ve şehir elitlerinin belirleyici olduğu gerçeğinden hareketle, Orta Asya’nın yeni liderlerinin ciddi problemler ile yüzleşeceğini tamda bu noktada iddia etmemiz mümkündür. Keza kabileler arası var olan rant paylaşımı yaşanan ekonomik krizler nedeniyle giderek erimektedir.

Bu bağlamda Orta Asya gelecekteki liderlerinin bu sorunun çözümüne nasıl bir cevap bulacağı gerçekten üzerinde durulması gereken yeni bir olgudur. Bu doğrultuda ortaya çıkan kaygılar ise daha çok olası bir klan çatışmasında kaybeden tarafın İslami muhalefetten destek arayacağı üzerinedir. Kazakistan özelinde ise benzer tehdit olgusuna temas edilmele birlikte, bu durumun batı yanlısı daha farklı bir elit zümre doğuracağından korkulmaktadır.²⁷⁰ Böylesi bir durumda bölgenin içine düşeceği kaos ortamında her türlü radikal gurubun yararlanacağı gayet nettir.

²⁶⁷ Obzor Proizvodstva Opiya v Afganistane v 2013 godu, UNODC N Ministersctvo C Narkotikami İslamskoy Respubliki Afganistan, Obzor, Vienna i Kabıl, Noyabr 2013, s. 19.

²⁶⁸ Politicheskie Eliti Sentralnoy Azii Ha ParogeSmeniPakaleniy İ SeryoznihPremen<<http://365info.kz/2015/02/politicheskie-elity-centralnoj-azii-na-poroge-smeny-pokolenij-i-sereznyx-peremen-ekspert/>> E.T: 15.07.2016

²⁶⁹ Vladislav Volkov, “Klanı İ Klanovıe Otnoşeniya V Srednoy Azii”,<<http://vladislavvolkov.livejournal.com/1474.html>>, E.T: 14.07.2016

²⁷⁰ Rossiya Proigraet V Centralnoy Azii,<<http://carnegie.ru/2015/07/15/ru-60743/idh3>> E.T:14.07.2016

7. Ekonomik -Kültürel İlişkilerin Rusya'nın Orta Asya Güvenliğine Duyarlılığı

Orta Asya ülke ekonomileriyle son yıllarda geliştirdiği canlı ekonomik ilişkiler, Rusya'yı bölge güvenliğine ilişkin somut adımlar atmaya zorlamaktadır. Ülkenin, Orta Asya ekonomileriyle yaptığı ticaret geliştikçe, bölgesel güvenlik hassasiyetlerine ilgisini arttırması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu bağlamda son birkaç yılın verileriyle yaklaştığımızda, sadece Kazakistan ile yürütülen canlı ticari ilişkilerin neredeyse 20 Milyar\$' lık bir rakama ulaştığı görülmektedir. Özbekistan 5 Milyar\$ ve Tacikistan ile 3.8 milyar\$ 'a yakın bir seviyede tutulan ekonomik ilişkiler, Kremlin'in Orta Asya güvenlik algısındaki sürekliliğin temel motivasyonları arasında görülmektedir. Ortalama bir değerde 28 Milyar\$' lık canlı bir hacim yakalayan ticari ilişkileri Moskova'nın üst seviyelere taşımak istediği bilinen bir gerçekliktir.²⁷¹ Avrasya Ekonomik Birliği ise bu amaç doğrultusunda Moskova'nın öncelikli ekonomik menfaatleri gözetilerek yaşama geçirilmiştir. Petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte Moskova'nın Orta Asya ekonomileriyle bütünleşme sürecine hız vereceği açıktır. Bu nedenle bölgenin güvenliği Rusya'nın ekonomik çıkarlarının korunması adına yaşamsal bir gerekliliktir. Bölge ülkeleri ile geliştirilen ticaretin merkezinde enerji kaynaklarının yer alması da bu anlamda konuya ayrı bir itki katmaktadır. Sadece boru hatlarının güvenliği, meselenin can alıcılığını yeterince özetlemektedir

KGAÖ'nün sağlam bir zeminde inşa edilebilmesi içinde Moskova'nın bölgedeki ekonomik ilişkilerini muhakkak bir surette koruması gerekmektedir. Aksi takdirde KGAÖ'ne üye ülkelerin Rusya ile ortak hareket etmesi pek de mümkün gözükmemektedir. Meselenin daha anlaşılabilir bir şekilde izahı açısından ABD'nin Soğuk Savaş yıllarında Avrupa ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik ilişkilere göz atmak yeterlidir. Trans Atlantik uyumunu ortaya çıkaran ortak ekonomik çıkarların oluşum süreci bu anlamda dikkatle takip edilmelidir. Çünkü Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Trans Atlantik temelinde geliştirilen ticari ilişkiler NATO ittifakını Soğuk Savaş yılları boyunca zinde tutan başlıca dinamik olmuştur. İttifak üyelerinin aynı ideolojiyi paylaşımlarının haricinde ekonomik alanda bütünleşen çıkarları, ortak menfaatlerin korunması babında NATO içindeki uyumu

²⁷¹ Baktıbek Beşimov & Ryskeldi Satke, Orta Asya'da Rusya Çin Mücadelesi, <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyada-rusya-cin-mucadelesi> />, ET: 14.05.2016

derinleştirmiştir. Bu nedenledir ki KGAÖ'nü bütün bir BDT coğrafyasına yaymayı amaçlayan Moskova bir yerde benzer stratejik adımları tatbik etmelidir.

BDT coğrafyasında ortaya atılan entegrasyon projeleri ise, Moskova'nın bu yöndeki arayışlarına cevap verecek bir potansiyele sahiptir. Avrasya ekonomi kuşağında, çıkarların özdeşleşmesi durumunda, KGAÖ bünyesindeki kolektif savunma önceliklerinin hayata geçirilmesi kolaylaşacaktır. Meselenin bu boyutunu çok iyi kavrayan Moskova, Orta Asya ülkelerini bağımsızlıklarını kazandıkları yıldan itibaren çeşitli ekonomik birleşmelere katılmaya ikna etmeye çabalamıştır. BDT çatısı altında gerçekleştirilmek istenen bu girişimlerden, esasında Avrasya entegrasyonu projeleri kapsamında olumlu sayılabilecek sonuçlar elde edilmiştir. Bu hedef doğrultusunda üç farklı örgütlenme stratejisi yaşama geçirilmiştir. İlk olarak Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla bahsedilen süreç fiilen başlatılmıştır. Ardından ise 2010 yılında kurulan Avrasya Gümrük Birliği' ile entegrasyon projelerinin gelişim süreci hızlandırılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde ise bu süreç, AEB'nin kurulması ile şimdilik en yüksek zirveye çıkmıştır.²⁷² Özbekistan ve Türkmenistan dışında bölgenin tüm ülkeleri bu yapılanma içerisinde yer almışlardır.

İlginç olansa, Moskova Avrasya entegrasyonu süreçlerinin yaşama geçirilmesini uluslararası sistemde güç kazandığı oranda gerçekleştirmiştir. AEB'ye üye ülkelerin 2014 yılında toplam, GSYH'sinin 2,2 Trilyon \$ olduğu düşünüldüğünde, Moskova'nın bu proje üzerinden hatırı sayılır bir kazanç gerçekleştireceği açıktır. Moskova'nın son yıllarda göze çarpan jeopolitik meydan okumalarının temel dinamiklerini ortaya koyması adına, proje kritik bir öneme sahiptir. Böylece ABD ve NATO ittifakının karşısına çok kutupluluğu koyan Rusya Federasyonu, jeopolitik hamlelerini gerçekleştirirken, Batı'nın ekonomik ablukaları ve yaptırımlarını geçersiz kılacak yeni bir yaşam alanına kavuşmuş olacaktır.

AEB içerisinde, üye ülkeler arasında gerçekleştirilecek işbirliği projeleri ise; üye ülkelerin ortak çıkarlar temelinde savunma politikalarını birbirine eklemlenecektir. Bu durumda örgüte üye olan ya da olabilecek Orta Asya ülkelerinin KGAÖ çerçevesinde Rus savunma sistemlerine adaptasyonu gerçekleşecektir. Örgüt bünyesine üye ülke vatandaşlarının serbest dolaşım hakkına sahip olması ise, Moskova'yı yeni bir takım

²⁷²Kerim Has, Habibe Özdal, "İdeolojiden Pratiğe Putin'in Megalo İdeası Avrasya Birliği"

<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/08/ideolojiden-pratige-putin-in-megola-idea-si-avrasya-birligi>>,

ET: 14.05.2016

güvenlik riskleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Sınır geçişlerinin serbestlik kazanması; Orta Asya'nın kendine özgü çatışma dinamiklerine sahip Fergana Vadisi ülkelerinden gelebilecek terör ve narkotrafik akışının kontrolünü zayıflatabilir. Bu durumun yaratacağı sıkıntılara BM'nin son yayımladığı uyuşturucu raporunda gayet net bir şekilde rastlanmaktadır.²⁷³ Ayrıca Moskova'nın son yıllarda baş etmekte zorlandığı kaçak göçmenler meselesi de üye ülkelere tanınan imtiyazlar çerçevesinde dayanılmaz bir hal alabilir. Bu nedenle AEB üyelerine tanınan dolaşım serbestliği, Moskova'nın Orta Asya ülkelerinin güvenlik sorunlarının yakıcılığını daha derinden hissetmesine sebebiyet verecektir. Güvenlik önceliklerinin benzeşmesi, tarafları aynı savunma politikaları çerçevesinde adımlar atmaya zorlayacaktır.

Örgütün sınırlı sayıda üyeden oluşması, Moskova'nın ifade edilen stratejik kazanımlarını örgüt aracılığıyla hayata geçirmesini engellemektedir. Şu an için yalnızca Ermenistan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Belarus örgütün üyeleri konumundadır. Orta Asya'nın stratejik öneme sahip ülkesi Özbekistan, doğal gaz zengini Türkmenistan ve bölgedeki en büyük Rus askeri yığınağına ev sahipliği yapan Tacikistan, bu yapılanmanın dışındadır. Çin'in ve Batı ülkelerinin bölge ekonomisinde gözlenen ağırlığı, Moskova'nın bölgenin en büyük ticaret ortağı olma planlarını bozmaktadır. Sadece Çin'in bölge ülkeleriyle yaptığı ticaret, 2012 yılında 43 milyar\$ iken Moskova buna ancak 28 Milyar \$ düzeyi ile cevap verebilmiştir.²⁷⁴ Moskova'nın örgüt bünyesinde en canlı ticaret ortağı olan Kazakistan'da ise, ABD'nin payı 2013 verilerinde Rusya'dan bir hayli fazladır. Son günlerde Japonya, AB, Hindistan ve Türkiye'nin artan etkisiyle Moskova, bölgesel entegrasyon politikalarını ayakta tutma adına büyük bir ticari savaş vermek zorunda kalacaktır. Rus ekonomisinin son günlerde ivme kaybetmeye başlayan yapısı, örgüt bünyesindeki ticari bütünleşmeyi sarsmıştır. Gerek Rusya gerekse de Kazakistan gibi kilit aktörlerin düşen petrol fiyatları nedeniyle boşalan GSMH havuzları bölgenin diğer ülkelerinin AEB seçeneğine yönelimlerini yavaşlatacaktır. Halbuki, Moskova'nın bölge devletlerini kendi savunma şemsiyesine entegre etmesinin en kritik basamağını teşkil eden bu hamlenin amacına ulaşması son derece elzemdir.

²⁷³ Doklad za 2015, Organizatsiya Obyedinennih Natsiy, Mejdunarodny Komitet po Kontrolyu Nad Narkotikami, vienna, 2015, s. 91.

²⁷⁴ Baktıbek Beşimov & Ryskeldi Satke, "Orta Asya'da Rusya Çin Mücadelesi," <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyada-rusya-cin-mucadelesi>>, ET: 14.05.2016

Koalisyon birliklerinin Afganistan'a yerleşmesi, Orta Asya ülkelerinin ekonomik toparlanmalarına ciddi katkı sağlamıştır. Böylece terör örgütlerinin tehditlerinden uzaklaşan bölge ülkeleri, bu sayede canlı bir toparlanma sürecine girmişlerdir. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan savunma bütçesine ayıracağı ödenekleri sosyo-ekonomik kalkınma hedeflerine aktarmışlardır. Afganistan ile aynı sınırları paylaşan Duşanbe ise, koalisyon güçleri ve 207 Motorize Birliğin Afganistan sınırını denetlemesinden ötürü, bir miktar yabancı sermayeyi ülke ekonomisine kazandırmayı başarmıştır. Benzer biçimde Kırgızistan, ülkesinde ABD ve Rusya'ya askeri üsler tahsis ederek bunu yatırımları çekmede bir araç olarak kullanmıştır. Zengin doğal kaynaklara sahip Kazakistan ve Türkmenistan, yine bu dönemde dikkat çekici enerji projelerini faaliyete geçirmişlerdir. Bilhassa Afganistan ile uzun bir sınır hattına sahip olan Türkmenistan 2009 yılında Çin'e yıllık 40 Milyar m³ gaz satışı öngören doğal gaz boru hattı projesini yaşama geçirmiştir.²⁷⁵ Aşkabat'ın TAPİ projesi kapsamında Afganistan-Pakistan üzerinden ayrı bir boru hattı projesi dahi gündeme getirilmiştir. Koalisyon güçleri ve önde gelen bölgesel aktörlerin savunma yatırımları, Orta Asya ülkelerinin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Canlanan ticari ilişkilerden ise Rusya yeterince yararlanmasını bilmiştir. Güvenlik koşullarının iyileştiği bir zaman diliminde çok sayıda rus yatırımcı bölge ülkelerinde önemli ticari projeler gerçekleştirmişlerdir.

Koalisyon birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi ile bölgesel kalkınma stratejileri büyük bir tehdit altında kalmaktadır. ABD ve koalisyon birliklerinin çekilişinin hemen ertesinde, Orta Asya ülkelerinin savunma gündemini işgal eden Afganistan görmezden gelinerek bölgesel kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir.²⁷⁶ Bölge ekonomilerinin güvenlik kaygıları nedeniyle yıldızının sönmeye başlaması durumunda, Rusya Federasyonu'nun Avrasya Ekonomi Birliği'nden randıman alması beklenmemelidir.

²⁷⁵ Türkan Budak, "Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye", <<http://www.bilgesam.org/incele/174/-orta-asya%E2%80%99da-kuresel-jeoekonomik-rekabet-ve-turkiye/#.V4uGPVXhDIU>> , ET: 14.05.2016

²⁷⁶ Saodat Kuzievna Alimova, Muzaffar Abduvakkasoviç Alimov, "Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Azii", Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemeRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavleniye Dlya Publikats i Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s. 79.

Rusya'nın BDT coğrafyasında ekonomik yaşam alanı açma girişimlerinin başarıya ulaşabilmesinde, Orta Asya güvenliğinin sağlanması kritik bir önem arz etmektedir.

Moskova, enerji ve ticaret yatırımları haricinde Orta Asya ülkelerini, ticaret yollarının kesiştiği bir güzergah konumuna çevirmek istemektedir. Rus ekonomisinin petrol gelirlerine bağılılığını kırmayı amaçlayan bu uygulama sayesinde Moskova, yeni bir ekonomik kaynağa daha ulaşmayı arzulamaktadır. Orta Asya'nın tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunan jeopolitik yapısı, bu yönde projelerin hayata geçirilmesine imkân tanımaktadır. Çin'in yükselişe geçmesiyle birlikte İpek Yolu canlandırılmasına ilişkin düşüncelerin yaşama geçirilmesi ise ŞİÖ zirvelerinde ve uluslararası kamuoyunda sıklıkla konuşulmaktadır. Benzer yönde projelere ABD ve AB'nin sahip olduğu bilinse de Moskova, Çin'in ekonomik yükselişinin Orta Asya'yı lojistik bir hatta dönüştüreceğini farz etmektedir. Çin'i Avrupa'ya bağlayan kara hattının kuzeyden Rusya'yı da içine alacak bir şekilde genişlemesi, Moskova'nın stratejik pozisyonunu kuşkusuz güçlendirecektir. Bu durumda Moskova, Orta Asya ticari yollarının güvenliğine daha fazla eğilecektir.

Avrupa ile yapılan ticari yollarda bulunması bir yana Orta Asya, son dönem Rus uzmanlarca geliştirilen Büyük Orta Doğu Projesi(2008) kapsamında kritik bir yol hattı özelliğine sahiptir. Rus Uzman Yuri Krupnov tarafından ortaya atılan söz konusu projeyle; Sibirya-Hint Okyanusu ve İran Körfezi'nin doğrultusunda yeni bir kalkınma projesi geliştirilmiştir.²⁷⁷ Kimi uzmanlarca bu proje AEB nezdinde uygulamaya geçirilmiştir. Ancak yeni Orta Doğu Projesi; Afganistan, Moğolistan, Türkiye, İran, Hindistan ve Çin'in katılımını gerektiren çok geniş bir uygulama sahasını kapsamaktadır. Orta Asya ülkeleri ise, projenin hayata geçmesiyle ortaya çıkması muhtemel ekonomik alanın kritik oyuncusu konumundadırlar. Bölge ülkelerinin sahip olduğu ekonomik potansiyel bir yana, Orta Asya ülkeleri kritik yolların kavşağında yer almaktadırlar. Ortaya atılan benzer projelerin cazibesi arttıkça Moskova, Orta Asya ülkelerinin lojistik güvenliğine ilerleyen günlerde ayrı bir öncelik tanıyacaktır.

Ekonomik önceliklerin yanında, Orta Asya ülkelerinde yaşayan Rus azınlıklar da Moskova'nın bölgesel savunma dinamiklerinin önemli bir halkasını teşkil etmektedir. Moskova'nın konu üzerinde hassasiyeti yayınlanan dış politika konsept belgeleri ve askeri

²⁷⁷ Yuriy Korpunov, Noviy Sredny Vostok. Tselevaya İntegratsiya Afganistana, Sredney Azii İ Sibirii, <<http://www.kroupnov.ru/pubs/2008/11/18/10592/>> , ET: 15.05.2016

doktrinlerde gayet net bir şekilde deklare edilmiştir. Post Sovyet ülkelerinde yaşayan Rus azınlıkların konumları, Rusçanın statüsü gibi konular ülkenin etno-kültür politikasının temel bileşenleri olarak dış politika içeriklerine dahil edilmişlerdir. Yakın Çevre Doktrini'nin yayımlandığı yıldan itibaren konu Rus dış politikasının önemli araçları arasında gösterilmektedir. Moskova bu doğrultuda gereken adımları Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından atmaya başlamıştır. BDT çerçevesinde ve doğrudan devletlerarasında imzalanan ikili antlaşmalarla Rus azınlıkların kültürel hakları garantiye alınmak istenmiştir. BDT nezdinde imzaya sunulan İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Alanında Özgürlüklere İlişkin Uluslararası Deklarasyon (24.09.93), Etnik Azınlıklara Ait Hakların Teminine İlişkin Antlaşma (21.10.94), Vatandaşlığın Edinim Usulünün Basitleştirilmesi (19.01.96) gibi belgeler bu anlamda önemlidir.²⁷⁸ Bunun haricinde yapılan ikili antlaşmalar ile BDT coğrafyasında yaşayan Rus azınlıkların hakları garanti altına alınmak istenmiştir. Çifte vatandaşlık uygulaması da yakın döneme kadar Kremlin'in etno kültür politikasında sıkça başvurduğu bir diğer uygulama olarak göze çarpmaktadır. Moskova'nın bu yönde girişimleri Rus azınlıkların dış politika aracı olarak görülmesine yol açmıştır. Gürcistan Savaşı esnasında yaşananlar ve Ukrayna olayları uluslararası toplumun bu yöndeki kuşkularını güçlendirmiştir. Moskova bütün bunların haricinde Rusça'nın statüsü ile de ilgilenmektedir.

Orta Asya bölgesi ise önemli sayılacak miktarda Rus azınlığa ev sahipliği yapmaktadır. Kazakistan ise bu doğrultuda ilk akla gelen ülkedir. Ülke Ukrayna'dan sonra en fazla Rus azınlığın yaşadığı ülke konumdadır. Rus azınlık ülkenin % 23,7 sine tekabül etmek ile birlikte genellikle sayıca 3.793.000 civarındadır.²⁷⁹ Rus azınlıklar ülkenin kuzey eyaletlerinde yaşamakta olup, bu eyaletlerin nüfus yapısının % 60'nı teşkil

²⁷⁸ Palajeniye Saateçestvennikov V Stranah SNG

<<http://www.mid.ru/bull.nsf/b8c211ca1a623d7f432568e900412a30/59936210b36a8179432568e8003f8d71?OpenDocument>>, >ET: 15.05.2016

²⁷⁹ V.V. Vavilova, A.F. Kaygaradova, Yu. V. Korotoeva, Yu. V. Mayalenko, P.V. Panov, "Russkie Menşistva V Stranah Postsavetskova Prostranstva: Faktori İ Palitizatsi ", Federalnoe Gasudarstvennoe Obrazovatelnoe Uçrejdenie Vişşevo Professionalnova Obrazovaniya <<Permskiy Gasudarstvenniy Natsionaliy İssledovatel'skiy Universitet>>, Kafedra Palitiçeskiy Nauk, Analitiçeskiy Doklad, Perm, 2013, s. 10.

etmektedirler.²⁸⁰ Kırgızistan'da ise Kazakistan kadar olmasa da önemli sayılabilecek bir Rus azınlık topluluğu yaşamaktadır. Dolayısıyla Orta Asya, artan güvenlik riskleri nedeniyle Rus azınlıkların korunmasında Kremlin'i yeterince motive etmektedir. Afganistan ve yerel çatışma dinamiklerinin, bölge ülkelerinde yaşayan Rus azınlıklara yöneltebilecekleri tehlikelerin gerçekleşebilme ihtimali, Moskova'yı kaygılandırmaktadır. İslami radikalizmin bölge ülkelerinde ivme kazanması'nın dinsel baskıya ve katliama sebebiyet vereceği korkusu nedeniyle, Moskova bölgesel gelişmelere dikkat etmek zorunda kalacaktır.

²⁸⁰ A.g.e. s.35.

BÖLÜM III

RUSYA’NIN ORTASYA’DA STRATEJİK GÜVENLİK ÖNCELİKLERİ VE ARAÇLARI

1. Rusya’nın Stratejik Güvenlik Hedefleri Doğrultusunda Orta Asya

Orta Asya, Moskova’nın stratejik savunma önceliklerinde hayati bir konuma sahiptir. Bölgesel tehdit algılamalarında gözlenen çeşitlilik, Orta Asya’yı fazlasıyla öne çıkarmaktadır. Stratejik bağlamda Orta Asya, Rus savunma politikalarının sorumluluk algısını derinleştirmektedir. Doğu Avrupa, Pasifik, Arktik ve Karadeniz yönünden tehditlere açık olan Rusya Federasyonu, Orta Asya’da benzer durumlarla karşılaşmak istememektedir. Ülkeyi her alandan saldırıya açık hale getirebilecek böylesi bir durumun, Moskova’nın savunma yeteneklerini zafiyete uğratacağı açıktır. Küresel eşgüdümlü saldırı riskleri karşısında Rusya ölümcül saldırı risklerine maruz kalabilecektir. Orta Asya’nın Rus savunma stratejilerinde kritik öneme sahip unsurları barındırması ise, onun stratejik önemini Moskova’nın gözünde paha biçilmez kılmaktadır. Ural ötesi toprakları merkeze bağlayan ulaşım kanallarının bölgeden geçmesi bu duruma en güzel örnektir. Baykonur Uzay Üssü ve Nurik Gözlem İstasyonu’nun varlığı nedeniyle de bölge, Moskova için stratejik herhangi bir saha olmaktan çıkmaktadır. Son yayımlanan askeri doktrinlerde kozmik güvenlik hedeflerine ulaşılması yönündeki çabalar, Orta Asya’nın bu alandaki önemini muhafaza etmeye devam ettirecektir.

Savunma öncelikleri açısından böylesine öneme sahip topraklara yabancı güçlerin yerleşmesi, haliyle Moskova’nın kabul edebileceği bir durum değildir. Kaldı ki, bahsedilen senaryonun gerçekleşmesi durumunda Orta Asya ülkelerinin Moskova’nın etki sahasından çıkması kuvvetle muhtemeldir. Moskova’nın bölgesel hegemonya gayretlerinden rahatsızlık duyan Özbekistan, bu duruma gayet güzel bir örnektir. Bu yüzdendir ki; Balkanlarda yaşanan stratejik çöküşün bir benzerini yaşamamak adına Moskova, Orta Asya’da hamle yeteneğini korumalıdır. Bu sayede stratejik konumlanma yeteneğini muhafaza ettiğini kanıtlayarak bölge ülkelerini yanında tutmaya çabalamalıdır. Unutulmaması gereken ise SSCB’nin yıkılmasıyla güney istikametinde genişleyen jeopolitik düzlemin Moskova’yı ne derece efektif kılacağıdır. “Büyük Oyun”un ve Soğuk Savaş’ın Afganistan’da kilitlendiğini anımsandığımızda, Orta Asya ülkelerinin

bağımsızlığını elde etmesiyle netlik kazanan yeni jeopolitik sahada Moskova'nın nasıl bir strateji geliştireceği, gerçekten ilgi çekici bir sorudur. Primakov tarafından 1998 yılında ortaya atılan "Stratejik Üçgen" fikri ise bu konuda bazı ipuçları sunmaktadır. Bunun haricinde Moskova bölge ülkelerini KGAÖ ne dahil ederek Orta Asya'yı tamamen stratejik rekabete kapatma gayretine de yönelmiştir.

NATO ve ABD, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya stratejik tehdit algılamalarında başı çekmektedir. Bu durum 2010 yılında yayımlanan askeri doktrin'de net bir şekilde ifade edilmiştir. Bunun haricinde 1993 ve 2000 yılında yayımlanan askeri doktrinlerde de üstü kapalı olarak NATO ve ABD tehditlerine vurgu yapılmıştır. 2010 Askeri Doktrin'inde NATO'nun genişlemesinin yanı sıra, örgütün küresel misyon hedeflerine yönelmesinin de kabul edilmezliğine değinilmiştir. Buna göre ittifakın 5. Madde'de öngörülen alan konseptinin dışına çıkması, Moskova nazarında büyük riskler içermektedir. Orta Asya, Pasifik ve Kafkaslar bu bağlamda öne çıkan başlıca riskli coğrafyalardır. Orta Asya bölgesi, ittifakın yakın zamana kadar aktif faaliyetler içerisinde bulunduğu stratejik bir saha görünümündedir. NATO ve ABD haricinde Rusya Federasyonu, bölgesel çıkarlarını tehdit altına sokan her türlü yapılanmaların Orta Asya'da var olmasından tedirginlik duymaktadır.²⁸¹ Bunun haricinde kimi kaynaklarda Çin tehdidinden kaynaklı güvenlik endişelerine de yer verilmiştir.²⁸² Ancak Pekin ve Moskova'nın Orta Asya güvenlik algılamalarının çoğu kez örtüşüyor oluşu, böylesi bir senaryonun gerçekleşme ihtimalini şimdilik gündemden çıkarmaktadır. En basitinden ŞİÖ bünyesinde toplanan zirvelerde her iki ülkenin liderleri de ABD ve koalisyon güçlerinin Afganistan'daki varlığını eleştirmekten kaçınmamışlardır.²⁸³

Bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya yönelmesinin altında birtakım sebepler bulunmaktadır. Bunlar arasında en fazla öne çıkanı ekonomi ve güvenlik konularıdır. Ekonomi boyutunda enerji hatları ve ikmal yolları yer alırken, güvenlik alanında terörle mücadele retoriği öne çıkarılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yaşanan süreç ise, bu

²⁸¹ Mehmet Seyfettin Erol & Sertif Demir, "Rusya Federasyonunun Orta Asya Politikaları", (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, Bursa, s. 313.

²⁸² Elnur İsmayilov, "Rusya-Batı Askeri Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", *Bilgesam Analiz*, No:1190, Şubat, 2015, s. 4.

²⁸³ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin ilişkileri*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2013, s. 134.

yöndeki girişimlere canlılık getirmiştir. Hazar enerji kaynaklarının dünya gündemine oturmasıyla, başta ABD olmak üzere çok sayıda ülke Orta Asya enerji gündemiyle ilgilenmeye başlamıştır. Hazar enerji kaynaklarının dünya ekonomisi üzerinde belirleyiciliğini kavrayan ABD, 1999 yılında İpek Yolu stratejisini yasasını kabul etmiştir. Daha sonra yayımlanan Askeri güvenlik strateji belgesinde(2002) ABD, Orta Asya enerji nakil hatlarının güvenliğine kayıtsız kalmamaya başlamıştır.²⁸⁴ Özellikle İpek Yolu Strateji Belgesinin kabul edilmesiyle ABD’li girişimcilerin çıkarlarının korunması gözetilmiştir. Bir bakıma ABD’li enerji şirketlerinin Orta Asya enerji kaynaklarıyla ilgilenmeleri ABD stratejisini Orta Asya’da daha somut bir düzleme kaydirmiştir. Bu bağlamda, Kazakistan, Türkmenistan ve kısmen Özbekistan’daki enerji kaynaklarına ABD ve Batı merkezli enerji şirketleri mühim miktarda yatırım gerçekleştirmişlerdir. Sadece Chevron’un 1993-2010 yılı arasında Kazakistan’a 45,5 Milyar\$ yatırım yaptığı bilinmektedir.²⁸⁵ Kazakistan’ın petrol ve doğal gaz dışında sahip olduğu kömür, demir, uranyum ve bakır madenleri ise Batılı şirketleri bu ülkeye daha fazla yatırım yapmaya teşvik etmiştir. Türkmenistan’ın zengin doğal gaz kaynakları ve Özbekistan’ın pamuk yetiştiriciliğine uygun verimli topraklarının yarattığı cazibe, Orta Asya’nın zenginliklerine küresel ilgiyi had safhaya çıkarmıştır. Batılı şirketlerin Orta Asya ülkelerinde gerçekleştirdikleri yatırımlar arttıkça, ABD ve AB nezdinde bölgenin stratejik değeri kritik bir hal almıştır.

Bu noktadan itibaren ABD ve NATO’nun bölge ülkeleriyle kurduğu askeri ilişkilerde kayda değer canlılık yaşanmıştır. Enerji yatırımları gerçekleştirildikçe ve ikmal hatları projeleri gündeme geldikçe ABD ve NATO’nun bölgesel güvenlik meselelerine duyarlılığı artmıştır. Bu bağlamda ilk olarak NATO çatısı altında kurulan Avrupa-Atlantik Konseyin’e bölge ülkeleri üye yapılmıştır. Ardından yine bir NATO inisiyatifi olan ve 1994 yılında hayata geçirilen Barış İçin Ortaklık Projesi’ne ülkelerin neredeyse tümü dâhil edilmiştir. Tacikistan dışında, 2002’de katıldı, tarafsız Türkmenistan dahil bölgenin tüm ülkeleri BİÖ içinde yer almışlardır. Kurulan ilişkiler bağlamında Orta Asya ülkelerine mensup çok sayıda subayın NATO merkezlerinde eğitimine başlanmıştır. Moskova’ya yakın bir dış politika izleyen Kazakistan topraklarında bile, ülke askerlerinin katılımıyla

²⁸⁴ Ainur Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, 2011, s. 185.

²⁸⁵ Ainur Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin , s. 186.*

NATO bünyesinde “Step Kartalı” (1997) gerçekleştirilmiştir.²⁸⁶ ABD ve NATO teşvikiyle kurulması planlanan Orta Asya Tugayı ile ilk defa Rusya olmaksızın bölgesel güvenlik sorunlarının çözümü doğrultusunda adımlar atılmıştır. Lakin dönem aralığında ABD ve NATO varlığının bölgede çok da fazla sırtımadığına şahit olmaktayız. Bu yöntemi ABD’nin muhtemelen Rusya’yı ürkütmemek için seçtiğini düşünebiliriz. ABD dönem aralığında Moskova’yı Atlantik Bloğuna çekmeyi amaçladığı için şimdilik böylesi stratejik adımlara ihtiyaç duymamıştır. Ya da bu tür politikaları kültürel anlamda bölge ülkelerine daha yakın bir duruş sergileyen Türkiye üzerinden tatbik etmeye çalışmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD ve NATO’nun bölgedeki mevcudiyeti güçlenmiştir. Bu aşamadan itibaren her iki aktörün de bölge jeopolitiğindeki görünimleri netlik kazanmıştır. Afganistan operasyonlarının dünyadan gördüğü destek, bahsedilen unsurların Orta Asya ülkelerinde de askeri üs elde etmelerine imkan tanımıştır. Teröre karşı savaş retoriğini ilk başlarda başarıyla kullanan Batı ülkeleri, bu sayede Orta Asya ülkelerinde askeri üs açma fırsatı yakalamışlardır. Orta Asya devletleri ise, Afganistan kaynaklı güvenlik risklerinin tasfiye edilmesinde oynadığı rolden ötürü topraklarında koalisyon güçlerine ve ABD’ye askeri üsler tahsis etmişlerdir. Özbekistan hükümeti, ABD askerlerine Hanabad üssünü kullanmalarına izin verirken, Kazakistan demir yol ağlarını Afganistan’da üslenen ABD askerlerinin kullanımına sunmuştur. Kırgızistan ise Manas Askeri Üssü’nü ABD’ye tahsis etmiştir.²⁸⁷ ABD dışında Alman askeri unsurlarının Tirmiz’de konuşlanmasına Özbek hükümeti müsaade etmiştir. Fransa’nın ise Duşanbe hava alanında cüzi miktarda bir takım askeri unsurlara sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca Özbekistan hükümeti 2002 yılında ABD ile stratejik ortaklık antlaşması imzalamıştır. Böylece Orta Asya ülkeleri Moskova karşısında belli ölçülerde hareket serbestisi yakalamışlardır. Orta Asya ülkelerinde askeri varlığını arttıran ABD ve Batı ülkeleri, bu sayede bölge ülkelerine akan yatırımları denetleme imkanına sahip olmuşlar, Orta Asya ülkelerini yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Hatta Afganistan operasyonlarının başarılı olması durumunda, Moskova’nın kontrolü dışında yeni bir enerji ikmal hattını inşa etme fırsatına erişmişlerdir. Ancak bütün bu kazanımları geliştirmek ya da hayata geçirmek

²⁸⁶ Atnaşeniya NATO İ Kazahstana, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49598.htm> , ET:13.05.2016

²⁸⁷ Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı:1, 2008, s. 221.

mümkün olmamıştır. “Turuncu devrimler”in başlamasıyla Orta Asya ülkeleri ABD ve AB ile ilişkilerini gözden geçirmişler ve zamanla dış politikalarını Moskova’nın yörüngesine kaydırmışlardır.²⁸⁸ Ayrıca artan petrol fiyatları sayesinde yeniden toparlanan Rusya, ABD ve koalisyon güçlerinin bölgede dengeleyebilme fırsatı yakalamıştır. Afganistan Savaşı’nın yarattığı külfet ise koalisyon güçlerinin askeri stratejik etkisini Orta Asya’ya taşımasını önlemiştir.

Ekonomik imkanların yanı sıra bazı güvenlik kaygıları da ABD ve bölge dışı güçlerin Orta Asya’ya ilgisini arttırmıştır. SSCB’nin dağılmasıyla Orta Asya’da beliren yıkıcı silah stokları, ABD ve Batı ülkelerini endişelendirmiştir.²⁸⁹ Sovyet mirası yıkıcı silahların Afganistan ve Fergana Vadisi ülkelerinde üslenen gruplara geçebilme olasılığının, ABD ve dünya toplumunu bu yönde harekete geçirdiğini pekala düşünebiliriz. Öte yandan ortaya çıkan koşullar İran’ın nükleer silah edinimini kolaylaştırmaktadır. Bilhassa Kazakistan’ın zengin uranyum yatakları yalnız İran’ın değil, Afganistan’daki radikalörgütlerin bile kimyasal ve nükleer silah stoklamasına imkan tanımaktadır. Bölgenin uranyum kaynakları bakımından zengin oluşu, nükleer silah yapımı programına hız veren İran’a oldukça çekici gelmektedir. Zaten bu korku nedeniyle ABD, Kazakistan’da bulunan nükleer silahların varlığına odaklanmıştır.²⁹⁰ Dolayısıyla bölgenin yıkıcı silahlardan arındırılması, ABD ve küresel güçlerin güvenlik algısını Orta Asya’da kilitleyen bir diğer motivasyon kaynağıdır. ABD gerektiğinde bu konuda Rusya ile birlikte hareket etmiştir. Nitekim Kazakistan’dan sökülen nükleer silahlar bu ülkeden Rusya’ya taşınmıştır.²⁹¹

Rusya Federasyonu ise, Orta Asya’ya yönelik stratejik yaklaşımı çok daha geniş bir perspektiften ele almıştır. Moskova Orta Asya’yı, BDT coğrafyasında tatbik etmeye çalıştığı güvenlik politikaları çerçevesinde değerlendirmiştir. Sovyetlerin yıkılmasının hemen ardından askeri-politik çevrelerde, BDT kuşağını kapsayan askeri stratejik bir konumlanmanın gerekliliği dillendirilmiştir. Bu yöndeki arayışların ilk ifadesi ise 1992

²⁸⁸ İlyas Kamalov, Rusya’nın Orta Asya Politikaları, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara, 2011, s. 31.

²⁸⁹ Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı:1, 2008, s. 209.

²⁹⁰ Ainur Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin* , s. 193.

²⁹¹ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası I.*, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 144.

yılında imzalanan Taşkent Güvenlik Antlaşması olmuştur. Baltık ülkeleri, Moldova, Ukrayna ve Türkmenistan'ın haricinde; eski SSCB ülkelerinin tümünün antlaşma metnini imzalamasıyla KGAÖ'ne varacak süreç fiilen başlatılmıştır. Yakın Çevre Doktrini'nin yayımlanmasıyla da Taşkent Güvenlik Antlaşması'nı ortaya çıkaran gereklilikler dış politika yaklaşımlarının içeriklerine dahil edilmiştir. Ülkenin, Taşkent Antlaşması'nı geliştirme yönündeki kararlılığı ise, 2000 yılında yayımlanan askeri doktrine ilk defa net bir şekilde yansıtılmıştır. Moskova bu tarihlerde Taşkent Güvenlik Antlaşması'nı deklarasyon zemininden çıkarma ve bu yapıya tüm BDT ülkelerini dahil etme çabası içerisindeydi. Ancak bu hedefe 1990'lı yıllarda ulaşılammış, 1999 yılında süresi dolan Taşkent Antlaşması'ndan çok sayıda ülke çekilmiştir. Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan da antlaşmadan çekilerek, Ukrayna ile birlikte yeni bir stratejik oluşum içerisine girmişlerdir. Böylece BDT coğrafyasında, ABD desteği altında GUUAM isimli yeni bir jeostratejik çatlak belirmiştir.

NATO ve ABD'nin BDT coğrafyasında artan faaliyetlerinden kaygı duyan Moskova, Yeltsin'in ikinci başkanlık döneminde BDT sahinde daha aktif bir stratejiyi uygulamaya koymuştur. Yevgeni Primakov'un Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesiyle BDT ülkelerine ağırlık veren yeni bir stratejik yaklaşım geliştirmeye başlanmıştır. 1993 yılında kabul edilen Yakın Çevre Doktrininin esasları baz alınarak savunma alanında bölge ülkeleriyle işbirliğine gidilmesi hedeflenmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov'un NATO'nun genişlemesinden duyulan kaygıyı dile getirmesiyle, BDT çatısı altındaki askeri entegrasyon süreci hızlanmıştır.

Orta Asya stratejik güvenlik hedeflerine ulaşılması doğrultusunda, Moskova bölge ülkeleriyle karşılıklı askeri işbirliğini geliştirmiştir. Bunun ilk ifadesini Tacikistan iç savaşı esnasında yakalayabilmekteyiz. İç savaş esnasında radikal grupların Orta Asya'ya yerleşmesinin engellenmesi adına Moskova 201. Askeri Birliği'ni çatışmalara sürerek bir bakıma Orta Asya ülkelerini radikal akımların tehdidinden kurtarmıştır. Ancak bu vesileyle bölgedeki stratejik konumlanışını güçlendirmiştir.²⁹² Afganistan gerginliklerinin bölgeye sıçrama riski nedeniyle Moskova, Orta Asya ülkelerinde yer alan bazı askeri unsurlarının varlığını devam ettirmesini garanti altına almıştır. Özbekistan ve bölgenin tarafsız ülkesi

²⁹² Kamer Kasım, "Tacikistan Çok Boyutlu Bir İç Savaş", (Ed: Kemalettin İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları I. Cilt*, Nobel Yayınları, s. 511.

Türkmenistan dışında, bölgenin bütün devletleri Taşkent Güvenlik Antlaşması'ndan KGAÖ'ne geçiş sürecinde yer almışlardır. Bununla birlikte, Taliban'ın 1998 yılında Kuzey İttifakı'nı yenerek Özbekistan sınırlarına dayanması, bir şekilde Taşkent'i, Moskova ile askeri ilişkiler geliştirmeye zorlamıştır. ÖİH'nin Fergana Vadisi'nde gerçekleştirdiği saldırılar, Afganistan'ın hassas dengeleri ve Tacikistan'ın kırılgan siyasal dokusu Taşkent'in bu tercihiinde etkili olmuştur.²⁹³

Bölge ülkelerinin zayıf askeri kurumları, bölgesel tehditlerin yıkıcılığı ve iç meselelerinin büyüklüğü, Orta Asya ülkelerini savunma alanında Moskova'ya yakınlaştırmıştır. ABD ve NATO'nun bölgede boy göstermesi Moskova'yı rahatsız etse de bu durumun stratejik düzlemde pek fazla bir etkisi görülmemiştir. ABD'nin Rusya'yı Atlantik Bloğu içine çekme yönündeki gayretlerinin bu sonuç üzerinde etkili olduğu söylenilebilir. Çünkü ABD ve NATO, askeri varlığını gereğinden fazla yansıtmayarak Moskova'yı kendinden uzaklaştırmak istememiştir.²⁹⁴ Yine de NATO ve ABD'nin Orta Asya ülkelerine artan ilgisi, Taşkent Güvenlik Antlaşması'nın askeri bir mekanizmaya evrilmesini geciktirmiştir.

Moskova, stratejik güvenlik hedefleri anlamında Orta Asya ülkeleriyle olduğu kadar Çin ile de yakınlaşma politikası tatbik etmeye başlamıştır. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla güney yönünde genişleyen stratejik alanın, Moskova'yı işbirliği seçeneklerine yönelttiğini bu anlamda elbette düşünebiliriz. Orta Asya'nın Sovyet döneminde dahi savunma zincirinin en zayıf halkası oluşu, bu ülkenin yerini alan Rusya Federasyonu'nu bölgede stratejik işbirliğine daha duyarlı bir hale getirmiştir. Sovyetler zamanında Afganistan'da edinilen tecrübeler de böylesine bir seçeneği kaçınılmaz hale getirmektedir. Afganistan'ın yıkıcı güvenlik sorunlarının Orta Asya çatışma dinamikleriyle temas edebilme durumu, ister istemez Çin ile işbirliği seçeneğini öne çıkarmıştır.

Çin'in ise Orta Asya güvenlik algıları büyük ölçüde Moskova'ninkilerle örtüşmektedir. Her iki ülke de Orta Asya'ya bölge dışı güçlerin yerleşmesinden rahatsızlık duymaktadırlar. Ekonomisi hızlı bir yükseliş trendine giren Pekin, ham madde

²⁹³ A. Sait Sönmez, "Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlık Kıskaçında Özbekistan-Rusya İlişkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.28, 2013, s. 326.

²⁹⁴ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 2004 Güz, s. 131.

kaynaklarına ihtiyaç duyduğu Orta Asya bölgesine ABD ve NATO'nun yerleşmesinden son derece rahatsızdır.²⁹⁵ Böylesi bir durumda Pekin, ABD ve Batı yanlısı güçlerce her yönden kuşatılma tehlikesi altında kalacaktır. Hatta bu durum Uygur ve Tibet bölgelerinde bir takım kıpırdanmaların önünü açabilecek gelişmelere haiz olduğunu iddia edebiliriz. Ayrıca tek kutuplu bir sistemin inşası, Pekin'in doğrudan karşı çıktığı bir durumdur. Dolayısıyla özelinde Moskova ile benzer risk algılarına sahip olan iki ülkenin işbirliği yapması, geline nokta şartların gerekliliği olarak 90'lı yıllarda belirmeye başlamıştır. Çin'in askeri gücünü yetkinleştirmeye yönelik gayretleri ise, ülkeyi bir şekilde Moskova'ya yakınlaşmaya zorlamaktadır. SSCB'nin yıkılmasıyla ideolojik rekabetin sona ermesi, ilişkilerin stratejik boyutunu güçlendirmiştir.

Bu dönemden itibaren Pekin ile Moskova arasında silah satışı dahil, çok sayıda ortak savunma projeleri gerçekleştirilmiştir. Çin ile sınır anlaşmazlıklarının çözümü yolunda atılan adımlar, iki ülke arasında gelecekte yaşama geçirilebilecek stratejik iş birliklerinin önünü açmıştır. Bu sayede kurulan Şanghay Beşlisi; Pekin ve Moskova'nın bölgedeki stratejik pozisyonlarını birbirine yakınlaştırmıştır. Bu çerçevede imzalanan Sınır Bölgelerinde, Askeri Alanda Güven Arttırıcı Antlaşma(1996) ve Sınır Bölgelerinde Karşılıklı Silahların Azaltılması Antlaşması, ilişkilerin stratejik bağlamda sağlam bir zemine oturmasının önünü açmıştır.²⁹⁶ Asya'da Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'na imza atan her iki ülke de silahsızlanma ve iyi komşuluk ilişkilerini bir kez daha deklare etmişlerdir. İmzalanan antlaşmalarla ülkeler arasındaki güven problemleri aşıldıkça ilişkiler stratejik bir yöne doğru kaymaya başlamıştır. Zamanın dışişleri Bakanı Primakov tarafından açıklanan Hindistan, Çin ve Rusya stratejik üçgeni bu anlamda dikkate değerdir. Moskova'nın Orta Asya'daki stratejik konumlanışını rahatlatan bu girişim ise, Soğuk Savaş sonrası süreçte ilişkilerin yeniden tanımlandığı bir evreye rast geldiğinden faaliyete geçirilememiştir. Bunun için ilgili ülkelerin yeterince güçlenmesi, aralarındaki ekonomik kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi ve Soğuk Savaş'tan miras kalan sorunların çözülmesi gerekmektedir. Her ne kadar Primakov'un Avrasyacı yaklaşımı 1996 yılından itibaren ülkenin dış politika anlayışına hakim olsa da, 1990'lı yıllarda yaşanan derin iç çalkantılar

²⁹⁵ Bülent Uğrasız, "Çin'in Hazar ve Orta Asya'ya Yönelik Politikası", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt:4, Sayı:3, 2002, s. 231.

²⁹⁶ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin ilişkileri* , s. 92.

ve ekonomik kriz koşulları, Orta Asya’da efektif bir stratejik konumlanmanın oluşmasını engellemiştir. Stratejik anlamda, beklenen işbirliği projelerinin hayata geçmesi için önce sınır problemlerinin çözülmesini beklemek gerekmektedir.

11 Eylül olayları sonrası ABD ve koalisyon birliklerinin Afganistan’a yerleşmesiyle Orta Asya’da yeni bir sürece girilmiştir. Koalisyon birliklerinin Afganistan’da gerçekleştirdiği operasyonlar Moskova’nın terörizm ile mücadele gereksinimlerini karşılama da ülkenin stratejik konumlanışını ilk başlarda sarsmıştır.²⁹⁷ Bir kere ABD’nin Orta Asya ülkeleri ile 1990’lı yıllarda kurduğu askeri işbirliği 11 Eylül sonrasında gözle görülür bir canlanma içerisine girmiştir. Bölge ülkelerinin ABD’den aldığı silah hibeleri, bölgesel güvenlik meselelerinde Moskova’ya duyulan gereksinimi azaltmıştır. ABD haricinde Çin’in bölgede hissedilen varlığı, Orta Asya ülkelerinin silah tedarik kaynaklarını çeşitlendirmiştir. ABD ve bölge dışı güçlerin Afganistan’a yerleşmesi, Orta Asya ülkelerinin kendi stratejilerini devreye sokmasına imkan vermiştir. Bu sayede Orta Asya’da Moskova’nın nüfuz kazanmasından endişe eden Taşkent, ABD ile arasındaki işbirliğini geliştirerek Moskova’ya karşı hareket serbestisi yakalamıştır. Hatta Afganistan’ın istikrarlı bir hale getirilmesiyle, Özbekistan’ın, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerle işbirliği yapmasının önü açılmıştır. Türkmenistan ise tarafsızlık politikasını daha kararlı bir şekilde devam ettirirken Kazakistan, çok vektörlü dış politika anlayışını daha kuramsal bir çerçevede tatbik etmeye başlamıştır. Daha çarpıcı olanı ise, terörle mücadeleye yardımcı olmak anlamında Orta Asya ülkeleri, ABD ve bazı NATO üyesi ülkelere askeri üs tahsis etmişlerdir. Bu bağlamda Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’da ABD, Alman ve Fransız askerleri yerleştirilmiştir. Ortaya çıkan tablo ise Moskova’yı bölgede daha efektif bir strateji kurgulamaya yöneltmiştir. Aksi taktirde Balkanlarda yaşanan stratejik çöküşün Orta Asya’da tekrarı kaçınılmazdır.

Koalisyon birliklerinin Afganistan’a yerleşmesi, Orta Asya ülkeleri ile ABD ve AB ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri canlandırmıştır. Bu aşamadan itibaren küresel sermayenin Orta Asya ülkelerine akışı hızlanmıştır. Orta Asya ülkelerinde Batı sermayeli

²⁹⁷ Oktay F. Tanrısever, ‘‘Rusya’nın Orta Asya’da Sarsılan Hegemonyası ve Afganistan Politikası: Moskova’nın Orta ve Güney Asya’ya Dönük Değişen Yaklaşımının Temelleri ve İkilemleri’’, (Der. M. Turgut Demirtepe), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 2.

şirketlerin payının artması ise, Rusya'nın bölgesel ekonomik entegrasyon projelerine zarar verecek bir gelişmedir. Kolektif savunma projesi hedeflerinin de bu durumdan olumsuz etkileneceği açıktır. Çünkü savunma ittifakları, günümüz koşullarında yalnızca ortak ekonomik çıkarlar temelinde hayata geçirilmektedir. Koalisyon güçlerinin Afganistan'da güvenli bir hat inşa etmesi durumunda, bunun Orta Asya ülkelerini Moskova'nın yörüngesinden uzaklaştıracağı kesindir. Bu bağlamda, koalisyon birliklerinin Afganistan'a girdiği ilk zamanlar bu tehlike çokça hissedilmiştir. Afganistan yönüne doğru sarkan boru hatları projelerinin Orta Asya ülkelerini alternatif güzergâhlara yönlendirme riski belirlemiştir.²⁹⁸ Nitekim Afganistan operasyonunun ilk günlerinde TAPİ projesinin ortaya atılmasında geç kalınmamıştır. Bu durumda, Rusya'nın Orta Asya enerji piyasalarından dışlanma riski de iyice su yüzüne çıkmıştır. Böylece alternatif enerji hatlarının yokluğundan faydalanan Moskova'nın, bölge ülkelerine düşük fiyat teklifleri sunarak enerji ticaretinden yüksek kar elde etme planları riske girmiştir.

Moskova, belirtilen stratejik riskleri önceden öngörmekle beraber, yeni koşulları da göz önüne alarak farklı bir strateji izlemiştir. Rusya Federasyonu'nun söz konusu süreçte, doğrudan koalisyon birliklerinin varlığını hedef alan açıklamalar yapmaktan kaçınmıştır. Koalisyon birliklerinin Afganistan müdahalesini, küresel toplumunun desteğini arkasına alarak gerçekleştirmesi bunun başlıca sebebidir. 11 Eylül saldırılarının dünya genelinde yarattığı infial, koalisyon birliklerinin Afganistan'da insani müdahale zemininde yürüttüğü operasyonlara, Rusya'nın stratejik düzlemde karşı çıkışını engellemiştir. Belirtilen şartlar altında Rusya Federasyonu, koalisyon birliklerinin Afganistan'daki varlığını kabullenmek zorunda kalmıştır. Rusya bu andan itibaren, kendi bölgesel güvenlik politikalarını yeni koşullarla uyumlu hale getirmiştir. ABD'nin Afganistan operasyonlarını desteklediğini beyan eden Moskova, bu andan itibaren kendi teröre karşı savaş stratejisini Çeçenistan'da uygulama fırsatı yakalamıştır. Kremlin, bu planları doğrultusunda Çeçen milislerin terör faaliyetlerine giriştiğini dünyaya servis ederek, II. Çeçen Savaşı'nı da haklı bir zemine oturtmuştur.²⁹⁹ Kafkasya'da yeniden alevlenen çatışmalar esnasında, ABD'nin teröre karşı savaş konseptinden büyük ölçüde yararlanmıştır. Bu doğrultuda ABD'nin insan hakları

²⁹⁸ Gökhan Telatar, "Sınırlı Çıkarlardan Askeri Angajmana ABD'nin Orta Asya Politikası," (Der. M. Turgut Demirtepe), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 37.

²⁹⁹ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 394.

kurumlarınca eleştirilen ve savaş hukukuyla bağdaşmayan eylemlerinin aynısını Moskova, Kuzey Kafkasya’da tatbik etmiştir. Neticede sivillerin can güvenliği gözetilmeden gerçekleştirilen operasyonlarda çok sayıda masum hayatını kaybetmiş ve bir milyona yakın insan mülteci konumuna düşmüştür. Hatta Afganistan Savaşı, Kuzey Kafkasya’daki mevcut cihatçı grupların kâfir Batı ile savaşmak adına ülkeden ayrılmalarını teşvik etmiş olabilir.

Soğuk Savaş’ın yaralarını yeni sarmaya başlayan Rusya Federasyonu, ekonomik kalkınma amacı gözeterek, Afganistan’da yürütülen operasyonları terörle mücadele babında desteklemiştir. Ayrıca Putin iktidarı, ülkeyi ayağa kaldırmak için Batı ile yürütülecek iyi ilişkilere muhtaç olduğunun gayet bilincindedir. Avrupa ülkelerine doğal gaz satışı gerçekleştirebilmek için Rusya Federasyonu’nun Afganistan meselesi nedeniyle köprüleri erkenden yakmaması gerekmektedir. Hatta enerji kaynaklarının çıkarımı için Batı sermayesinin çekilmesi dönemin koşullarında oldukça zaruridir.³⁰⁰ Bununla birlikte ülkenin Soğuk savaş sonrası güç ve kabiliyetinin farkında olan Kremlin’in yeni yöneticileri, yetersizlik ve kaosa örülü bir dönemde Batılı ülkelerle karşılıklı almaktan kaçınmışlardır. Rusya, gücünü arttırdığı ölçüde koalisyon güçlerinin Afganistan’daki varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmeye başlayacaktır. Afganistan tecrübesi ise, ülkenin yeni koşullarla uyumlu bir strateji izlemesine imkân tanımıştır. Sovyet geçmişinden ötürü Moskova, ülkenin çetin coğrafyasında otorite sağlamanın ne kadar zor bir iş olduğunun ve bunun çıkaracağı maliyetin gayet bilincindedir. Dolayısıyla Moskova, koalisyon birliklerinin Afganistan’daki varlığından rahatsızlık duysa da gelişmelere temkinle yaklaşmıştır.

Koalisyon birliklerinin Afganistan operasyonlarını teröre karşı savaş ölçeğinde destekleyen Moskova, yine de bazı stratejik adımları atmaktan geri durmamıştır. ABD ve koalisyon birlikleri bölgede boy gösterdikçe Kremlin, bu hareketi dengeleme ihtiyacı hissetmiştir. Öncesinde de açıklandığı gibi, Balkanlarda yaşanan stratejik çözülüş burada etkili olmuştur. Balkanlarda NATO’nun Yugoslavya’ya müdahalesini engelleyemeyen ve bu duruma karşı alternatif bir strateji geliştiremeyen Moskova, Orta Asya’da benzer bir

³⁰⁰ Mehmet Seyfettin Erol, “Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül”, (Haz: Ertan Efegil, Yard. Elif Hatun Kılıçbeyli), *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 213.

durumla karşılaşmak istememiştir.³⁰¹ Aksi halde nasıl ki Yugoslavya olaylarına sesiz kalması Moskova'ya Balkanlarda zemin kaybettirmişse, benzer bir sonucu Orta Asya'da da yaşanma ihtimali son derece yüksektir. Bu durumda bölge ülkelerinin ABD ve NATO bloğuna kaymasını Moskova'nın denetleyemeyeceği açıktır. Bunda ise en fazla zararı, Moskova'nın BDT coğrafyasında kurmayı planladığı kolektif işbirliği mekanizmaları görecektir. Moskova bu bağlamda ilk hamlesini, Taşkent Güvenlik Antlaşması'nı hızla KGAÖ'ne(2002) çevirerek gerçekleştirmiştir. Moskova örgüt aracılığıyla Orta Asya ülkelerinin ABD'ye yakınlaşmasını denetlemeye çalışmıştır. Taşkent Güvenlik Antlaşması'nın yürürlüğünün sona ermesiyle bu yapı kuramsal bir kimlik etrafında yeniden teşkilatlandırılmıştır. KGAÖ adını alan yeni yapılanmaya kurulduğu andan itibaren, Özbekistan ve Türkmenistan hariç, tüm Orta Asya ülkeleri katılmışlardır.

Moskova KGAÖ'nün kuruluş sürecine resmiyet kazandırarak BDT coğrafyasında NATO benzeri bir kolektif ittifak sistemi yaratmayı amaç edinmiştir. En azından kaynakların çoğunda bu yönde ifadelerin çokluğu göze batmaktadır. Bu ifadelere göre ABD'nin anti balistik füze sistemlerini yasaklayan antlaşmadan çıkması ve Doğu Avrupa'ya füze kalkanı yerleştirmeye çalışması, örgütün oluşum ve gelişim sürecini hızlandırmıştır. NATO'nun genişlemesini sadece Doğu Avrupa'da sınırlı tutmayarak, Afganistan'da dahi operasyonlara başlaması, KGAÖ'nün kurumsallaşma sürecini tetiklemiştir.³⁰² Ayrıca Moskova, örgüt aracılığıyla Orta Asya ülkelerinin ABD'ye yakınlaşmasını denetlemeye çalışmıştır. Askeri doktrin belgelerinden, Moskova'nın bu yapıyı BDT sathını içine alacak şekilde genişletmeye çabaladığı anlaşılmaktadır. Orta Asya ülkelerinin KGAÖ'ne dahil edilmesi çok stratejik bir adımdır. Son yayımlan askeri doktrinde işaret edilen “küresel eş güdümlü darbelerin engellenmesi” adına örgütün Orta Asya'da aktif olması gerekmektedir. Bu yönde bir girişimde bulunulmadığı takdirde Moskova, ABD ve NATO güçlerince her yönden kuşatılacaktır. SSCB'nin yıkışıyla birlikte güney istikametinde beliren stratejik alanın daraltılması, ancak KGAÖ'nün bölgenin tüm ülkelerini içine almasıyla mümkündür.

³⁰¹ Abdullah Torun, “Bölgesel Hegemonyanın Bir Aracı Olacak Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:19, s. 15.

³⁰² A.g.e. , s. 11.

KGAÖ'nün askeri faaliyetlerini ise 2004 yılından itibaren ortak tatbikatlar bünyesinde başlatmıştır. Rubej Tatbikatları bu anlamda önemlidir, İlk 2004 yılında Kazakistan ve Kırgızistan topraklarında gerçekleştirilen bu operasyonlar, 2005 yılında Tacikistan, 2006 yılında Kazakistan ve 2007 yılında tekrar Tacikistan'da devam ettirilmiştir.³⁰³ Örgütlenme sürecine hız veren KGAÖ bünyesinde daha sonra 2008 yılında acil müdahale gücünü kurulmuştur. Toplam sayısı beş bin civarında olan bu birliğin mevcudiyeti, günümüze kadar gelen sürede yirmi iki bine çıkarılmıştır.³⁰⁴ Yalnız birliklerin büyük kısmı kendi ülkelerinde üslenmekte ve tatbikat olduğunda çağırılmaktadırlar. Acil müdahale gücüne mensup birliklerin, Orta Asya'da kalıcı halde üslendikleri tek yer Kant Askeri Üssü'dür. Toplam mevcudiyetin beş bin civarında olduğu söylenen Kant Askeri Üssü personeli ekseriyetle hava unsurlarından oluşmaktadır. Son birkaç yılda ise örgütün Tacikistan'da, kalıcı yeni bir tahkimat yaratma çabasına girdiği gözlenilmektedir. Kırgızistan'da 2010 yılında yaşanan gelişmeler ise KGAÖ'nü ciddi bir teste tabi tutmuştur.³⁰⁵ KGAÖ tüzüğünde yer alıp, üye ülkelerden birinin talebi üzerine acil müdahale gücünün o ülkeye gönderilmesine yetki tanıyan hükümler, Kırgızistan'da tatbik edilmemiştir. Konuyu ele alan kaynakların çoğunda bu durum, örgütün müdahale yeteneğinde yaşanan bir zafiyet olarak algılanmıştır. Ancak koalisyon güçlerinin Afganistan'ı terk etmesiyle başlayan süreçte, örgütün askeri faaliyetlerinde kayda değer bir canlılık yaşanmaktadır.

Moskova; KGAÖ haricinde kendi inisiyatifi ile gerçekleştirdiği bir takım hamlelerle Afganistan'daki koalisyon güçlerini dengelemeye çalışmıştır. Hazar'da kurulan Filolita, bu anlamda önemlidir. Bu sayede Rusya Federasyonu, Yakın Doğu ve Orta Asya'daki stratejik konumunu güçlendirmiştir. Aynı yıl Kırgızistan'da açılan Kant Askeri Üssü ile de bölgesel risk algılarına karşı efektif bir mücadele zemini yakalamıştır. Moskova bu

³⁰³ Raşid Tacibayev, "Rusya'nın Orta Asya'ya Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi", (Ed: Savaş Kafasyalı), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara-Türkistan, 2012, s. 206.

³⁰⁴ Çağla Gül Yesevi, "Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif İşbirliği Örgütü Örneği", Çalışma Kağıdı No.4, TC. İstanbul Kültür Üniversitesi, Ocak 2013, s. 2.

³⁰⁵ Fırat Purtaş & Halit Mamadov, "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri", (Der. M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 117.

hamlesini, Manas Askeri Üssü'nün Kırgızistan'da açılmasından birkaç yıl sonra yaşama geçirmiştir. Sonradan üssünün kullanım süresini 2009 yılından elli sekiz yıllığına uzatmayı başaran Rusya Federasyonu, üssü kolektif hava savunma sistemi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmayı planlamaktadır.³⁰⁶ Üst'te görevli personelin, KGAÖ acil müdahale güçlerine bağlı hava unsurları olarak hizmet ettiği bilinmektedir. Kırgız hükümetiyle 2013 yılında imzalanan ayrı bir antlaşmayla Moskova, Oş şehrinde yeni bir askeri üssün kurulma hakkını elde etmiştir.³⁰⁷ Moskova izlediği bu stratejilerle Orta Asya'da efektif bir konumlanma içerisine girebileceğini yeterince kanıtlamıştır. Hamle yeteneğini ortaya koyması sayesinde Orta Asya ülkelerinin ABD ve Batı bloğuna yakınlaşmasını bir dereceye kadar engelleyebilmiştir. Tacikistan'da bulunan 201. Mobilize Birlik ise, 2004 yılında askeri üs statüsü elde etmiştir. Öncesinde varlığını barış misyonu görev gücü çerçevesinde sürdüren birlik, bu tarihten itibaren tamamen Rusya'ya bağlı askeri bir mekanizmaya dönüştürülmüştür. Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan'da bulunan radar üsleri, atış poligonları ve gözetleme merkezleri; Moskova'nın Orta Asya'daki stratejik varlığının ne kadar canlı olduğunu yeterince kanıtlamaktadır.

Yapılan stratejik hamleler ve sahip olunan üsler dışında, Orta Asya ülkelerinde yaşanan bazı gelişmeler de Moskova'nın bölgedeki konumunu güçlendirmiştir. “Turuncu devrimler” bu anlamda önemlidir. BDT coğrafyasını kasıp kavuran “Turuncu devrimler”in Orta Asya ülkelerini de etkilemesi, bölge liderlerinin ABD ve AB'ye yaklaşımlarını etkilemiştir. Koltuklarını kaybetme tehlikesi yaşayan bölgenin otoriter liderleri, bu aşamadan sonra ABD ve AB yörüngesinden uzaklaşmışlardır. ABD ve AB kurumalarında Orta Asya rejimlerini eleştiren raporların hazırlanması ise, bu süreci hızlandırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Kırgızistan'da yaşananları kendi topraklarında görmek istemeyen bölge liderleri, basına ve muhalefete ciddi kısıtlamalar getirmişlerdir.³⁰⁸ Başta sivil toplum

³⁰⁶Kerim Has, Rusya Ve Kırgızistan: Orta Asya'da Stratejik Ortaklığın Sınırları,

<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/06/rusya-ve-kirgizistan-orta-asya-da-stratejik-ortakligin-sinirlari>>

ET: 13.05.2016

³⁰⁷Rassiya Reşila Usilit Aviabazu Kant V Kirgizii, <<http://www.vz.ru/news/2015/4/8/738823.html>>, E.T:

12.05.2016

³⁰⁸Güner Özkan, “İkinci “Kırgız Devriminin” Rusya-ABD İlişkileri İçinde anlamı”, (Der. M. Turgut Demirtepe& Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 171.

örgütleri olmak üzere, Batılı pek çok kurum ya kapatılmış ya da temsilcileri sınır dışı edilmiştir. “Turuncu devrimler”e en büyük tepkiyi ise Özbekistan göstermiştir. O ana kadar KGAÖ’nün kuruluşuna dahi katılmayıp GUAM’a üye olan Özbekistan, “Turuncu devrimler”in yaşandığı tarihten itibaren dış politikasında keskin bir dönüş yaparak Rusya ile işbirliğine önem vermeye başlamıştır.³⁰⁹ Andican Olayları esnasında kendisini eleştiren ABD’den ise, Hanabad Askeri Üssü’nü boşaltmasını istemiştir. Bu hamleyi daha sonra ülkenin 2006’da KGAÖ’ne katılması takip etmiştir. Bu tarihin bir yıl öncesinde ise Rusya ile stratejik ortaklık antlaşması imzalamıştır.

Rusya’nın hızlı bir ekonomik toparlanma sürecine girmesi, Moskova’nın bölgeye dönüşünü hızlandırmıştır. Orta Asya’nın zayıf ekonomilere sahip ülkeleri, daha fazla yardım, borç silme ve kredi alabilmek için Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya gayret etmişlerdir. Bölgenin en yoksul ülkeleri bu anlamda dış politikalarını tamamen Rusya ile uyumlu bir zemine oturtmaya başlamışlardır. Tacikistan ve Kırgızistan bu nedenle kendi topraklarında Rus askeri üssü açılmasına izin vermiş ya da var olan üslerin devam etmesine müsaade etmişlerdir. Özbekistan dahi, güçlenen Rus ekonomisinden daha fazla yatırımcı çekmek maksadıyla Moskova ile ilişkileri geliştirmeye özen göstermiştir. Kazakistan ve Türkmenistan’ın enerji ihraçlarını Rusya üzerinden gerçekleştirmeleri bahsedilen ülkeler nezdinde Rusya seçeneğini stratejik düzlemde her daim canlı tutmuştur. 2008 yılında patlak veren küresel finans krizinin, ABD ve AB ülkelerinin gündemini meşgul etmeye başlaması, Orta Asya ülkelerini Moskova ve Pekin’e yakınlaştırmıştır.

Afganistan Savaşı’nın koalisyon birliklerini giderek yıpratması, Moskova’nın bölgesel pozisyonuna güç katmıştır. Ülkedeki çatışmaların 2007 yılında şiddetlenmesi, Afgan sorununun koalisyon güçleri nezdinde daha yakıcı hale getirmiştir. Afganistan’ı yeniden inşa sürecinde azınlık halkların öne çıkarılması ve Karzai hükümetinin yolsuzluk bataklığına saplanması bu sonuçta etkili olmuştur. Koalisyon askerlerinin yerli halka davranışlarında şiddet içeren yöntemlere başvurması, Afganistan’ı, Batı için herhangi bir yer olmaktan çıkarmıştır. Çatışmaların yeniden şiddetlenmesiyle Pakistan üzerinden gerçekleşen ikmallerin dahi yapılamaması, nihayetinde koalisyon birliklerini Orta Asya ve

³⁰⁹ İlyas Kamalov, *Moskova’nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 27.

Rusya üzerinden gerçekleşecek ikmallerle bağımlı kılmıştır. Böylece 2009 yılında imzalanan Kuzey İkmal Hattı Antlaşması ile Moskova, Afganistan'daki koalisyon güçlerinin pozisyonlarını denetleme kazanımını elde etmiştir. Afganistan'ın yanı sıra Irak savaşının da ABD ve müttefiklerine yüklediği külfet, Orta Asya ülkelerini bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde KGAÖ'ne yönlendirmiştir. Bu gelişmelerin yaşandığı 2008 yılından başlayarak KGAÖ ve ŞİÖ örgütsel bir canlılık içerisine girmiştir.

ŞİÖ Rusya Federasyonu'nun stratejik hedeflerine ulaşmada kullandığı bir diğer aygıt olarak göze çarpmaktadır. ŞİÖ bünyesinde gerçekleştirilen zirveler, toplantılar ve askeri tatbikatlar; Moskova'nın Orta Asya güvenlik hedeflerine ulaşmada Çin ile geliştirdiği stratejik işbirliğini yansıtmaktadır. Bazı kaynaklarda Çin ve Rusya'nın örgüt içerisinde ihtilaf yaşadığı konulara dikkat çekilse de ŞİÖ'nün kurumsallaşma yolunda kat ettiği mesafe bunun aksini göstermektedir. Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla ŞİÖ, gelinen süreçte tam bir Asya ittifakı görünümüne sahip olmuştur.

Orta Asya güvenlik meselelerinde Pekin ve Moskova'yı işbirliği yapmaya yönelten benzer askeri-güvenlik kaygılar önemlidir. Fakat bu durum birden gerçekleşmemiş periyodik aralıklarla ilerlemiştir. Her ne kadar SSCB'nin yıkılışı ile ideolojik rekabet geride kalmışsa da ilişkilerin ittifak boyutuna varması 2000'li yıllara varıldığında ancak gerçekleşmiştir. Rusya Federasyonu, iki ülke arasındaki askeri ilişkileri tam bir ittifak görünümüne sokmak için 1990'lı yıllarda tamamen sınır sorunlarının çözümüne odaklanmıştır. Henüz 1991 yılında tarafların ortak sınırları belirleme yönündeki gayretleri sonuç vererek 1999'da imzalanan "Çin Halk Cumhuriyeti-Rusya Federasyonu Hükümetleri Arasında Sınır Nehirleri ve Çevre Sulardaki Münferit ve Bitişik Adaların Ortak Ekonomik Kullanımı Anlaşması", 2004 ve 2008 yıllarında imzalanan antlaşmalarla hattı resmi olarak kesinleşmiştir.³¹⁰ Hatta Moskova, 2004 yılında antlaşma ile Tabarov Adası'nın tamamını ve Bolşoy-Ussuri adalarındaki egemenlik haklarının yarısını Çin'e devretmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise sınır sorunu meselesi büyük oranda hallolmuştur. Sınır bölgelerinin askerden arındırılmasını öngören antlaşmaların devreye girmesiyle birlikte, Pekin ve Moskova arasında var olan güvensizlik ortamı aşılmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş'ın ideolojik hesaplaşmalarını bir kenara bırakan her iki devlet, 1990'lı yıllarda ortak sınırlarda karşılıklı kuvvet indirimlerine gitmişlerdir. Belirtilenler doğrultusunda Rusya Uzak

³¹⁰ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin ilişkileri*, s.76.

Doğu'dan 150.000 civarında kuvvet çekmiştir. Pasifik donamasının mevcudiyetini 1994 yılında yarısına kadar indirmiştir.³¹¹ Tam da bu noktadan başlayarak ülkeler arasındaki işbirliği stratejik bir seviyeye taşınma dönemi fiilen başlamıştır.

Pekin'i 1990'lı yıllarda Moskova'ya yakınlaştıran bir dizi politik gelişmelerden de bahsetmemiz yerinde olacaktır. İlk olarak Tianenmen olayları nedeniyle Batı ülkelerden silah alımı gerçekleştiremeyen Pekin, savunma ihtiyaçlarını Moskova'dan gerçekleştirme yolunu tercih etmiştir. Nitekim 1992 yılında ABD hükümeti Tayvan'a yüz elli adet F-16 satışı gerçekleştirmiştir. NATO uçaklarının Yugoslavya bombardımanı esnasında Çin Büyükelçiliğini vurmaları, Pekin'i stratejik düzlemde Moskova'ya yakınlaştırmıştır.³¹² Bu gelişmelerin etkisi altında tarafların askeri stratejik konumlanması hızla yakınlaşmaya başlamıştır. Hatta bu durum henüz Sovyetlerin dağılışının hissedildiği erken bir tarihte fiiliyata geçmiştir. İki ülke yöneticilerinin çok kutuplu uluslararası düzen için bu amaçları doğrultusunda, 1996'da, ortak bildiri imzalamışlardır. Böylece ABD'nin tek kutuplu bir dünya düzeni inşa etme çabasına karşı bir duruş henüz 90'lı yılların ortasında sergilenmiştir. Aynı yıl sınır boylarında askeri güçlerin azaltılması ve askeri güvenin artırılmasını öngören antlaşmalar'ın yürürlüğe girmesiyle, taraflar arasında Soğuk Savaş döneminden beri var olagelen güvensizlik ve sınır problemleri aşılmıştır. Bizzat dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Primakov; Çin, Hindistan ve Rusya'dan müteşekkil bir stratejik üçgen fikrini gündeme taşımıştır. Sınır sorunlarının çözüme kavuşturulması, ideolojik rekabetin geride kalması ve ülkelerin stratejik pozisyonlarını yakınlaştırmaları ile 90'lı yılların sonunda ŞİÖ'nün kurulmasının önünde hiçbir engel kalmamıştır. Ticari ilişkilerde gözlenen canlılık da ilişkilerin stratejik boyutunu güçlendirmiştir.

Böylece gerekli şartların imkân tanınmasıyla Orta Asya'da ki Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklıkta yeni bir sürece girilmiştir. ŞİÖ ise bu süreci en zirve noktasına taşımıştır. Bilhassa 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmelerin etkisiyle Şanghay Beşlisi ülkeleri arasındaki bağlar kurumsal bir yapıya doğru evrilmiştir. Nihayetinde Özbekistan'ın 2001 yılında Şanghay Beşlisi'ne katılımı ile ŞİÖ kuruluşu fiiliyata resmîyet kazanmıştır. ŞİÖ kuruluşunda tarafların 90'lı yıllarda geçmiş dönemden kalan sıkıntıları aşmaları kadar bazı küresel gelişmeler de etkili olmuştur. Afganistan'ın koalisyon

³¹¹ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri* , s. 90.

³¹² Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri* , s. 60.

birliklerince işgali ve uluslararası terörizmin bölgesel güvenliği tehdit etmesi ŞİÖ oluşumunu hızlandırmıştır. Bu gelişmelerden itibaren tarafların stratejik pozisyonları Orta Asya'da birbirine daha fazla yakınlaşmıştır.

Ana hatları ile değerlendirdiğimizde ise ŞİÖ'nün şimdilik küresel stratejik bir meydan okuma aracı olarak görülmediğini tespit etmekteyiz. Genel amacı ayrılıkçılık, aşırılık ve köktencilikle mücadele olarak belirlenen bu örgütlenme, aynı zamanda bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik ilişkilerini canlandırmayı arzulamaktadır. Örgütün kuruluş bildirgesinden anlaşıldığı kadarıyla, bu yapılanmanın her hangi bir güç ve askeri ittifaka karşı kurulmadığı resmi düzlemde şimdilik açıkça beyan edilmiştir. Her halde böyle bir tanımlama yoluna gidilerek ABD ve NATO'ya karşı genel yaklaşımlarının netleştirilmesi amaçlanmıştır. Örgütün kuruluş bildirgelerinde yola çıkıldığında görülmektedir ki ŞİÖ daha çok bölgesel gelişmelere odaklanmıştır.

ŞİÖ çerçevesinde Moskova, stratejik meydan okumalarını dünyaya ilan edebileceği bir platform yakalamıştır. Moskova ŞİÖ'nün toplanan zirvelerinde Afganistan ve ABD'nin küresel politikalarını eleştirme fırsatı yakalamıştır. Bu sayede tek kutupluluğa karşı Çin ve bölge ülkelerinin desteğini aldığını dünyaya göstermeyi arzulamıştır. Nitekim ŞİÖ'nün düzenlediği zirve toplantılarında Moskova, bu görüşleri dile getirirken örgütün tüm üyelerinin desteğini arkasına almayı başaramıştır. Hatta ŞİÖ'nün kuruluş metinleri incelendiğinde çok kutupluluğa vurgu yapan ve Batı tarzı demokratik yapılanmaları tenkit eden ifadelerle rastlanılmaktadır. Bu durum, Moskova'nın örgüt içindeki gücünün ne boyutlarda olduğunu yeterince yansıtmaktadır. Ancak ŞİÖ içinde Moskova'nın yaklaşımlarının öne çıkarılmasında Çin'in de etkisi bulunmaktadır. İki ülkenin Orta Asya'da özdeşlik gösteren savunma endişeleri sonuç üzerinde belirleyici olmuştur. Doğu Türkistan İslam Hareketinin, Uygur Özerk Bölgesi'ndeki yürüttüğü faaliyetlerin neden olduğu tedirginlik, Moskova'nın Çeçenistan algısı ile ve Orta Asya ülkelerinin radikal tehdit algıları ile örtüşmektedir.³¹³ Afganistan kaynaklı güvenlik hassasiyetlerinde ise tartışmasız bir şekilde taraflar aynı görüş açlarına sahiptirler. Orta Asya'nın çatışmalardan arındırılarak büyük bir ticari alana dönüştürülmesi ise tüm üye ülkelerin ortak menfaatleri arasındadır.

³¹³ Halil Akman, "Şanghay İşbirliği Örgütünün Oluşumunda Rusya-Çin İlişkileri ve İlişkilerin Problemleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:37, Nisan 2015, s. 315.

ŞİÖ çatısı altında Moskova ve Pekin'i aynı düzlemde buluşturan diğer dayanak ise, ekonomik ilişkilerde görülen ivmedir. Soğuk Savaş'tan arta kalan sorunların çözümü ve ideolojik rekabetin geçmişte kalması, ülkeler arasında ticari ilişkileri canlandırmıştır. Çin'in hızlı bir gelişim trendi yakalayan ekonomik büyümesi, Pekin'in Rus hammadde ürünlerine gereksinimini arttırmıştır. Ülkeler arası ticaret hacmi birbirini tamamlayan ekonomik ilişkiler sayesinde gözle görülür bir artış göstermiştir. Henüz 2001 yılında 11 Milyar \$ seviyesine yaklaşan ticaret hacmi, 2006 yılında 34 Milyar \$'a, 2007 yılında 49 Milyar\$ ve 2015 yılına gelindiğinde ise 95 Milyar\$ gibi devasa bir rakama ulaşmıştır. Ekonomik düzlemde gerçekleşen ticari ortaklık, stratejik kulvara gerektiğince yansıtılmıştır.³¹⁴

ŞİÖ'nün kuruluş bildirgesinde her ne kadar teröre, ayrılıkçılığa ve aşırılığa karşı mücadele vurgulansa da; ŞİÖ kısa sürede iki ülkenin uluslararası meselelere ilişkin görüş bildirdikleri etkin bir foruma dönüşmüştür. Çin ve Rusya'nın stratejik düzlemde örtüşen çıkarları bunda belirleyici olmaktadır. Bir kere, Orta Asya bölgesine herhangi bir yabancı gücün yerleşmesi her iki ülkenin de kabul edebileceği bir durum olmanın çok ötesindedir. Bu bağlamda ABD ve Koalisyon birliklerinin Afganistan'a yerleşmeleri Pekin ve Moskova'daki güvenlik çevrelerinde büyük bir rahatsızlığa neden olmuştur. Koalisyon birliklerinin Afganistan'a yerleşerek, Orta Asya ülkelerinde üsler edinmesi teröre karşı savaş bağlamında desteklense de bu durumun stratejik düzlemde yaratacağı sıkıntıdan taraflar endişe etmişlerdir. Örgütün 2004 yılında Astana'da başlayan zirvesi bu noktada ciddiye alınmalıdır. ŞİÖ bünyesinde Çin ve Rusya Federasyonu bölge ülkelerini yanına çekerek ilk kez Afganistan'daki koalisyon birliklerinin varlığından duydukları hoşnutsuzluğu teyit ederek, koalisyon birliklerinin Afganistan'dan çekilme takvimi yayınlamasını istemişlerdir. Böylece örgüt nezdinde Orta Asya ülkeleri ve Afganistan'da üslenen koalisyon güçlerine dönük, çok güçlü bir meydan okumanın ilk işaretleri verilmiştir. Astana'da alınan kararlar doğrultusunda İran, Hindistan, Moğolistan ve Pakistan'ın gözlemci olarak ŞİÖ'ye katılımı ise dünyada geniş bir yankı uyandırmıştır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin terörü destekleyen ülkeler kategorisine sokarak kara listeye

³¹⁴ Murat Şibutov, *İsledovanie, Ekonomiçeskie Otnoşenie Rassii İ Kitay*, <<http://regnum.ru/news/polit/1951907.html/>> , E.T: 13.05.2016

aldığı İran'ın gözlemci üye statüsü, ABD tarafından eleştirilmiştir. Örgütün 2007 yılında Bışkek'te düzenlediğı toplantıda ise ABD hegemonyası ve Tek kutupluluğun tenkit edici ifadeler bizzat dönemin ŞİÖ genel sekreterince dile getirilmiştir. Adı geçen zirvede örgütün genel sekreteri Bolat Nurgaliyev, örgütün çok kutupluluk üzerine inşa edildiğini açıkça teyit eden ifadeler kullanmıştır.³¹⁵

Rusya Federasyonu, askeri-ekonomik gücünü arttırdıkça örgüt bünyesinde ABD ve tek kutupluluğı yeren söylemleri dillendirmiştir. Koalisyon güçlerinin Afganistan'da batağı saplandığı, ABD karşıtlığının dünyada tavan yaptığı ve finans krizinin derinleştiğı bir evrede, Moskova, ŞİÖ zirvelerinde tek kutupluluğı eleştirmekten kaçınmamıştır. Kırım'ın ilhakından ötürü ABD ve AB ile ilişkilerin çıkmaza girmesiyle, Moskova'nın ŞİÖ'nü daha etkin bir stratejik araca dönüştürmeye çalıştığına dair çok sayıda makale ve analize rastlanılmaktadır. Ufa'da düzenlenen zirve sonucunda, Hindistan ve Pakistan'ı örgüte katılım sürecinin fiilen başlatılması bu anlamda muhakkak dikkate alınmalıdır. Çünkü bu sayede ŞİÖ bölgesel sorunların tartışıldığı bir yapılanma görünümünün dışına çıkmıştır.

2. Rusya'nın Orta Asya Güvenliğine İlişkin Bölgesel İşbirliği

Seçenekleri

2.1 Rusya'yı Orta Asya'da İşbirliğine Yönelten Bölgesel ve Küresel Gelişmeler

Orta Asya savunma gündeminin hareketlendiğı bir evrede Moskova'nın bölgesel savunma yeteneklerinin kestirilmesi, çalışmanın genel içeriğinde kritik bir öneme haizdir. Bu meselenin, araştırmanın içeriğine dahil edilmesinin altında ise bir takım sebepler bulunmaktadır. İlk olarak, Orta Asya atışma dinamikleri SSCB'nin yıkılmasından günümüze mevcudiyetini hala devam ettirmektedir. Bununla birlikte, dünyada çatışma dinamiklerinin genişleme içerisine girdiğı bir süreç yaşanmaktadır.³¹⁶ Güvenliğı tehdit eden Orta Doğı kaynaklı risklerin Kuzey Afrika ve Sahra altı ülkelerine sirayet etmeye başlaması bunun en büyük kanıtıdır. Bahsedilen atışma dinamiklerinin Orta Asya

³¹⁵ Emine Akçadağ Alagöz, şanghai İşbirliği Örgütü: Rusya- Çin Ortaklığı mı? Rekabeti mi? ,<<http://www.bilgesam.org/incele/1239/-sanghai-isbirligi-orgutu--rusya-cin-ortakligi-mi--rekabeti-mi-/#.V4uLDIXhDIU>>, ET: 14.05.2016

³¹⁶ Emin Demirel, *Global şiddet*, Renk Yayın Evi, İstanbul, 2011, s. 13.

lkelerine sırama durumu ise oldukça mümkün gözükmektedir. Çünkü dünyamızı istikrarsılaştıran ve kana bulayan tüm bu geliştmeleler, çoğunlukla Müslüman ülkelerde yaşınamaktadır. Orta Asya ise kültürel ve tarihsel gemişıyle İslam kültür dairesinin içerisinde kalmaktadır. SSCB'nin yıkıldığı tarihten başılayarak da bölge devletleri İslam lkeleriyle ilişkilerini geliştirmiş ve İslam dünyasında yaşıanan geliştmelelere Orta Asya halklarının ilgisi artmıştıır. Orta Doğu ve İslam lkelerinin yakın dönem tarihine damgasını vuran çatışmalara Orta Asya lkeleri uyruklu insanların katılımı, bu durumu yeterince özetlemektedir. Yerel atışma dinamiklerinin varlığını devam ettirmesi bir yana, küresel istikrarsılıkların Orta Asya'ya sırama riski de Moskova'nın bölgesel savunma yeteneklerini tekrardan kapsamlı bir analize tabi tutmasını gerektirmektedir.

Öte yandan terör ve sınır aşan su örgütlerinin yıkıcı eylem potansiyelini, geçmiş yıllara kıyasla, geliştirdiği göze çarpmaktadır. Zaten yayımlanan son iki askeri doktrinde de bu duruma yeterince atıf yapılmıştıır. Adı geçen 146 sayılı ve son yayımlanan askeri doktrinde bahsedilen yapıların roket, füze, kimyasal ve biyolojik silah edinimlerinin kolaylaştığı gayet açık bir anlatımla vurgulanmıştıır. Gerçekte dünyada var olan çatışmaların genel içeriğine baktığımızda bu ifadelere anlam kazandıran pek çok vakaya rastlayabiliriz. Sadece sınır aşan suçlar açısından meseleye yaklaştığımızda, Latin Amerika su örgütlerinin sahip olduğu g potansiyeli bu duruma güzel bir örnektir. Güncel kaynakları taradığımızda Meksika, Kolombiya ve Brezilyalı eroin baronlarının devlete karşı savaşı amaktan çekinmediklerini rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Hatta Brezilya ve Meksika'da güvenlik güçleri, yıkım potansiyelini arttıran eroin baronlarına karşı, gerektiğinde helikopter ve zırhlı birliklerce desteklenen büyük operasyonlar dahi gerçekleştirmektedirler. Pakistan-Afganistan sınırının geçtiği Veziristan Dağları'nın silahlı aşiretleri ve Orta Doğu'nun terör gurupları ise, gerektiğinde düzenli ordularla bile çatışmaktan geri durmamaktadırlar. Rus Mafyası başıta olmak üzere kriminal gurupların ulusal ekonomilere verdiği zararın etkisi de artık GSMH verileri ile ölçülmektedir. Öyle ki; kaynaklar sadece Rus piyasasından, eroin tacirlerinin neredeyse GSMH'nın % 3'e tekabül eden kr hacmi yakaladıklarını işıaret etmektedir.³¹⁷

³¹⁷ Russkiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, İnttereci Rossi ve Sentralnoy Azii, Saderjanie, Perspektifi, Ograniiteli, No:10, Moskva,2013, s. 38.

Ayrıca Suriye iç savaşının öğrettiklerine bakılırsa radikal grupların düzenli ordu birliklerini dahi felç edecek saldırı imkanlarına eriştiklerini görmekteyiz. Bahsedilen silahlı gruplar, açık arazi şartlarında ve ağır hava operasyonları karşısında bile yıkıcı eylem potansiyellerini korumaktadırlar. Yine Suriye ve Orta Doğu’da yaşanan çatışmaların dehşetinden radikal gurupların eylem kapasitesini ne boyutlara eriştirdiklerine şahit olmaktadır.³¹⁸ Orta Doğu’nun son dönem çatışmaların’da yer alan radikal grupların biyolojik ve kimyasal silahlara sahip oldukları artık hem basında hem de BM raporlarında saklanılmayan bir gerçekliğe kavuşmuştur. Terör örgütlerinin yıkıcı eylem potansiyellerini Orta Asya’ya yansıtılma ihtimalleri ise günümüz şartlarında mümkün görünmektedir. Bu durumda, Orta Asya’da konuşlanan Rus askeri unsurlarının askeri güç kabiliyetinin muhakkak surette masaya yatırılması gerekmektedir.

Orta Doğu kaynaklı çatışma riskleri bir yana Afganistan’ın geleceğine ilişkin yanıtsız kalmaya devam eden sorunlar da Orta Asya’da konuşlanan Rus askeri varlığının incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Son dönem bölgesel çatışma dinamiklerinde gözlenen canlılık, gözleri bölgede üslenen Rus askeri varlığına çevirmektedir. ABD- koalisyon birliklerinin ülkeyi terk etmesiyle tekrar bölgesel savunma gündemine oturan Afganistan kaynaklı gelişmeler bu anlamda önemlidir. Çünkü bir önceki bölümde etraflıca analizi yapılan Afganistan çatışma riskleri, bölge ülkelerinin savunma gündemini geçmişe oranla daha fazla işgal etmektedir. Taliban’ın kırk bin, IŞİD’in ve ÖİH’nin beşer bin kişilik militan gücü, Rusya’yı güney istikametten gelebilecek tehditlere geçmişe oranla daha fazla açık hale getirmiştir. Koalisyon birliklerinin çekilirken Afgan ordusuna teslim ettiği silahların radikal örgütlerin eline geçme potansiyeli, Orta Asya’yı daha yıkıcı çatışma risklerinin girdabına düşürmektedir. Tam da bu noktadan itibaren Moskova’nın bölgedeki askeri varlığı ve bölge özelinde tatbik edebileceği savunma inisiyatiflerinin incelenmesi, araştırma ölçeğinde kaçınılmazdır.

Unutulmaması gereken bir diğer ayrıntı ise, radikal örgütlerin gelirlerinin günden güne artmasıdır. Gelineen noktada petrol ticareti dahi yapabilen gruplara rastlanılmaktadır. Yapılan bağışlar ve kara para ticareti, terör örgütlerinin eylem potansiyelini her geçen gün güçlendirmektedir. Kara ekonomi dahil küresel iş kolunun her alanında faaliyet gösteren

³¹⁸ “Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği” Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No:6, Haziran 2015, İstanbul, s. 30.

radikal unsurlar, yıkıcılıklarını çok üst seviyelere taşımışlardır. Daha vahim olanı, kazanılan hasılları legalize etme yeteneklerini son yıllarda bir hayli geliştirmeyi başarmışlardır. Baş döndürücü bir hızla küresel piyasalara akan para trafiğini denetlemenin zorluğu, radikal grupların hesap hareketliliklerini gizlemesini kolaylaştırmaktadır. Şiddet araçlarına erişimi kolaylaştıran bu gibi faktörler, radikalizmi Orta Asya’da çok daha yıkıcı boyutlara taşıyabilir özelliklere sahiptir. Afgan eroininin küresel piyasalara akışının bir türlü önlenememesi, Taliban ve ÖİH gibi bölgesel örgütlerin eylem potansiyelini her daim diri tutmaktadır. Ortaya çıkan bu durum, Rus savunma politikalarının bölgesel pratikte uygulama esasının nasıl bir zeminde işleyeceğini düşündürmektedir.

Her ne kadar koalisyon birlikleri Afganistan’dan çekilse de NATO’nun ülkede kalmaya devam etmesi, stratejik riskleri canlı kılmaktadır. Mevcudiyetinin on dört bin civarında olduğu belirtilen NATO birliklerinin ülkedeki varlığı, Rusya’nın jeopolitik düzlemde Afganistan kaynaklı gelişmelere bağımlılığını devam ettirecektir. Ülkede varlığını devam ettirecek NATO misyonun sınırlı bir taarruz yeteneğine sahip olması Moskova’yı şimdilik rahatlatmaktadır.³¹⁹ Lakin Batı ülkeleri ile süren gerilim dolu ilişkilerin varlığını hatırladığımızda Afganistan’da konuşlu NATO varlığı ülkenin stratejik dikkat algısını ister istemez Afganistan yönünde canlı tutacaktır.

Moskova’nın devreye sokacağı savunma inisiyatiflerini belirtmeden önce, çalışma içerisinde vurgulanan bir durumun tekrar hatırlatılmasında fayda vardır. SSCB’nin yıkılmasıyla güney istikametinde açılan stratejik alan muhakkak göze alınmalıdır. Çarlığın büyük oyunu, Sovyetlerin ise Soğuk Savaş’ı Afganistan’da tutmayı başardıkları anımsandığında, Orta Asya ülkelerinin bağımsız olmasıyla güney istikametindeki stratejik hat meridyen istikametinde genişlemiştir. NATO ve ABD’nin 1990’lı yıllarda bölge ülkelere yaklaşması ve 11 Eylül sonrasında Orta Asya’da açılan ABD üslerinin varlığı, bölge dışı güçlerin Orta Asya jeopolitiğinde yer edinebileceklerini ortaya koymaktadır. Orta Asya ve Afganistan’ı içine alan bu geniş hatta ise yıkıcı örgütlenmeler birbirleriyle koordineli şekilde yaşamaktadırlar. Bu geniş hatta her türlü suç örgütleri, terör grupları ve silahlı yağmacı aşiretler, yalnız bu ülkelerin değil, aynı zamanda bölgesel güvenliği de tehdit altına almaktadır. Rusya, ABD, Çin gibi aktörler ise bu vesile ile artık Orta Asya

³¹⁹ Mehmet Seyfettin Erol & Oktay Bingöl, ‘‘Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler’’, *Akademik Bakış Dergisi*, Cil:5, Sayı:10, s. 185.

güvenliğine daha fazla ilgi göstermişlerdir.³²⁰ Çatışmaların hızla küreselleştiği, ve terör örgütlerinin yıkıcılığını güçlendirdiği ve koalisyon birliklerinin Afganistan'ı terk ettiği bir evrede Moskova'nın güney istikametli çatışma riskleri karşısında ne tür bir yaklaşım sergileyeceği, gerçekten ilginç bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Hele ki GSMH 'ya oranla %4'e yaklaşan askeri harcamalar, Rus savunma gündeminin Kafkaslar, Doğu Avrupa ve Orta Doğu'ya odaklanan yönü, Moskova'nın artan riskler karşısında Orta Asya'da nasıl bir yaklaşım sergileyeceğini araştırmaya değer kılmaktadır. Askeri strateji belgelerinde tespit edilen muhtemel risklerin son dönem olaylarının etkisiyle daha yıkıcı bir hal alması, Moskova'yı Orta Asya'da var olandan daha aktif bir savunma stratejisi belirlemeye teşvik edeceği aşıkardır.

Bölgesel tehditlerin Moskova'yı iyice bunaltacağı bir evreye rastlayan süreçte, izlenecek savunma politikalarının genel hatlarının belirlenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yararlanabileceğimiz esas kaynaklar kuşkusuz askeri strateji belgeleridir. Bunun haricinde dış politika konsept belgelerinin genel içeriklerini de kati suretle tahlil etmeliyiz. Moskova'nın son yirmi beş yılda imzaladığı anlaşmalar ve tatbik ettiği askeri işbirlikleri de muhakkak ele alınmalıdır. İfade edilen belgeler incelendiğinde görülmektedir ki Moskova Orta Asya güvenlik hassasiyetlerini hiçbir zaman ihmal etmemiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren yakın çevre doktrininde ve tüm strateji belgelerinde bu yönde bir hassasiyeti kolaylıkla tespit edebilmekteyiz. Ancak burada ilgi çekici esas nokta, Orta Asya'nın çatışma gündemini hareketlendiren gelişmelerin yaşandığı bir evrede Moskova'nın nasıl bir savunma refleksi göstereceğidir. Çünkü Orta Asya bölgesi ilk defa Soğuk Savaş sonrası süreçte bu kadar yoğun bir tehdit dalgasının etkisine maruz kalabilir. Amacımız bu bağlamda elbette bir felaket senaryosu çizmek değildir, lakin dünyamızda yaşanan yıkıcı gelişmeler ister istemez bölgeyi bu yönde bir araştırmanın konusu haline getirmektedir. Bölgesel çatışma dinamiklerinin küresel yıkıcı unsurlarla temasının gayet mümkün olduğu böylesine kritik bir evrede, sadece Rusya'nın değil hiçbir bölge ülkesinin kendisini güvende hissetmeyeceği kesindir. Bu durumda Rusya Federasyonu'nun bölgesel savunma pratiklerinin ne yönde bir gelişim göstereceğine ilişkin ortaya atılan sorular gayet anlamlıdır. Yakın dönem tarihlerde yayımlanan askeri doktrinler

³²⁰ Tayfun Çelik, "Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO Yansımaları", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Temmuz 2012, Cilt:4. Sayı:2, s. 43.

ve dış politika konsept belgeleri belirtilen sorulara cevap vermemizi sağlamaktadır. Yayınlanan son iki askeri doktrinin içerikleri bu anlamda muhakkak dikkate alınmalıdır.

Öncesinde yayımlanan askeri doktrinlerin önemi ise kuşkusuz bir kenara atılmamakta, ancak bu belgelerin günümüz savunma önceliklerine yeterince cevap veremedikleri esas alınmaktadır. İlk bölümde ayrıntılı bir şekilde analizi yapılan tüm strateji belgeleri, küresel savunma gündemini yakalayamadıkları için geçerliliklerini kaybetmişlerdir. Örnek olarak 2000 yılında hazırlanan askeri doktrin, Orta Asya güvenliğine ilişkin Taşkent Güvenlik Antlaşması'nı öne çıkarırken son dönem içerisinde bu olguya ağırlıkla KGAÖ ve ŞİÖ gibi mekanizmalar çerçevesinde çözüm aranmaktadır. Ayrıca dünyada yaşanan şiddet sarmalı ve her an alevlenmeye hazır stratejik rekabet ihtimali, 2010 yılına kadar hazırlanan askeri doktrinlerin açıklayamadıkları bir zeminde cereyan etmektedirler. Bu yüzden son yayımlanan askeri doktrin, Orta Asya çatışma dinamiğinin hareketlendiği bir dönemde Moskova'nın kurgulayacağı savunma politikalarını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Orta Asya'nın hareketlenen savunma gündemi karşısında, Moskova'nın ne yönde bir strateji benimseyeceğinin anlaşılması için ilgili strateji belgelerinin bazı ayrıntılarının hatırlanması gerekmektedir. Yayınlanan son iki doktrinde de bize yol gösterecek uygun ifadeler fazlasıyla yer almaktadır. İlk olarak günümüz güvenlik riskleri tanımlanırken çatışmaların öngörülemez oluşuna ilişkin kullanılan ifadeler fazlasıyla dikkat çekicidir. Orta Doğu'nun son dönem tarihine damgasını vuran kanlı çatışmalar bu ifadeyi anlaşılır kılan örnekleri fazlasıyla barındırır.³²¹ Son olarak Karabağ ateşkes hattında gözlenen çatışma hareketliliği, belirtilen tanımlamayı günümüz şartlarında daha aydınlatıcı bir çerçeveye oturtmaktadır. Bilhassa Suriye iç savaşında ve Irak'ta öngörülemez bir biçimde ivme kazanan yıkıcı terör, Rusya'nın Orta Asya güvenlik sorunlarına yaklaşımını fazlasıyla etkileyecektir. Moskova, bu bağlamda kapasitesini bölgesel zemine yansıtacak aktif yapılanmalara ihtiyaç duyacaktır. ŞİÖ ve KGAÖ ile Moskova'nın doğrudan kendi gücünü aktive etme yoluna gitmesi bu hususta ilk akla gelen seçeneklerdir.

Moskova'nın bölgesel savunma politikasını anlamamızı kolaylaştıracak diğer bir olgu ise, işbirliği kavramını öne çıkaran içeriklerdir. Esasında bu olguya yayımlanan askeri strateji belgelerinin tümünde rastlamamız mümkündür. 2010 yılından önce hazırlanan tüm

³²¹Ayşe Karabat, *Suriye Savaşları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 200.

askeri strateji belgelerinde konuya; BM çatısı altında yapılacak işbirlikleri, ülkeler arasında yapılan antlaşmalar ölçeğinde ve BDT ülkeleri önceliğinde yaklaşmıştır. BDT coğrafyasını kapsayan askeri işbirliği mekanizmaları, ekseriyetle Taşkent Güvenlik Antlaşması çerçevesinde ele alınmıştır. Yayımlanan son iki askeri doktrinde ise işbirliği konularına ayrılan içerik daha belirgin bir niteliğe sahiptir. Önceki hazırlanan askeri strateji belgelerinin aksine, işbirliği seçenekleri gereğince ayrıntılı bir üslupla izah edilmiştir. KGAÖ ise adı geçen doktrinlerde, Rusya Federasyonu'nun BDT kuşağında hayata geçirmeyi planladığı başlıca güvenlik inisiyatifi olarak belirtmektedir. ŞİÖ ise KGAÖ ile birlikte ortaklık geliştirebilecek alternatif bir güvenlik mekanizması olarak kabul edilmiştir. Hatta, NATO ittifakı ve ABD ile dahi karşılıklı çıkar algısı gözetilerek güvenlik alanında ortak projelerin gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır.

İşbirliği arayışları yayımlanan dış politika konsept belgelerine gereğince yansıtılmıştır. Bilhassa 2008 ve 2013 Dış Politika Konsept Belgelerinde, BRİCS ülkeleriyle çok sıkı askeri işbirliği usullerinin tatbik edileceği net bir şekilde deklare edilmiştir. Bölgesel bazlı sorunların ise, yine aynı coğrafyayı paylaşan ülkelere çözüme kavuşturulması deklare edilmiştir. Orta Asya güvenlik meselelerinin çözümünü kapsayan böylesi bir girişimin de ya KGAÖ çatısı altında ya da ŞİÖ ile geliştirilecek ortaklıklar sayesinde mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Bilhassa Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleriyle mücadelede bölgesel ve uluslararası aktörlerin katılımına özen gösterilmiştir. Son olarak işbirliği kapsamı içinde değerlendirebileceğimiz bir başka ilginç yapıyla daha karşılaşmaktayız. Buna göre Moskova, sorunların barış ve diyalog usulünce çözülmesi gerektiğine işaret etmiştir. Afganistan bağlamında bu ifade oldukça önem arz etmektedir. Böylece, Kâbil hükümetinin; ABD, Pakistan, Çin ve Katar'ın desteğini alarak, Taliban'ı Afganistan iç barışı sürecine çekme yönündeki gayretlerinin Moskova tarafından desteklendiği izlenimine kapılmaktayız. Moskova bu sayede, Afganistan kaynaklı güvenlik risklerinden daha düşük maliyetlerle kurtulmayı planlamaktadır. Başka bir anlatımla Moskova, Orta Asya savunma politikalarını kurgularken Afganistan'da sürdürülmeye çalışılan müzakere sürecini dikkate almaktadır.

Vurgulananlar ölçeğinde, İşbirliği usulünce tatbik edilecek savunma politikalarının genel ayrıntıları kapsamlı bir analize tabi tutulmalıdır. Orta Asya'nın bağımsız devletlerden müteşekkil dokusu, Moskova'yı ister istemez işbirliği ve koordineli uygulamalara duyarlı kılmaktadır. Bölge ülkelerinde konuşlu askeri üsler, deneme

poligonları, uzay istasyonları ve radar merkezlerinin varlığı ise ilgili ülkelerin rızası ve onayı alınmak suretiyle ancak mevcudiyetini devam ettirmektedir. Askeri alanda yapılan işbirlikleri ise devletler arasında imzalanan ikili antlaşmalar ekseninde yürütüldüğü gibi örgütsel çatı altında da sürdürülebilmektedir. BDT çatısı altında tatbik edilen bu yükümlülükler üye ülkelerin 3. devletler ile sınırlarının ortak savunmasını öngörmektedir.³²² Bu sayede Moskova, Kırgızistan ve Tacikistan sınırlarına asker yerleştirme fırsatı yakalamıştır. Ancak Moskova, Orta Asya ülkeleri ile geliştirilmesi düşünülen askeri işbirliği projelerine KGAÖ modeli perspektifinden yaklaşmaktadır. Moskova'nın bu yöndeki niyeti, yayımlanan tüm askeri doktrinlere gereğince yansıtılmıştır. Benzer durum, ülkenin 2020 yılına kadar yürürlükte kalması düşünülen ulusal güvenlik strateji ve dış politika konsept belgelerinde geçerliliğini korumaktadır.

2.2 Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

KGAÖ resmi belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Moskova'nın BDT sathında geliştirmeyi düşündüğü başlıca güvenlik örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütün süreci SSCB'nin dağılmasını takrib eden 1992 yılında Taşkent Güvenlik antlaşmasının imzalanması ile fiilen başlamıştır.³²³ Türkmenistan hariç tüm Orta Asya ülkeleri, Ermenistan ve Rusya ise antlaşmanın başlıca katılımcıları olmuşlardır. Gürcistan, Azerbaycan ve Belarus ise 1993 yılında Kolektif Güvenlik Antlaşmasını imzalamışlardır. KGA'nı yürürlüğünün 1999 sona ermesi ile antlaşma tekrar yenilenmiştir. Önceki katılımcılardan Özbekistan, Gürcistan ve Azerbaycan ise antlaşmanın uzatılmasına onaylamayarak, KGA'dan ayrılmışlardır. Bundan sonraki süreç ise KGA'nın imzacı ülkeleri bir takım küresel gelişmelerin etkisi ile bu yapılanmayı etkin bir uluslararası örgüte dönüştürmeyi kararlaştırmışlardır. KGA'nın 14 Mayıs 2002 tarihli Moskova toplantısında bir araya gelen imzacı ülkeler örgütü uluslararası aktif bir güvenlik örgütüne dönüştürmüşlerdir. Böylece KGAÖ resmiyette kuruluş süreci tamamlanmıştır. Örgütün 7 Ekim 2002 yılıdakişinevde toplanan toplantısında ise tüzüğü onaylanmıştır.³²⁴ Örgütün

³²² Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde BDT*, Platon Yayınları, Ankara, 2005, s. 95.

³²³ Habibe Özdal, *Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Kırımın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, USAK Yayınları, Ankara, 2015, s. 140.

³²⁴ "Sodrujenstva Nezavisimih Gasudarstv 20 Let", *Sayuzniki ODKB*, Dekabr, 2011, №3, s.1.

nihai kuruluş amacında açıktan bir stratejik meydan okuma bulunmazken, ekseriyetle teröre karşı savaş vurgusuna atıfta bulunmaktadır.³²⁵ BDT coğrafyası ise örgütün başlıca sorumluluk sahası olarak düşünülürken, Afganistan şimdilik bu denklemin dışında kalmaktadır.

Orta Asya ise BDT coğrafyasına mensubiyetinden ötürü resmi belgelerde KGAÖ'nin sorumluluk sahasına dahil edilmiştir. Örgütün kurulduğu 2002 yılında başlayarak Moskova, KGAÖ çatısı altında bölge ülkelerinin ittifaka dahil edilmesi çabalarına ağırlık vermiştir. Orta Asya ülkelerinin çoğunun KGAÖ mekanizmalarına katılımı ise genellikle ciddi sorunlar yaşanmadan gerçekleşmiştir. Bu nedenle örgüt Orta Asya ağırlıklı bir yapı olarak gözükmemektedir.³²⁶ Moskova eski Varşova paktı üyelerini şu ana kadar örgüt bünyesine dahil edememiştir. Özellikle Batı kuşağında yer alan eski Sovyet cumhuriyetlerinde bu durumu rahatlıkla gözlemlemekteyiz. Ermenistan hariç Kafkas cumhuriyetleri ve Belarus dışında eski Varşova Paktı ülkelerinin hiçbiri bu yapılanma içerisinde yer almamışlardır. NATO'nun Karadeniz, Doğu Avrupa ekseninde genişlemesi ve tarihsel süreçte yaşananlardan ihtilaflardan ötürü bahsedilen ülkeler KGAÖ'ne olumsuz yaklaşarak, NATO seçeneğine yönelmişlerdir. Sadece Sırbistan'ın ve Afganistan'ın gözlemci üye(2013) statüleri bulunmaktadır.³²⁷ Resmi strateji belgelerinde BDT kuşağını deklare eden ifadeler dikkate ele alındığında, Afganistan'ın örgüte yaklaşması KGAÖ'nün yakın gelecekte bu ülke gelişmelerine odaklanacağını açık bir göstergesidir.

Orta Asya'da ise Türkmenistan ve Özbekistan KGİÖ'ye ya üye olmamış ya da bu yapılanmayı terk etmiştir. Türkmenistan'ın tarafsız bir dış politika izlemesi, ülkenin KGAÖ'ne girmesinin önüne geçmiştir. Özbekistan ise örgütü, Moskova'nın stratejik bir etki aracı olarak tanımlamaktadır. Aslında sorun Özbekistan hükümetinin kapıları tamamen Rusya'ya kapattığı anlamına gelmemelidir. Taşkent, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya

³²⁵ M. İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını ...*, s. 411.

³²⁶ Fırat Purtaş& Halit Mamadov, "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri", (Ed: M. Turgut Demirtepe& Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 107.

³²⁷ Aidana Arynbeke, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Açısından Ermenistan-Rusya İlişkileri, <<http://eurasian-research.org/tr/research/publication/e-bulletin/kolekti%CC%87f-g%C3%BCvenli%CC%87k-antla%C5%9Fmas%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan-ermenistan-%E2%80%93-rusya>>, E.T: 12.05.2016

güvenlik problemlerinin çözümünde kritik bir ortak olarak değerlendirmektedir. Özbek hükümeti, sadece askeri örgütlenmelerin Moskova'nın bölgedeki gücünü arttırmasından çekinmektedir. Bilakis 2017 yılında Oş'ta açılması planlanan askeri üslere Kerimov yönetimi, Moskova'nın stratejik konumunu güçlendireceği nedeniyle karşı çıkmıştır.³²⁸ Özbekistan, Orta Asya güvenliği konusunda Rusya'yı da içine alan çok geniş bir stratejik ortaklık inisiyatifinden yanadır. Hatta bu doğrultuda Rusya Federasyonu ile olduğu kadar NATO ile de birtakım iş birlikleri geliştirmeyi ihmal etmemiştir. Ayrıca 2008 yılında kendi Orta Asya güvenlik perspektifini açıklamaktan geri durmamıştır. Söz konusu yaklaşım 6+3 şeklinde ifade edilmiş olup Çin, İran, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya, ABD ve NATO'dan oluşmaktadır.³²⁹

Orta Asya'nın en güçlü ordusuna sahip olması Özbekistan'ın KGAÖ'ne karşı mesafeli bir duruş sergilemesine imkân tanımıştır. 11 Eylül sonrası ABD güçlerinin Orta Asya'ya yerleşmesi ise, Özbekistan'ın KGAÖ seçeneğini dışlayarak stratejik yönünü Batı'ya kaydırmasına neden olmuştur. Hatta 2002 yılında ABD ile imzalanan stratejik ortaklık antlaşmasıyla Taşkent'in ABD ile Orta Asya'da gerçek bir savunma ittifakı yapmasının önü açılmıştır. Öte yandan ülkenin ŞİÖ'ye katılması, onu bölgesel güvenlikte KGAÖ seçeneğine bağımlı olmaktan kısmen kurtarmıştır. Dönem içerisinde Taşkent, tıpkı diğer Orta Asya ülkeleri gibi ABD ve NATO ittifakından kayda değer miktarda askeri yardım alarak ordusunu güçlendirmiştir. Afganistan'da yürütülen operasyonların, ÖİH'ni ve Taliban'ı güney sınırlarından uzaklaştırması, Özbekistan'ın savunma endişeleri nedeniyle Rusya'dan uzaklaşmasını hızlandırmıştır. Ancak vurgulanan bütün bu gelişmeler çok kısa süreli dönemsel bir periyod aralığına yayılmıştır. “Turuncu devrimler”in başlamasıyla olayların gidişatı farklı bir yöne sapmıştır.³³⁰

³²⁸ A. Sait Sönmez, “Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlık Kıskaçında Özbekistan-Rusya İlişkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.28, 2013, s. 334.

³²⁹ Fırat Purtaş& Halit Mamadov, “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri”, (Ed: M. Turgut Demirtepe& Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 117.

³³⁰ Turgut Demirtepe, “Özbekistan ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü”, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/08/ozbekistan-ve-kolektif-guvenlik-anlasmasi-orgutu> , E.T: 06.07.2016

“Turuncu devrimler”in BDT coğrafyasını etkilediği zaman diliminde Taşkent’in strateji algısında deyim yerindeyse keskin bir dönüş yaşanmıştır. Andican olayları ve “Turuncu devrimler”in Orta Asya ülkelerinde görülmesi, Taşkent’in Batı ülkeleriyle geliştirmeye çabaladığı savunma işbirliklerini rafa kaldırmıştır. Andican olaylarında sivillere yönelik güç kullanımı nedeniyle AB ve ABD’nin askeri yaptırımlarına maruz kalan Kerimov hükümeti, çareyi Rusya ve KGAÖ seçeneğinde aramaya başlamıştır. Ülke, Rusya ile aynı stratejik düzlemde buluşabilme hedefleri doğrultusunda önce GUUAM’ dan ayrılmış, ardından ABD’den daha önce tahsis edilen Hanabad Askeri Üssü’nü boşaltmasını istemiştir. Bunun hemen ardından ise 2005 yılında Rusya ile stratejik ortaklık antlaşması imzalanmıştır.³³¹ Söz konusu antlaşmada, Orta Asya’da bölgesel güvenlik örgütlerinin kurulması, Özbekistan ordusunun güçlendirilmesi, teknik işbirliği ve gerekli koşullarda askeri tesislerin karşılıklı olarak kullanılmasını içeren hükümler yer almaktadır. 14 Kasım 2005 yılında imzalanan antlaşma ise ülkeler arasındaki işbirliğini çok üst bir seviyeye taşımıştır. Antlaşmanın 4. maddesinde; “güvenlik, barış ve istikrarın sağlanması adına antlaşmaya taraf olan devletler, gerektiğinde ve ayrı antlaşmalar temelinde birbirlerinin sınırlarını askeri amaçla kullanabileceklerdir” ifadesi bulunmaktadır.³³² Bu sayede Moskova, güvenlik politikaları bağlamında değerlendireceği yeni bir stratejik inisiyatif elde etmiştir. Taraflar arasında beliren stratejik yakınlaşma, en nihayetinde Özbekistan’ın KGAÖ’ye katılımıyla son bulmuştur.

Taşkent’in örgüte katılımı, Moskova’nın savunma ve strateji gündemine doğrudan bir fayda sunmamıştır. Özbek hükümeti örgütün bölgede aktif bir strateji izlemesine karşı tavırlarını sürdürmüştür. Taşkent bu doğrultuda KGAÖ bünyesinde acil müdahale gücünün kurulmasına dahi karşı bir duruş sergilemiştir.³³³ ABD ile ilişkilerin 2008 yılından itibaren düzelmeye başlaması da beraberinde Taşkent’in, KGAÖ’den kopuş sürecini başlatmıştır. Bir bakıma Kerimov yönetimi örgüt üyeliğini Moskova ve ABD arasında bir çeşit siyasi manevra aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Taşkent’in tekrar üyeliği ise ucu açık bir soru olarak kalmaktadır. Ancak şu kesin ki ortaya atılan 6+3 formülü ve ŞİÖ üyelikleri,

³³¹ A. Sait Sönmez, “Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlık Kıskaçında Özbekistan-Rusya İlişkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.28, 2013, s. 330.

³³² A.g.e. , s.331.

³³³ A.Sait Sönmez, “Özbekistan Dış Politikasını Oluşturan Temel Faktörler”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13,Sayı:2, 2013, s. 397.

Taşkent'in, Moskova ile birlikte ancak çok aktörlü bir savunma stratejisini geliştirdiğini gözler önüne sermektedir. Taşkent'in KGAÖ dışında kalması ise Moskova'nın Orta Asya'da kurmayı planladığı bölgesel savunma projelerini sekteye uğratabilir. Taşkent'in KGAÖ dışında kalması, Moskova'nın Orta Asya stratejik düzlemini kapatma çabalarını sekteye uğratacağı düşünülebiliriz.

Orta Asya bölgesi, KGAÖ üyelerinin tamamının konumlandığı bir saha görünümündedir. Orta Asya'da, Özbekistan ve Türkmenistan hariç bölgenin tüm ülkeleri örgüte dahil olmuşlardır. Bu ülkeleri KGAÖ'ne üye yapan koşulların altında birtakım faktörler etkili olmuştur. İlk olarak Kazakistan haricinde bölge ülkelerinin tamamı yoksul ve ekonomik yönden geri kalmış ülkelerdir. Kırgız ve Tacik hükümetleri, sosyal alanda dahi efektif sayılabilecek reformları gerçekleştirememişlerdir. Her iki ülkenin de savunma alanına gereken kaynakları aktaramadıkları açıktır. Söz konusu ülkelerin doğrudan Afganistan sınırında bulunması ya da Fergana Vadisi'nde yer alması, KGAÖ'nün Kırgızistan ve Tacikistan nezdinde değerini artmıştır.³³⁴ Ekonomik alanda Rusya'ya bağımlılık sadece Kırgızistan örneğinde görüldüğü kadarıyla bahsedilen ülkelerin savunma politikalarını KGAÖ mekanizmaları ile uyumlu bir çizgiye getirmelerine neden olmuştur.³³⁵ Rusya'da yaşayan göçmen, Kırgız ve Tacik işçiler ve Moskova'nın adı geçen ülkelerdeki mevcut askeri varlığı ister istemez böylesi bir işbirliğini kaçınılmaz hale getirmektedir. En basitinden Tacikistan'da konuşlu bulunan 201. Motorize Birliğin ülkeden ayrılması durumunda, ülkenin siyasi varlığının dahi tehlikeye düşeceği açıktır. Koalisyon güçlerinin Afganistan'ı boşaltmasının hemen akabinde ise, söz konusu ülkelerin Moskova'ya duydukları gereksinim hayati bir seviyeye çıkacaktır. Dolayısıyla bölgenin zayıf ülkelerinin, Moskova'nın öncülüğünde kurulan KGAÖ mekanizmalarında yer almaları sahip oldukları güç ölçeğinde oldukça elzemdir.

³³⁴Kerim Has, “ Orta Asya’da Rusya’yı Anlamak: Tacikistan

,<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/08/orta-asya-da-rusya-yi-anlamak-tacikistan-ornegi>> E.T:

06.07.2016

³³⁵ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası ...* ,s. 153.

Şekil 3.1 KGAÖ Haritası

Kaynak: <<http://www.notum.info/news/politika/soyuzniki-po-odkb-ukreplyayut-otnosheniya>>, E.T:14.07.2016,

Moskova, KGAÖ'ne üyelik durumunda müttefik ülkelere bir takım avantajlar garanti etmiştir. Silah satışında sağlanan kolaylık ise, bu bağlamda örgütü bölge ülkeleri nezdinde çekici bir hale getirmiştir. Çünkü Moskova silah satışını siyasal engellemelere tabi tutmamaktadır. ABD ve AB ülkeleriyle yapılan silah alımlarının tersine burada kongre kararları beklenilmemekte, silahların teslimi çeşitli sınırlamalara takılmamaktadır. Bu nedenle Orta Asya ülkelerinin otoriter nitelik taşıyan ve zayıf insan hakları siciline sahip rejimlerine, KGAÖ üyeliği daha cazip gelmektedir. Özbekistan'ın Andican olaylarının akabinde silah alımına Batı ülkelerince kısıtlama getirilmesi meseleyi yeterince açıklamaktadır. Sonuç olarak, bu durum ülkenin 2007 yılında KGAÖ'ne giriş sürecine vesile olmuştur. Özellikle “Turuncu devrimler”in görüldüğü zaman diliminde, bölge ülkeleri silah tedarikinde Rusya ve Çin seçeneğine yönelmişlerdir. İç isyan tehlikesinin baş gösterdiği bir evrede otoritelerini güçlendirmek isteyen bölge liderlerine silah tedarikinde, Çin ve Rusya daha cazip gelmiştir. Rusya'nın silah satışında KGAÖ'ye üye ülkelere iç piyasa fiyatlarını önermesi, bölge ülkelerinin örgüte katılımını adeta teşvik etmiştir. Moskova son olarak KGAÖ'ne üye devletlerin askeri personelini kendi harp akademilerinde ücretsiz bir eğitime tabi tutmaktadır.³³⁶ Nihayetinde vurgulanan teşvikler neticesinde, Orta Asya ülkelerinin çoğu KGAÖ üyeliğine dahil olmuşlardır.

³³⁶ Fırat Purtaş& Halit Mamadov, “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri,” (Ed: M. Turgut Demirtepe& Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 321.

Putin iktidarıyla birlikte Rusya'nın yükselişe geçmesi, Orta Asya ülkelerinin Moskova'ya yaklaşmalarına canlılık getirmiştir. Öyle ki, ülkenin petrol ve doğal gaz satışından elde ettiği gelir 500 Milyar\$' a ulaşırken GSYH neredeyse 2 Trilyon dolar düzeyine çıkmıştır. Dolayısıyla zenginleşen Rus piyasasına mal satmak ve bu ülkeden yatırımcı çekmek, zamanla Orta Asya ülkelerinin başlıca hedefleri arasına girmiştir. Fergana Vadisi ülkeleri ise bu ihtiyacı en fazla hisseden ülkeler olarak sıvrılmışlardır. Bu aşamadan itibaren bölge ülkeleri, dış politikalarını Moskova ile aynı zemine oturtmuşlardır.³³⁷ Savuma politikaları ise bu durumdan haliyle etkilenmiş olup, bu durumun bölgenin zayıf ekonomilere sahip ülkelerini KGAÖ içine adeta çekmiştir.

Moskova'nın Orta Asya'da devam eden stratejik avantajları, bölge ülkelerinin bu yapıyla uyumlu güvenlik stratejileri benimsemesinde etkili olmuştur. Rusya'nın Orta Asya ülkeleri üzerinde sahip olduğu kültürel, ekonomik ve askeri güç potansiyeli; bölge ülkelerinin stratejik kararlar alırken, Kremlin'i her daim dikkate almaları sonucunu doğurmuştur.³³⁸ Orta Asya ülkelerinin neredeyse tümü bu durumdan bir şekilde etkilenmiştir. Kazakistan ise Rus coğrafyasına yakınlığından dolayı, Rusya'nın bahsedilen etkisini en fazla yaşayan ülke konumundadır. Ülkenin kuzeyinde yaşayan Rus azınlıklardan tutun, enerji ihracatında Rus boru hatlarına olan bağımlılığa kadar bu ülke Moskova'nın her türlü etkisine açık pozisyonundadır. Dolayısıyla da Kazakistan hükümeti için stratejik yönde en makul istikamet, Rusya Federasyonu'nun güvenlik çıkarlarına ters düşmeyen savunma stratejilerini yaşama geçirmektir. Özbekistan dışında bu durum, bölgenin geri kalan tüm devletleri için geçerliliğini korumaktadır.

Moskova KGAÖ'nü etkin hale getirme sürecine Orta Asya ülkelerini dâhil etme gayretlerinde küresel ve bölgesel gelişmelerden gerektiğince yararlanmıştır. Esasında bu duruma bölge ülkelerinin de anlayış zemininde destek verdiği düşünülebilir. Koalisyon birliklerinin Afganistan'da sonsuza dek kalmayacağı yaklaşımı, Orta Asya ülkelerinin KGAÖ ve ŞİÖ nezdinde bölgesel güvenlik çabalarını desteklemelerine yol açtığı bu anlamda elbette düşünülebilir. Özellikle de Afganistan ve Irak savaşının koalisyon

³³⁷ Turgut Demirtepe, "AEB Üyeliği ve Kırgızistan Ekonomik ve Coğrafya'nın Dayattığı Tercih", <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/08/aeb-uyeligi-ve-kirgizistan-ekonomi-ve-cografyanin-dayattigi-tercih>> , E.T: 06.07.2016

³³⁸ Mehmet Seyfettin Erol& Sertif Demir, "Rusya Federasyonunun Orta Asya Politikaları", (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, s. 325.

birliklerinin gündemini fazlasıyla işgal ettiği bir evrede, KGAÖ seçeneği bölge ülkelerine daha cazip gelmeye başlamıştır. Başka bir deyişle, koalisyon birlikleri Afganistan'da batağa saplandıkça yerel çatışma dinamiklerinin denetlenmesinde KGAÖ sorumluluğu ister istemez artmıştır. Koalisyon birliklerinin Afganistan'ı boşalttığı ve küresel çatışma dinamiklerinin yıkıcılığını hissettirdiği kritik bir dönemeçte, Orta Asya ülkelerinin KGAÖ ile arasındaki uyumu koruyacakları kesindir.

Orta Asya güvenlik stratejisinin merkezine KGAÖ'nü oturtan Moskova, örgüt bünyesinde kullanmak üzere 2003 yılında Kant Askeri Üssü'nün açılışını gerçekleştirmiştir. Moskova'nın bu hamlesini Orta Asya'da konuşlu koalisyon askeri varlığının dengelenmesi şeklinde algılamak mümkündür. Bu yaklaşımın kaynağında ise Balkan gelişmelerinin etkili olduğu düşünülebilir. Nasıl ki Rusya NATO'nun Yugoslavya müdahalesine sessiz kalarak Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki stratejik üstünlüğünü yitirmişse, benzer risklerle 11 Eylül'ün hemen akabinde de Orta Asya'da yüzleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası süreçte Moskova, stratejik hamle yeteneğinin canlı olduğunu göstermek adına, ABD askeri varlığını Orta Asya'da muhakkak suretle dengelemeye çalışmıştır. Aksi takdirde bu durum Kremlin'in olaylara seyirci kaldığı algısını güçlendirerek Orta Asya ülkelerinin ABD-(Batı) kontrolüne girmesini kaçınılmaz hale getirecektir. Bu nedenle Balkanlarda yaşanan stratejik çöküşün tekrarının önüne geçilmesi maksadıyla Orta Asya'da konuşlu Rus askeri varlığının devam ettirilmesi, yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu durum ise ya KGAÖ örgütü seçeneği altında ya da doğrudan Tacikistan'da ki 201. Motorize Birliğin varlığı devam ettirilerek gerçekleştirilmiştir.

KGAÖ'nün örgütlenme girişimlerine esas canlılık katan süreç ise 2008 yılından sonra yaşanmıştır. Gürcistan Savaşı'nın hemen ertesine tekabül eden bu tarih, NATO-Rusya ilişkilerinin kırıldığı bir evreye denk düşmüştür. Bu tarihten itibaren örgüt'ün askeri kapasite yeteneğini güçlendirmek adına 2009 yılında acil müdahale gücü kurulmuştur.³³⁹ Bu durumun yasal ayağını ise üye ülkeler arasında 14 Haziran 2009 tarihli Moskova'da imzalanan antlaşma oluşturmaktadır.³⁴⁰ Bu doğrultuda Acil Müdahale Birliği'nin mevcudiyetinin ilk başlarda beş bin civarında olması kararlaştırılmıştır. Sonrasında ise bu

³³⁹ Ainur Nogayeva, Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin , s. 146.

³⁴⁰ Akbarşo İskandarov, “ V Sentralnoy Azii: Rol ODKB İ ŞOS”, *Sentralnaya Aziya Kavkaz*, Tom: 16, Bpusk: 2, 2013, s. 24.

sayının yirmi iki bine çıkarıldığı kaynaklarca doğrulanmaktadır.³⁴¹ Ancak bahsedilen birliklerin büyük kısmı ulusal ordularına bağlı olup tatbikat zamanı görevlerini yerine getirmektedirler. Acil Müdahale Gücü'nün kapsamında konuşlu bulunan daimi birlikler yalnızca Kant Askeri Üssü'nde bulunmaktadır. Bu birlikler ise ekseriyetle hava unsurlarında oluşmaktadır. Moskova'nın, Kırgızistan'da hali hazırda bulunan veya ileride açılması planlanan askeri unsurlarını Kant askeri üssü bünyesinde toplama planları bulunmaktadır.³⁴² Acil müdahale gücünün askeri güç yeteneklerinin artırılması çabalarına ise 2010 yılı sonunda ağırlık verilmiştir. Birliğin Kırgızistan olaylarına müdahale edememesi bu yönde arayışları güçlendirmiştir. Koalisyon birliklerinin Afganistan'dan geri çekilmesi bu süreci daha üst noktalara taşımıştır.

ABD'nin 2010 yılında Afganistan'dan çekiliş takvimini açıklaması, KGAÖ'nün askeri mekanizmalarını güçlendirmesine yeni bir dayanak teşkil etmiştir. Koalisyon birliklerinin çekilmesiyle Orta Asya'nın Afganistan kaynaklı tehdit unsurlarına açık hale gelmesi, örgütün daha fazla askeri inisiyatif almasını gerekli kılmıştır. Taliban'ın gücünü koruması bir yana, ÖİH ve diğer savaşıcı gurupların Orta Asya sınır bölgelerine yerleşmesi, KGAÖ'nün Orta Asya güvenlik kaygılarını her daim açık tutmasına neden olmaktadır. Bilhassa IŞİD'in Afganistan'a yerleşerek ÖİH'ni bünyesine katması, Orta Asya ülkelerini radikal hareketlenmelerin yıkıcı etkisine maruz bırakabilir. Uyuşturucu trafiğinin engellenmesi ise böylesi bir durumda, KGAÖ'nün askeri unsurlarını aktive eden bir diğer isteklendirme kaynağıdır.³⁴³ Orta Asya güvenlik risklerinin teorik zeminin dışına kaydığı bir evrede KGAÖ mekanizmalarının güçlendirilmesi, bölge ülkeleri ve Moskova için hayati bir gerekliliktir.

³⁴¹ Organizatsiya Dagavora O Kollektivnoy Bezopastnosti, <<http://www.odkb-csto.org/structure/>> , ET. 14.05.2016

³⁴² Avia Baza "Kant" Abyedinit Fce Rasiskie Vaennie Obekti V Kırgızii, <http://ria.ru/defense_safety/20160130/1367488635.html>, E.T: 06.07.2016

³⁴³ MuratTuranoviç. Laumunin, " Afganistan V Sisteme Regionalnoy Bezopastnosti, Posle Uhoda Mejdunarodnih Sil SadeystviyaBezopastnosti" , *ODKB İ Planirovanie Na Sluçay Çerezviçaynih Obstayatelstv Posle 2014 Goda*, Jenevskiy Sentr DemokratiçekovaKontrolya Had Vaarujennimi Silami, Obşestvennoe Obedinenie Sentr İzüçeniyaVneşneyPolitiki İ Bezopastnosti, SeriyaRegionalnih Program, No: 19, Cenova-Minsk 2015, s. 75.

Moskova ve bölge ülkelerinin ekonomik çıkar algısı da önümüzdeki süreçte KGAÖ'nün Orta Asya'daki aktivasyonuna ivme katacaktır. Aksi takdirde koalisyon birliklerinin Afganistan'ı boşaltmasının yaratacağı güvenlik riskleri, bölge ülkelerini büyük çaplı ekonomik zarara uğratacaktır.³⁴⁴ Güvenlik zafiyetinin ortaya çıkardığı tedirginlik ise çok sayıda yatırımcının bölge ülkelerinden uzaklaşmalarına neden olacaktır. Petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün yanı sıra, güvenlik alanında belirginleşen sıkıntılar da Orta Asya ülkelerinin ekonomik kaybını daha yıkıcı seviyelere taşıyacaktır. Bu durum aynı zamanda Kazakistan ve Türkmenistan'ın son on yılda gerçekleştirdiği boru hatları projelerinin güvenliğini dahi tehlikeye düşecektir. Fergana Vadisi ülkeleri ise Afganistan sınırına yakınlıkları nedeniyle şiddetle ihtiyaç duydukları dış kaynak desteğinden mahrum kalma tehlikesiyle karşılaşacaklardır. Böylece güvenlik sorununun neden olacağı ekonomik kayıplar, Orta Asya ülkelerini derin sosyal gerginliklerin girdabına çekebilme risklerini beraberinde getirecektir. Bu nedenle Orta Asya ülkelerinin etkin savunma önlemleri almaları elzemdir. Lakin Özbekistan haricindeki kalan ülkelerin yetersiz askeri kapasiteleri, KGAÖ çatısı altındaki işbirliğini son derece anlamlı kılmaktadır.

Bölge ülkelerinin yanı sıra, koalisyon birliklerinin Afganistan'ı boşaltmasıyla başlayan süreç, Rusya'yı da Orta Asya'da doğrudan etkin güvenlik önlemleri almaya yöneltmektedir. Moskova'nın bölge sathına yayılan ekonomik çıkarları bunu gerektirmektedir. Öyle ki, Rusya Federasyonu Orta Asya ülkeleriyle 27 Milyar\$' a tekabül eden ekonomik ilişkiler ağına sahiptir.³⁴⁵ Bunun haricinde Moskova'nın Avrasya Ekonomik Birliği projesinin geleceğini kurtarmak adına, Orta Asya'da efektif güvenlik önlemleri alması zaten kaçınılmazdır. Afganistan ve Orta Asya çatışma dinamiklerinin, toplam değeri 2 Trilyon\$' ı aşan böylesine etkin bir projeyi baltalamasına Moskova'nın izin vermeyeceği gayet nettir. Kaldı ki Moskova, Avrasya Ekonomik Birliği'ne ileride Özbekistan ve Türkmenistan'ı da dahil etmeyi düşünmektedir. Proje kapsamında sınır geçişlerinin kaldırılması ise Rusya'yı Afganistan ve Fergana ülkelerinden gelebilecek

³⁴⁴Saodat Kuzievna Alimova, Muzaffar Abduvakasoviç Alimov, ‘‘ Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Aziii’’, Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm. A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridrihalberta, Tezisi, Predstavlenne Dlya Publikatsi Uçastnikami, Konferantsi, Moskva, 2013, s. 79.

³⁴⁵ Baktıbek Beşimov & Ryskeldi Satke, Orta Asya'da Rusya Çin Mücadelesi, <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyada-rusya-cin-mucadelesi>> , ET: 14.05.2016

tehditler karşısında hassas kılmaktadır. Ekonomik çıkarların korunması nedeniyle Moskova, KGAÖ mekanizmalarını ilerleyen süreçte çok sık kullanacaktır.

Örgüt artan sorumluluğunun bilincinde hareket ederek şimdiye kadar çok sayıda tatbikat düzenlemiştir. Belirtilen tatbikatlar Rubej, Kobalt, Yıkılmaz Kardeşlik, Karşılıklı Eylem ve Grom ismi altında düzenli olarak gerçekleştirmektedir. Rubej (Serhat) operasyonu, örgütün yakın tarihinde düzenlediği(2004) ilk tatbikattır. Adı geçen operasyonda Afganistan yönünden Tacikistan'a geçmeye çabalayan terör guruplarının engellenmesi amaçlanmıştır. Rubej tatbikatının tekrarı 2012 yılında yapılmıştır.³⁴⁶ Grom (Gök Gürültüsü) tatbikatları ise narkotrafiğin engellenmesi amacı doğrultusunda yapılmaktadır. Afganistan kaynaklı eroin ticaretinin engellenmesi açısından bu tatbikatlar önem taşımaktadır. İlki 2012 yılında gerçekleştirilen Grom operasyonları, 2013 ve 2015 yılında devam ettirilmiştir. Son tatbikat Tacikistan'da icra edilmiştir. Arama (Poisk) tatbikatı ise 2016 yılında Tacikistan'da yürütülen bir operasyondur.³⁴⁷ Afganistan kaynaklı terörist sızmalara karşı istihbarat paylaşımının güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

“Yıkılmaz Kardeşlik tatbikatı”, KGAÖ'ne üye ülkelerin coğrafyasında gerçekleştirilmektedir. Yalnız dikkat edilmesi gereken durum, operasyonun barışı koruma adı altında tatbik ediliyor oluşudur. Tatbikatın nitelenmesinde kullanılan bu durum BDT kuşağında yer alan Karabağ ve diğer hassas bölgeleri ilgilendirmektedir. Karşılıklı Eylem tatbikatları ise 2010 yılından başlayarak hemen her yıl düzenli aralıklarla icra edilmektedir. Burada esas amaç tatbikata katılan birlikler arasındaki uyumu güçlendirmektir. Belirtilen tatbikatlara katılan personel sayısı ise 500-3000 arasında değişmektedir. Örgüt 2007 yılında ŞİÖ ile işbirliği momerandumu imzalamıştır.³⁴⁸ Örgüt son birkaç yıl içinde Acil Müdahale Gücü'nün çatışmalara hazırlığını ani tatbikatlarla kontrole tabi tutmaktadır. Tacikistan ise, birliklerin toplanması ve ani operasyonların icrasında öne çıkmaktadır.

³⁴⁶Uçenie “Rubej-2012” KSBR TSAR S 6 Po 10 Avgusta 2012 goda, <http://www.odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=1198&SECTION_ID=94> , ET: 15.05.2016

³⁴⁷ “Poisk 2016” -PervoeSavmestnoeUçenie Sil İ SredstvRazvedkiVaarujennih Sil Gasudarstv- Çlenov ODKB RespublikaTadjikistan, 18-22.04.2016, <http://www.odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=6103&SECTION_ID=>>, ET:15.05.2016

³⁴⁸ ŞOS İ ODKB Padpisali Memorandum O Satrudničestve,<<http://ria.ru/society/20071005/82583255.html>> , ET:15.05.2016

Afganistan ile paylaşılan sınır hattı, ülkeyi KGAÖ'nün başlıca sorunluluk alanı haline getirmektedir.

Tatbikatlardan anlaşıldığı kadarıyla örgütün savunma gündeminde çok yoğun bir evreye girilmiştir. Geline nokta ise KGAÖ sorumlu olduğu coğrafyalarda efektif savunma önlemleri almak durumunda kalmıştır. Örgüt gerçekleştirmiş olduğu tatbikatlarla daha çok Orta Asya ve Afganistan kaynaklı güvenlik risklerine odaklanmış durumdadır. BDT kuşağında canlılığını sürdüren tehdit unsurları ise, KGAÖ'nün sorumluluk sahasını genişletmektedir. Bu bağlamda Kafkasya'dan Afganistan'a değin güney hattı boyunca uzanan gerginlikler, örgüt üyelerini gerektiğinde eş zamanlı tehditlere maruz bırakabilecek özelliktedir.

Bunun ile birlikte Özbekistan'ın KGAÖ'den ayrılması örgütün kabiliyetini zafiyete uğratabilecektir. Özbek ordusunun Tacikistan İç savaşının sona erdirilmesinde oynadığı rol burada muhakkak dikkate alınmalıdır.³⁴⁹ Öte yandan radikal terör örgütlerinin yıkıcılığını arttırmış olmaları bölgede konuşlanan rus askeri unsurlarını dahi zorlayacak bir gelişmedir. Bu durumda Orta Asya'daki Rus gücünün simgeleştiren 201. Motorize Birliğin fazlasıyla Tacikistan iş koşullarına gömüleceği ortadadır. KGAÖ'nün en büyük gücü olan Rusya'nın hızla batı istikametinde kayan savunma gündemi ve genişleyen stratejik alanı, yakıcı hale gelmeye başlayan Orta Asya çatışma dinamikleri karşısında ülkeyi alternatif işbirliği stratejilerine duyarlı kılacaktır. Koalisyon birliklerinin çekilmesiyle de Afganistan sorunsalı, Orta Asya bağlamında güvenlik endişelerini iyice su yüzüne çıkarmıştır. Bu durumda, KGAÖ'ü yakıcı hale gelmeye başlayan bölgesel istikrarsızlıklar karşısında diğer işbirliği seçeneklerini muhakkak gözden geçirecektir. ŞİÖ seçeneği ise bu doğrultuda askeri strateji belgelerinde öne çıkan başlıca işbirliği seçeneğidir.

2.3 Şanghay İşbirliği Örgütü

KGAÖ'nün dışında Moskova'nın Orta Asya güvenliğinde yararlanabileceği bir diğer alternatif ise ŞİÖ'dür. ŞİÖ oluşum süresinde ise SSCB'nin dağılmasına yakın bir dönemde imzalanan güven arttırıcı antlaşmanın önemli bir yeri vardır. Taraflar arasında resmiyet kazanan 1990 tarihli "sınır bölgelerinde karşılıklı silah azaltımı ve güven

³⁴⁹ A.Sait Sönmez, "Özbekistan Dış Politikasını Oluşturan Temel Faktörler", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13,Sayı:2, 2013, s. 321.

arttırımı prensiblerinin yönetimi” antlaşması bu anlamda ŞİÖ ‘ne varan entegrasyon sürecini temel taşı olmuştur.³⁵⁰ SSCB’nin yıkılması ile birlikte Orta Asya ülkeleri ve Rusya Federasyonu bu antlaşmanın bir benzerini Şanghay beşlisi bünyesinde yeniden tecrübe etmişlerdir. Özellikle soğuk savaşın sona ermesiyle uluslararası ilişkilerde beliren yeni şartlar, tarafları çok tatarlı işbirliğine zorlayarak, söz konusu ülkeleri vuruglananlar doğrultusunda yeni adımlar atmaya teşvik etmiştir. Böylece, Özbekistan haricindeki tüm Orta Asya ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanları arasında 1996 yılında, Şanghay’da imzalanan “ Askeri Alanda Güven Arttırıcı Önlemler Antlaşması” ile ŞİÖ giden süreç fiilen başlamıştır. Daha öncesinde bahsedildiği üzere Şangay Beşlisi adını alan bu gurubun bir sonraki yıl Moskova’da düzenlenen zirve esnasında imzaladıkları “ Sınır Bölgelerinde Karşılıklı Kuvvet Azaltımını” ön gören antlaşmanın hayata geçmesi ile Şanghay Beşlisi içerisindeki uyum daha üst seviyelere çıkmıştır.³⁵¹

Taraflar arasında güven sorunun aşılması ve Şanghay Beşlisi ülkelerinin stratejik pozisyonlarının birbiri ile özdeşleşmesi bu yapılanmanın zaman içinde ŞİÖ’ne evrilmiş sürecini hızlandırmıştır. 11 Eylül sonrasında belirginleşen Terörizm tehdidi ve Koalisyon güçlerinin Afganistan’a müdahalesi ŞİÖ’nin oluşum sürecini hızlandırmıştır. Nihayetinde Özbekistan’ın 2001 yılında Şanghay Beşlisine katılması ise örgütün oluşum sürecinin zirve noktasını ulaşmıştır. Bu ülkenin adı geçen yapılanmaya katılmasıyla sayısı altıyı bulan üye devletler, ŞİÖ’nün kuruluşunu yayımladıkları bildiri ile tüm dünyaya ilan etmişlerdir.³⁵²

Bundan sonraki evrede, örgütün 2002 yılında Sait Petersburgta düzenlenen toplantısında ŞİÖ ülkelerinin ortak deklarasyonu yayınlanmış ve örgütün temel tüzük belgesi kabul edilmiştir. Ardından takip eden yıl içerisinde, Moskova’da düzenlenen zirvede örgüt içerisinde kalıcı mekanizmaların oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu sayede ŞİÖ hızlı bir örgütlenme içerisine girmiştir. Belirtilen hedefler doğrultusunda atılan

³⁵⁰Barskiy Kiril Mihailoviç, “ Perspektivi Uçastita ŞOS V Mirotvoriçeskoy Deyatelnosti, Predatvraşenii İ Regulirovanii Konfliktov”, *Jurnal Vestnik MİGİMO Universiteta*, № 4 (43), 2015, s. 96.

³⁵¹Akbarşo İskandarov, “ Bezopastnos İ Integratsiya V Sentralnoy Azii: Rol ODKB İ ŞOS”, *Sentralnaya Aziya İ Kavkaz*, Tom: 16, Bpusk: 2, 2013, s. 26.

³⁵²15 Let ŞOS: İstoriya İ Razvitie Şanhaskoy Organizatsi Satrudničestva, <<http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3355240>>, E.T: 14.07.2016

adımları bir gereği olarak, ŞİÖ Anti Terör Merkezi 2004 yılında faaliyete başlamıştır. Örgüt 2004 yılında gelindiğinde ise kendi bütçesini kurmuştur. Buna göre, ŞİÖ bütçesinin oluşumunda Çin ve Rusya'nın sorumluluğu her biri için, % 24'lük bir oran dahilinde belirlenmiştir. Daha sonrasında ise Kazakistan için bu yükümlülükler %21, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan için ise sırasıyla, %15,%10,%6 olarak belirlenmiştir.³⁵³ Astana'da 2005 yılında düzenlenen zirvede ise örgütün“Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılık ile mücadele Konsepti” kabul edilmiştir.Ortaya çıkan bu yol haritası ile uyumlu olarak, Anti Terör Ajansının imkan ve kabiliyetinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.³⁵⁴ Aynı zirvede Hindistan, Pakistan, İran da gözlemci üye statüsü verilmiştir. Örgütün 2015 yılında Ufada gerçekleştirilen zirvesinde ise Hindistan ile Pakistan'ın tam üyelikleri onaylanmıştır.³⁵⁵

Şekil 3.2 ŞİÖ Haritası

Kaynak : <<https://interaffairs.ru/news/show/15543>> E.T: 14.07.2016

Örgütün kuruluş antlaşmasına bakıldığında aşırılığa, ayrımcılığa ve radikalizme karşı mücadele retoriği öne çıkarılmaktadır. Yine ŞİÖ'nün 2002 yılında imzalanan kuruluş

³⁵³Boçkatreva İrina Borisovna, “Pervoe Desyatiletie ŞOS: İtogi Deyatelnosti “, *İzvestiya Altayskova Gasudarstvennova Universiteta*, № 4(2) 76, 2012, s. 46.

³⁵⁴Akbarşoİskandarov, “ Bezopastnost İ Integratsiya V Sentralnoy Azii: Rol ODKB İ ŞOS”, *Sentralnaya Aziya İ Kavkaz*, Tom: 16, Bpusk: 2, 2013, s. 26.

³⁵⁵İndiya İ Pakistan V ŞOS-PalotNormalny, <<http://ria.ru/world/20150710/1125082765.html>>, E.T. 14.07.2016

deklarasyonunda, örgütün herhangi bir devleti ya da bloğu engelleme amacıyla kurulmadığı anlaşılmaktadır. Yapılan değerlendirmeler dikkate alındığında, ŞİÖ'nün askeri bir yapı olarak kurulmadığı yorumlarıyla karşılaşmaktayız.³⁵⁶ Bu durum kısmen doğru olmakla birlikte, son dönem hareketliliği baz alındığında örgütün savunma alanındaki fonksiyonu somut bir görünüm alabilir. Koalisyon birliklerinin Afganistan'ı terk etmesiyle ülkenin geleceğinin her türlü sonucu muhteva etmesi, ŞİÖ üyelerini güvenlik alanında bir takım önlemler almaya zorlamıştır. Nitekim bu yönde örgütün savunma gündeminin canlandığına dair birtakım verilerle karşılaşmaktayız. ŞİÖ'nün 2025 yılına kadar geçerli olan strateji belgesinin içerikleri bu anlamda önemlidir.³⁵⁷ Örgütün 2015 yılında Ufa'da düzenlenen olağan toplantısında kabul edilen bu belgede ŞİÖ'nün daha efektif bir kurumsal işleyişe kavuşturulması hedeflenmektedir. Bilhassa terörle mücadelede anti terör merkezinin işlevsel yeteneğinin güçlendirilmesi yönündeki çabalar önümüzdeki süreçte egemen olacaktır.

ŞİÖ'nün görünümünü incelediğimizde, bu yapıyı ağırlıkla uluslararası gelişmelerin tartışıldığı bir forum olarak görmekteyiz. Güvenlik alanında bu durum, örgütün KGAÖ'nün gerisinde kaldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Gerçekten de KGAÖ bünyesinde savunma mekanizmaları baskın görünürken, ŞİÖ deklarasyon merciinden ötesine gidememiştir. Ancak bu durumun süreklilik arz edeceğini düşünmek, fazlasıyla abartılı bir fikir olur. Küresel çatışma risklerinin Orta Asya zeminine kayma ihtimali, örgütün savunma güvenlik tedbirlerini üst noktaya taşıyabilmesine her durumda imkân tanımaktadır. Bu anlamda unutulmaması gereken ise, ŞİÖ'nün ekseriyetle aşırılıklara ve terörizm ile ayrılıkçılığa karşı kurulduğu gerçeğidir.³⁵⁸ ŞİÖ bu sorumluluk bilinciyle hareket ederek yine de bazı adımları gerçekleştirmekten geri kalmamıştır. Sadece teröre karşı mücadele kapsamında örgüt bünyesinde otuz dördü aşkın belge yayımlanmıştır. Örgüt bünyesinde kurucu belgelere yaslanılarak 2002 yılında “Bölgesel Anti- terör

³⁵⁶ Deklaratsiya O Sozdani ŞOS, <<http://infoshos.ru/ru/?id=37>> , ET: 15.05.2016

³⁵⁷ Strategiya Razvitiya Şanhayskoy Organizatsiili Satrudničestva Do 2025 Goda, <<http://infoshos.ru/ru/?id=125>> , ET: 15.05.2016

³⁵⁸ Şanhayskaya Konvetsiya , <<http://infoshos.ru/ru/?id=86>> , ET: 15.05.2016

Ajansı”kurulmuştur. Anti-terör bünyesinde ise sadece 2006 yılında 250’yi aşkın terörist saldırı engellenmiştir.³⁵⁹

Kurulan bu yapılanmayla örgütün anti terör faaliyetlerinde, üye ülkelerin güvenlik kurumları arasında eşgüdüm amaçlanmıştır. Ayrıca Anti-terör Ajansı'nın hedefleri kapsamında bir bilgi havuzunun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu sayede üye ülkelerin terörle mücadele yöntemlerinin güçlendirilmesi ve üye ülkeler arasında eş güdüm faaliyetlerinin güçlendirilmesi için ortak tatbikatların yapılması arzulanmıştır. Anti-terör Ajansı'nın yapısını incelediğimizde, bu yapılanmanın merkezinin 2004 yılında Taşkent’e aktarıldığını görmekteyiz. Anti-terör merkezi bünyesinde 2005 yılından itibaren üye ülkelerin kalıcı temsilcileri görev yapmaktadır. Başkanın genel yürütme konseyince üç yıllığına seçildiği bu yapılanma, yılda iki defa toplanmakta ve kararlar almaktadır. Anti-terör Ajansı'nın terörle mücadele haricinde birtakım stratejileri yaşama geçirdiğini tespit etmekteyiz. Bunlardan ilk tespit edileni 2004 yılında imzalanan ve ülkeler arasında işbirliğini öngören yasadışı eroir ile mücadele antlaşmasıdır. Antlaşma ile örgütün eroir geçişleri ile mücadelesi 2016 yılına kadar belirlenmiştir. Sınır aşan suçlarla mücadele alanında ise 2009 yılında bir işbirliği protokolü hayata geçirilmiştir. Bir yıl sonra ise bu protokol hükümetler arası antlaşma ile daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Örgütün kurulduğu yıldan itibaren güvenlik alanında işbirliğini öngören otuz dördün üzerinde antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaların genel içeriğinde ise hükümetler arasında veri paylaşımı ya da daha fazla ortak mücadele isteği yer almaktadır.³⁶⁰

ŞİÖ her ne kadar pasif bir güç olarak kabul edilse de askeri alanda düzenli tatbikatlara ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan ilki ise Kazakistan’ın Almatı oblastında düzenlenen bir tatbikat olup, “İşbirliği 2003” adıyla kayıtlara geçmiştir. Özbekistan dışında bütün üyeler söz konusu tatbikata katılmıştır.³⁶¹ Belirtilen uygulamanın haricinde ise barış misyonu tatbikatı günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. İki yılda bir düzenlenen bu

³⁵⁹Boçkatreva İrina Borisovna, “Pervoe Desyatiletie ŞOS: İtogi Deyatelnosti “, *İzvestiya Altayskova Gasudarstvennaya Universiteta*, №4(2) 76, 2012, s. 47.

³⁶⁰Satrudničestvo V OblastiBezopastnosti V Ramkah ŞOS (SpravoçnıyMaterial)

http://www.mid.ru/foreign_policy/rso/-

/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/939205/pop_up?_101_INSTANCE_0vP3hQoCPRg5_viewMode=tv&_101_INSTANCE_0vP3hQoCPRg5_qrIndex=0 , ET: 14.05.2016

³⁶¹ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri* , s. 115.

tatbikatlar sırasıyla 2007'de Rusya'da, 2010'da Kazakistan'da, 2012'de Tacikistan'da, 2014'de Çin'de yapılmıştır.³⁶² Bu yılki tatbikatın, 2016, ise Kırgızistan'da yapılacağı bildirilmiştir. Barış misyonu haricinde, anti terör operasyonları da ilgi çekicidir. Bu operasyonların ilki 2007 yılında Kırgızistan'da tatbik edilmiştir. Ardından 2008'de Rusya'nın Volgograd şehrinde, 2009'da Tacikistan'da, 2010'da Rusya'nın Saratov şehrinde, 2011 yılında ise Uygur Özerk Bölgesi'ne ait Kaşgar şehri yakınlarında gerçekleştirilmiştir. Bu operasyona Tyan-Şan II ismi verilmiş olup ilk uygulaması Kazakistan ve Çin birlikleri tarafından 2006 yılında ortaklaşa icra edilmiştir. Tyan-Şan II ise ŞİÖ üyelerinin geniş katılımıyla uygulamaya geçirilmiştir. Nihayetinde anti-terör tatbikatları 2012 yılında "Doğu Anti-terör Tatbikatı" adıyla Özbekistan'da devam etmiştir.³⁶³ Ancak 2013 yılı ve 2014 yılında sınır hattında düzenlenen tatbikatlar ilgi çekicidir. Bunlardan ilki 2013 yılında Kazakistan-Çin sınırında icra edilmiş olup takip eden yıl ise benzer tatbikat Rusya ile ortak sınırlarda "Doğu 2014" adıyla düzenlenmiştir.³⁶⁴ Aynı yıl içinde "Doğu- Anti terör" çerçevesinde tertiplenen operasyonlar ise, Özbekistan ve Kırgızistan güvenlik güçlerince ŞİÖ çatısı altında faaliyete geçirilmiştir.³⁶⁵

Operasyonlar tamamen Anti-terör Ajansı koordinasyonu altında gerçekleştirilmektedir. Ayrıca operasyonların düzenli bir ritim içerisinde tatbik edilmesi, ŞİÖ'nün en az KGAÖ kadar uygulama yeteneğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta dikkat edilirse, ŞİÖ bünyesinde gerçekleştirilen operasyonların KGAÖ ile aynı uyumda devam ettiği görülmektedir. Nitekim KGAÖ ilk tatbikatını 2007 yılında gerçekleştirmiş, ŞİÖ ise operasyonel faaliyetlerine aynı yıl içinde başlamıştır. KGAÖ'nün operasyonlarını 2010 yılında yoğunlaştırdığı hatırlanırsa ŞİÖ'nün terörle mücadele yeteneğini küçümsemek gerçeklikle örtüşmemektedir. Ayrıca ŞİÖ tarafından tatbik edilen

³⁶²AntiteroristiçeskieUçenie ŞOS Proydut V Kirgizii, <<http://m.ria.ru/world/20160317/1391462210.html>> , ET:14.05.2016

³⁶³Akbarşoİskandarov, " Bezopastnost İ İntegratsiya V Sentralnoy Azii: Rol ODKB İ ŞOS", *Sentralnaya Aziya İKavkaz*, Tom: 16, Bpusk: 2, 2013, s. 27.

³⁶⁴Ob Uçastii Predstavitelya İspalkoma RATS ŞOS V Savmestnoy Pagraniçnoy Operatsii <<Vostok-2014>>, <<http://ecrats.org/ru/cooperation/anti-terror-training/4689>>, E.T: 08.07.2016

³⁶⁵Ob Uçastii Delegatsi İK RATS ŞOS V Savmestnom Antiteroristiçeskom Uçenii Kompetentnih Organov Gasudarstv- Çlenov ŞOS << Vostok-Anti Teror-2014>>, <<http://ecrats.org/ru/cooperation/anti-terror-training/3763>>, E.T: 08.07.2016

operasyonlar, KGAÖ'ne kıyasla dünyada daha fazla ilgi uyandırmaktadır. Operasyonların boyutu ve coğrafyası okadar etkileyicidir ki bu durum ŞİÖ'nin devasa bir askeri ittifaka evrileceğine yönelik yorumları gündeme taşımaktadır.³⁶⁶

ŞİÖ ve KGAÖ arasında işbirliği önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma geçmeden önce işbirliği yapılmasını gerektiren gelişmelere değinmek gerekir. KGAÖ'nün geniş bir coğrafyaya yayılan faaliyet sahası, ister istemez örgütü farklı coğrafyalarda meşguliyetle zorlamaktadır. Kafkasya'da son günlerde şiddetlenen çatışma süreçleri durumu yeterince özetlemektedir. Küresel çatışma dinamiklerinin yakın dönemde kazandığı ivme ise KGAÖ'ne bu bağlamda daha ağır savunma yükümlülükleri yüzleştirebilir. Terör örgütlerinin yıkıcılığını ve eylem potansiyellerini arttırdığı bir dönemde KGAÖ'nün, Orta Asya'da ne derece verimli olacağı sorusu zihnimize önemli bir yer tutmaktadır.

Çünkü Afganistan'ın kuzeyine yığınak yapan savaşçı grupların varlığı, koşulları eskiye nazaran daha karmaşık hale getirmiştir.³⁶⁷ Ayrıca Orta Asya çatışma dinamiklerinin yakıcı bir hal aldığı günümüzde, belirtilen araçların ve planlanan hamlelerin nasıl bir sonuç vereceğini kestirmek şimdiden zordur. Moskova'nın, KGAÖ çatısı altında kendi inisiyatifine dayanarak bölgeye daha fazla askeri birlik yığmasının da ters tepebilme ihtimali söz konusudur. Moskova'nın, Çin ile ilişkilerini normalleştirmek adına sınır boylarından büyük çaplı askeri birlik çektiğini hatırladığımızda, aksi yönde bir girişimin Pekin tarafından dikkatle izleneceği muhakkak hesaba katılmalıdır. Koalisyon birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi ile başlayan süreç ise Moskova'nın bu yöndeki girişimlere duyarlılığını artırmaktadır. KGAÖ'nün ekseriyette BDT coğrafyası baz alınarak kurgulanmış oluşu, sadece bu düzlemde dahi Moskova'yı ŞİÖ seçeneğine daha fazla yaklaştırmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun askeri strateji belgelerinde Moskova'nın ŞİÖ ile işbirliğine açık olduğunu rahatlıkla tespit edebilmekteyiz. Yayımlanan son iki askeri doktrinde

³⁶⁶ Kerim Has, “ Rusya-Çin Yakınlaşmasında İkinci Perde: Askeri İttifak ?”, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/06/rusya-cin-yakinlasmasinda-ikinci-perde-asker-ittifak>>, E.T: 06.07.2016

³⁶⁷ Aidarbek Amirbek, Afganistan ve Orta Asya: Günümüzdeki Durumun Bölgesel Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi, <<http://eurasian-research.org/>>, ET: 15.05.2015

iseböylesine bir seçeneğe yönelinebileceği gayet net bir şekilde ifade edilmiştir. Askeri doktrinlerin genel içeriğinde ise ŞİÖ ile gerektiğinde ortak alanda işbirliğine gidilebileceği vurgulanmıştır. Ortak alan ismiyle tabir edilen sahanın ise Orta Asya ülkeleri olduğu düşünülebilir. Çünkü bölge ülkeleri hem ŞİÖ'ne hem de KGAÖ'ne üyedirler. Afganistan da ŞİÖ ve KGAÖ'ne gözlemci üye olması sebebiyle bahsedilen “Ortak Alana” içinde değerlendirilebilmektedir³⁶⁸ Dış politika konsept belgelerinde ise yerel sorunların bölge güçlerince çözülmesinin gerekliliği yansıtılmıştır. Bu sayede Rusya Federasyonu, Afganistan güvenlik meselelerini ilgilendiren konularda işbirliği seçeneğine açık olduğunu, net bir anlatımla dış politika öncelikleri arasına eklemiştir. Esasında Afganistan'ın geleceğine ilişkin düzenlenen İstanbul ve Kabil sürecinde, ülkenin geleceğini ilgilendiren meselelerde bölge ülkelerinin artan sorumluluğuna değinilmiştir. Dolayısıyla; Afganistan iç barış ve güvenlik sorunsalının ağırlığı, KGAÖ ve ŞİÖ'nü bu yönde beraber çalışmaya yöneltmektedir.³⁶⁹

Gözden kaçmayan diğer ilginç nokta ise Afganistan meselesinde her iki kurumun da şimdilik Afgan iç barış sürecine odaklanmış olmasıdır. ŞİÖ'nün kabul edilen deklarasyonlarında ve Rus dış politika konsept belgelerinde bu durum yeterince gözlemlenebilmektedir. Herhalde böyle bir yaklaşım Afgan iç barışına uluslararası toplumun verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Bilhassa Afganistan'ın geleceğinin tartışıldığı Washington Zirvesi'nde bu durumun gerekliliği yeterince belirtilmiştir. O halde şunu iddia edebiliriz ki, KGAÖ ve ŞİÖ'nün Orta Asya'da hayata geçirecekleri güvenlik tedbirleri, Afganistan'da yürütülmeye çalışılan iç barış sürecini de doğrudan etkileyecektir. KGAÖ ve ŞİÖ bu yöndeki adımlarını bahsedilen müzakere sürecini gözeterek atacaklardır. Ülkede müzakere umudu sürdüğü müddetçe Taliban'ı tahrik etmemek adına hem ŞİÖ hem de KGAÖ bölgesel güvenlik mekanizmalarını harekete geçirirken son derece titiz davranacaklardır. Ancak bu durumun tamamen yavaş bir periyotta ilerleyeceğini düşünmek yanlış bir fikir olacaktır. Zira Afganistan'da müzakere sürecinin dışında yer alan

³⁶⁸ Afganistan Stal Nabludatelem Pri ŞOS, Turtsiya- Partnerom Po Dialogu, <<http://ria.ru/world/20120607/667362112.html>> , E.T: 08.07.2016

³⁶⁹ Tuğba Evrim Maden, “Delhi Policy Group-Bariş ve Çalışma Programı, 'Afganistan'da Bariş ve İstikrar: Komşuların Katkısı Bölgesel Konferansı”, Konferans Değerlendirme Serisi, *Orta Doğu Analiz*, Eylül 2012, Cilt: 4, Sayı:45, s. 84.

çok sayıda silahlı örgüt bulunmaktadır. ÖİH ve IŞİD'in Orta Asya ülkelerinin sınırlarında tekrardan belirmesi, ister istemez KGAÖ ve ŞİÖ'nü güvenlik alanındaki çabalarını etkin kılmaya zorlamaktadır. İlgili başlıklarda her iki kurumun son yıllarda canlılık içerisine giren tatbikat gündemi, bu durumu yeterinde özetlemektedir.

ŞİÖ'nün, KGAÖ ile gerçekleştirdiği işbirliğini incelediğimizde birtakım verilerle karşılaşmaktayız. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; her iki kurum da işbirliği konusunda gayet isteklidir. Bu konuda somut bazı adımların atıldığına da şahit olmaktayız. İlk olarak 2007 yılında Duşanbe'de her iki örgütün başkanları arasında karşılıklı anlayış memorandumunu imzalamışlardır. İmzalanan bu belge vesilesiyle her iki kurum arasında işbirliği yapılacak alanlar belirlenmiştir. Bunlar ise tahmin edileceği gibi sınır aşan suçlar, terör ile mücadele ve uyuşturucu ile mücadeledir. Ardından 2011 yılında Astana'da ŞİÖ Anti-terör Merkezi Yürütme Konseyi Başkanı ve KGAÖ Başkanı arasında ‘‘ŞİÖ Anti-terör Merkezi ve KGAÖ Arasında Karşılıklı Anlayış’’ protokolü imzalanmıştır. İmzalanan resmi belge, Orta Asya'da belirecek terör eylemlerine karşı her iki kurumun da çabalarını koordine etmesine imkan tanımıştır. Her iki örgüt arasındaki askeri ilişkilerin ise gittikçe geliştiği gözlenmektedir. Gerçekleştirilen operasyonlara her iki örgütten de gözlemci heyetlerin katılması burada göze çarpan önemli bir ayrıntıdır.³⁷⁰

2.4 Diğer İşbirliği Seçenekleri

Savunma belgelerinin içeriklerine tekrar göz attığımızda, Orta Asya güvenlik problemlerinin çözümünde Moskova, diğer kurumlarla işbirliğine açıktır. NATO, AGİT ve BM bu anlamda başlıca işbirliği seçenekleri olarak karşımıza çıkmıştır. Bunlardan NATO, genişleme sürecine girmesinden ve alan dışına çıkmasından ötürü, ilgili askeri doktrinlerce açık tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir. Yine de gerekli şartların sağlanması ve eşitlik esası gözetilerek NATO ile gerektiğinde işbirliğine gidilmesine yeşil ışık yakılmıştır. Afganistan çatışma dinamiklerinin hareketlenmesi durumunda böylesi bir girişim pekâlâ gündeme gelebilir. NATO bloğu ve Rusya arasındaki siyasi ihtilaflar sürdükçe KGAÖ ya da doğrudan Rusya ve NATO arasında gerçekleşmesi düşünülen işbirliği projelerinin yaşama geçirilmesi çok zor bir durumdur. İttifakın Rusya ile arasında var olan gelen derin çaplı güvensizlik ise bunun yegane sebebidir. Bu durumun

³⁷⁰ Wang Chaoqing, International Security Cooperation Between the SCO and CSTO, <<http://teoria-practica.ru/>>, ET. 15.05.2016

temelinde, NATO'nun SSCB'nin çözülüşünden hemen sonratatbik ettiği genişleme stratejisi bulunmaktadır. İttifak'ın Yugoslavya'ya müdahalesi ise ilişkilerin daha güvensiz bir zemine oturmasına neden olmuştur. NATO'nun Afganistan'da operasyonlara katılarak, Libya'yı bombalaması ve NATO ülkelerinin Suriye iç savaşında Esat karşıtı bir tututm benimsemeleri, Moskova'nın örgütü stratejik rakip olarak nitelemesine yol açmıştır.³⁷¹

En nihayetinde Rusya'nın Ukraynadan kırım işgal etmesi ile birlikte, taraflar arasındaki gerilim had safhaya ulaşmıştır. NATO, Rusya'nın bu ülkeye yönelik politikasını aleni bir işgal olarak değerlendirirken, Moskova, ittifak'ın Ukrayna'da olayları kışkırttığını ve Suriye gibi ülkelerde özel savaş yöntemleri geliştirerek ülkeleri karıştırmaya çalıştığını iddia etmektedir. Neticede ittifak Moskova'nın Kırım kısa sürede işgalinden hareketle, Polonya ve Baltık ülkelerine dört bölükten oluşan bir askeri birliği destek amacıyla göndermiştir. Bu durum ise Rusya tarafından doğuracağı stratejik riskler nedeiyle eleştirilmektedir.³⁷² Taraflar arasındaki güve soruu aşılmadıkça ve ortak tehdit algısı gelişmedikçe, işbirliğinin gerçekleşmesi çok zor olacaktır. Zira Rusya'da IŞİD'in batı ülkelerince yaratıldığı algısı çok yüksektir.

AGİT de bu bağlamda öne çıkarılan bir diğer işbirliği alternatifidir. Moskova'nın bu yapılanmayı Avrupa güvenlik sisteminin merkezine oturtma yönündeki gayreti gayet iyi bilinmektedir. Orta Asya ülkelerinin bu yapıya üye olduğu, hatta örgütün 2011 yılında toplanan zirvesine Kazakistan'ın ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Örgütün askeri mekanizmalara sahip olamaması ise önemli bir eksiklikler. AGİT'in etkinlikleri genellikle değerlendirme raporlarından ibarettir. Çatışmaların ortaya çıkışının öngörülemediği bir evrede, AGİT'in etkin bir askeri yapılanma ortaya koyacağını düşünmek şimdilik zordur.³⁷³ Örgütün bel kemiğini teşkil eden Avrupa ülkeleri ise askeri güvenliğini tamamen NATO çerçevesinde yaşama geçirmeye karardır. İttifakın Lizbon Zirvesi'ne bu anlamda muhakkak dikkat edilmelidir.

³⁷¹Noviy Gensek Dly

NovoyStrategi, <<http://www.oborona.ru/includes/periodics/geopolitics/2014/1128/113814540/print.shtml>> , E.T: 14.07.2016

³⁷²Rassiya-NATO ÇegoJdat ?, <<http://carnegie.ru/2016/07/11/ru-64066/j2y2>> E.T: 14.07.2016

³⁷³ Sertif Demir, "Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı", Güvenlik Stratejileri Dergisi Cilt:6, No:11, 2010, s. 32.

BM ise barış misyonu görevlerinin çatısını teşkil eden önemli bir araçtır. Moskova bu yapıdan, özellikle 1990'lı yıllarda gayet etkin bir şekilde faydalanmıştır. SSCB'nin yıkılmasının hemen ardından Kafkasya'da cereyan eden çatışmaların ve Tacikistan iç savaşının ortadan kaldırılmasında, Rus birlikleri barış gücü destek misyonu olarak kullanılmıştır. Ancak bu girişimleri pek de başarıyla gerçekleştirmemiş, sadece BDT bünyesinde tatbik edilen ortaklıklar ile sınırlı kalmıştır.³⁷⁴ Sadece Gürcistan'daki çatışmalar, ülkenin BDT'ye üye olmaması hasebiyle Lokal Koalisyon Modeline göre gerçekleştirilmiştir.³⁷⁵ Yine de Moskova, BM barış gücü misyonu çerçevesinde doğrudan kendi askeri mekanizmalarını harekete geçirebileceği gibi; gerektiğinde bu yapılamada içerisinde diğer ülkeler ile ortaklığa gitmeyi düşünmektedir. Esasında bu durum bölgesel çatışma dinamiklerinin bölgesel aktörlerce kontrol edilemediği durumlarda mümkündür. En azından Kremlin, NATO gibi doğrudan denetleyemediği yapıların bölgeye nüfuz edebilmesini engellemek adına, BM çatısı altında kulis yapabileceği unsurları bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde kullanmak isteyecektir. Afganistan müdahalesinin de gösterdiği gibi, NATO'nun bölgeye gelişi ve çekilişini denetlemek bir hayli güçtür. Hâlbuki BM, Moskova'nın her türlü etki mekanizmalarını devreye sokmasına imkan sağlamaktadır. Bu sayede bölgeye yerleşen uluslararası birliklerin hareketi etkin bir denetime tabi tutulabilecektir. O halde Moskova, Orta Asya güvenlik problemlerinin çözümünde KGAÖ ve ŞİÖ kadar BM çatısı altında aktive edilecek mekanizmalara da büyük önem vermektedir. Moskova'nın bu yöndeki kararlılığı ise, yayımlanan askeri belgelerde rahatlıkla tespit edilebilmektedir. En çok da yayınlanan dış politika konsept belgelerinde böyle bir eğilim göze çarpmaktadır.

³⁷⁴ Fırat Purtaş, Rusya Federasyonu Ekseninde BDT.... , s. 101.

³⁷⁵ Fırat Purtaş, a.g.e, s. 102.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemden itibaren, Rusya Federasyonun güvenlik algıları, ilk yayımlanan askeri doktrinden başlayarak belli bir dönemsel aralıkta netliğe kavuşmuştur. Savunma güvenlik arayışları üzerinde 1990'lı yıllar boyunca etkili olan belirsizlik büyük ölçüde aşılmıştır. Bunda ülkeyi yöneten elit kesimin siyasi görüşü kadar, askeri ve sanayii faktörler ile dünyayı etkisi altına alan küresel gelişmeler de etkili bir rol oynamıştır. Ülkenin stratejik risk algılarını netleştiren bu durum ise yayımlanan dış politika ve askeri strateji belgelerinde dört aşamalı seyir izlemiştir.

Ülkenin, stratejik yön arayışlarının içini dolduran gelişmeler incelendiğinde, 2000 yılında yayımlanan askeri doktrin ve 2000 yılı dış politika konsept belgesi bu anlamda tam bir köşe taşı niteliğindedir. Yayımlanan her iki belge de ülkenin temel savunma ve güvenlik stratejilerinin teorik alt yapısını daha anlaşılır bir boyuta taşımıştır. Moskova'nın öncelikli güvenlik hassasiyetleri bahsedilen askeri doktrin ölçeğinde geniş bir perspektiften ele alınarak, ülkeye yönelik tehdit algılarının ayrıntılı bir şekilde listelendirilmesi yoluna gidilmiştir. Rusya'nın askeri güç kullanımının ana hatlarının belirlendiği bu doktrinde, güç kullanımının uluslararası hukuk mekanizmalarının tüketildiği bir aşamadan itibaren gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte nükleer güç kullanım esasları da net bir şekilde tarif edilmiştir. NATO'nun Yugoslavya'ya müdahale ederek birinci dalga genişleme stratejisini uygulamaya koyması, doktrinin ortaya çıkış şartlarını yeterince olgunlaştırmıştır. Uluslararası hukuk mekanizmaları AGİT ve BM'nin ise bilhassa Yugoslavya ve Irak müdahalelerinde yetersiz kalışı, 2000 yılında yayımlanan askeri doktrine hayat veren bir başka etkin gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafkasya çatışmaları ve yakın çevre ülkelerinde etkisini sürdüren kırılmalı çatışma dinamikleri de doktrinin uzun süre boyunca yürürlükte kalmasının önünü açmıştır.

Medvedev Doktrini ise barındırdığı birtakım unsurlar itibariyle, bir önceki askeri doktrinden ayrılmaktadır. Bu doktrinin yayımlanışında çok sayıda belgenin etkili ve belirleyici olduğu gözlenilmektedir. İlk olarak, 2020 yılına değin yürürlükte kalması düşünülen sosyo-ekonomik strateji belgesi, Moskova'nın genel savunma stratejilerini, ne kadar geniş bir perspektiften kurguladığını yeterince izah etmektedir. ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanınması, BDT coğrafyasında patlak veren "Turuncu devrimler", NATO'nun genişleme stratejisini sürdürmesi ve Gürcistan savaşı, doktrini var eden yeni koşullar olarak öne çıkmaktadırlar.

Askeri doktrin, genel anlamda Rus ordusunun önüne yeni sayılabilecek çok sayıda stratejik hedef koymuştur. İlk olarak kozmik saha güvenliği ve kolektif hava savunma sistemi arayışlarına dönük çabalar, 146 sayılı doktrinin içeriklerine yeterince yansıtılmıştır. Bahsedilen arayışlar bir önceki 706 sayılı askeri doktrin içeriklerinde de yer almakla birlikte, konuya sadece silahsızlanma pespektifinden yaklaşmıştır. Ancak kozmik sahada gözlemlenen teknolojik iyileşmeler ve bazı ülkelerin balistik füze imkânlarına sahip olması, söz konusu güvenlik önceliklerinin yaşama geçirilmesini adeta kaçınılmaz kılmıştır. Kolektif savunma güvenliğine yönelim ise ABD ve NATO nezdinde gerçekleştirilen birtakım arayışlara dayanmaktadır. ABD'nin 2001 yılında Anti-Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilmesi ve ardından füze kalkanı stratejisini devreye sokması, Moskova'nın kolektif savunma mekanizmalarını hayata geçirmesin arayışlarında etkili olmuştur. NATO bünyesinde kurulması düşünülen füze kalkınma projesi ise, bahsedilen arayışlara ayrı bir itki kazandırmıştır. Bu bağlamda NATO'nun Avrupa, BDT ve Afganistan'da hareketlenen konumlanışı; adı geçen resmi belgede doğrudan açık bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir.

İttifakın eylemlerini Kuzey Atlantik sathı dışına çıkarması, NATO kaynaklı tehdit algılarının doğrudan askeri doktrinin içerikleri arasına girmesine sebep olmuştur. Moskova bu bağlamda, NATO'nun eylemlerini global bir satha yaymasından çekinmektedir. Pasifik ülkeleri ve G.Doğu Asya ülkeleriyle geliştirilen ortaklığın boyutu, belirtilenler ölçeğinde mutlaka önemsenmelidir. "Partners Across to Global" olarak isimlendirilen bu ortaklığın bünyesine Japonya, G. Kore, Afganistan ve Moğolistan gibi Rus savunma stratejilerinde hayati bir konum işgal eden ülkeler girmektedirler. İttifakın 2003 yılında ISAF'ın kontrolünü devralarak Afganistan'a yerleşmesi ve Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO'ya katılma ihtimalleri de NATO kaynaklı tehdit algılamalarının askeri doktrinin genel içeriğine yerleşmesine katkı sağlamıştır.

Önleyici nükleer saldırı ise Medvedev doktrinin genel içeriğinde önem kazanan bir diğer ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri stratejik işbirliği hedeflerine ise adı geçen doktrinde, bir öncekine kıyasla daha fazla durulmuştur. Gerek 2008 yılında yayımlanan dış politika konsept belgesi, gerekse de askeri doktrini etkileyen belgeler ışığında incelendiğinde; Moskova bu yöndeki arayışlarının merkezine BRICS ülkelerini yerleştirmiştir. Bu durum Kremlin'in gerektiğinde NATO-ABD bloğuyla askeri bir rekabete girmekten kaçınmayacağını akıllara getirmektedir. Moskova her ne kadar BM,

AGİT ve hatta NATO ittifakıyla işbirliği seçeneklerine açık olduğunu bildirsede, bu alandaki önceliğini KGAÖ ve ŞİÖ üyelerine tanımaktadır. Belgelerden öğrenildiği kadarıyla KGAÖ, Moskova'nın BDT sathındaki uygulamaya sokacağı başlıca güvenlik tercihi olarak belirlemektedir. Ülke, Avrasya sathında kurmayı planladığı geniş kapsamlı stratejik hedeflerinin merkezine KGAÖ'nü koymuştur. ŞİÖ ise işbirliğine gidilmesi gereken bir diğer seçenek olarak gözükmektedir. Orta Asya çatışma dinamiklerinin yakıcı hale gelmeye başladığı bir süreçte, ŞİÖ'nün savunma fonksiyonu Moskova nazarında daha fazla itibar göreceği açıktır. Bunun haricinde Afganistan'ın belirsiz kalmaya devam eden geleceği ise, ŞİÖ seçeneğinin Kremlin açısından daha öncelikli hale taşıyacaktır.

“Turuncu devrimler”, terörizm tehdidi ve Orta Doğu kaynaklı güvenlik riskleri; askeri strateji belgesi ölçeğinde ülkenin savunma paradigmasının inşasında etkili olmuşlardır. “Turuncu devrimler”in BDT coğrafyasında yarattığı etkiye bağlı kalınarak, enformasyon güvenliğine dair çok sayıda ifade askeri savunma belgelerinin ilgili hükümlerine dâhil edilmiştir. Orta Doğu kaynaklı güvenlik riskleri ve canlılığını koruyan çatışma dinamikleri, doktrine göre ülkenin askeri hazırlık kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Diğer bir deyişle Moskova, askeri hazırlık potansiyelini planlarken Orta Doğu'nun yoğun çatışma gündemi ve Asya-Pasifik'te zaman zaman alevlenen gerginlikleri göz önüne almaktadır.

Son yayımlanan askeri doktrin ise, ülkeyi hemen hemen her alanda eyleme zorlamaktadır. Çatışmaların küreselleştiği bir döneme rastlayan bu süreçte ülkenin ağırlaşan güvenlik riskleri ister istemez Rusya'yı bu yönde adımlar atmaya zorlamaktadır. Orta Asya çatışma risklerinin devam ettmesi ve Koalisyon birliklerinin çekilişi sonrası Afganistan sorunun Moskova üzerinde yaratacağı baskı da Moskova'nın belirtilen güvenlik yükümlülükleri had safhaya taşıyacaktır. Ülkenin NATO ve ABD ile ilişkilerine hâkim olan güvensizlik ortamı ise askeri doktrini var eden koşullara ayrı bir çeşitlilik katmaktadır. Dolayısıyla, Moskova'nın savunma yükümlülükleri, belirtilen risk algılarının yıkıcı hale geldiği böylesi bir evrede giderek ağırlaşmaktadır.

Öte yandan, dünyada gelişen olaylar ve Rusya Federasyonu'nun son yıllarda ele aldığı birtakım askeri insiyatifler, ülkenin savunma sorumlulukları teorik bir zeminin dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle toprak bütünlüğü meselesi Kırım, müttefiklerin korunması ve imzalanan antlaşmalardan doğan ittifak yükümlülüklerin yerine getirilmesi, Abhazya, Güney Osetya, Ermenistan ve Suriye ölçeğinde Moskova'yı etkin adımlar atmaya zorlayacak başlıca gelişmelerdir. Tüm bunların haricinde, çözümsüzlüğü

devam eden Kuril Adaları sorunu ve belirsiz kalan deniz sınırları meselesi, ülkenin temel savunma yükümlülüklerini gerektiğinde eyleme zorlayacak dinamiklere sahiptir.

Bununla birlikte, 2014 askeri doktrinde yer alan en çarpıcı ayrıntı, toplumsal olayların bastırılması yönündeki çabalaradır. Gerek “Arap Baharı” gerekse Suriye İç Savaşı ve Ukrayna’da gelişen olaylar; Moskova’nın toplumsal hareketlerine bakışını derinden etkilemiştir. Moskova, yayımlanan askeri doktrin ve çıkarılan dış politika konsept belgesinde konuya tamamen farklı açıdan yaklaşmaktadır. Her şeyden önce “Arap Baharı” ve Ukrayna gelişmeleri, Kremlince tamamen yasal iktidarların devrilmesini hedef alan planlı ve organize eylemler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. “Turuncu devrimler” esnasında kazanılan birtakım tecrübeler Moskova’nın bu yönde bir yaklaşımına etken olmuştur. Askeri doktrinde ilk kez dile getirilen “Küresel Eşgüdümlü Darbe” ise dikkate değer bir kavramdır. ABD ve NATO’nun BDT coğrafyasında yaygınlık kazanan faaliyetleri sürdüğü müddetçe, Moskova bu tehdit algısının yaratacağı tehlikeleri yakından hissedecektir. Bilhassa Orta Asya, Arktik ve Pasifik sularında yoğunlaşacak olan NATO-ABD varlığı, Rusya’yı küresel eşgüdümlü darbeler karşısında savunmasız bir pozisyonda bırakacaktır.

Askeri doktrin ve diğer ilgili belgelerin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla, Rusya 21.Yüzyılda çok kritik savunma hedefleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Hele ki, NATO ve ABD tehdit algısı canlı kaldığı müddetçe, ülkenin savunma güvenlik yükümlülükleri önümüzdeki dönemlerde ağırlaşacaktır. Bu durumda etkin ve bir o kadar da pahalı güvenlik mekanizmalarının devreye sokulması gerekmektedir. Bir bakıma NATO ve ABD tehdit algısının devam etmesi, beraberinde füze savunma sistemleri ve kozmik saha güvenliğine dönük arayışlara geçerlilik kazandırmaktadır. Planlanan askeri hedeflerin Rus bütçesini ciddi anlamda sarsacağı ise oldukça muhtemeldir. Nitekim yararlanılan kaynaklarda, ülkenin askeri harcamalarının şimdiden resmi düzeyde GSMH’nın % 3,9 aralığına yaklaştığı defalarca vurgulanmaktadır. Bu oranın % 4’ü aşması durumunda ekonomik kriz şartları doğuracağına ise çalışma içerisinde pek çok kez dikkat çekilmiştir. Tüm bunların haricinde canlılığını koruyan gerginlikler ve devletlerin giderek artan silahlanma artışları, ülkenin askeri savunma yükümlülüklerini ağırlaştırmaktadır. Asya-Pasifik ve Orta Doğu’nun çatışmalara müsait dokusu burada öne çıkmaktadır. Teör örgütlerin yıkıcı potansiyellerini arttırmış olmaları da ilgili kurumlara daha fazla maddi destek aktarımını, rus savunma gündeminin merkezine taşımaktadır. Vurgulanan tüm bu

gelişmelerin ışığında, savunma işbirliği seçeneği Moskova nezdinde daha çekici hale gelmeye başlamıştır.

Öte yandan NATO ve ABD ile bir türlü rayına oturmayan ilişkiler, ülkenin savunma güvenlik coğrafyasını genişletmektedir. Bu bağlamda Doğu Avrupa, Karadeniz, Kafkasya, Arktik suları, Pasifik ve Orta Asya, Moskova'nın etkin güvenlik stratejilerini uygulamaya zorlayan başlıca stratejik sahalardır. Moskova işte böylesine devasa bir coğrafyada, askeri doktrinlerden anlaşıldığı kadarıyla, etkin bir güvenlik mekanizmasını var etme uğraşı içerisinde. KGAÖ ise bu yönde öne çıkan başlıca savunma güvenlik aygıtı konumundadır. Kremlin, adı geçen örgütün etkin kullanımına başvurarak, bahsedilen stratejik alandaki güvenlik zafiyetini kapatmayı hedeflemektedir. Yakın çevre olarak tabir edilen Kafkasya, Orta Asya, Doğu Avrupa ve Karadeniz ise; Moskova'nın KGAÖ nezdindeki arayışlarının en fazla yoğunlaşacağı stratejik alanlardır. Buna Pasifik bölgesi kaynaklı gelişmelerin neden olabileceği muhtemel gerginlikleri de dahil edebiliriz. Mesela Japonya ile Kuril Adaları sorununa ilişkin yaşanan ihtilaflar, bahsedilen durumu yeterince açıklamaktadır. Yine Japonya'nın, bölgesel ihtilaflarda ABD desteği aradığını anımsadığımızda, Moskova'nın stratejik bağlamda ABD ve NATO kaynaklı güvenlik risklerini, Pasifik bölgesinde fazlasıyla hissedelecektir. Genişleyen stratejik alanın Kremlin üzerinde yaratacağı baskı ise, ülkenin gerektiğinde KGAÖ dışındaki diğer işbirliği seçeneklerine yönelişini kolaylaştıracaktır. En azından Orta Asya, Kuzey Asya ve Pasifikte bu yöndeki arayışları güçlendirecektir.

Son yıllarda yıkıcılığını ve etki sahasını arttıran radikalizm, incelenen tüm belgelerce üzerinde durulan hayati bir meseledir. Kafkasya'da yaşanan tecrübeler ışığında, konu Rus savunma belgelerinin içeriğine çok önceden yerleşmiştir. Başta 706 sayılı askeri doktrin ve sonrasında çıkarılan çok sayıdaki strateji belgesinde bu fenomenin neden olabileceği tehditlere fazlasıyla değinilmiştir. SSCB'nin yıkılışından günümüze akan zaman diliminde ise Orta Doğu'nun son dönemine damgasını vuran çatışmalar ve küresel ölçekte genişleyen çatışma trendleri, terör örgütlerinin etki ve gücünü inanılmaz boyutlara taşımasına neden olmuştur. Moskova'nın terörden kaynaklanan riskleri kontrol etmesi, günümüz koşullarında bir hayli zorlaşmıştır. Bu anlamda Moskova daha etkin, pahalı ve sonuç alıcı savunma stratejilerini çok geniş bir sahada tatbik etmek mecburiyetindedir.

Bu doğrultuda ülke radikal tehdit algısından muzdarip olacak çok sayıda bölgeye sahiptir. Kafkasya ise bu riskli coğrafyaların en başında gelen yegane alan

görünümündedir. Bununla birlikte, bahsedilen fenomenin Tataristan ve Çuvaşistan'a sıçrama ihtimali de son derece güçlüdür. Afganistan, Orta Asya ve Orta Doğu ise; radikal tehditlerin bahsedilen hassas bölgelere taşınmasında bir çeşit katalizör rolü oynamaktadırlar. Bu durumda terörle mücadele konusu Moskova nezdinde bir iç güvenlik meselesi olmaktan çıkmaktadır. Terör örgütleriyle mücadele bağlamında, bilhassa yakın çevre ülkeleriyle koordineli birtakım iş birliklerinin geliştirilmesi son derece elzemdir. Moskova'nın geçmişte buna benzer pratikleri yeterince tecrübe ettiği de bilinen bir gerçekliktir.

Son dönemde ise Moskova, radikalizm ile mücadele babında Suriye iç savaşına girmekten çekinmemiştir. IŞİD saflarında yer alan çok sayıda Rus uyruklu kişinin varlığı, Moskova'nın belirtilen hamlesinin başlıca motivasyon kaynağı arasında gösterilmektedir. Ülkenin küresel terörle mücadelede öne çıkan pozisyonu, Moskova'nın terörizm risk algısını ister istemez daha üst seviyelere çıkarmaktadır. Orta Doğu çatışmalarına katıldığında ötürü, Rusya Federasyonu teröre karşı risk algısını her daim açık tutmak mecburiyetindedir. IŞİD'e etkin bir biçimde katıldığı gözlenen Orta Asya uyruklu kişilerin varlığı da, ülkenin yakın çevre güvenliğini tehlikeye atacak dikkat edilmesi bir gelişmedir. Orta Asya ülkelerinin devam eden sorunlarının üzerine oturacak böylesi bir gelişme, Rusya'yı çok geniş bir sahada etkin güvenlik önlemleri almaya sevk edecektir. Bu sayede yakıcı hale gelmeye başlayan bölgesel çatışma riskleri, Moskova'nın savunma yükümlülüklerini ağırlaştıracaktır.

Sınır aşan suç örgütleri ülkenin ekonomik istikrarını sarsıcı bir aşamaya gelmiştir. Suç örgütleri, bilhassa afyon satışı yoluyla, ülkenin sosyo-ekonomik düzenine büyük zararlar vermektedir. Öyle ki; ülke zamanla Afgan eroinin başlı alıcılarından birine dönüşmüştür. Afyonun ülke piyasasına Orta Asya merkezli kuzey hattından girdiği pek çok kaynakça dile getirilmektedir. Geline nokta ise uyuşturucu tacirleri, Rus piyasasından ülkenin GSMH'sinin %3'üne denk gelen bir gelir elde etmektedirler. BM verilerine bakacak olursak; Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasıyla birlikte sınırların etkin denetiminin kalkmasıyla, ülkeye akan eroin trafiğinin kontrolü bir hayli zorlaşacaktır. Gerekli güvenlik tedbirleri alınmadığı takdirde, Moskova'nın sınır aşan suçlarla mücadele ve yasa dışı göç akımını denetleme karşısında zorlanacağı gayet nettir.

Orta Asya ise açıklanan bütün bu tehdit algılarının merkezinde yer almaktadır. Bölge, tehdit içeriklerindeki farklılıklar nedeniyle Moskova'nın diğer savunma sorumluluk

sahalarından ayrılmaktadır. Askeri ittifaklar ve devlet unsurları kaynaklı tehditler kadar, terör ve sınır aşan suç örgütlerinden gelebilecek tehdit algıları da bölgenin risk havuzu çeşitlendirmektedir. Bölge ülkeleri ve Rusya gelinen süreçte yerel çatışma dinamiklerini kontrol almayı bir türlü başaramamışlardır. Çatışma kuşaklarının yıkıcılığının genişlediği bir evrede, Orta Asya güvenlik risklerinin boyutu günümüz koşullarında daha yakıcı bir aşamaya gelmiştir. Bu haliyle önümüzdeki yıllarda Orta Asya bölgesi, Kremlin'in savunma yükümlülükleri ağırlaştıracaktır. Koalisyon birliklerinin ülkeden ayrılmasıyla Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri de Moskova'yı Orta Asya yönünde çok daha etkin savunma stratejileri kurgulamaya yönelticektir.

Bu bağlamda, Afganistan ülke gündeminin ne yöne kayacağı ise Orta Asya bağlamında Rusya'yı bir hali rahatsız etmektedir. Orta Asya ülkelerine komşu olması Afganistan kaynaklı yıkıcı gelişmelerin bölgeye taşınmasını yeterince kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, ülkenin kuzeyinde yaşayan Özbek, Tacik ve Türkmen azınlıklar, Afganistan'a has çatışma risklerini Orta Asya ülkelerine taşıyabilme potansiyeline sahiptirler. Son dönemde ise ÖİH, IŞİD ve Taliban'ın Orta Asya ülkelerinin sınırlarına yerleşmesi, Rusya ve bölge ülkeleri açısından ihmal edilmemesi gereken gelişmelerdir. Öte yandan bir türlü önüne geçilemeyen haşhaş ekiminin kontrol edilmesi gelinen süreçte çok zor görünmektedir. Afgan kolluk güçlerinin bu konudaki yetersizliği, Rusya dahil diğer bölgesel güçleri bu ülke kaynaklı gelişmelere daha duyarlı hale getirmiştir. Dolayısıyla, koalisyon güçlerin çekilmesi ile belirginleşen Afganistan'ın bilmececi, Rusya'daki güvenlik çevrelerinin zihnini ilerleyen dönemlerde Orta Asya bağlamında bir hayli meşgul edecektir. Bu manada Kremlin tarafından desteklenen iç barış sürecinin nihayeti son derece önemlidir. Aksi takdirde ülkenin çatışmaların girdabına sürüklenmesi, Moskova'nın Afganistan bağlamında yıkıcı hale gelen Orta Asya çatışma riskleri ile mücadelesini zafiyete uğratabilecek gelişmelere haizdir. Bu nedenledir ki Afganistan kaynaklı güvenlik risklerinin Orta Asya'ya sirayeti Moskova'yı İşbirliği seçenekleri dahil daha etkin tedbirler almaya teşvik etmektedir.

Afganistan haricinde, Orta Asya ülkelerinin yerel çatışma dinamikleri varlığını hala muhafaza etmektedir. Çatışmaların küreselleştiği bir süreçte ise Fergana Vadisi ülkeleri bahsedilen tehdit algılarındaki merkezi konumunu muhafaza etmektedirler. Bölge ülkelerinin bir türlü düzelemeyen zayıf sosyo-ekonomik düzeni, çatışma dinamiklerini Fergana Vadisi'nde kalıcılaştırmıştır. Etnik çatışmalar, su paylaşım sorunları ve sınır

anlaşmazlıklarının devam etmesi, bölgeyi her an kanlı çatışmaların girdabına sürükleyebilir. Bilhassa etnik gerginlikler, Su paylaşımı meselesi, kuraklık ve radikal hareketler bölgenin en aktif çatışma dokusunu teşkil etmektedirler. 2010 yılında Kırgızistan'ın Oş şehrinde yaşananlar ise meselenin önemini ortaya koymaktadır. Gerektiğinde dış istihbarat servisleri tarafından da her an kaşınması mümkün olan bu olgu, bölgenin en yönetilemez çatışma dinamiklerinden birini teşkil etmektedir. Çünkü olaylar, yerel resmi organların kontrolü dışında gelişmektedir. Rusya ise böylesi bir çatışma dinamiğinin yaratacağı tehlikelerde, Orta Asya Ülkelerinin istikrarını desteklemek zorundadır. Yoksa etnik çatışmaların yaratacağı kaostan radikal grupları güçlendireceği çok net bir olgudur. Orta Asya Ülkeleri liderlerinin ilerleyen yaşı ise iktidar değişiminin ne yönde gerçekleşeceği sorusunu akla getirmektedir. Olayların akışını kestirmek şimdiden mümkün olmasa da yeni liderlerin belirlenme süreci, bölgesel çatışma dinamiklerini çeşitlendirici bir potansiyeli muhafaza etmektedir. Bilhassa kabile ve klanlar arası yaşanacak çekişme iç savaşa kadar varan gelişmelerin başlatıcısı olabilir.

Sınır sorunları ve toprak anlaşmazlıkları ise Orta Asya Ülkeleri arasında doğrudan bir çatışma riski teşkil etmek ile birlikte, bölgede şu ana kadar bu sebepten ötürü her hangi bir huzursuzluk yaşanmamıştır. Ancak bu durumun doğuracağı sonuçların yinede ihmal edilmemesi gerekmektedir. Zira Fergana vadisinde var olan gelen etnik husumetlerin temeline indiğimizde toprak paylaşımının burada kilit bir rol oynadığını görmekteyiz. Dolayısıyla da bu durumu tamamen göz ardı etmek araştırma açısından sağlıklı bir sonuç üretmeyecektir. Yine de bu durum devletlerarası bir mesele olup gerektiğinde taraflarca görüşülüp karara bağlanabileceğini unutmamalıyız. Orta Asya devletlerinin birbirine bağımlı ulaşım yol ağı sistemleri ve sorunlu sosyo-ekonomik yapıları tarafların bahsedilen sebeplerden ötürü birbiriyle çatışmasının önüne geçmektedir. Orta Asya ülkelerinin bir türlü düzelmeyen sosyo-ekonomik yapısını hatırladığımızda, bölge ülkelerinin bünyesine sorunlu yeni merkezler ilave etmek istemeyecekleri açıktır.

Su paylaşım sorunları ise, bölge ülkeleri arasında patlak verebilecek çatışma senaryolarının en mümkün görüleni arasındadır. Fergana Vadisi ülkeleri nezdinde suyun çok şey ifade ettiği göz önüne alındığında, var olan anlaşmazlıklar ülkeleri gerektiğinde şiddetli çatışma risklerine maruz bırakabilir. İlgili devletlerin Fergana Vadisi boyunca akan Siri Derya ve Amu Derya nehri sularından yararlanma yöntemlerinin farklı oluşu sorunun çatışmacı boyutunu güçlendirmektedir. Yukarı havza ülkelerinin baraj projelerine

yönelmeleri durumunda, aşağı havza ülkelerinin büyük ekonomik külfetler altında kalacağı açıktır. Özbekistan ise bu durumdan en fazla etkilenen ülke olacaktır. Çin'in Doğu Türkistan'ın su ihtiyacını karşılamak amacıyla tatbik ettiği sulama projeleri de meseleyi Fergana Vadisi boyutunun dışına çıkarma potansiyeline sahiptir. Afganistan'ın, Amu Derya'dan su çekmeye başlaması da meseleyi ilerleyen yıllarda çok daha yıkıcı bir boyuta taşıyabilir. Orta Asya akarsularını besleyen buzulların erimesi ise kuraklık ölçeğinde su sorununu daha yıkıcı bir hale getirecektir.

Tüm bu gelişmelerin ışığında alevlecek çatışmaların Orta Asya'nın ve Rusya'nın kaderini belirleyeceği kesindir. Bilahassa bölgede etkili olacak kuraklık şartlarında Rusya, büyük çaplı göç hareketlerinin merkezi olabilir. Bu bağlamda Moskova'nın su paylaşımına ilişkin çatışma koşullarını manipüle etmesi nihai kertede Rusya'nın bölgesel çıkarlarını zora sokacak bir gelişmedir. Askeri doktrinlerde vurgulandığı gibi günümüz şartlarında çatışmaların çıkması öngörülmez olup, su paylaşımı esaslarına dayalı çatışmalar bir anda istenilmeyen yıkıcı koşulları doğurabilir. Hatta böylesi bir senaryoda Orta Asya su paylaşımına ilişkin tartışmalara ilerleyen yıllarda hakem rolü oynayacak yabancı güçlerin müdahalesi bile mümkündür. Ayrıca toprak antlaşmazlıkları, sınır problemleri ve su paylaşım sorunları temelinde meydana gelecek çatışmalar Moskova'nın KGAÖ içerisinde hayata geçirmeye çalışacağı ittifak uyumuna ağır bir darbe vuracaktır. Bölgede büyük çaplı entegrasyon projelerine önem veren Moskova'nın Orta Asya ülkelerini AEB, KGAÖ ve ŞİÖ çatısı altında bir araya getirmesi güçleşecektir. Hatta böylesi bir durum bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya yerleşmesine imkan sağlayacaktır.

Radikalizm ve sınır aşan suçlar, Rusya Federasyonun Orta Asya'da ki stratejik pozisyonunu fazlasıyla tehdit etmektedir. Bölge ülkeleri arasında meydana gelecek çatışmaların aksine radikal hareketler, Rusya nazarında en dikkat edilmesi gereken yerel çatışma dinamiğini teşkil etmektedir. Radikal hareketlerin imkan ve kabiliyetini arttırdığı bir dönemde bu olguya Moskova'nın gereğinde fazla dikkat kesileceği kesindir. Çünkü Orta Asya, radikalizm tehdit algılarını Rusya coğrafyasına taşıyacak başlıca merkezler arasındadır. Bölge radikal hareketlerin gelişmesine imkan tanıyan dokusudan pek fazla bir şey kaybetmiş değildir. Bu anlamda Fergana vadisi radikal kümelenmelerin odak noktası olmaya devam etmektedir. Vadi ülkelerine hâkim olan yüksek işsizlik oranları, baskıcı politik rejimler ve Afganistan'a yakınlık, ister istemez bu fenomeni bölge ülkelerinde hala diri tutmaktadır. ÖİH ve diğer örgütler ise 11 Eylül sonrası süreçte dahi varlıklarını bir

şekilde korumayı başarmışlardır. Afganistan'ın kuzeyinde etkisi hissettiren savaşı kümelenmesi ise Rusya'yı radikal hareketler karşısında yeterince bunaltmaktadır.

Fergana Vadisi d  sında, Orta Asya   lkelerinde ya  lanan bir dizi gelişmeler de radikalizm tehdit algısını dar bir bölgeye hapsedilmekten çıkarmıştır. Bağımsızlıktan günümüze geçen süre zarfında bölge ülkelerinde ya  lanan kuşak değişimi ve bu kuşağın kimlik arayışı, bölge ülkelerinin toplumsal hayatta İslam'a uygun bir konum vermediği durumlarda bu kuşağı radikal örgütlerin kucağına teslim etmektedir. Küreselleşme olgusunun devletin toplumsal etki araçları üzerindeki yetkisini kısıtladığı günümüzde ise radikal akımların bölgenin tümüne teneffüsü imkân d  hilinde gözükmektedir. Bağımsızlığın verdiği milli hislerin sosyo-ekonomik çelişkiler nedeniyle kaybolması da İslam seçeneğini seküler yapıların alternatifi haline getirmektedir. Dolayısıyla çatışmaların küreselleştiği bir zaman diliminde, Rusya'nın Orta Asya'da radikal örgütlenmelerden algıladığı tehdit çok kritik bir aşama kaydetmiştir. Bu nedenle de SSCB'nin dağılışından itibaren geçen süre zarfında Moskova'nın bölgesel savunma politikaları ağır bir sınama ile karşı kar  şıya kalacaktır. Orta Asya ve Afganista'nı kapsayan bu devasa coğrafya'da, Kremlin'in yıkıcılıklarını geliştiren örgütler karşısında işbirliği seçeneklerine daha fazla yönelecektir. Aksi durumda, Orta Asya   lkeleri kaynaklı radikal hareketlerin etkisini Kafkasya ve diğer müslüman cumhuriyetlerine taşıma ihtimali son derece canlıdır. Radikal hareketlerin neden olacağı çatışmalar ise sayıları yüzbinleri bulan mülteci akımını Rusya'ya sevk edecektir. Orta Asya'da yaşayan rus azınlıkların da bu gurupların neden olacağı şiddetten etkilenme potansiyeli yüksektir.

Sınır aşan su   örgütlerinin varlığı ise bölge ülkelerinde oldukça yaygındır. Orta Asya   lkeleri Afgan eroininin geçiş güzergâhında yer almaya devam etmektedirler. Afganistan'da denetlenemeyen ha      ekimi ise Orta Asya yönünden gelecek esrar geçişlerini ba   edilmesi mümkün olmayan seviyelere çıkaracak niteliktedir. Moskova'nın AEB kurması d  hilinde sınır kontrollerinin ortadan kalkmasının, Orta Asya kaynaklı eroin trafiğini kontrolünü zorlaştıracığı kesindir. Bunun ile beraber AEB sayesinde Moskova Orta Asya   lkelerinin kriminal gündeminin fazlasıyla içerisine girmiş durumdadır. Gerekli tedbirler alınmadığında, Orta Asya merkezli kriminal guruplar yasadışı g    ve eroin trafiğini Moskova yönünde her daim canlı tutacaklardır. Sınır aşan su   olgusunun sahip olduğu yaygın işbirliği a  ı ise güçlenen bu tehditlere karşı Moskova'yı,     , KGAÖ ve diğer unsurlar ile birlikte daha etkin bir işbirliği stratejisi geliştirmeye zorlamaktadır. Aksi

taktirde sınır aşan örgütler Rusya'nın GSMH'nin %3'ne denk gelen bir meblağı ülke piyasasından çekmeye devam edecektir.

Öte yandan Rusya'nın Orta Asya'da kurmayı planladığı büyük entegrasyon projeleri tüm bu tehditlerin etkisi altında kalacaktır. 11 Eylül sonrası süreçte bölge ülkelerinin güvenlik zafiyetini bir kenara bırakarak, hızlı bir topralanma sürecine girdiklerini hatırladığımızda, koalisyon birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi ile oluşan güvenlik boşluğunun Rusya tarafından bir şekilde doldurulması gerekmektedir. Düşen petrol fiyatlarının Moskova'yı getirisi yüksek ticari projelere yöneltmesi bu bağlamda, ülkenin AEB projesine ihtiyacını hayati bir boyuta taşımıştır. Orta Asya çatışma dinamiklerinin yakıcı hale geldiği bir durumda, Afganistan kaynaklı güvenlik risklerinin bölgenin ekonomik canlılığını söndürmesine Moskova'nın izin vermiyeceği açıktır. Bu nedenle Kremlin Orta Asya bölgesel güvenlik politikalarını kurgularken ekonomik getirisi yüksek böylesi projelerin geleceğini göz önüne alacaktır. Bu nedenle KGAÖ ve ŞİÖ içersindeki güvenlik arayışları daha üst bir seveyeye çıkacaktır.

Stratejik bağlamda Orta Asya, Rusya'yı 21.Yüzyıl koşullarında güney yönlü geniş bir sahada savunma politikası tatbik etmeye yöneltmiştir. Aslında, bu durum Sovyetlerin yıkılmasının hemen ertesinde ortaya çıkmıştır. Güney yönlü stratejik riskleri Moskova, Çarlık ve Sovyet Döneminde Afganistan hattında tutmayı başarmıştır. Rusya Federasyonu ise, Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya Ülkelerinin bağımsızlığını elde etmesiyle, bölgedeki savunma stratejisini çok geniş bir alana oturtma uğraşı içersindedir. 11 Eylül sonrasında bölgede beliren ABD, Alman, Hint ve Fransız askeri üslenmesi, durumun önemini yeterince izah etmektedir. Orta Asya jeopolitiğinin dünya politikasında yer edildiği süre içersinde, Moskova bölgesel hamle yeteneğini her daim canlı tutmak zorundadır. Aksi halde 1990'lı yıllarda Balkanlarda yaşadığı stratejik çözülüşün bir benzerini Orta Asya'da yaşaması muhtemeldir. Böylesi bir senaryonun gerçekleşmesi durumunda ise, Orta Asya Ülkelerinin ABD-NATO eksenine kaymasının önüne geçilemeyeceği gibi, ülke her noktadan kuşatılma risklerine maruz kalacaktır. Orta Asya bu bağlamda çok stratejik bir saha konumundadır. Zira Arktik, Doğu Avrupa, Pasifik, Kafkaslar yönünde bilinen NATO-ABD varlığı, Orta Asya ile birlikte ülkeyi tamamen çember altına alacaktır. Böylece son yayımlanan askeri doktrin içeriklerinde açıkça ifade edilen “Küresel Eşgüdümlü Saldırı” tehditlerinin gerçekleşebilmesi, daha gerçekleştirilebilir hale gelecektir.

Belirtilen yoğun tehdit algısı karşısında ise Moskova'nın ne tür bir yaklaşım belirleyeceği önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yeniden, yayımlanan askeri strateji ve dış politika konsept belgelerine yönelmemiz gerekmektedir. Bilhassa Medvedev döneminde hazırlanan 146 sayılı askeri doktrinde ve son yayımlanan askeri doktrin içeriklerinde konuya ilişkin bazı ayrıntıları yakalamamız mümkündür. İşbirliği seçeneği ise bu doğrultuda öne çıkan başlıca inisiyatif olarak görülmektedir. Bu bağlamda Moskova'nın devreye sokacağı işbirliği mekanizmaları açıktır. Bunlar sırasıyla KGAÖ, ŞİÖ ve BM çatısı altında tatbik edilecek barış gücü operasyonlarıdır. Ayrıcagerkli koşullar sağlandığı takdirde, AGİT ve hatta NATO seçeneğine dahi ülkenin açık olduğu belirtilmektedir.

Askeri doktrinlerin içeriğine döndüğümüzde, KGAÖ'nün savunma çevrelerince öne çıkarılan başlıca seçenek olduğunu görmekteyiz. Kremlin, BDT coğrafyasında kurgulayacağı işbirliği temelli savunma stratejilerinde önceliği tamamen bu örgüte tanımaktadır. Yayımlanan askeri strateji belgelerinde bu durumun altı çokça çizilmektedir. Orta Asya ülkeleri ise BDT coğrafyasına mensubiyetlerinden ötürü, KGAÖ'nün güvenlik kuşağına dâhil edilmişlerdir. Bu noktadan hareketle, örgütün geleceğinin Orta Asya merkezli gelişmeler paralelinde şekilleneceğini iddia edebiliriz. Çünkü, KGAÖ'nün BDT coğrafyasına yayılması bir takım tarihsel ithilaflardan ötürü Doğu Avrupa ve hatta Kafkasya'da ciddi engellere takılmaktadır.

KGAÖ vasıtasıyla Moskova, hem Orta Asya çatışma risklerini hemde Afganistan kaynaklı tehdit unsurlarının Orta Asya'ya nüfuz etmesinin engellemeye çalışmaktadır. Yalnız örgüt nezdinde tatbik edilecek bölgesel savunma girişimlerinin Afgan iç barış sürecini etkilememesine dikkat edilmektedir. Zira bölgesel aktörlerin hızlı bir şekilde silahlanması, Taliban'ın müzakere seçeneklerini dışlamasına yol açabilir. Ayrıca böylesi bir girişim, iç barış koşullarının hassas bir zemin üzerine inşa edildiği Tacikistan gibi ülkelerde, hükümet dışı muhalefeti radikalize edecek girişimlerin başlatıcısı olabilir. Ancak yine de dünya'da yükselen çatışma trendi, Orta Asya'nın var olan gelen güvenlik riskleri ve Koalisyon birliklerinin çekilmesiyle beliren Afganistan bilmececi, örgütü Orta Asya'da etkin bir güvenlik stratejisi geliştirmeye zorlamaktadır.

Stratejik bağlamda Moskova, KGAÖ kullanarak, SSCB sonrası Orta Asya'da beliren jeopolitik alanın kapatılmasını arzulamaktadır. Böylece kollektif savunma alanına dahil edilecek ülkeler sayesinde, Orta Asya'ya yabancı güçlerin yerleşilmesinin önü alınacaktır. ABD ve NATO ile devam eden stratejik rekabet koşullarında, Rusya'nın KGAÖ

çerçevesinde geliştireceği hamleler, geline nokta da güvenlik çıkarları bakımında hayati öneme haizdir. Lakin Özbekistan örneğinden anlaşıldığı kadarıyla, örgüte girip çıkmalar son derece kolay olup, bu durum KGAÖ'nün ittifak uyumu ne kadar zayıf olduğunu gözler önüne sermektedir. Böylesi bir senaryonun devamlılığının engellenebilmesi için de Orta Asya ülkelerinin mutlak surette Rusya ile çok boyutlu bir entegrasyon sürecine geliştirmeleri gerekmektedir. AEB çerçevesinde tatbik edilecek ekonomik çıkar ortaklığı ise böylesi bir zeminde KGAÖ'nün daha sağlam bir zemine oturmasını sağlayacaktır. Lakin bunun için Kremlinin Orta Asya'nın en büyük ticaret ortağı olması gerekmek ile birlikte, Moskova'nın bu yöndeki girişimleri Çin, ABD, AB, Hindistan ve Türkiye gibi ülkelerin güçlenen rekabetine takılmaktadır.

Öte yandan Moskova'nın genişleyen savunma kuşağı ve artan askeri harcamaları, KGAÖ'nün, Orta Asya'da ne derece efektif olabileceği sorusunu aklımıza getirmektedir. Ülkenin hızla batıya kayan savunma öncelikleri ise KGAÖ'nün gündemini Kırım, Kafkasya ve Doğu Avrupa'da sabit tutacak gibi gözükmektedir. Vurgulanan tüm bu verilerin haricinde, başta terörizm olmak üzere yıkıcı tehdit unsurlarının imkan ve kabiliyeti de son yıllarda bir hayli güçlenmiştir. Bahsedilen güvenlik risklerine karşı artık daha pahalı ve etkin savunma önlemlerinin geliştirilmesi zaruridir. Örgütün başat unsuru konumundaki Rusya'nın ekonomik gücü ise çalışma boyunca aktarılan çoklu güvenlik riskleri bağlamında, KGAÖ'nün imkânlarını sınırlayabilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, Orta Asya'da şartların hızla kötüleşmesi durumunda Moskova'nın KGAÖ içerisindeki iş yükü bir hayli artacaktır. Tamda böyle bir durumda Özbekistan'ın örgütün dışında yer alması, Rusya'nın KGAÖ aracılığıyla Orta Asya'da kurgulaayacağı güvenlik stratejilerini çıkmaza sokabilecekmüsait bir yapı teşkil etmektedir.

Tamda bu esnada alternatif işbirliği seçenekleri önem kazanmaktadır. Yine askeri doktrinlerden anlaşıldığı kadarı ile Moskova bu doğrultuda ağırlıklı olarak, AGİT, BM ve ŞİÖ üzerinde durmaktadır. AGİT'in zayıf örgütlenme sistemi bir kenara bırakıldığında, araştırma ölçeğinde başlıca alternatif işbirliği mekanizmaları olarak BM ve ŞİÖ öne çıkmaktadır. BM'nin içerisindeki aktif konumuna bağlı olarak Moskova, gerektiğinde kurulması mümkün barış gücü misyonlarıyla Orta Asya'da işbirliği stratejisi tatbik etmeye açıktır. Rusya'nın BM içerisindeki güçlü konumunun bölgeye konuşlanacak yabancı güçleri denetleyebilmesi, kuşkusuz ki Kremlin'i böyle bir seçeneğe yönelten başlıca etkidir. Bunun ile birlikte bölgeyi istikrarlaştırmaya çatışmalar başladığı anda BM ekseninde

kurulması düşünülen askeri örgütlenmelerin oluşumunun zaman alacak olması, Kremlin'i daha hazır askeri güç potansiyeline sahip olan alternatif işbirliği mekanizmalarına yönlendirmektedir.

ŞİÖ ile gerçekleştirilecek askeri ortaklıklar ise bu noktadan itibaren Moskova'nın ilgisine girmektedir. Bunun nedeni de örgütün bölgesel güvenlik sorunları baz alınarak kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Kuruluş amaçlarına bölgesel güvenlik sorunlarını çözümünü yerleştiren ŞİÖ, bu yönüyle Moskova'nın Orta Asya güvenlik arayışlarını desteklemektedir. Artan savunma yükümlülükleri, yıkıcı küresel çatışmalar ve varlığını devam ettiren yerel çatışma dinamikleri ise Rusya'yı ŞİÖ seçeneğine yöneltecek başlıca gelişmelerdir. Koalisyon güçlerinin çekilmesiyle, Orta Asya ülkelerinin gündeminde yerleşen Afganistan sorunu da ülkenin ŞİÖ çatısı altındaki güvenlik arayışlarına ayrı bir anlam katmaktadır. KGAÖ ve ŞİÖ arasında çeşitli tarihlerde imzalanan işbirliği antlaşmaları ise böylesi bir ortaklığın çok geniş bir perspektiften ele alınmasını kolaylaştırmaktadır. Çin'in son yıllarda artan askeri gücü de kuşkusuz bahsedilen arayışlara geçerlilik katan bir diğer unsurdur. Bunun haricinde örgüte 2015 yılında katılan Pakistan ve Hindistan, Afganistan bağlamında Moskova'nın güvenlik yükümlülüklerini hafifletebilecek önemli ülkelerdir. Öte yandan, örgüt düzenlemiş olduğu askeri tatbikatlar sayesinde tehdit unsurlarına karşı ne derece etkin olabileceğini yeterince gözler önüne sermektedir.. Yaklaşık olarak on yıl boyunca düzeli aralıklarla sürdürülen bu tatbikatlar, Moskova'nın ŞİÖ içerisindeki uyumunu arttırmıştır.

Rusya'nın ŞİÖ'den nasıl bir formatta yararlanabileceğinin kestirilmesi, bu doğrultuda ayrı bir anlam kazanmaktadır. Zira son dönemde örgütün askeri ittifak sistemine dönüşebileceğine ilişkin yayınlar çoğalmaya başlanılmıştır. En azından Ufa'da gerçekleştirilen ŞİÖ zirvesinde Kremlin tarafından böylebir izlenim yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak sadece Çin ve ABD arasında 450 Milyar \$'a varan devasa ticaret hacmini ele aldığımızda, ŞİÖ çatısı altında tatbik edilecek işbirliğinin sınırlarını kestirebilmek gayet mümkündür. Dolayısıyla böyle bir işbirliğinin günümüz koşullarında daha çok radikalizm ve sınır aşan suç örgütleri ile mücadele ekseninde gelişeceği açıktır. Örgütün askeri ittifak sistemine dönüşebilme ihtimalini ise olayların uzun vadede gelişecek akışına bağlı kalacaktır. O halde Moskova, stratejik savunma gündemini kurgularken KGAÖ'ne bağlılığını büyük ölçüde devam ettirecektir. Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri ve Orta Asya çatışma dinamiklerinin kontrol edilemez boyutlara ulaşması

da ŞİÖ çatısı altında kuruglanacak işbirliğinin oluşum sürecini hızlandıracaktır. Örgüt te olayların gelişimi karşısında artan sorumluluğunun bilinciyle, sonyıllarda düzenlenen zirvelerde uzun vadeli, daha etkin savunma stratejilerine yönelmiştir. Bu bağlamda dış politikasının merkezine sonuç alıcı pragmatik yöntemleri yerleştiren Moskova'nın, ŞİÖ'den muhakkak surette yararlanacağı açıktır. Böyle bir yöntemin tatki bedililşi sayesinde ülke, 21.yy'ın çatışmalar ile örülü koşullarında güney yönünden gelebilecek tehlikelerin uzağında kalma imkânına fazlasıyla erişecektir.

.

KAYNAKÇA

Kitap/ Makale/ Bildiri/ Tez

- Adrianoviç, Ponomorev Pavel, Rol Vozduha plavatelnoy Segmenta Varuujennih Sil Rassiskoy Federatsi V Reşeni İ Zadaç Po Obespeçeniyu Voennih Deystviy V Usloviyah Neoborodavannih Teatrov Voennih Deystviy İ Arktiki, *İzvestiya Yujnova Federalnova Universiteta. Tehiçeskie Nauki*, № 3(152), 2014, 138-147
- Akçadağ, Emine, “Yumuşak Japonya’nın Sert Güç Arayışları”, *Bilge Strateji*, Cilt:2, Sayı: 3, Güz, 2010, 1-28
- Akman, Halil, “Şanghay İşbirliği Örgütünün Oluşumunda Rusya-Çin İlişkileri ve İlişkilerin Problemleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:37, Nisan 2015, 311-326
- Akyol, Aslı, “Tacikistan Siyasi Gelişmeler (1991-2010)”, Ed: Necati İyikan, *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.311-389
- Alimova, Saodat Kuzievna, Muzaffar, Abduvakkasoviç, Alimov, “Problema 2014 Goda: Vzglyad İz Sentralnoy Azii”, *Vzovı Bezopasnosti V Sentralnoy Azii*, İmamoRan, Fond Perspektivnih İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki Publiçnoy Diplomati İm.A.M. Gorçakova, Fond V İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavleniye Dlya Publikatsi Uçastnikami Konferantsi, Moskva, 2013, 77-82
- Alkan, Haluk, Kırgızistan Otoriter Merkezileşmeye Karşı Merkez Kaç Direnişin Gölgesinde Siyasal İstikrarsızlık, *Stratejik Düşünce Enstitüsü, Analiz*, Ankara, 2010, 4-32
- Alkan, Haluk, *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan*, USAK Yayınları, Ankara, 2011
- Altınkaş, Evren, “Tarih Boyunca İran ABD ilişkileri”, Ed: Barış Adıbelli, *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran, İdeoloji, Devlet ve Dış Politika*, Bilim+ Gönül Yayınları, İstanbul, 2012, 276-285

- Asker, Ali, Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini, *Military Since & Intelligence/ MSI*, Analiz, Nisan, 2010, 2-8
- Aydın, Mustafa, "Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Güvenlik: 1989-2003", (Hazırlayanlar: Ertan Efeğil ve Elif Kılıç Beyli-Pınar Akçalı), *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, 276-285
- Balcı, Ali, "Afganistan: Küresel Güçlerin Oyun Alanı", (Ed: Kemalettin İnät, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları: I. Cilt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, 99-165
- Barkut, Batu: "Tarihin Sonunda Jeopolitik", (Ed: Mustafa Serdar Palabıyık), *Batıda Jeopolitik Düşünce*, Orion kitabevi, Ankara, 2009, 201-217
- Bekcan, Umut, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*, Phoneix yayınları, Ankara, 2013,
- Bilgin, Hasan, *Stratejik Açıdan Çin*, USAK Yayınları, Ankara, 2010
- Borisovna, Boçkatreva, İrina, "Pervoe Desyatiletie ŞOS: İtogi Deyatelnosti", *İzvestiya Altayskova Gasudarstvennova Universiteta*, № 4(2) 76, 2012, 46-50
- Bozbey, İzzet, Ahmet, "Özbekistan'da İslam ve Kimlik", (Ed: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya'da Siyaset ve Toplum, Demokrasi, Etnisite ve Kimlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2012, s.286, 285-315
- Bugubaev, Kubangazy, "İslam'ın Orta Asya ve Kırgızistan'da ki Dinamikleri", *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, Ekim, 2013, 2-15
- Burget, Fazıl, Ahmet, "Afganistan'da 2014 Beklenirken: Taliban Siyasal Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Guruplaşmalar", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, Nisan 2013, 95-103
- Büyükbaş Murat, Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006
- Canar, Burçin, *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz*, Phoneix yayınları, Ankara, 2013
- Çelik, Tayfun, "Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO Yansımaları", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Temmuz 2012, Cilt:4. Sayı:2, 27-50

Çihicın, Yuriy, Sergeyeviç,” Voenno-Morskie Sili Yaponii V Kontekste Problemi Bezopastnosti V Aziatiskom-Tihookianiskom Regione”, *Ugrozi Bezopastnosti V Azitiskom-Tihoakianiskom Regione, Puti İ Perspektivi Reşeniya*”, *Materiali Mejdunarodnoy Nauçnoy-Praktičeskoj Konferentsii, Ministerstva Obrazovaniya Nauki Rasiskoy Federatsii Dalnevostoçny Federalniy Universitet, Vladivostok, 11-12 Dekabr 2014, 32-34*

Çolakoğlu, Selçuk, *Uluslararası İlişkilerde Kuzey Asya*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2009

Dağı, Zeynep: “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, (Ed: Refet Yinanç- Hakan Taşdemir), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara,2002, 167-205

Demir, Setif, “Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:6, No:11, 2010, 27-52

Demirel, Emin, *Global Şiddet*, Renk Yayın Evi, İstanbul,2011

Demirci, Levent, “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Kesişiminde ki Sorunlu Vadi: Fergana”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:2, 2012, 33-69

Demirtepe, M.Turgut ve İbrahim, Erdoğan, “Obamanın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl:7, Sayı:9, 49-83

Demirtepe, M.Turgut,”Orta Asya’da Radikalizm, Otokrasi ve Terör”, Der. İhsan Bal, *Terör, Terörizm ve Küresel Terör İle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyler*, USAK Yayınları, Ankara,2006, 257-291

Doklad za 2015, Organizatsiya Obyedinennih Natsiy, Mejdunarodny Komitet Po Kontrolyu Nad Narkotikami, Vienna, 2015, 1-134

Dönmez, Rasim, Özgür, “Orta Asya Ve Kafkasya’da Siyasal Şiddet: Yerelden Küresele”, Der: M. Turgut Demirtepe, *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara,2008, 249-283

Dugin, Aleksandr, (Çev: Vügar İmanov), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, İstanbul,2004

- Efegil, Ertan: ‘‘Orta Asya’da Gc Mücadelesine Genel Bakış’’, Der: Mehmet Seyfettin Erol, *Küresel Gc Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği*, Barış Platin Yayın Evi, Ankara, 2009, 55-99
- Efegil, Ertan & Neziha, Musaoğlu, ‘‘Orta Asya’da Demokrasi Söyleminden Otoriter Yönetime Geçiş’’, (Der: Mehmet Seyfettin Erol), *Küresel Gc Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği:Yeni Büyük Oyun*, Barış Platin Yayın Evi, Ankara,2009,447-489
- Egeli, Sıtkı, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı, Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, (Ed: Mustafa Aydın), İstanbül Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbül,2012
- Erdoğan, Bülent, ‘‘Orta Asya’da Yasa Dışı Eroin Ticareti ve Kullanımı’’, *USAK Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Merkezi*, Cilt:1, No:1,2006, 81-128
- Ergül, Nihal, ‘‘Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletlerin Rolü ve Uygulamaları’’, (Der: Atilla Sandıklı), *Güvenlik Savaş, Barış veatışmazmleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbül, 2012, 165-211
- Erhan,ağrı, ‘‘ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’’, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 2004 Gz, 123-149
- Erişen, Cengiz, ‘‘Rusya Federasyonun Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler’’, (Ed: Erhan Büyük Akıncı), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004, 165-195
- Erol, Mehmet, Seyfettin, ‘‘ Rusya Federasyonunun Orta Asya Politikaları’’, (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya’nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Dağıtım, Bursa,2013, 311-341
- Erol, Mehmet, Seyfettin & Oktay, Bingöl, ‘‘Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası ngrler’’, *Akademik Bakış Dergisi*, Cil:5, Sayı:10,2012, 173-187
- Erol, Mehmet, Seyfettin, ‘‘Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül’’, (Haz: Ertan Efegil, Elif Hatun Kılıçbeyli), *Yakın Dönem Gc Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbül, 2004, 197-261
- Ersoy, Ömer, ‘‘Uyuşturucu Tehdidi Altında Bir lke: Afganistan’’, Der: M. Turgut Demirtepe, *Orta Asya& Kafkasya Gc Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, 283-311
- Fukuyama, Francis, (ev: Hasan Kaya), *Ulus İnşası*, Profil Yayınları, İstanbül,2008

- Gül, Taner, Arktikteki Rusya: Sorun ve İşbirliği Arasındaki Gelgit, Bilgesam Analiz, No:1167, 24 Kasım 2014, 1-7
- Gürkaynak, Muharrem, *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara,2004
- Hekimoğlu, Asem, Nauşabay, *Rusya'nın Dış Politikası I*, Vadi Yayınları, Ankara, 2007
- İskandarov, Akbarşo, “ V Sentralnoy Azii: Rol ODKB İ ŞOS”, *Sentralnaya Aziya Kavkaz*, Tom: 16, Bpusk: 2, 2013, 18-28
- İsmayılov, Elnur, “Rusya-Batı Askeri Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini”, Bilgesam Analiz, No:1190, Şubat, 2015, 1-5
- Özcan, Mustafa, “Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan”, (Yayına Hazırlayan, Ali Ahmetbeyoğlu), *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2002, 349-400
- Öztürk, Osman, Mete, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, Asam Yayınları, Ankara, 2001
- Kamalov, İlyas, *Moskova'nın Rövanşı, Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008
- Kaplan, İsmail, *Irklar, Dinler ve Mezhepler Mozaigi, Orta Doğuda Bahar Sancısı*, Babiali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2012
- Karabat, Ayşe, *Suriye Savaşları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013
- Karabayram, Fırat, *Rusya Federasyonunun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitap evi, Ankara, 2007
- Karaca, R. Kutay, - Fırat, Purtaş, “Andican Olayaları Sonrası Orta Asya'da Oluşan Yeni Güç Dengesi”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı:388, Nisan 2006, 67-71
- Kasım Kamer, “Tacikistan: Çok Boyutlu Bir İç savaş”, (Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları I. Cilt*, Nobel Yayıncılık, Ankara,2010, 507-517
- Kenar, Nesrin, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorunun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005
- Kesgin, Serdar, *NATO-Rusya İlişkileri*, Türkiye Cumhuriyeti, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Giresun, 2009

- Keskin, Mustafa, “ Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi”, *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 2, 2015, 45-62
- Kodaman, Timuçin & Haktan, Birsal, “Bağımsızlık Sonrası Özbekistan Dış Politikası”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı:2, 412-442
- Kovalskaya, Svetlana, “Kazaklarda İslam: Yayılma Devresi, Özellikleri, Tesiri”, Ed: Muhammed Savaş Kafkasyalı, *Orta Asya’da İslam, Temsilden Fobiye, II. Cilt*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara, 2012, 1061-1088
- Klavdieviç, BelozeroVasiliy, “ Voennaya DoktrinaRassi: V NaçaleBolşovaPuti”, *Vlast*, № 2 (2015), 98-103
- Lambeth, Benjamin, S, “Hava Gücü, Uzay Gücü ve Coğrafya”, Haz: Colin S. Gray-Geoffrey Sloan, *Jeopolitik Strateji ve Coğrafya*, Çev: Tuğrul Karabacak, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, 81-111
- Laumunin Murat Turanoviç, “ Afganistan V Sisteme RegionalnoyBezopastnosti, Posle UhodaMejdunarodnih Sil Sadeystviya Bezopastnosti” , *ODKB İ Planirovanie Na Sluçay Çerezviçaynih Obstayatelstv Posle 2014 Goda*, Jenevskiy Sentr Demokratiçekova Kontrolıya Had Vaarujennimi Silami, Obşestvennoe Obedinenie Sentr İzuçeniyaVneşneyPolitiki İ Bezopastnosti, Seriya Regionalnih Program, No: 19, Cenova-Minsk 2015, 73-109
- Maden, Tuğba Evrim, “Delhi Policy Group-Barış ve Çatışa Programı, Afganistan’da Barış ve İstikrar: Komşuların Katkısı Bölgesel Konferansı”, Konferans Değerlendirme Serisi, *Orta Doğu Analiz*, Eylül 2012, Cilt: 4, Sayı:45, 84-89
- Merdanguli, Agayev: “Rusya Federasyonunda Etnik Kökenli Suç Örgütleri ve Organize Suçlar”, Ed: Erhan Büyük Akıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004, 113-137
- Mihailoviç Kiril Barskiy,“ PerspektiviUçastita ŞOS V MirotvoriçeskoyDeyatelnosti, Predatvraşenii İ Regulirovanii Konfliktov”, *Jurnal Vestnik MİGİMO Universiteta*, № 4 (43), 2015, 94-101
- Mihailoviç Lokşin Grigory, “ PalitiçeskoeSatrudniçestvoRassii İ Vietnamı”, *Yugo-VastoçnayaAziya: AktualnieProblemiRazvitiya*, №:25(2014), 55-63

- Nogayeva, Ainur, *Orta Asya'da ABD, RUSYA ve ÇİN Stratejik Denge Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, 2011
- Obzor Proizvodstva Opiya v Afganistane v 2013 godu, UNODC N Ministersctvo C Narkotikami İslamskoy Respubliki Afganistan, Obzor, Vienna i Kabıl, Noyabr 2013, 4-25
- Olçar, Kemal, *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, İstanbul
- Onay, Yaşar, ‘‘Rusya’nın Ortadoğu Politikası Şekillendiren Parametreler’’, *Bilge Strateji*, Cilt:7, Sayı:12, Bahar,2015, 17-21
- Önal, Halil, ‘‘ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel bir analiz’’, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:6, Sayı:23,2010, 43-71
- Özbay, Fatih, *Hazarda Güvenlik İkilemi ve Silahlanma Yarışı*, *Hazar Raporu*, Yaz 2013, 7-19
- Özer Emel, ‘‘Orta Asya Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler (1991-2010)’’, Ed: Necati İyikan, *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, hiperlink yayınları, 2011, istanbul, 273-330
- Özer, Sanem, ‘‘Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği ve Savaşları’’, *Orta Doğu Analiz*, Cilt:5, Sayı:60, Aralık, 2013, 68-79
- Özdal, Habibe, *Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Kırımın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, USAK Yayınları, Ankara, 2015
- Özkan, Güner, ‘‘İkinci ‘‘Kırgız Devriminin’’ Rusya-ABD ilişkileri içinde anlamı,’’ , (Der. M. Turgut Demirtepe& Güner Özkan), *Uluslararası sistemde Orta Asya, Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara,2013, 163-195
- Öztürk, Ahmet, ‘‘Rusya Gürcistan Krizi: Yerel Bir İç Çatışma Küresel Yansımalar’’, *USAK Orta Asya Kafkasya Araştırmaları Merkezi*, Cilt:4, Sayı:7, 2009, 2-27
- Öztürk, Osman Mete, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, Asam Yayınları, Ankara, 2001
- Pehlivan Türk, Bahadır, ‘‘Japonya-Çin İlişkileri: Tarihin Gölgesinde Rekabet ve Hegemonya’’, Der: A. Mete Tuncoku, *Japon Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013, 95-123

- Pirinççi, Ferhat, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı:1, 2008, 207-235
- Podberezkin, Aleksey, İvanoviç, *Voennie Ugrozi Rossii*, izdatelstva MİGİMO Universitet, Moskva, 2014
- Purtaş, Fırat & Halit, Mamadov, “Kolektif Güvenlik Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri”, (Ed: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, 105-125
- Purtaş, Fırat, “Orta Asya’nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya’da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri”, (Der: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, 31-65
- Purtaş, Fırat, *Rusya Federasyonu Ekseninde BDT*, Platon Yayınları, Ankara, 2005
- Raşid, Ahmed, (Çev: Osman Akınhay), *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun*, Mozaik Yayınları, 2001,
- Russkiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, İnttereci Rossi Vı Sentralnoy Azii, Saderjanie, Perspektifi, Ograniçiteli, No:10, Moskva, 2013, 5-59
- Sadrujenstva Nezavisimih Gasudarstv 20 Let”, *Sayuzniki ODKB*, Dekabr, 2011, №3,
- Salihoviç, Muhammet, Ruslan, “ Voennoe Satrudniçestvo Rossi So Stranami Blizneva Zarubejya: Osnovnie Napravleniya”, *Vestnik Çelyabinskova Gasodarstvennaya Universiteta*, №23 (314), 2013, 13-18
- Sarı, Yaşar & Çınara, Asanbayeva, “1990 ve 2010 Yıllarında Güney Kırgızistan’da ki Etnik Çatışmalar: Nedenler, Benzerlikler ve Farklılıklar”, (Ed: M. Turgut Demirtepe), *Orta Asya’da Siyaset ve Toplum, Demokrasi, Etnisite ve Kimlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2012, .99-141
- Sasaoğlu, Dicle, “NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan, Bilgesam Analiz”, No:1176, 08 Ocak 2014, 1-8
- Sever, Oktay, F. Tanrı, “Rusya’nın Orta Asya’da Sarsılan Hegemonyası ve Afganistan Politikası: Moskova’nın Orta ve Güney Asya’ya Dönük Değişen Yaklaşımının Temelleri ve İkilemleri”, (Der. M. Turgut Demirtepe), *Uluslararası sistemde Orta Asya, Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, 1-25

- Sönmez A. Sait, "Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlık Kısacasında Özbekistan-Rusya İlişkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.28, 2013, 318-339
- Sönmez, A.Sait, "Özbekistan Dış Politikasını Oluşturan Temel Faktörler", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13,Sayı:2, 2013, 387-415
- Tacibayev, Raşid, "Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi", (Ed: Savaş Kafkasyalı), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara-Türkistan,2012, 169-211
- Taşdemir, Fatma, Uluslararası Meşruiyete Giden Yol: "Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, No:5,2006, 75-89
- Telatar, Gökhan, "Sınırlı Çıkarlardan Askeri Angajmana ABD'nin Orta Asya Politikası", (Der: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK yayınları, Ankara, 2013, 27-57
- Tepeyurt, Mehmet; Bezen, Balamir, Coşkun, "Tarihsel Süreçte Bir Kâğıt Asker Olarak Orta Doğu'da Rus Varlığı", (Ed: Sezgin Kaya), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ekin Basım Dağıtım, Bursa, 2013, 205-242
- Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No:6, Haziran 2015, İstanbul, 1-70
- Tezkan, Yılmaz- M.Murat, Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul,2002,
- Torun, Abdullah, "Bölgesel Hegemonyanın Bir Aracı Olacak Kolektif Güvenlik Örgütü", *USAK Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Merkezi*, Cilt:9, Sayı:19,1-23
- Tosun, Necdet, "Orta Asya'da Tasavvuf," (Ed: Muhammed Savaş Kafkasyalı), *Orta Asya'da İslam, Temsilden Fobiye I.Cilt*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, Ankara, 2012, 491-548
- Tumbektov, Bağırcan, "Rusya Federasyonu Dışındaki Rus Azınlıkların ve Rusça Konuşan Toplulukların Durumu", (Der: Erhan Büyük Akıncı), *Değişen Dünyada, Değişen Rusya*, Phoneix yayınları, Ankara, 2004, 51-67

- Türker, Ahmet, Tolga, ‘‘Orta Asya’da İslam, Siyaset ve Güvenlik’’, (Ed: M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan), *Uluslararası sistemde Orta Asya, Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, 279-299
- Trenin, Dimitriy, Oleg Kulakov, Aleksey, Malaşenko, Petr, Tapıçkanov, Afghanistan Posle Vvoda Mejdunarodnoy Koalitsi: Ugrozı, Riski, İ Vzovı Dly Rasiskoy Federatsii, Karnegi Movskosky Center, Aprel 2014, 1-17
- Tszyanjun Çjan, ‘‘Vzovı Bezopastnosti V Sentralnoy Azii Posle Afganskoy Vaynı’’, Vzovı Bezopastnosti V Sentralnoy Azii, İmemoRan, Fond Perspektiivnihv İsledovaniy İ İnitsiyativ, Fond Padderjki PubliçnoyDiplomati İm.A.M. Gorçakova, Fond İmeni Fridriha İberta, Tezisi, Predstavlenıie Dlya Publikatsi Uçastnikami Konferantsi, Moskva, 2013, 86-89
- Uğrasız, Bülent, ‘‘Çin’in Hazar ve Orta Asya’ya Yönelik Politikası’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt:4, Sayı:3,2002, 227-237
- Urhal, Ömer, *Küreselleşen Dünya’da Güvenlik (Milli Güvenlik, Kamu Güvenliği, Örgütlü Suçlar ve Suç istihbaratı)*, Adalet Yayınları, Ankara,2009
- USAK Avrasya Araştırmalar Merkezi, Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA/AİGK) Raporu, Ankara, 2010, 5-35
- Uslubaşı, Fevzi, Büyük Oyundan Büyük Kaosa: Taliban ve Avrasya’da Cihad, Karınca Yayınları, Ankara, 2010
- Uslubaş Fevzi, Küresel Terör, *Afganistan, BOP ve ABD, İmparatorlukların Bataklığı, SSCB’den sonra Sıra Rusya’da mı ?*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul,2005
- Ülger, İrfan, Kaya, Orta Asya’da Radikalizm Tehdidi: Gerçek mi? Efsane mi? , II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kırgızistan-Bişkek,2008, .441-454
- Ülkü İrfan, *Moskova ile İslam Arasında Orta Asya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002
- Vavilyova, .V, A.F. Kaygaradova, Yu. V. Korotoeva, Yu. V. Mayalenko, P.V. Panov, ‘‘Russkie Menşistva V Stranah Postsavetskova Prostranstva: Faktori İ Palitizatsi ‘’, Federalnoe Gasudarstvennoe Obrazovatelnoe Uçrejdenie Vısşevo Professionalnova Obrazovaniya <<Permskiy Gasudarstvenniy Natsionaliy İssledovatel’skiy Universitet>>, Kafedra Palitiçeskiy Nauk, Analitiçeskiy Doklad, Perm, 2013, 1-60

- Yalçınkaya, Alaeddin, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğümden Küresel Kördüğüm*, Lalezar Kitap Evi, Ankara, 2000
- Yaman, Ali, "Fergana Vadisi: Orta Asya'nın Jeopolitik ve Stratejik Merkezi", *Dünya Çatışmaları: I. Cilt*, Ed: Kemal İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, 2010, Ankara, 583-623
- Yaman, Ali, *Sovyet Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi*, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kırgızistan-Bişkek, 2008, 477-492
- Yapıcı, M. İrem, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç etkenler*, USAK Yayınları, Ankara, 2010
- Yesevi, Çağla, Gül, *Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif İşbirliği Örgütü Örneği*, Çalışma Kâğıdı No.4, TC. İstanbul Kültür Üniversitesi, Ocak 2013, 2-12
- Yevgin, Abdullah, *Afganistan Siyasetini Anlama Klavuzu*, SETA Yayınları, Rapor, İstanbul, 2015, 2-109
- Yıldız, Dursun, Cuma, Çakmak, Nuri, Yıldırım, Ediz Ekinci, *Su Orta Asya'daki Saatli Bombai Hidropolitik Akademi*, Rapor, 7-44,
- Yıldız, Dursun, *Orta Asya'nın Stratejik Suları*, Truva Yayınları, 2012, İstanbul
- Yıldırım Sami, *Rusya Fedrasyonunun 21.yüzyıl Avrupa-Atlantik Güvenlik Politikaları*, Karaharp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014
- Yıldırımcıoğlu Mahmut& Hüseyin Koçarlan, "Çok Kutuplu Dünya'ya Doğru Şanghay İşbirliği Örgütü", *Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Yıl:2012, 163-174
- Yılmaz Muzaffer Ercan, "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi", Der: Mustafa Aydın, Hans Günther Brauch, Necati Polat, Mitat Çelik Pala, Ursula Olswald Spring, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, 407-427

Yureviç, Malov, Andrey, “ O Razvitii Mer Daveriya İ Trasparentnosti V Kontekste Vızov İ Ugroz Bezopastnosti Kosmiçeskoy Deyatelnosti, *Vestnik MİGİMO UNİVERSİTETA, №4(31), 2013,127-134*

Zorlu Kürşat & Erman Akıllı, “Ulus Devlet ve Bölgesel Dinamikler Zemininde Orta Asya’da Sınır Aşan Sular”, *USAK Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Merkezi, Cilt:9, Sayı:19,2015, 25-47*

DİĞER KAYNAKLAR

15 Let ŞOS: İstoriya İ Razvitiya Şanhayskoy Organizatsi İ Satrudniçestba, <<http://ru.euronews.com/newswires/3207066-15-net-woc-nctopnr-n-pa3bntne-wahxanckon-oprahn3aunn-cotpyahnuectba/>> , E.T: 16.07.2016

Abaronnıy Byudjet Rassii Dastignet 81 Mlrd. \$ V 2015 Godu, <<http://www.ereport.ru/news/1410301217.htm>>, E.T: 12.07.2016

Abuşoğlu Mehmet Çağatay, “Tacikistan’ın Rogun Projesi ve Bölge Politikalarına Etkisi”, <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-asya-arastirmalari-merkezi/2014/09/30/7776/tacikistanin-rogun-projesi-ve-bolge-politikalarina-etkisi>> ET:12.05.2016

AfganistanDevlet Başkanı Gani. İŞİD’i Gömeceğiz, <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160125_afganistan_isid> , E.T: 12.05.2016

Afganistan’da Haşhaş Üretimi: Batının Kabusu Gerimi Dönüyor ?<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/02/130227_afganistan_hashas.shtml> , ET:12.05.2015

Afganistan Savaşı ABD’ye Pahalıya Mal Oldu”, <<http://aa.com.tr/tr/dunya/afganistan-savasi-abdye-pahaliya-mal-oldu/88401>> , ET: 12.05.2016

Afganistan Stal Nabludatelem Pri ŞOS, Turtsiya- Partnerom Po Dialogu, <http://ria.ru/world/20120607/667362112.html> , E.T: 08.07.2016

Amirbek Aidarbek, Afganistan ve Orta Asya: Günümüzdeki Durumun Bölgesel Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi, <<http://eurasian-research.org/tr/research/comments/security/afganistan-ve-orta-asya-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzdeki-durumun-b%C3%B6lgesel-g%C3%BCvenlik-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan>> ET:12.05.2016

Anklav Eto: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/2978>, E.T: 16.07.2016

AntiteroristiçeskieUçenie ŞOS Proydut V Kirgizii

<<http://m.ria.ru/world/20160317/1391462210.html>> , ET:14.05.2016

Arynbek Aidana, “Kolektif Güvenlik Örgütü Açısından Ermenistan- Azerbaycan İlişkileri”,<<http://eurasian-research.org/tr/research/publication/e-bulletin/kolekti%C3%BCvenli%C3%BCk-antla%C5%9Fmas%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan-ermen%C3%BCstan-%E2%80%93-rusya>>, ET: 14.05.2016

Asal Uğur Yasin, Dağlık Karabağ Sorunun Çatışma Perspektifinden Analizi, <http://bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-265-2014062512asya_bol2.pdf>, ET: 14.05.2016,

Atnaşeniya NATO İ Kazahstana,<http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49598.htm/> , ET:13.05.2016

Atomnie Pagremuşki, <<http://carnegie.ru/2016/06/23/ru-63898/j2eg>> E.T: 10.07.2016

Avia Baza “Kant” Abyedinit Fce Rosiskie Voennie Obektı V Kırğızii, <http://ria.ru/defense_safety/20160130/1367488635.html> , E.T: 06.07.2016

Bahavi Nezamüddin : << Taliban>> İ NarkotikiNerazdelimi, <<http://www.fergananews.com/articles/8897>>, ET:12.05.2016

Baza V Karmani Skora Obritet Vtoruyu

Jizn<<http://vz.ru/politics/2014/11/28/717531.html>> , E.T:10.07.2016

Beşimov Baktıbek & Ryskeldi Satke, “Orta Asya’da Rusya Çin Mücadelesi”, <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyada-rusya-cin-mucadelesi>> ET: 14.05.2016

Birleşmiş Milletler Antlaşması, <<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>>, E.T: 10.05.2016

Bogdanov Konstantin, Bıstrıy Globalniy Udar Za 60 Minut v LubuyuToçkuZemli,
<<http://ria.ru/analytics/20131212/983737904.html>>, E.T: 12.05.2016

Boz Hakan, ABD'nin Dügümlenen Terör ile Mücadelesi, Suikast Yada Darbe ile
Sonuçlanır mı
?,<<http://www.21yyte.org/arastirma/afganistan/2013/08/02/7140/abdnin-dugumlenen-terorle-muzakeresi-suikast-ya-da-darbeyle-sonuclanir-mi>>, ET:
12.05.2016,

Budak Türkan, Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve
Türkiye,<<http://www.bilgesam.org/incele/174/-orta-asya%E2%80%99da-kuresel-jeoekonomik-rekabet-ve-turkiye/#.V4rNKIXhDIU>>, ET:14.05.2016,

Chaoqing Wang, International Secrutiy Cooperation Between theSCO and CSTO,
<http://teoria-practica.ru/> , ET. 15.05.2016

Dogovor O Evraziskom Ekonomiçeskom Soyuze, <<https://docs.eaeunion.org/ru-ru/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610>> , E.T: 02.07.2015

Deklaratsiya O Sozdanii ŞOS (15.06.2001) <<http://infoshos.ru/ru/?id=37>>
ET:15.05.2016

Demirtepe, M.Turgut,AEB üyeliği ve Kırgızistan Ekonomi ve Coğrafyanın Dayattığı
Tercih, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/08/aeb-uyeligi-ve-kirgizistan-ekonomi-ve-cografyanin-dayattigi-tercih>>, E.T: 06.06.2016

Demirtepe M.Turgut, “ Özbekistan ve Kolektif Güvelik Antlaşması Örgütü”,
<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/08/ozbekistan-ve-kolektif-guvenlik-anlasmasi-orgutu>>, E.T: 06.07.2016

Doğu Çin Denzinde Egemenlik Çatışması, <<http://www.kureselcatismalar.com/dogu-cin-denizinde-egemenlik-catismasi/>>, ET: 11.05.2016

Ekspert: O Pereşeniyah İ VzaimnihPritenziyahAfganistana, Pakistana, Rossi İ
Sentralnoy Azii, <<http://www.fergananews.com/articles/8841>> , ET: 12.05.2016

Erbaş Sultan, Fergana Vadisi Çıkmazı,
<<http://akademikperspektif.com/2014/01/07/fergana-vadisi-cikmazi/>> ET:12.05.2016

- Gündoğdu Elif Burcu, 21. Yüzyılda Yükselen Çine Karşı ABD- Japon ittifakı, <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/01/03/7359/21-yuzyilda-yukselen-cine-karsi-abd-japonya-ittifaki>>, ET: 11.05.2016
- Has Kerim, “ Rusya-Çin Yakınlaşmasında İkinci Perde: Askeri İttifak ?,” <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/06/rusya-cin-yakinlasmasinda-ikinci-perde-asker-ittifak>>, E.T: 06.07.2016
- Has Kerim, “Arktika: Rusya İle Batı Arasında Yeni Rekabet Alanı”, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2015/10/arktika-rusya-ile-bati-arasinda-potansiyel-yeni-rekabet-alani>>, E.T: 08.07.2016
- Has Kerim& Habibe Özdal, İdeolojiden Pratiğe Putin’in “ Megola İDEA”sı Avrasya Birliği <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/08/ideolojiden-pratige-putin-in-megola-idea-si-avrasya-birligi>> , E.T: 14.05.2016
- Has Kerim, Rusya Ve Kırgızistan: Orta Asya’da Stratejik Ortaklığın Sınırları, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/06/rusya-ve-kirgizistan-orta-asya-da-stratejik-ortakligin-sinirlari>>, E.T: 13.05.2016
- Has Kerim, “ Orta Asya’da Rusya’yı Anlamak: Tacikistan ,<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/08/orta-asya-da-rusya-yi-anlamak-tacikistan-orneği>> E.T: 06.07.2016
- Has Kerim, Putin’in Reel Politik Hırsları: Orduda Reform, <<http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/11/putin-in-reelpolitik-hirsi-orduda-reform>> , E.T: 16.07.2016
- How Many Foreign troops are in Afganistan ?<<http://www.bbc.com/news/world-south-asia-11371138>> ,E.T: 16.07.2016
- İŞİD Afganistanda Kamp Açtı<<http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-afganistanda-kamp-acti>> E.T:10.05.2016
- İGİL İspıtıvayet Granitsı Sentralnoy Azii Ha Proçnost, Pişet <<Hezavisimaya Gazeta>><http://www.24kg.org/bolshoj_tirazh/5797_igil_ispyityivaet_granitsyi_tsentralnoy_azii_na_prochnost_pishet_nezavisimaya_gazeta> , E.T: 16.07.2016

İndiya İ Pakistan V ŞOS-PalotNormalny,

<<http://ria.ru/world/20150710/1125082765.html>>, E.T. 14.07.2016

İzzetgil Elşan, Orta Asya ve Kafkasya’da IŞİD

Tehdidi,<<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=844&cid=2587&bolge=13>> ,

ET.12.05.2016

Japonyanın 2013 Yılı Savunma Beyaz Kitabı

<http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/019_japonya_beyaz_kitap_2013.pdf>

E.T:11.05.2016

KonseptsiyaVneşneyPolitiki Rasiskoy Federastsi,

<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F>, E.T:11.05.2016

KonseptsiyaVneşney Politiki Rasiskoy Federatsii,

<http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/sps/357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C> , E.T: 11.05.2016

KonseptsiyaVneşneyPolitiki Rasiskoy Federastsi,

<<http://archive.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>> E.T: 10. 05. 2016

Karaağaçlı Abbas, Tacikistan’ın Siyasal ve Toplumsal

Yapısı,<<http://www.bilgesam.org/incele/177/-tacikistan%C2%92in-siyasal-ve-toplumsal-yapisi/#.V4rR8VXhDIU>>, ET: 12.05.2016

Karaağaçlı Abbas,Tacikistan’ın Bedeşhan Bölgesinde Huzursuzluk,

<<http://www.bilgesam.org/incele/181/-tacikistan%E2%80%99in-bedaşsan-bolgesinde-huzursuzluk/#.V4rRpVXhDIU>> ET:12.05.2016

Kavas Alp Yüce, Rusya’nın Arktik Politikası ve Türkiye,

≤<http://www.bilgesam.org/incele/78/-rusya'nin-arktik-politikasi-ve-turkiye/#.V4rSP1XhDIU>>, ET:14.05.2016

Kazokoğlu Cüneyit, “ 8 ülkenin Gözü Neden Kutup Bölgesinde”

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji> , E.T: 24.05.2016

Kırgızistan: Kak KampensiruyetsyaUşerb Pastradavşim VoVremya Antiterroristiçeskoy
Operatsii <<http://russian.eurasianet.org/node/62591>> , ET:12.05.2016

Kısacık Sina, Rusya'nın Suriye Politikasını

Anlamak,<<http://politikaakademisi.org/2012/08/07/rusyanin-suriye-politikasini-anlamak/>> ET: 17.05.2016

Mihailov Andrey, GlobalnıyUdar: Stoit li Rossi

Oposatsya,<<http://www.pravda.ru/politics/military/defence/11-09-2014/1225841-otvetnaudar-0/>> , E.T: 12.05.2016

Momunkulov Canat, Orta Asya'da Su Kaynaklarının Dağıtımını ile ilgili Sorunlar,

<<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=125&lang=tr>> ET: 12.05.2016

Morskoya Doktrina Rasiskoy Federatsi Na Period Do
2020,<<http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html/>>, E.T:10.05.2016

Morskaya Doktrina Rasiskoy Federatsii Na Period Do 2020 goda,
<http://stat.doc.mil.ru/documents/quick_search/more.htm?id=10339921@egNPA#txt
> , E.T:11.05.2016

Mutlu Gülay, “ Orta Asya'da Radikal İslamın Gölgesi”,

<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/04/orta-asya-da-radikal-islam-in-golgesi>>, E.T: 16.07.2016

NATO'dan Afganistan İçin Devam Kararı, <<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/natodan-afganistan-icin-devam-karari>> , E.T: 12.05.2016

Ne Grozi Yuzjnomu Frontu, Kak RossiyaNamerinaBarotsya S İG İL İşö İ V Sredney Azii,

<<https://lenta.ru/articles/2015/10/20/khorasan/>> , ET: 12.05.2016

Noviy Gensek Dly

NovoyStrategi,<<http://www.oborona.ru/includes/periodics/geopolitics/2014/1128/113814540/print.shtml>> , E.T: 14.07.2016

Novie SmisliVoennoy Doktrini, <<http://vpk-news.ru/articles/22618>> , E.T:10.05.2016

O Posiskih Padhodah K Probleme YadernovaRazarujeniya,

<<http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/8329e2a2d0f85bdd43256a1700419682/77e35c66f48bc072c32577c200342596!OpenDocument>> , E.T: 10.07.2014

Ob Uçastii Delegatsi İK RATS ŞOS V Savmestnom Antiterroristiçeskom Uçenii
Kompetentnih Organov Gasudarstv- Çlenov ŞOS << Vostok-Anti Teror-2014>>,
<<http://ecrats.org/ru/cooperation/anti-terror-training/3763>> , E.T: 08.07.2016

Ob Uçastii Predstavitelya İspalkoma RATS ŞOS V Savmestnoy Pagraniçnoy Operatsii
<<Vostok-2014>>,<<http://ecrats.org/ru/cooperation/anti-terror-training/4689>>, E.T: 08.07.2016

Odejda Kak Element Kulturnoy Vaynı Protiv İslama,
<<http://russian.eurasianet.org/node/63026>> , E.T:12.05.2016

OON Zayavlyaet O Raşşirenii Vliyaniya İGİL V Afganistane,
<<http://m.zn.ua/WORLD/oon-zayavlyaet-o-rasshirenii-vliyaniya-igilv-afganistane-190104.html>>, ET: 12.05.2016

Organizatsiya Dagavora O Kollektivnoy Bezapastnosti, <<http://www.odkb-csto.org/structure/>> ,
ET. 14.05.2016

Özbekistan İslami Hareketi İŞİD'e Bağlılığını Açıkladı,
<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150807_isid_ozbekistan> ,
ET: 12.05.2015

Özel Merve Suna, Ayı ve Ejderhanın Dostluğu,<<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/2012/06/13/6639/ayi-ve-ejderhanin-dostlugu>> ET:
11.05.2016

Özkan Güner,” 2014 Sonrası Afganistan ve Orta Asya'nın Çıkmazı”,
<<http://www.analistdergisi.com/sayi/2013/11/2014-sonrasi-afganistan-ve-orta-asya-nin-cikmazi>> ,E.T: 16.07.2016

Paçemu Afganskıe Talibi Voyuyut C İslamskim Gasudarstvom,
<http://www.bbc.com/russian/international/2015/12/151218_taliban_fighting_isis>,
E.T: 16.07.2016

Padpisan Ukaz O realizatsi Planov Razvitiya Vaarujennih Sil İ Modernizatsi OPK,
<<http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/125/events/15242>> E.T: 24.05.2016

Palajeniye İ Vaprosu Videniya, <<http://www.komitet2-16.km.duma.gov.ru/site.xp/049056.html>> , E.T: 10.07.2016

PalajeniyeSaateçestvennikov V Stranah SNG

<<http://www.mid.ru/bull.nsf/b8c211ca1a623d7f432568e900412a30/59936210b36a8179432568e8003f8d71?OpenDocument>> , E.T: 15.05.2016

Poisk-2016''-Pervoe Savmestoe Uçenie Sil İSredst Razvedki Voorujennih Sil Gasudarstv Çlenov ODKB, Respublika Tadjikistan,18-22.04.2016 <http://www.odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=6103&SECTION_ID=> E.T: 15.05.2016

Politicheskie Eliti Sentralnoy Azii Ha ParogeSmeni Pakaleny İ Seryoznih Premen <<http://365info.kz/2015/02/politicheskie-elity-centralnoj-azii-na-poroge-smeny-pokolenij-i-sereznyx-peremen-ekspert/>> E.T: 15.07.2016

Prezident Utverdil Novuyu Readktsiyu Voennoy Doktrini ,<<http://kremlin.ru/events/president/news/47334>> E.T: 11.05.2016

ProblemaVodnihResrusrov V Sentralnoy Azii, <<http://www.ictsd.org/bridges-news/мосты/news/проблема-водных-ресурсов-в-центральной-азии>> , E.T:07.07.2016

Rasiskaya Arktika İ Arktiçeskaya Zona ?, <http://narfu.ru/aan/news.php?ELEMENT_ID=233183> , E.T: 14.07.2016

Rassiya-NATO ÇegoJdat ?, <<http://carnegie.ru/2016/07/11/ru-64066/j2y2>> E.T: 14.07.2016

RassiyaProigraet V Centralnoy Azii,<<http://carnegie.ru/2015/07/15/ru-60743/idh3>> E.T:14.07.2016

Rassiya Reşila Usilit Aviabazu Kant V Kırgızii, <<http://www.vz.ru/news/2015/4/8/738823.html>> , E.T:12.05.2016

Ruriev Sergei, “ ÇemVsokie Voennie Rashodı Vredyat Ekonomiki Rossii, <<http://www.forbes.ru/mneniya-column/gosplan/288657-chem-vysokie-voennye-raskhody-vredyat-ekonomike-rossii>> , E.T: 08.07.2016

Russian Military Strength ,<http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=russia>, E.T: 14.07.2016

Satrudniçestvo V OblastiBezopastnosti V Ramkah ŞOS (SpravoçnyyMaterial)

http://www.mid.ru/foreign_policy/rso/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/939205/pop_up?_101_INSTANCE_CE_0vP3hQoCPRg5_viewMode=tv&_101_INSTANCE_0vP3hQoCPRg5_qrIndex=0 , ET: 14.05.2016

Sayuzniki Po ODKB Ukrepliyayut Atnaşeniya,

<<http://www.notum.info/news/politika/soyuzniki-po-odkb-ukrepliyayut-otnosheniya>>, E.T: 14.07.2016

Severniy Ledovitiy Okean, <<https://geographyofrussia.com/severnyj-ledovityj-okean/>>

E.T: 11.05.2016

Strategiya Razvitiya Şanhayskoy Organizatsi İ Satrudniçestva Do 2025,

<<http://infoshos.ru/ru/?id=125/>> E.T:15.05.2016

Şanhayskaya Konvensiya,<<http://infoshos.ru/ru/?id=86/>> E.T: 15.05.2016

Şibutov Murat, İsledovanie, Ekonomiçeskie Otnoşenie Rossii İ Kitay,

<<http://regnum.ru/news/polit/1951907.html>> ET:13.05.2016

ŞOS İ ODKB Padpisali Memorandum O Satrudniçestve

<<http://ria.ru/society/20071005/82583255.html>> E.T: 15.05.2016

ŞOS Kak Proekt Buduşey << Velikoy Evrazii>> ,

<<https://interaffairs.ru/news/show/15543>> , E.T: 14.07.2016

Tacik Özel Tim Komutanı İşide Katıldı,

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150528_tacik_isid >, ET:12.05.2016

Tadjikistan: Ha Fone Rastastaniya Ekonomiçeskova KrizisaŞiritsyaBednost,

<<http://russian.eurasianet.org/node/62841>> , ET:12.05.2016

Taliban'ın Elegeçirdiği Kunduz Neden Önemli ?

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150929_kunduz_analiz> , ET: 12.05.2016

Talibi Trebuyut Legalizatsi V Obmen Ha Dialog S VlastyamiAfgaistana.

KakovaSudbaMejafganskikhPrigavarov- MneninePolitoga,

<<http://www.fergananews.com/articles/8840>> ET:12.05.2016

U Armii Est 5 SlabihStraron, <<http://www.utro.ru/articles/2015/06/19/1247388.shtml>> ,
E.T: 14.07.2016

Uçenie “Rubej”-2012 KSBR TSAR S 6 PO 10 Avgusta 2012 g. <http://www.odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=1198&SECTION_ID=94> E.T: 15.05.2016

Ukaz O Strategii Natsionalnoy Bezopastnosti Rosiskoy Federatsii Do 2020 goda
<<http://kremlin.ru/events/president/news/4047>> , E.T: 11.05.2016

Ukaz Prezidenta Rasiskoy Federatsi ot 21.04.200, No:706 ,
<<http://kremlin.ru/acts/bank/15386>> E.T: 10.05.2016

Utverjdena StrategiyaRazvitiyaArktiçeskoy Zonı Rassi,
<<http://kremlin.ru/events/president/news/17539>>, E.T:11.05.2016

Uzbekistan Mojet Vdvoe Podnyat Arenduyu Platu Za Voennuyu Bazu V termeze,
<http://rus.ozodi.org/content/article/2694_1513.html> , ET.12.05.2016

V Kabule Proşla Demonstratsiya, VızvannayaNedavolstvomSituatsieyNa Severe Stranı,
<<http://afghanistan.ru/doc/94764.html>> , E.T: 12.05.2016

Vilayat Horasan: İGİL V Afganistane, <<http://bazaistoria.ru/blog/43207637310/Vilayat-Horasan:-IGIL-v-Afganistane,>> E.T: 16.07.2016

Vladislav Volkov, “Klannı İ KlanovieOtnoşeniya V Srednoy Azii”
,<<http://vladislavvolkov.livejournal.com/1474.html>>, E.T: 14.07.2016

Vlasti Zakrıvayut Molelnie Doma,<<http://russian.eurasianet.org/node/62901>>, E.T:
30.06.2016

Voennaya Doktrin aRasiskaya Federatsiya,
<<http://ria.ru/spravka/20150205/1045964077.html>> , E.T:10.05.2016

Voennaya Doktrina Rasiskoy Federatsii,<<http://kremlin.ru/supplement/461>>, E.T:
11.05.2016

Voennaya Doktrina Rasiskoy Federatsi,<http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html> , E.T: 10.07.2016

Yavaş Ahmet, Kore sorunu ve Uzakdoğu’da İstikrar arayışları: Altılı Görüşmeler,
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-271-2014062522asya_bol7.pdf>,
ET: 11.05.2016

Yuriy Borisov: << V Strukture Gosaboronza Sviçe 65 % Vıdeleno Na Seriyınııye Zakupki Novih Obraztsov>>

<<http://www.oborona.ru/includes/periodics/maintheme/2015/0224/143315177/detail.shtml>> ET: 15.05.2016

Yuriy Korpunov, Noviy Sredniy Vostok. Tselevayaİntegratsiya Afganistana, Sredney Azii İ Sibirii, <<http://www.kroupnov.ru/pubs/2008/11/18/10592/>>, ET: 15.05.2016

Zadaçi Vaarujennih Sil RosiskoyFederatsi, <<http://structure.mil.ru/mission/tasks.htm>>, E.T: 10.07.2016

Zahvatov,Andrey, “ Dalina Problem Fergana”, <<http://www.dialog.tj/news/dolina-problem-fergana>> E.T:12.05.2016

Ziya Yasin: SŞA Ne Zabotit Situatsiya Na Severe Afganistana, <<http://afghanistan.ru/doc/94732.html>>, ET:12.05.2016